

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**SULTAN I. MURAD DÖNEMİNİN SİYASİ OLAYLARI,
DEVLET TEŞKİLATI, İLİM VE KÜLTÜR HAYATI**

Mehmet GÜL

ŞANLIURFA - 2019

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**SULTAN I. MURAD DÖNEMİNİN SİYASİ OLAYLARI,
DEVLET TEŞKİLATI, İLİM VE KÜLTÜR HAYATI**

Mehmet GÜL

Danışman:

Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

ŞANLIURFA - 2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı (İslam Tarihi Bilim Dalı) 08520801 numaralı Mehmet GÜL'ün hazırladığı "Sultan I. Murad Döneminin Siyasi Olayları, Devlet Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 20/06/2019 tarihinde, saat 14.00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABUL** (başarılı) olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

20/06/2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ	Kabul	
Üye	Prof. Dr. Kasım ŞULUL	Kabul	
Üye	Doç. Dr. Bahattin.KELEŞ	Kabul	

Bu tezin İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

08./06/2019

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılarını, çizelge, şekil ve fotoğraflarını kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı: Mehmet GÜL
Öğrenci Numarası: 085208001
Enstitü Anabilim Dalı: İslam Tarihi
ve Sanatları
Programı: Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe): Sultan I. Murad
Döneminin Siyasi Olayları, Devlet
Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen yüksek lisans tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 164 sayfalık kısmına ilişkin, 15/05/2019 tarihinde danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 16'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisanüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisanüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarının bilimsel atf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığımı, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

15/05/2019
Mehmet GÜL

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 15/05/2019

Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

ÖZET

SULTAN I. MURAD DÖNEMİNİN SİYASİ OLAYLARI, DEVLET TEŞKİLATI, İLİM VE KÜLTÜR HAYATI

GÜL, Mehmet

Yüksek Lisans Tezi

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı/İslam Tarihi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

Mayıs, 2019, 167 sayfa

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarının üçüncü hükümdarı Sultan I. Murad Hüdavendigâr döneminin siyasi olayları, devlet teşkilatı, ilim ve kültür hayatı konu olarak ele alınmıştır. Araştırmaya başlarken, Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi genel itibarıyla incelenmiş, konusu, önemli olayları ve problemleri tespit edilmiştir. Sultan I. Murad'ın doğumu ve hükümdar oluşu ele alındıktan sonra dönemin ayrıntıları incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı olan; Sultan I. Murad döneminin siyasi olayları, devlet teşkilatı ve ilim-kültür hayatı ayrı ayrı bölümler halinde ele alınmış ve araştırılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma göstermiştir ki Sultan I. Murad döneminde yaşanan siyasi gelişmeler, idari yapılanmalar ve ilmi faaliyetler önce bir beylik olan, ancak daha sonraları bir imparatorluk haline gelecek olan Osmanlı Devleti'ne çok büyük bir katkı sağlamıştır. Babası Orhan Bey'den devraldığı devleti, oğlu Yıldırım Bayezid'e bıraktığında, devletin coğrafi sınırlarını yaklaşık beş kat daha genişletmiş olan Sultan I. Murad, Rumeli ve Balkanlar üzerine akınlar yapmış, Anadolu'daki beylikler üzerinde tahakküm kurmuş; Bulgarları, Sırpı ve Bizans'ı Osmanlı Devleti'ne bağımlı hale getirmiştir. 1389 yılında Kosova savaş meydanında vurulup şehit düşen Gazi Hüdavendigâr, aslında yaşadığı hayata yakışır bir şekilde, devleti için yaptığı icraatlara veda etmiştir.

Devletin teşkilatlanması yönüyle O, sürekli savaş meydanlarında olmasına rağmen yaptığı fetihlerin yanında, özellikle Rumeli ve Anadolu'da güvenliği sağladıktan sonra, buralarda hızlı bir imar faaliyetine de başlamıştır. Zira Bursa,

Edirne ve İznik kentlerindeki hayır kurumları bunun en büyük kanıtıdır. Ayrıca bu kurumların devamı için vakıflar kurmayı da ihmal etmemiştir.

Bütün bunların yanında Sultan I. Murad, babası Orhan Gazi döneminde Davud-i Kayseri ile temelleri atılan medreseyi ve buradaki eğitimi geliştirmiş, ilim insanlarını, ilmi ve ilmi faaliyeti desteklemeyi politika haline getirmiştir. Bu açıdan Osmanlı âlimleri; kadı, müftü ve müderris olarak görev yapmış, çoğunlukla önemli ve yetkili mevkilere gelmişlerdir. Ayrıca Sultan I. Murad döneminde, ekseriyetle Bursa, İznik ve Edirne’de ikamet eden ilim adamları tarafından, ilim dili olarak Arapça, Farsça ve Türkçe kullanılmaktaydı.

Anahtar Sözcükler: Murad Hüdavendigâr, Rumeli, Bizans, Balkan, Anadolu, Kuruluş, Teşkilatlanma, İlim

ABSTRACT

POLITICAL EVENTS, STATE ORGANIZATION, SCIENCE AND CULTURE LIFE IN THE PERIOD OF SULTAN MURAD I

GÜL, Mehmet

Master's Thesis

Department of Islamic History and Arts

Advisor: Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

May, 2019, 167 pages

In this study, the political events, state organization, science and culture life of the period of the Sultan Murat I Hudavendigâr, the third ruler of the establishment years Ottoman Empire, were discussed. In the beginning of the research, the establishment period of the Ottoman Empire was examined in general terms, its subject, important events and problems were determined. After the birth of Sultan Murat I and his rule were taken over, the details of the period were examined. Political events of the period of Sultan Murat I, state organization and science-culture life were taken into separate sections and tried to be investigated, which is the purpose of this study.

This study showed that the political developments, administrative structures and scientific activities realized during the reign of Sultan Murat I made a great contribution to the Ottoman Empire, which was first a principality but later to be an empire. When he left the state, which he took over from his father Orhan Bey, to his son Yıldırım Bayezid, Sultan Murat I, who expanded the geographic boundaries of the state about five times, made raids on Rumelia and the Balkans, dominated the principalities in Anatolia; made the Bulgarians, Serbs and Byzantines dependent on the Ottoman Empire. Gazi Hudavendigâr, who was shot down on the Kosovo battlefield in 1389, bid farewell to his actions in his state, befitting the life he lived.

In terms of the organization of the state, he started a rapid reconstruction activity here after he ensured the security especially in Rumelia and Anatolia, in addition to his conquests despite the fact that he was always on the battlefields.

Because the charity organizations in the cities of Bursa, Edirne and Iznik are the greatest proof of this. Furthermore, it did not neglect to establish foundations for the continuation of these institutions.

In addition to all of this, Sultan Murat I developed the madrasa, which was founded with Davud-i Kayseri in the period of his father Orhan Gazi, and education here and made it as a policy to support the scientists, the science and scientific activities. In this respect, the Ottoman scholars worked as muslim judge, mufti, and professor, and mostly came to important and authorized positions. In addition, during the reign of Sultan Murat I, Arabic, Persian and Turkish were used as the language of science by the scholars, who were residing in Bursa, Iznik and Edirne for the most part.

Key Words: Murat Hudavendigâr, Rumelia, Byzantine, Balkan, Anatolia, Foundation, Organization, Science

İÇİNDEKİLER

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	2
3. SULTAN I. MURAD'IN DOĞUMU VE KÜNYESİ.....	4
4. SULTAN I. MURAD'IN HÜKÜMDAR OLUŞU	6
BİRİNCİ BÖLÜM.....	10
SULTAN I. MURAD DÖNEMİNİN SİYASİ OLAYLARI	10
1.1. ANADOLU'DA GÜVENLİĞİN SAĞLANMASI.....	10
1.2. ANADOLU BEYLİKLERİ İLE İLİŞKİLER.....	13
1.2.1. ANKARA'NIN GERİ ALINMASI.....	14
1.2.2. SULTAN-ÖNÜ ÇEVRESİNİN ALINMASI.....	17
1.3. OSMANLI-KARAMANLI MÜNASEBETLERİ	19
1.3.1. KARAMANOĞULLARI	19
1.3.2. KARAMANOĞULLARI İLE İLK MÜNASEBETLER	20
1.3.3. OSMANLI- KARAMANLI SAVAŞI.....	21
1.4. FETİHLER VE AKINLAR.....	25
1.4.1. EDİRNE'NİN FETHİ ÖNCESİ TRAKYA'DA SON DURUM	28
1.4.2. EDİRNE FETHİ'NİN TARİHİ	30
1.4.3. EDİRNE'NİN FETHİ	34
1.4.4. VARDAR, GÜMÜLCİNE, ESKİ ZAĞRA VE YENİCE'NİN FETHİ	40
1.4.5. FİLİBE'NİN FETHİ.....	42
1.4.6. BİZANSLILARLA MUAHEDE.....	46
1.4.7. SIRPSINDIĞI SAVAŞI.....	49
1.4.8. RAGUZA CUMHURİYETİ'NİN OSMANLI HİMAYESİNE GİRMESİ.....	59
1.4.9. KIZILAĞAÇ-YENİCESİ, YANBOLU, İSLİMYE'NİN FETHİ	62
1.4.10. PAYITAHTIN BURSA'DAN EDİRNE'YE NAKLEDİLMESİ	68
1.4.11. ÇANDARLI KARA HALİL'İN VEZİR-İ AZAM OLMASI	70
1.4.12. ÇİRMEN ZAFERİ	71
1.4.13. ÇATALCA, İNCEĞİZ VE FİRECİK'İN FETHİ.....	75
1.4.14. ŞEHZADE BAYEZİD'İN EVLİLİĞİ.....	78
1.4.15. ARNAVUTLUK AKINI	80
1.4.16. SOFYA'NİN FETHİ	81
1.4.17. SAVCI BEY İSYANI.....	82
1.4.18. İKİNCİ BÜYÜK BALKAN İTTİFAKI.....	86
1.4.19. I. KOSOVA SAVAŞI VE SULTAN I. MURAD'IN ŞEHADETİ	88

İKİNCİ BÖLÜM	99
SULTAN I. MURAD DÖNEMİNİN DEVLET TEŞKİLATI	99
2.1. DİVAN-I HÜMAYUN	99
2.1.1. VEZİRLİK	103
2.1.1.2. <i>Sinanüddin Fakih Yusuf Paşa</i>	104
2.1.1.3. <i>Çandarlı Kara Halil Hayrettin Paşa</i>	106
2.1.1.4. <i>Çandarlı Ali Paşa</i>	108
2.1.2. KAZASKER	109
2.1.3. NİŞANCI	111
2.1.4. DEFTERDAR	112
2.2. SULTAN I. MURAD DÖNEMİNDE MAHALLİ TEŞKİLAT	113
2.2.1. KÖY	114
2.2.2. KAZA	115
2.2.3. SANCAK	116
2.2.4. BEYLERBEYLİK	118
2.3. SULTAN I. MURAD DÖNEMİNDE ORDU	120
2.4. SULTAN I. MURAD DÖNEMİNDE HUKUKİ VE ADLİ TEŞKİLAT	122
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	125
SULTAN I. MURAD DÖNEMİNİN İLİM VE KÜLTÜR HAYATI	125
3.1. DÖNEMİN ÂLİMLERİ VE YAZILAN ESERLER	125
3.1.1. CEMALEDDİN MUHAMMED AKSARAYÎ	126
3.1.2. MOLLA BURHANEDDİN AHMED	128
3.1.3. KADI MAHMUD EFENDİ	129
3.1.4. ALAADDİN ALİ ESVED	130
3.1.5. BABERTÎ	131
3.1.6. NESİMÎ	133
3.1.7. HACI BEKTAŞ-I VELÎ	136
3.1.8. MUHAMMED EL-KÜŞTERÎ	137
3.1.9. POSTİNPUS	138
3.2. DÖNEMİN HAYIR ESERLERİ	138
3.2.1. HÜDAVENDİGAR KÜLLİYESİ	140
3.2.2. HÜDAVENDİGAR CAMİLERİ	140
3.2.2.1. <i>İpsala Hüdavendigâr Camii</i>	140
3.2.2.2. <i>Edirne Hüdavendigâr Camii</i>	141
3.2.2.3. <i>Keles Hüdavendigâr Camii</i>	142
3.2.2.4. <i>Tuzla Hüdavendigâr Camii</i>	142
3.2.2.5. <i>Burgaz Hüdavendigâr Camii</i>	143
3.2.3. ŞEHADET CAMİİ	144
3.2.4. AHİ ELVAN CAMİİ.....	144
3.2.5. İMARETLER	145
3.2.6. KÜLLİYELER	147
3.2.7. DÖNEMİN MEDRESELERİ.....	148
3.2.7.1. <i>Hüdavendigâr Medresesi</i>	150
3.2.7.2. <i>Esekiye Medresesi</i>	151

SONUÇ	153
KAYNAKÇA	157
EKLER	164

KISALTMALAR

AÜDTCF	Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
b.	bin (oğlu)
bs.	basım
çev.	Çeviren
d.	doğum tarihi
Ed.	editör
H	Hicri
Haz.	hazırlayan
İA	Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
km	kilometre
M	miladi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MÜ	Marmara Üniversitesi
OSAV	Osmanlı Araştırmaları Vakfı
ö.	Ölüm tarihi
sad.	sadeleştiren
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
vd.	ve diğerleri

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmamızda Sultan I. Murat döneminin siyasi olaylarını, devlet teşkilatını, ilim ve kültür hayatını konu olarak ele aldık. Bu yönüyle çalışmamız, İslam Tarihi içinde önemli bir yeri olan Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrindeki bir hükümdar dönemini kapsamaktadır. Osmanlı Devleti, Hz. Peygamber'in Asr-ı Saadet dönemi ile başlayıp, Raşit halifeler, Emeviler, Abbasiler ve Endülüs Emevi Devletlerinden sonra, İslam Tarihinin ve kurumlarının zirveyi yaşadığı bir dönemdir. Bu açıdan Osmanlı Devleti, her zaman için İslam Tarihi araştırmalarındaki önemini koruyacaktır.

Şüphe yoktur ki, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri, her zaman için daha fazla ilgi çekmiş ve araştırmalar son döneme yoğunlaşmıştır. Ancak büyük bir devlet olan Osmanlı Devleti'nin elbette geçmişi de önemlidir. Zira devletin büyüklüğü, devlet henüz kurulurken atılan temelin sağlamlığı ile doğru orantılıdır. Bu yönüyle biz bu büyük devletin temellerine inip, bu temeldeki yapı taşlarını araştırıp öğrenmek istedik. Şunu eklemek gerekirse Sultan I. Murat dönemi hakkında daha önce müstakil bir çalışmanın yapılmamış olması da bu konuyu tercih etmemizi ve problem olarak ele almamızı sağlamıştır.

Sultan I. Murad tahta gelir gelmez Ankara'yı ele geçirerek Anadolu'nun güvenliğini sağladı. Daha önce kendisi gibi Anadolu'da bir beylik olan Osmanlı Devleti'nin bu kadar ivedi bir şekilde güçlenmesini ve büyümesini hazmedemeyen Karamanoğulları Beyliği ile ilk olarak savaştı ve Anadolu'daki Türk siyasi birliğini sağlamada önemli adımlar atmış oldu. Anadolu'da, birliği sağladıktan sonra Balkanlardaki fetihlere devam etti. Birleşik Bizans ve Bulgar ordusunu Sazlı Dere Savaşında mağlup ederek, sonradan Osmanlı Devleti için önemli bir şehir olacak olan Edirne'yi teslim aldı. Osmanlının Balkanlarda ilerlemesinden endişe duyan Balkan uluslarının Osmanlı ordusuna karşı oluşturdukları Haçlı ordusunu; Sırp Sındığı, Çirmen ve I. Kosova Savaşlarında yenilgiye uğrattı. Söz konusu bütün bu olaylar, Osmanlı Tarihi'nin önemli problemleri arasında yer alır.

Araştırmamızda Osmanlı Tarihi'nin önemli bir zaman dilimini oluşturan Sultan I. Murad döneminin siyasi, kültürel ve ilmi bakımdan bütün yönleriyle incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, dönemin devlet teşkilatının tanıtılması, ilim ve kültür hayatının nasıl bir gelişme gösterdiğinin ortaya çıkarılması da çalışmamızın amaçları arasındadır.

Bu çalışma, devletin teşkilatlanması ve güvenliği açısından ilk adımların atıldığı, önemli gelişmelerin gerçekleştiği; siyasi olarak, Bizans ve Balkan uluslarına karşı büyük zaferler elde edilerek, Balkanlarda hızla ilerlendiği bir dönemin incelenmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda bu çalışmanın, Sultan I. Murad dönemi hakkında farklı kaynaklarda yer alan bilgilerin bir araya toplanması yönüyle de faydalı olacağı kanaatindeyiz.

2. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Çalışmamızda öncelikle Sultan I. Murad dönemi ile alakalı, en eski tarih kaynakları kullanmaya gayret ettik. Ancak ulaşamadığımız kaynaklar da oldu. Bununla beraber son dönemlerde yapılmış olan araştırma ve makalelerden de azami ölçüde yararlanmaya çalıştık. Genel itibariyle birbirinin tekrarı niteliğinde olan eserlerdeki bilgileri, topladıktan sonra uygun bir şekilde tasnifini yaparak araştırmamıza dâhil ettik.

Ulaşabildiğimiz kaynakların ekserisi Türkçe kaynaklar olmakla beraber, araştırmamızı olabildiğince eski kaynaklardan başlatmak suretiyle, yeni kaynakları da dâhil ederek geniş tutmaya çalıştık. Tercih ettiğimiz kaynaklar bu alandaki temel eserler olmakla beraber, her biri alanında uzman müellifler tarafından hazırlanmıştır.

Araştırmamızın temelini teşkil eden kaynakların bir kısmını, şu şekilde sıralamak mümkündür.

1. Aşıkpaşazade (d. 803/1400) / *Tevarih-i Âl-i Osman*

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Fatih devri sonlarına kadar gelen bu eserde konular bablar ve soru cevap şeklinde ele alınmıştır. Yazar eserin Yıldırım Bayezid devrine kadar gelen kısmını Yahşi Fakih'in menakıbnamesinden nakletmiştir.

2. Hadidî, *Tevarih-i Âl-i Osman (1299-1523)*

Yazar, 937'de (1530-31) tamamladığı tarihine Osmanlı hanedanının cediti Süleyman Şah'a dair klasik rivayetle başlamakta ve 6646 beyit olan eserini 1523'te Makbul İbrahim Paşa'nın bahsiyle sona erdirmektedir. Aşıkpaşazade tarihinden faydalanmıştır.

3. Mehmed Neşrî (ö.926/1520) / *Neşri Tarihi(Cihannüma)*

Altı bölüm halinde bir dünya tarihi olarak yazılan eserin günümüze, Osmanlı öncesi Türk tarihi ve Osmanlı tarihine dair olan altıncı kısmı ulaşmıştır.

4. Hoca Sadeddin Efendi (ö. 1008/1599) / *Tacü't-Tevarih*

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan başlayarak Yavuz Sultan Selim devri sonuna kadar (1520) gelir.

5. Solakzade Mehmed Hemdemî (ö. 1068/1657) / *Solakzâde Tarihi*

Muhtasar ve popüler nitelikte bir Osmanlı tarihidir. Eser, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan başlayan ve 1067/1657 yılına kadar gelen olayları ihtiva eder.

6. Joseph Von Hammer (1774-1856) / *Büyük Osmanlı Tarihi*

Hammer, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması'na kadar gelen çalışmasını Almanca olarak kaleme almıştır. Eser daha sonra Fransızcaya tercüme edilmiştir. Mehmet Ata Bey bu tercümeyi Osmanlıcaya, ilave ve eleştirilerle çevirmiştir.

7. Alphonse de Lamartine (1790-1869) / *Osmanlı Tarihi*

Lamartine, ilk kez 1859 yılında Paris'te yayımlanan bu eserini, Fransa'daki Türk-Osmanlı kaynaklarını tek tek inceleyerek ve daha sonra İstanbul'da araştırmalar yaparak yazmıştır.

8. İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1888-1977) / *Büyük Osmanlı Tarihi*

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan XVIII. yüzyılın sonlarına kadar olan dönemi kapsar.

9. İsmail Hami Danişmend (ö. 1962) / *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Cumhuriyete kadar cereyan eden önemli olayların ele alındığı kronolojik bir eserdir.

10. İsmail Hakkı Uzunçarşılı / *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*

Osmanlı teşkilat tarihinde yegâne müracaat kaynaklarından biri olan eser, 1948 yılında yayımlanmıştır.

11. Taşköprülüzade Ahmed (900/1495-968/1561)/eş-Şekaiku'n-Numaniye *fi Ulemai'd-Devleti'l-Osmaniye (Osmanlı Bilginleri)*

Yazarın 29 yıl süren müderrislik ve kadılık hayatı sonunda 1558 yılında kaleme almaya başladığı ve kuruluşun, Kanuni devrinin sonlarına kadar Osmanlı topraklarında hayat sürmüş âlim ve şeyhlerin biyografilerini ele alan bir eserdir.

12. Bursalı Mehmed Tahir /*Osmanlı Müellifleri*

Eser, 12 yıllık bir inceleme ve araştırma neticesinde meydana gelmiştir. İçerisinde 1600'den fazla âlim, şair ve evliya zatın hal tercümesi anlatılmıştır.

13. Ekrem Hakkı Ayverdi / *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*

Osmanlı mimarlık tarihinin ilk devrini, Ertuğrul, Osman, Orhan Gaziler, Hüdavendigâr ve Yıldırım Beyazid (630-805/1230-1402) dönemlerini kapsayan, 1966 yılında yayımlanan önemli bir kaynak eserdir.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'ndeki ilgili maddeler ve konumuzla yakın ilişkili makalelerden de yararlandık. Bazen kaynaklar arasında kıyaslamalar yaptık. Yabancı kaynakların da tercümelerinden faydalandık.

3. SULTAN I. MURAD'IN DOĞUMU VE KÜNYESİ

Sultan I. Murad, Orhan Gazi'nin Süleyman Paşa'dan sonra ikinci oğludur.¹ Bazı kaynaklara göre Sultan I. Murad Orhan Gazi'nin altı oğlundan, yaş itibariyle, dördüncüsüdür. Muhtemelen verdiğimiz ilk bilgi Süleyman Paşa'nın aynı anneden bir kardeşi olmasından ileri gelmektedir. Annesi, Yar-Hisar tekfurunun kızı olup, Bilecik Rum tekfurunun oğlu ile evlendirilecek iken, Osman Gazi tarafından esir

¹ Alphonse de Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, Çev. Serhat Bayram, (İstanbul: Toker Yayınevi, 1995), 73; Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1994), 1: 51.

edilerek, oğlu Orhan Bey'e verilmiştir ve Türk tarihlerinde Nilüfer Hatun adı ile zikredilir. Batı kaynaklarında ise Holofera diye geçer.²

“Han” unvanının da örfi hükümdarlık sıfatı bağlamında, ilk defa olarak ondan itibaren kullanıldığı görülen,³ Sultan I. Murad'ın doğum tarihi, çoğunlukla kabul olduğu üzere, 726 (M. 1326) veya bundan bir yıl sonradır.⁴

Kaynaklar Sultan I. Murad'ın doğum tarihiyle ilgili şöyle bir bilgiden de bahseder: “Bu hükümdarın doğumu, dedesi Osman Gazi'nin vefatına ve babası Orhan Gazi'nin tahta çıkışına tesadüf etmiştir.⁵ Yine Yıldırım Bayezid'in doğumu da babası Sultan I. Murad'ın tahta çıkışına ve yine dedesi Orhan Gazi'nin vefatı tarihine tesadüf etmiştir.” Bu bilgiyi burada vermemizin sebebi, Osmanlı kaynaklarında bu tevafuklara bilhassa önem verilmesidir. Zira böylece onların ilahi te'yide isnat ettikleri inancı, böylece pekişmiş oluyor.⁶

Sultan I. Murad Osmanlı kaynaklarında “Murad-ı Evvel” , “Murad Hüdavendigar” , “Hüdavendigar Gazi” , “Gazi Hünkâr” künyeleriyle anılır.⁷ Yine Mısır Sultanı'nın 1386'da Sultan I. Murad'a gönderdiği mektubundaki resmi hitabı şöyledir: “Sultan Murad Han Hüdavendigar Gazi, Hünkâr, Şehid, Şihabüddin, Gıyasü'd-Dünya ve'd-Din, Ebu'l-Feth, Melikü'l- Âdil, es-Sultanü'l- Âdil, Gıyasü'l-Müslimin, Leysü'l-İslam, Sultanü'l-Guzat ve'l-Mücahidîn.”⁸ Bu unvanlar 777/1375 tarihli köprü kitabesi, Ankara müzesi, Çanakkale, Kemalli köyü camii kitabesi, *Kunüzü'l-esrar* gibi bazı kitabe ve eserlerde de geçmektedir.⁹ Kaynaklar Hünkâr isminin de Hüdavendigar tabirinden değiştirilmiş olma ihtimalini yazar.¹⁰

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Murad I”, *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, 2. Baskı (İstanbul: Meb Yayınları, 1971), 8: 587.

³ Halil İnalçık, “Padişah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 140.

⁴ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 587; Zuhuri Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (İstanbul: Yeni MatbaaYayınevi, 1964-1966), 2: 153; Ahmed Akgündüz-Said Öztürk, *Bilinmeyen Osmanlı*, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1999), 42.

⁵ Solakzâde Mehmed Hemdemi Çelebi, *Tarih*, haz. Vahit Çabuk, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), 1: 39.

⁶ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 51.

⁷ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 51; Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları 36 Osmanlı Padişahı*, (İstanbul: Oğlak Yayınları, 2005), 44.

⁸ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar Türkiye(1074-1990)*, (Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2005), 2: 110.

⁹ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 587.

¹⁰ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971-1972), 1: 33.

Hüdevendigâr ismi sahip, hükümdar manasına gelip, sonraları merkezi Bursa olan bölge topraklarının da adı olmuştur. Burası Şehzade Murad'ın valiliği dolayısıyla önce Bey sancağı, sonra Cumhuriyet'e kadar Hüdavendigâr sancağı ismiyle anıldı.¹¹ Yine kaynaklar bu ismin I. Murad'ın cülusundan yirmi iki sene sonra verildiğini de kaydeder.¹² Bununla beraber bazı vakıf kayıtlarına göre Orhan Gazi'ye de "Hüdavendigâr" denildiği belirtilmektedir.¹³ Tuğrası "Sultan Murad b. Orhan" olarak hazırlanmıştır. Sultan I. Murad, batı kaynaklarında "Amourad I" adıyla anılan ilk Osmanlı padişahıdır.¹⁴

Şehzadelik yılları hakkında elimizde hiç bilgi bulunmamaktadır. Annesi Rum asıllı Yarhisar tekfurunun kızı olduğu için, bundan ne kadar etkilendiği, örneğin Rumca bilip bilmediği, meçhuldür. Çocukluğu ve gençliğinde İznik ve Bursa'da medreseler açıldığı bilinmekle beraber I. Murad'ın bu kurumlarda bulunan değerli hocalardan İslamî eğitim görüp görmediği yahut da babası ve dedesi gibi geleneksel Türkmen eğitimi mi gördüğü bilinmemektedir.

Bununla birlikte bazı tarihçilere göre, Sultan I. Murad'ın çocukluğunun ve gençliğinin İznik ve Bursa medreselerinin açıldığı döneme rastlaması dikkate alındığı takdirde onun, geleneksel Türkmen eğitimi yanında İslami bir eğitim de aldığı söylenebilir.¹⁵

4. SULTAN I. MURAD'IN HÜKÜMDAR OLUŞU

Babasının ölümü sırasında Rumeli'de fetihlerle meşgul olan Sultan I. Murad, Orhan Bey'in ilk karısı Nilüfer Hatun'dan olan ikinci oğludur ve ölümü sırasında Süleyman Bey hayatta olmadığından en büyük erkek çocuk olduğu için 1359 tarihinde tahta çıkmıştır.¹⁶ Sultan I. Murad'ın tahta çıkış tarihini, *Solakzade Tarihi*, bundan daha erken olan hicri 760/miladi 1358 olarak kaydeder. Bununla birlikte ona

¹¹ Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar Türkiye*, 2: 110.

¹² Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 33.

¹³ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 33.

¹⁴ Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, 44.

¹⁵ Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, 44.

¹⁶ Enver Behnan Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, (İstanbul: Rafet Zaimler Yayınları, 1961), 43; Erol Güngör, *Tarihte Türkler*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1988), 190; Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 73.

göre, Sultan I. Murad tahta çıktığında 35 yaşlarındadır.¹⁷ Bu bilgi başka bir kaynaktan Orhan Gazi'nin de vefat tarihi olan, miladi 1362 olarak geçer ve Sultan I. Murad'ın tahta çıkış yaşı 35-36'dır.¹⁸

Daha önce bahsettiğimiz, Sultan I. Murad'ın doğumunun, Osman Gazi'nin ölümüne ve Orhan Gazi'nin cülusuna tesadüf eden 726/1326 bilgisi doğru olduğu takdirde bu üçüncü Osmanlı hükümdarının otuz dört yaşlarında tahta çıkmış olması gerekir.

Bazı tarihi kaynaklara göre Orhan Bey zamanında çoğunlukla bütün fetih hareketlerini idare eden, Orhan Bey'in kendisinden sonra yerine hükümdar olarak düşündüğü ve çok sevdiği büyük oğlu Süleyman Bey idi. Bu sebeple Orhan Bey mirasını hep Süleyman Bey'e vermek üzere hazırlamıştır. Muhtemelen Sultan I. Murad'ın tahta geçme ihtimalini hiç düşünmemiştir. Bununla birlikte Süleyman Bey sadece babasının nazarında değil, milletin de nazarında teveccüh kazanmış bir şehzadeydi ve herkesçe gelecekteki hükümdar olarak görülüyordu. Bu beyanda batılı tarihçi A. De Lamartine'ye göre Orhan Bey, Süleyman Bey'in ölümüne kadar iki kardeş arasında çıkabilecek kıskançlık ve rakipleşmelerden çekinmiştir. Bu durum, yakın çevresinde bulunanlar tarafından, Osmanlı hanedanının geleceği bakımından gerekli gördükleri Sultan I. Murad'ın öldürülmesi önerisine, sebep olmuştur.

Kaynaklardan tespit ettiğimiz kadarıyla Sultan I. Murad'ın şehzadeligi hakkında çok fazla bilginin olmamasının sebebi bize göre budur. Çünkü Süleyman Bey tahtın tek varisi olarak görüldüğü için bütün gözler onun üzerinde olacaktır ve bu, diğer kardeşlerinin geri planda kalmasına neden olacaktır. Asıl saltanatın varisi olan Süleyman Bey'in yanında Sultan I. Murad, belki de hiçbir zaman hükümdarlığı hayalinden geçirmemiştir. Süleyman Bey'in ani ve vakitsiz ölümü ve birkaç ay gibi kısa bir süre sonra da Orhan Gazi'nin vefatı üzerine hiç beklemediği bir zamanda Sultan I. Murad, hükümdarlık tahtına çıktı. Bu sebeptendir ki Sultan I. Murad'ın

¹⁷ Solakzâde, *Tarih* 1: 39.

¹⁸ Akgündüz-Öztürk, *Bilinmeyen Osmanlı*, 42; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 587; Yaşar Yücel-Ali Sevim, *Türkiye Tarihi*, Osmanlı Dönemi (1300-1566), (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990), 2: 25.

şehzadeliğinde, kendisine gerçek önem ve kıymet verilmemiş ve onun hükümdar olarak yetiştirilmesine gerek görülmemiştir.¹⁹

Eğer Süleyman Bey'in ölümünden sonra Orhan Gazi bir müddet daha yaşasaydı Sultan I. Murad da hükümdarlık için kendini hazırlamaya vakit bulmuş olurdu ve muhtemelen gelecekteki tahtın sahibi olarak görülen Şehzade Süleyman'ın gölgesinde kalmazdı.

Batılı tarihçi Hammer'e göre, "Sultan I. Murad doğumundan itibaren babası Orhan Bey'in uzun süren saltanatı sırasında, küçük şehzade olması yönüyle, doğu kültürüne uygun olarak büyük kardeşine karşı aciz ve tam bir itaat altında yaşamıştır. Ancak Sultan I. Murad, babası ve kardeşi Süleyman Paşa'nın vefatıyla, bu durumunu mutlak bir hükümdarlığa ve vakitsiz ölüm ihtimalini şanlı bir geleceğe taşımıştır."²⁰

"Şehzade Süleyman sağ kalsaydı ve beklenildiği gibi tahta o çıksaydı Sultan I. Murad'ın yaptığını yapamazdı denilemez. Ve fakat hiç şüphesiz ki, onun yapacağından fazla yapacak bir şey de bulamazdı." diyerek Sultan I. Murad'ın siyasi başarısının hakkını veren Namık Kemal düşüncelerini şu cümlelerle noktalar: " O dönemde hiçbir şey yoktur ki Sultan I. Murad'ın üstün gayretiyle meydana gelmemiş olsun."²¹

Orhan Bey'in büyük oğlu Süleyman Bey vefat edince, en büyük kardeş olan Sultan I. Murad, lalası Şahin'le birlikte batıda, Rumeli'deki önemli uç bölgesine gönderildi. Yukarıda bahsedilen bilgilerle birlikte Süleyman Bey'in ölümüyle geçici bir süre Rumeli'de duraklayan fetihler, her şeye rağmen genç şehzade ile yetenekli bir kumandan olan Lala Şahin ve tecrübeli uç kumandanları Hacı İlbeyi ve Evrenos'un çabalarıyla yeniden başladı.²²

Bursa Sancak Beyi iken büyük kardeşi Süleyman Paşa'nın yönetiminde Rumeli fetihlerine katılan Sultan I. Murad, Süleyman Paşa'nın ölümü üzerine yaklaşık üç yıl kadar (1359-1362) Beylerbeyi olarak Rumeli harekâtına kumanda

¹⁹ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 153.

²⁰ Joseph Von Hammer Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, haz. Mümin Çevik ve Erol Kılıç, (İstanbul: Üçdal Yayınları, 1992), 1: 150.

²¹ Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, haz. Mücahit Demirel, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2005), 1: 200.

²² İlhan Şahin, "Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi", ed. Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, (İstanbul: Çağ Yayınları, 1989), 10: 149.

etti.²³ Babasının ölümü sırasında (763/1362) savaş meydanlarında olan Sultan I. Murad, Trakya fetihleriyle büyük bir ün kazandığından ve Bizans'a karşı yapılan savaş ve fetih politikasını temsil ettiğinden, o sıralar devlet işlerinde büyük nüfuza sahip ahilerin ve gazilerin desteğini de alarak Bursa'ya davet edilerek hükümdar ilan edildi.²⁴ Böylelikle, Sultan I. Murad, Osmanlı Devleti'nin üçüncü padişahı olarak tarihe geçti.

Orhan Gazi'nin beş oğlundan Süleyman Paşa ile Kasım Bey babalarından önce ölmüş oldukları için Sultan I. Murad'ın tahta çıktığı sırada sağ olan diğer iki kardeşi Halil Bey ve İbrahim Bey'in saltanat kavgasına kalkıştıkları ve bu nedenle ikisinin de öldürülmüş oldukları hakkında bir rivayet mevcuttur.²⁵ Hatta denilir ki bu sebepten ötürü Sultan I. Murad'ın cülusu birkaç ay gecikmiştir.²⁶

Bu rivayetin doğruluğu kabul edilirse diyebiliriz ki; Sultan I. Murad Osmanlı padişahları içinde kardeş katlinin ilk failidir. Bununla beraber Osman Bey'in de amcası Dünder Bey'i kendi eliyle öldürdüğü hakkında, başka bir rivayet de vardır.²⁷

Sultan I. Murad tahta çıktığında, saltanat davasına kalkan kardeşleri İbrahim Bey ve Halil Bey ile mücadele edip, onları bertaraf ettiği hakkında rivayetler varsa da, böyle bir hadise bütün kaynaklarda zikredilmediği için şüphelidir.²⁸

Esasen kardeş katli Osmanlı Tarihi araştırmacıları arasında çok tartışılmış ve hala da tartışıla gelen bir mevzudur. Bizler bu tartışmalara girmeden sadece, -ilgili rivayet kesin olmamakla birlikte- bilginin varlığından söz etmek istedik.

²³ Sakaoglu, *Bu Mülkün Sultanları*, 44.

²⁴ Şahin, "Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi", 10: 149.

²⁵ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 51; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 33; Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, 43; Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 25.

²⁶ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 33.

²⁷ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 33.

²⁸ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 51.

BİRİNCİ BÖLÜM SULTAN I. MURAD DÖNEMİNİN SİYASİ OLAYLARI

1.1. ANADOLU'DA GÜVENLİĞİN SAĞLANMASI

Şüphesiz Osmanlı Devleti tarihinde taht değişikliklerinde, bundan istifade etmek isteyenlerin olması, yabancı olmadığı bir durumdur. Atası Orhan Gazi öldüğünde onun, Murad ile birlikte İbrahim ve Halil adlarında üç oğlu kalmıştı. I. Murad'ın ahilerin kararı ile hükümdar olması için Rumeli'deki harp sahasından Bursa'ya gelmesi üzerine bu boşluğu fırsat bilen Bizans kuvvetleri taarruza geçerek Burgaz, Çorlu ve Malkara'yı geri alıp Türk kuvvetlerini sahile doğru çekilmeye mecbur ettiler.²⁹

Bunu önlemek için geri dönmek amacı içinde olan I. Murad, kardeşlerinin muhalefetiyle karşılaştı. Öte taraftan da bunu fırsat bilen Karamanoğulları ile Germiyanoğulları'nın Osmanlı'nın bazı bölgelerinde olumsuz faaliyetleri³⁰ ve bunların kışkırtmasıyla Ahilerin³¹ muhalefeti ve bunun sonucunda Ankara'nın elden çıkması riskiyle karşı karşıya kalındı.

O sıralar Şehzade Halil, Foça'daki Cenevizlilerin esaretinden, orada hüküm süren ve Anadolu sahillerinde serüveni olarak kazanç elde etmeye çalışan Rum Kalethetos'un elinden kurtarılmış ve 1359 yılında Bitini'ye sancakbeyliğine tayin edilmişti. Babası tarafından çok sevilen ve hükümdarlığa namzet olduğu söylenen küçük Şehzade Halil aynı zamanda anne tarafından Bizans imparatoru Kantakuzenos'un torunu olup³² imparator V. İoannes'in kızı[Irene]³³ ile de nişanlı idi.³⁴

²⁹ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 587.

³⁰ Solakzâde, *Tarih*, 1: 39.

³¹ Ahiler, sosyal ve zamanına göre iyi bir teşkilata sahiptiler. İlk bakıldığında bir tarikat, bir dervişlik müessesesi görünümünde olsalar da sağlam denilebilecek toplumsal ve iktisadi prensipleri vardı. Medeni eserler de meydana getirmişlerdir. Rıza Nur, *Türk Tarihi*, (İstanbul: Toker Yayınları, 1979) 3: 164.

³² Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, 45.

³³ Nikolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2005), 1: 197.

³⁴ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 587; Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, 45; Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 1: 197.

Şehzade İbrahim ise, Orhan Gazi'nin 724 Rebiülevvel/1324 Mart tarihli vakfiyesinde Sultan isimli bir şehzade ile Süleyman Paşa'dan sonra şahitler arasında İbrahim'in adı görüldüğüne nazaran Murad ile Halil'den büyük olmalıdır.³⁵ Bazı kaynaklar büyük şehzade İbrahim'in I. Murad'a karşı ayaklandığını ve Küçük şehzade Halil'in de Murad Hüdavendigâr'ın hükümdarlığını tanımadığını kaydeder.³⁶

Bazı tarihçiler ise bu iki şehzade ile ilgili olarak, saltanat davasına kalkışmalarının ve Sultan I. Murad'ın bunlarla mücadele ettiği hakkındaki bilginin, kaynaklarda var olduğunu fakat bu hadisenin bütün kaynaklarda geçmediğini öne sürerek şüphelerini dile getirmişlerdir.³⁷ Açıkçası biz de kaynaklarda bu bilgiye rastlayamadık. Ulaşabildiğimiz ve taradığımız kaynakların çok azında bu bilgiye dair malumata ulaştık. Bu sebeple bu bilgi hakkındaki şüpheye katılmakla beraber, kaynaklarda rastladığımız ilgili bilgileri de zikretmek istedik.

Gazi Murad Hüdavendigâr'ın Anadolu'nun güvenliğini sağlama noktasındaki diğer tehlikeyi oluşturan Ankara ise önceleri Sivas ve Kayseri hükümdarı Alaeddin Eretna'ya ait iken, onun ölümünden sonra, Orhan'ın oğlu Süleyman paşa tarafından 1354'te fethedilmiş idi.

Orhan Gazi'nin vefatı üzerine, Karamanoğlu ve Sivas hükümdarı Gıyasüddin Mehmed'in teşvik ve kışkırtmalarıyla Ankara Ahileri, şehirdeki Osmanlı muhafızlarını kovarak³⁸, önceki beylerinin idaresine döndüler.³⁹ Sultan I. Murad'ın Babası zamanında kardeşi Süleyman Paşa tarafından ele geçirilen Ankara 1354 yılında Eretna Beyliği tarafından kendi hâkimiyet sahası içinde sayılıyordu.⁴⁰

Bunun yanında Osmanlı topraklarına saldırmak için fırsat kollayan Karamanoğulları⁴¹ ve Ahiler, diğer beyliklerle anlaşıp Osmanlı topraklarına yürüme

³⁵ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 587; Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, 45.

³⁶ Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, 45; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 587.

³⁷ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 51.

³⁸ Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, 45.

³⁹ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 587; Güngör, *Tarihte Türkler*, 190.

⁴⁰ Şahin, "Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi", 10: 149.

⁴¹ Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, 45; Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 157; Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 74; Şahin, "Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi", 10: 149; Güngör, *Tarihte Türkler*, 190; Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 151.

hazırlığını yapıyorlardı.⁴² Bunların yanında Turgutlu ve Çavdar Türkmen aşiretlerinin de böyle bir faaliyet içerisinde olduklarını görüyoruz.⁴³

Açıkcası Sultan I. Murad, kendisi gibi Selçuklu sultanlarına bağlı olmaktan kurtulmuş, kısa süre içinde Batı Anadolu beyliklerinin topraklarını eline geçirmiş ve güçlü bir Türkmen Devleti olan Karaman Beyliği'nin ise bir tehlike oluşturduğunun farkındaydı.⁴⁴

Kaynaklarda Anadolu'daki bu saldırıların sebebi olarak, Sultan Orhan'ın baskısıyla itaat altında bulunan Karamanoğlu'nun, Sultan I. Murad'ın tahta geçmesini fırsat bilip, bir şeyler yapmak istediğini görüyoruz. İşte bu düşünceyle Karamanoğlu, Ahileri Osmanlı aleyhine kışkırtmış, Germiyanogulları ise Sultan I. Murad'dan çok Karamanoğlu'ndan zafer umduklarından onunla ittifak etmişlerdir.⁴⁵

Bu çetrefilli durum karşısında genç hükümdar Sultan I. Murad, Anadolu'nun güvenliği ile ilgili olarak ne yapılması gerektiği noktasında kararsızlığa düştü. Zira Babası Orhan Bey'in ölümü ve saltanatın ani değişiklik göstermesi, hem Rumeli'de hem de Anadolu'da tehlikeli bir duruma sebep olmuştur.

Sultan I. Murad bu hususta neler yapılması gerektiğini, ulema ve devlet erkânından ileri gelenleri toplayarak, onların görüşlerini aldı. Bu istişare sonucunda ilk önce Anadolu'daki tehlikeyi bertaraf etmesi hususunda karar ve fetva çıkarmıştır.⁴⁶ Ancak alınan bu fetva ve bunun nedeni ile ilgili, kaynaklarda farklı yorumlar vardır. Örneğin, bu yorumların birinde; fetvanın ayrıntısı, isyan çıkaran kardeşlerinin durumunun ve Ankara'nın geri alınmasının yakın tehlike olması olarak görülmesi sebebiyledir.⁴⁷ Bir diğesinde ise fetva aynen şöyledir: "Hıristiyanlarla savaşan bir ordunun, memleketine saldırıya kalkan münafıkları bertaraf etmesi gazadan önde gelir."⁴⁸ Bununla birlikte yine kaynaklar, Sultan I. Murad'ın kendisi gibi, Türk boylarına ve dahi kardeşlerine karşı kılıç çekeceğinden, böyle bir fetvaya

⁴² Güngör, *Tarihte Türkler*, 190; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, sad. İsmet Parmaksızoğlu, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), 1: 109.

⁴³ Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 201.

⁴⁴ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 74.

⁴⁵ Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 201; Güngör, *Tarihte Türkler*, 190.

⁴⁶ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 110; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 587; Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, 45; Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 201; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 155.

⁴⁷ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 587.

⁴⁸ Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 201.

ihtiyaç duyduğunu söyler.⁴⁹ Anlaşılan odur ki söz konusu fetva Sultan I. Murat'ın Rumeli'deki fetihlerden önce, Anadolu'da güvenliği sağlaması gerektiğini öngörmüştür.

Esasen “Sultan I. Murad fetva aldı mı, almadı mı veya niçin böyle bir şeye gerek duydu?” Bu tür bilgilerin çok önemli olduğunu da zannetmiyoruz fakat I. Murad'ın önce Anadolu'nun güvenliğini sağlaması elbette ki ilk olarak halledilmesi gereken bir husustur. Zira yakın ve içteki tehlike kısa süre içerisinde devlete daha çok zarar verecektir. Bununla birlikte şunu da söylemek gerekir ki; o sıralar Osmanlı, Rumeli'de ilerleme ve fetih halindeydi. Anadolu'daki durum ise daha başkadır ve henüz kuruluş aşamasında olan devlet için bir tehlikedir. Bu sebeple Sultan I. Murad önce yakın ve içteki isyanları giderme ve bertaraf etmeye yönelmiştir.

1.2. ANADOLU BEYLİKLERİ İLE İLİŞKİLER

Kaynaklardan anlaşılacağı üzere, Orhan Gazi'nin vakitsiz ölümü ve akabinde Sultan I. Murad'ın beklenmedik bir şekilde tahta çıkışı onun, hem Anadolu'da hem de Rumeli'de zor şartlarla karşılaşacağına açık bir habercisiydi.

Balkanlarda henüz başlamış olan fütuhatin devamı zorunlu olmakla birlikte aksi, Rumeli tarafındaki Osmanlı ülkesini tehlikeye düşürecekti. Diğer taraftan Anadolu'da Orhan Bey zamanındaki süratli hareketlilik ve ilerleyiş Anadolu'daki Beyliklerin, Osmanlı düşmanlığı konusunda cesaretlenmesine ve bununla ilgili olarak hareketlenmesine sebep oluyordu.⁵⁰ Zira onlara göre Sultan I. Murad, bu iki taraflı tehlike içerisinde kalmış tecrübesiz bir hükümdardı ve bu tecrübesizlik kendileri tarafından fırsata çevrilmeliydi.

Denilebilir ki, Orhan Gazi zamanında Osmanlı Devleti, Anadolu'daki Beylikler nazarında kendileri arasında en kuvvetlisi bile değildi ve onlar tarafından henüz bir tehlike olarak görülüyordu. Bununla birlikte Rumeli'de ise ne Balkan devleti ne de Avrupa, bir Osmanlı-Türk gücünden haberdardı. Bu sebeptendir ki Orhan Gazi Anadolu'dan emin, Rumeli'nin bu habersizliğinden de istifade ile fütuhat yapma imkânındaydı.

⁴⁹ Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 201.

⁵⁰ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 154.

Bütün bunların yanında Sultan I. Murad döneminde Anadolu Beylikleri, Osmanlı gücünün farkına varmış ve bu gücün sürekli ilerleyişi karşısında telaşa düşerek bu tehlikeyi ittifakla bertaraf etmeyi ve ortadan kaldırmayı düşünmüşlerdir. Aynı şekilde Balkanlar ve Orta Avrupa devletleri de Osmanlı gücünün Rumeli'den acilen çıkarılması gerektiğini hissetmişlerdi.⁵¹

İşte bu durum Sultan I. Murad'ın her iki kıtada güvenli bir ortam içerisinde olmadığını göstermektedir. Bu anlamda yakınında bulunan Bizans'ın varlığı da unutulmamalıdır.

Bütün bu açıklamalardan anlaşılan, Sultan I. Murad'ın hem Anadolu'yu hem de Rumeli'yi sürekli göz önünde tutması zorunluluğunun olmasıdır. Durmak ve beklemek veya iki taraftan birini ihmal etmek onun için büyük bir tehlikeydi. Her iki kıtada da tutunmak için düşmana karşı hücum halinde olmak zorundaydı.

Sultan I. Murad'ın hükümdarlığı boyunca sürekli fetih halinde olmasının ve durup dinlenmeden Anadolu ile Rumeli arasında daima mekik dokumasının sebebi, bu durumu kendisi için bir zorunluluk olarak görmesidir.

1.2.1. Ankara'nın Geri Alınması

Şüphesiz I. Murad'ın önce Anadolu'ya yönelmesinde ki en önemli sebebin Ankara olduğu söylenebilir. Zira öyle anlaşılıyor ki Ankara, eski zamanlardan beri Anadolu'da önemli iktisadi ve siyasi bir merkez konumundaydı.⁵² Ankara, Orta Anadolu'nun müstahkem bir kalesiydi ve Ankarasız bir Osmanlının, doğuya doğru genişlemesi de mümkün değildi.⁵³ Yine Ankara, Orta Asya ticaretinin merkezi, Suriye ve Ermeniye'den Trakya ve Kilikya sahillerine giden yolların birleştiği kavşak noktası olup, Asya'nın en zengin vilayetlerinden biriydi.⁵⁴

Anadolu dağlarının ortasında yer alan bu güzel belde, geniş kuyrukları yere kadar uzanan koyunlarının yünüyle ünlü olmakla birlikte, Ankaralı hanımların bitkilerden elde ettikleri kökbovalarıyla boyadıkları rengârenk koyun postlarıyla da

⁵¹ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 154.

⁵² Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 111; Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 74; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 155; Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, 44; Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 151.

⁵³ Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, 44; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1:s. 35.

⁵⁴ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 151.

meşhurdu. Bunun yanında, yağlı kuyruklu koyun sürüleri, uzun ve yumuşak tüylü keçileri, otuz altı çeşidi sayılan lezzetli armut bahçeleri, eski Adorus (Adoreus) Dağı'na "Elma Dağı" ismini vermiş elma bahçeleri ve üzüm bağlarıyla, çiftçilerin büyük önem verdiği verimli bir yerdir.⁵⁵ Bu ifadelerden anlaşılan, devletler için kentlerin önemi başta siyasi olmakla birlikte, bundan farklı sebeplerin de olduğudur.

Ayaş suları hem içme suyu, hem de kaplıca olması itibariyle, önemli ve şifa vericidir. Bu sebeple sıcak kaynak suları, bütün Yunanistan'ın hasta ve yaralılarını buraya toplardı.

Ankara, puta tapanlardan kalan tapınak yıkıntıları arasında yükselen kiliselerin ve çan kulelerinin yanında, cami kubbeleri ve minareleriyle dinler açısından da vazgeçilmez bir şehirdi. Denilebilir ki, sağlam kaleler, kayaların içine oyulmuş hendekler, oyma bronz kapılar ve eski zenginliklerden geriye kalan kalıntılar sayesinde Ankara, Bursa düzeyinde bir yerdi.⁵⁶ Yakınlarında, muazzam şekillerdeki kayaları ve geniş minareleriyle dikkat cezbeden Atenozi vadisi vardır.⁵⁷

Ogüst mabedi ile Galatya'nın idare merkezi olmakla da meşhur olan Ankara, Abbasiler ve Bizanslılar tarafından Amoriyom (Amuriye) şeklinde adlandırılmıştır. Yine bu şehir, uzun zaman Abbasiler ile Bizanslılar arasında bir sorun teşkil etmiş, hatta Abbasilerden Harun Reşid ve Memun Ankara'yı fethetmişlerdir.⁵⁸

Hoca Sadettin Efendi'nin *Tacü't-Tevarih*'te geçen ifadesiyle "Bu güzel şehir, pek çok geliri olan bir beldedir. Tarım ürünleri yanında, zırh yapımıyla da tanınmıştır. Ayrıca sof, muhyer(moher) ve daha başka nefis kumaşlar burada dokunur ve buradan, İran, Arabistan, Bizans ve Frenk diyarına yollanırdı."⁵⁹

İşte bütün bu düşünceler, önce Ankara'nın elde edilmesi gerektiğinin, açık bir sebebi olarak görülüyordu ve bu şekilde hareket edilmesini bir zorunluluk haline getiriyordu.

⁵⁵ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 74; Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 151.

⁵⁶ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 74.

⁵⁷ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 151.

⁵⁸ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 154.

⁵⁹ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 111.

I. Murad Hüdavendigâr, Rumeli'deki yönetimi Lala Şahin Paşa ve Hacı İlbeyi gibi son derece güvendiği ve yetenekli kumandanlarına bırakarak derhal Anakara'ya döndü.⁶⁰

Kaynaklar, o sıralar Ankara kalesinin Ahilerin elinde olduğunu gösteriyor.⁶¹ Ahiler daha evvel bahsi geçen ve I. Murad'ın tahta çıkışı sırasındaki etkileri ve katkılarından da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti'nin oluşumunda ve şekillenmesinde büyük ve geniş bir nüfuzla sahiptiler. Bazı kaynaklara göre o sırada Ankara'nın Ertanoğullarının (Er-Tana Türk devleti) elinde olması da diğer bir ihtimaldir.⁶² Zira anladığımız kadarıyla Ahiler, siyasi bir oluşum olmaktan ziyade bir tarikatın salıkları idiler. Bununla birlikte Ahilerin ilk Osmanlı hükümdarlarıyla olan münasebetleri ve I. Murad'a tahta çıkarken gösterdikleri destekleri bu ihtimali daha da güçlendirmektedir.⁶³

Sultan Murad Hüdavendigâr bazı kaynaklara göre, yirmi beş bin kişilik bir ordu ile Ankara üzerine yürüdü.⁶⁴ Ancak Ahilerden ciddi bir mukavemet görmemiştir. Bilakis Ahiler Ankara'yı direnç göstermeden, barış yolu ile teslim etmişlerdir.⁶⁵

Ankara'nın, bu kesin fetih tarihi hicri 762 senesinin yaz mevsimine denk gelir. Bu hicri yılın ilk ayları ise miladi 1360 yılının kış mevsiminin son aylarına rastlamaktadır. Hicri senenin üçüncü ayından itibaren miladi 1361 senesi başlayacağından, burada 1360 yerine 1361 yılı esas kabul edilmiştir.⁶⁶ Yine bazı kaynaklar Ankara'nın fethi tarihi için 763/1362 yılını gösterse de bu pek kabul görmemiştir. Ayrıca, çoğu kaynakta bahsedilmese de -Ankara'nın Sultan I. Murad'ın

⁶⁰ Güngör, *Tarihte Türkler*, 190; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 154.

⁶¹ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 110; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 157; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 34.

⁶² Şahin, "Kuruluşun Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi", 10: 149; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 34.

⁶³ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 158.

⁶⁴ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 34; Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 201; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 158.

⁶⁵ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 111; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 587; Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, 44; Şahin, "Kuruluşun Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi", 10: 149; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 158; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 34.

⁶⁶ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 35.

Anadolu'da Karadeniz Ereğlisi'nden sonra aldığı ikinci şehir olduğu- bilgisi de mevcuttur.⁶⁷

Bir sonraki yıl şevval (1363 Temmuz) ayında Sivas hükümdarı Gıyasüddin Mehmed Bey Ankara üzerine geldiyse de, bir netice alamadı ve mahiyetindeki Moğol kuvvetleriyle Iğın'da mağlup oldu.⁶⁸

Kaynaklara göre Ankara daha önce 1354'te⁶⁹, babası Orhan Gazi zamanında kardeşi Süleyman Paşa tarafından da ele geçirilmişti.⁷⁰ Sonraları tekrar elden çıkmış olmalı ki I. Murad tarafından Ankara geri alınmıştır. Ya da o vakit Ankara'nın idaresine sahip olan Ahiler, tamamen Osmanlı idaresine katılmış değillerdi.⁷¹ Karamanoğullarının Ahilerle birleşip⁷² onları Osmanlı idaresine karşı kışkırtmaları, durumun bu hale gelmesine sebep olmuş ve Ankara'yı Osmanlı hâkimiyetinden uzaklaştırmıştır. Şunu da söylememiz gerekir ki, tarihçiler ittifakla Ankara'nın kesin olarak fethinin, I. Murad zamanında olduğunu kabul ederler.

1.2.2. Sultan-Önü Çevresinin Alınması

Eskiden “Sultan- Öyüğü”⁷³ denilen “Sultan- Önü” sancağı Divan kayıtlarına göre Eskişehir, İnönü, Seyyitgazi, Karaca hisar ve çevresinden oluşan geniş bir alanı kapsar. Kaynaklara göre “Sultan – önü” sancağı da Sultan I. Murad'ın Ankara seferi sırasında ele geçirilmiştir.⁷⁴

Sultan- önü/Eskişehir'in Osmanlı hâkimiyetine geçtiği zaman ile ilgili bilgi, kaynaklarda farklılık arz etmektedir. Bununla ilgili olarak; II. Bayezid devrinde ve daha sonraki Osmanlı kaynaklarında çoğunlukla, Eskişehir ile İnönü'nün Selçuklu Sultanı III. Alâeddin Keykubad tarafından Osman Gazi'ye verildiği kaydedilmiştir. Bu da o sıralar Selçuklulara isyan eden ve beylik kuran Germiyanogulları'na güçlü

⁶⁷ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 35.

⁶⁸ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 587.

⁶⁹ Şahin, “Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi”, 10: 149; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 156.

⁷⁰ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 34; Şahin, “Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi”, 10: 149; Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, 44; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 156; Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 201; Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 25.

⁷¹ Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, 44.

⁷² Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, 44.

⁷³ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 156.

⁷⁴ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 35; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 158; Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, 45.

bir rakip çıkarmak amacıyla Selçuklu sultanının Germiyanlılara karşı Osmanlılara takviye siyasetiyle izah edilmiştir. Yani Germiyanlılar Selçuklulara karşı isyan etmek suretiyle beylik kurdukları ve özellikle ilk zamanlarda diğer Türk beylikleri üzerinde bir nüfuz kazandıkları için, Selçuklu sultanı o sırada Osman Gazi'yi kuvvetlendirmekle Germiyanlılara önemli bir rakip hazırlamış gibi gösterilmiştir. Ancak bu bilgi doğru değildir. Zira bahsedilen tarihte söz konusu Selçuklu sultanı henüz tahta bile çıkmamıştır. Bundan başka kaynaklarda verilen bu bilgilerin uydurma olduğu Hammer tarafından da ispatlanmıştır. Bölgenin Selçuklulardan sonra Germiyanlıların eline geçtiği ve Sultan I. Murad dönemine kadar da Germiyanlıların elinde kaldığı tespit edilmiş, hatta Osman Gazi ile çağdaş olan Eskişehir Bey'i Alişar (Alış) Bey'in Germiyan oğullarından veya onların emirlerinden olduğu kuvvetle muhtemeldir. Neşri ile Lütfi Paşa'ların Osman Gazi ile ihtilafından söz ettikleri Eskişehir Bey'i işte bu Germiyan valisidir. Eskişehir'in o sırada Germiyanlıların elinde olduğu Aşıkpaşazade tarihinde de açıktır. Ancak bu kaynak Osman Gazi'nin Eskişehir'i zorla aldığını da kaydeder. *Oruç Bey Tarihi*'nde ise Eskişehir'in Selçuklu sultanı tarafından Osman Gazi'ye verilmesi veya bununla ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Oruç Bey İnönü'nün Osman Gazi'ye ait olduğundan söz etmişse de onun, İnönü ismiyle Karahisar denilen Karacahisar'ı kastettiği açıklanmakta ve İnönü ile Karacahisar'ı birbirine karıştırmış olduğu tahmin edilmektedir. İşte bu sebepten ötürü, Eskişehir ve İnönü ile beraber Karacahisar da Sultanönü bölgesinden sayıldığı ve bunlardan Karacahisar, Osman Gazi tarafından fethedilmiş olduğundan, söz konusu eski Osmanlı kaynaklarının bir kısmında Karacahisar gibi Eskişehir'in de Osman Gazi tarafından fethedildiği kanaatine varılmıştır.⁷⁵

Son Osmanlı kaynaklarının geneline göre Eskişehir'in o sırada Germiyanlıların hâkimiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Son Osmanlı tarihçileri de buraların Sultan I. Murad tarafından ve Ankara'nın akabinde ele geçirildiği hususunda müttetikler. Ancak burada Sultanönü'nden kastın ilkin Osman Gazi tarafından fethedilmiş olan Karacahisar değil, o tarihe kadar henüz Osmanlı hâkimiyetine girmemiş olan Eskişehir ve İnönü taraflarıdır.⁷⁶

⁷⁵ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 35-36.

⁷⁶ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 36.

Şükrullah-ı Rumi bu yörenin Osmanlılara karşı ittifak eden Anadolu Türk beylikleri tarafından fethedildiğini söylemekle Germiyanlılardan alınmış olduğunu kastetmiş olmalıdır. Osmanlı tarihinin en eski kaynaklarından olan bu esere göre I. Murad Ankara'yı fethettikten sonra sultan-önü bölgesini de almış ve oradan Bursa'ya dönmüştür.⁷⁷

1.3. OSMANLI-KARAMANLI MÜNASEBETLERİ

1.3.1. Karamanoğulları

Yazıcıoğlu Ali'ye göre Karamanoğulları, Oğuzlar'ın Afşar boyuna mensuptur. Hanedanın dayandığı başlıca oymaklar Turgutlu, Bayburtlu, Oğuzhanlı, Hoca Yunuslu, Hoyratlı, Bozkırlı, Bozdoğan, Bulgarlı, İğdir, Beydili ve Yuvalılar idi.⁷⁸

Şikâri'ye göre muhtemelen Azerbaycan ve Arrân'da oturmakta olan Karamanoğulları'nın ataları Moğol istilası üzerine Sivas yöresine gelmişler, Baba İshak'ın isyanına katıldıktan sonra Ermenek-Mut yöresine yerleşmişlerdir. Bu yöre ile Silifke, Gülnar ve Anamur bölgesi, I. Alâeddin Keykubad zamanında Kamerüddin Bey tarafından ele geçirilmiştir.

Selçukluların Moğollar karşısında Aksaray civarında ikinci defa mağlup olması, ülkenin II. İzzeddin Keykâvus ile IV. Kılıçarslan arasında taksim edilmesi ve daha sonra iki kardeş arasındaki taht mücadeleleri sırasında sınır bölgelerinde yaşayan Türkmenlere kayda değer serbestlik ve önem kazandırmıştır. Beyliğe adını veren Karaman Bey'i de bu durumdan yararlanarak siyasi sahnede görünmüş ve beyliğin temellerini atmıştır. Karaman Bey'in dedesi Oğuz beylerinden Sâdeddin Bey, babası da Nûre Sûfi diye anılan Nureddin Bey'dir.⁷⁹

O, 1231'de ortaya çıkan Şeyh Baba İlyas'ın yanında yer almış, Selçuklulara karşı çarpışmıştır. Babailerin mağlubiyeti üzerine Konya ve Ermenek civarına

⁷⁷ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 36; Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, 45; Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 25; Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 74; Solakzâde, *Tarih*, 1: 40.

⁷⁸ Faruk Sümer, "Karamanoğulları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 455

⁷⁹ Sümer, "Karamanoğulları", 455.

çekilen Nure Sûfi'nin ölüm tarihi bilinmiyor. Onun, Karaman Zeyn el-Hâc, Bonsuz, Oğuz Han ve Timur Han adında dört oğlu daha olduğu anlaşılıyor.

Karaman Bey Toroslar'da elde ettiği odun kömürünü Larende'ye getirip satarak geçinen bir kömürcü idi. 1262 yılında resmen bir Uç Beyi olan Karaman Bey, uçlardaki faaliyetine devam etmiş, bazı yerleri de ele geçirmiş, ancak Monyâ Kalesinde yenilgiye uğrayarak aldığı yaraların tesiriyle bir süre sonra ölmüştür. Sultan Rükneddin'in ölümü üzerine, Karaman Bey'in çocukları, Muineddin Pervane tarafından serbest bırakılmıştır. Karaman aşiretinin başına ailenin kararıyla Karaman Bey'in büyük oğlu Şemseddin Mehmed Bey geçti. O da babası gibi bağımsızlık mücadelesini devam ettirdi.⁸⁰

1.3.2. Karamanoğulları ile İlk Münasebetler

Karamanoğulları Beyliği, Anadolu Türk tarihi içerisinde yer almış ve kendilerini Anadolu Selçuklularının mirasçısı olarak kabul etmişlerdir. Bu durum onları diğer Anadolu beyliklerinden ayırmış ve daha üstün bir konumda olmalarını sağlamıştır. Karamanoğulları 1261 yılında resmen bir Uç Beyi haline gelerek uçlarda çeşitli faaliyetler göstermiş, zaman içerisinde bağımsızlık mücadelelerini sürdürme çabası içine girmişlerdir.

1361 yılında Karamanlı tahtına geçen Alâeddin Bey döneminde Karamanlı Beyliği'nin sınırları her yönde genişlemiştir. Memlük Sultanlığı'nın Ermeni Krallığı'na son vererek bütün Çukurova'yı kendi topraklarına katmasından ve Orta Anadolu'daki Eretna Devleti'nde karışıklıkların çıkmasından faydalanmak isteyen Alaaddin Bey, başta Konya olmak üzere Niğde Karahisar (Yeşilhisar), Aksaray, Akşehir, Ilgın, İshaklı ve Kayseri'yi Karamanlı topraklarına katmıştır. Fakat Kayseri, Eretnalılar tarafından kısa süre sonra geri alınmıştır. 1380 yılında Karamanlı sınırları başşehir Larende, Gülnar, Anamur Silifke, Mut, Ermenek, Hadim, Bozkır, Ereğli, Ulukışla, Niğde, Karahisar, Aksaray, Akşehir, Ilgın, Saidili(Kadınhamı), Konya, Beyşehir ve Seydişehir gibi yerleşim yerlerini içine almıştı. Karamanlı-Osmanlı münasebetleri XIV. yüzyılın son çeyreğinde Sultan Murad Hüdavendigâr'ın babası Orhan Gazi zamanında dostluk duyguları içinde başlamıştır. Karamanoğlu

⁸⁰ Zerrin Günel Öden, "Karamanoğulları Beyliği", *Türkler*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 6: 756.

Hükümdarı Alâeddin Halil'in oğlu Alaaddin Ali Bey I. Murad'ın kızı Nefise Sultanla (Melek Hatun) evlenmişti.⁸¹ Osmanlı Hükümdarı I. Murad'ın Germiyan ve Hamid arazilerini satın alma yoluyla kendi topraklarına katması Karamanoğullarını Osmanlılara komşu haline getirmiştir.⁸²

Osmanlı-Karaman ilişkileri Sultan I. Murad döneminde başlayarak uzun yıllar sürmüş, böylece Karamanoğulları Osmanlılar'ın münasebette bulunduğu beyliklerden birisi olmuştur.

1.3.3. Osmanlı- Karamanlı Savaşı

Orhan Bey'in ölümü ve Sultan I. Murad'ın tahta henüz çıkışını fırsat bilen Eretna Beyi, Karamanoğullarının teşvikiyle Ankara'yı kendi hâkimiyetine almıştır.⁸³ Orhan Bey'in ölümüyle Ankara'da yetki ve söz sahibi olan Ahiler, Karamanoğullarının kışkırtması sonucunda Osmanlı kuvvetlerini Ankara'dan çıkararak burasını yönetimleri altına almışlardı.⁸⁴ Sultan I. Murat tahta çıkınca, saltanat değişikliğinden istifade etmek isteyen, Osmanlı genişlemesinden istikbal için endişe duyan ve Anadolu beylikleri arasında bir fesat çıkarmaya çalışan Karaman Beyi'nin tahrikleriyle karşılaşmıştı.⁸⁵ Bütün bu sebepler Karamanoğulları'nın artık tehlike oluşturduğunu ve Osmanlı topraklarına saldırmak için fırsat kolladığını açıkça göstermişti. Ayrıca Osmanlı-Karaman münasebetlerinin bozulmasının da habercisi olmuştur.

Karamanoğulları kendilerini Selçuklu hanedanının varisi olarak gördüklerinden Osmanlıların büyümesini hazmedemiyorlardı. Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey Sultan I. Murad'ın kızıyla evlenmiş olduğundan, Osmanlı mülkünde de gözü vardı.⁸⁶

Bununla ilgili olarak Ankara ve Sultanönü fetihlerinde zikredilmesi gereken önemli bir mesele de bu fetihlerle; Osmanlı arazisinin, kuvvetle muhtemel Karaman oğulları ve Hamitoğulları sınırlarına kadar genişlemiş olmasıdır. Bu zamana kadar

⁸¹ Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, 44.

⁸² Sümer, "Karamanoğulları", 455.

⁸³ Şahin, "Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi", 10: 149.

⁸⁴ Yücel-Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 25.

⁸⁵ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 51

⁸⁶ Nur, *Türk Tarihi*, 3: 164.

Osmanlılar, Karaman oğullarıyla ortak bir sınıra sahip değillerdi. Bu sebeple kayda değer herhangi bir ihtilaf da yaşanmış değildi. Ancak bu fetihlerle birlikte Karamanoğullarıyla yakınlaşması ve sınır komşusu olmaları sebebiyle Osmanlı-Karaman münasebeti açıkça ortaya çıkmıştır. Ayrıca Osmanlılar, Germiyanogulları ve Karamanoğulları arazileri arasına da girerek komşu iki beyliği birbirinden ayırmıştır.⁸⁷

Sultan I. Murad Karaman Beyi tarafından tahrik olunan karışıklıkları teskin ettikten sonra, sefer düzenlemek için artık Avrupa'ya yönelmiştir.⁸⁸ Karamanlı-Osmanlı münasebetlerinin bozulmasında, Sultan I. Murat'ın Hamitoğulları'na ait Yalvaç ve Karaağaç ile bazı yerleri satın almasının da önemli rolü olmuştur. Buraları, kendisi ele geçirmek isteyen Alaaddin Bey, Sultan Murat Hüdavendigâr Balkanlarda seferde iken Karaağaç, Eğirdir ve Yalvaç'ı hatta bazı kaynaklara göre ise Beyşehir de işgal etmiştir. Bazı tarihlere göre Karaman Beyi Alaattin Ali Bey bunu yaparken Bosna kralı ile de anlaşmıştır.⁸⁹ Klasik Osmanlı rivayetinde ise Karamanoğlu, Sultan I. Murad'ın 1381 tarihinde Hamitoğlu Kemalüddin Hüseyin Bey'den seksen bin altına satın aldıkları altı kazayı Sırp kralı Lazar'ın da teşviki ile zapt etmiştir.⁹⁰ Osmanlı padişahı bunu savaş sebebi saymış ve Rumeli muhafazasını veziri Çandarlı Hayrettin Paşa'ya bırakarak, onun oğlu kazasker Ali Bey'i yanına alarak buraya gelmiştir. Burada Rumeli beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa'nın da Bursa'ya gelmesini emretmiştir. Kaynaklar bu olayla ilgili 788/1386 yılını kaydeder. Sultan I. Murad Bursa'da iken damadı Alaaddin Ali Bey kendisinden anlaşma teklifi ile barış istemişse de o bunu kabul etmemiştir.⁹¹ Hatta kaynaklar Sultan I. Murad'ın Kütahya'da iken Karamanoğlu'nun ikinci bir anlaşma teklifini de reddettiğini kaydeder.⁹²

Afyonkarahisar'da yapılan bir müzakereden sonra Osmanlı ordusu Konya üzerine yürümüştür. Sultan I. Murad Osmanlı haraçgözarları olan Bizans, Sırp ve

⁸⁷ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 156.

⁸⁸ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 151.

⁸⁹ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 592.

⁹⁰ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 71.

⁹¹ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 592; Solakzâde, *Tarih*, 1: 52-53; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 71.

⁹² Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 37; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 592.

Bulgar devletlerinden asker olarak ordusunu takviye etmiştir.⁹³ Osmanlı ordusunda Sırp despotu, Köstendil Beyi, Bizans İmparatoru ve Saraç Türkleri kuvvetlerinden başka, Osmanlı himayesinde bulunan Kastamonu hükümdarı Süleyman Paşa'nın da kuvvetleri vardı. Karamanoğlu emrinde de, kendi askerlerinden başka, Turgut, Varsak, Bayburtlu Türkmenleri⁹⁴ ile Samagar, Barımbay, Caygazan, Tosboğa ve diğer Tatar kuvvetleri bulunuyordu. Osmanlı ordusuna Timurtaş Paşa ile birlikte bir taraftan Şehzade Bayezid diğer taraftan da Şehzade Yakup kumanda ediyordu.⁹⁵

İki ordu Konya önlerinde karşılaştı.⁹⁶ İfrenk(Frenk) yazısı denilen yerde yapılan savaşta Karamanlıların askerleri eğitilmiş ve tecrübeli Osmanlı ordusuna yenildi. Alaaddin Bey Konya Kalesi'ne kaçtı ve orada muhasara edildi. Kaynaklar Sultan I. Murad'ın hiçbir askerin halkın malına dokunulmaması hakkında verdiği emre aykırı olarak, askerleri arasında bulunan bazı Sırp askerlerinin yağmacılığa yeltendiklerini ve bu askerlerin derhal idam ile cezalandırıldıklarını kaydeder.⁹⁷ Alaattin Ali Bey eşi Melek hatun'u babasına göndererek, affını rica etti. Hanımı aracılığıyla kayınpederinden istediği barış talebi Sultan Murad tarafından kabul edildi. Bunun üzerine Ali Bey, Sultan I. Murad'ın karargâhına gelerek, elini öptü ve barış yapıldı. Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey, hanımı Melek Hatun'un babasına ricada bulunması ve Balkanlar'daki şartlar sebebiyle bu durumu olması gerekenden hafif atlatmıştı. Karmanoğlu bundan sonra ahdi bozmamak üzere çok sıkı şartları kabul etti.⁹⁸ Yapılan anlaşmaya göre Beyşehir, Osmanlı idaresine geçti.⁹⁹ Bundan sonra Osmanlı hükümdarı Bursa'ya döndüğünde tarih 1387'dir.¹⁰⁰

Konya muharebesi sırasında Rumeli Beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa göstermiş olduğu üstün gayretten dolayı beylerbeyliği görevine ilave olarak kendisine vezirlik görevi de verilmiştir. Konya seferine gidileceği sırada Rumeli muhafızlığında bırakılan Vezir Hayrettin Paşa öldüğünden, kazasker olan oğlu Ali

⁹³ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 72.

⁹⁴ Solakzâde, *Tarih* 1: 53.

⁹⁵ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 592-593; Solakzâde, *Tarih*, 1: 53.

⁹⁶ Solakzâde, *Tarih* 1: 52-53; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 71-72; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 593.

⁹⁷ Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 38; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 593; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 74.

⁹⁸ Solakzâde, *Tarih* 1: 52-53;

⁹⁹ Sümer, "Karamanoğulları", 455.

¹⁰⁰ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 593; Solakzâde, *Tarih* 1: 53.

Bey vezir oldu.¹⁰¹ Bu muharebede Şehzade Bayezid de göstermiş olduğu cesaret ve atılganlık dolayısıyla “Yıldırım” lakabını almıştır.¹⁰²

Karamanoğlu Alaattin Ali Bey’in Osmanlı ordusuna yenilmesi onun Anadolu beylikleri üzerindeki nüfuzunu zaafa uğrattığı gibi, Osmanlı ordusunun da beylikler üzerindeki nüfuzunu arttırmıştır. Bunun bir faydası olarak bu beylikler Kosova muharebesinde Osmanlı ordusuna yardımcı kuvvet göndermişlerdir.¹⁰³

Belki burada Karaman devletinin konumu ile ilgili olarak tıpkı Bizans, Sırp ve Bulgar devletlerinde olduğu gibi Osmanlıya tabii bir devlet ya da bir beylik olarak görüldüğünü zikretmek yerinde olur. Ancak genel kanaate göre bu tarihe kadar Karamanoğullarının Osmanlılara tabiiyetini temin eden hiçbir hadise geçmiş değildir. Bununla beraber kendisine isyan etmiş bir oğlunu gözlerine mil çektirip idam ettirecek kadar şiddet gösteren Sultan I. Murad’ın asi damadını, kızı Melek Hatun’un ricasıyla şefkat gösterip affetmesi çok inandırıcı gelmemektedir.

Bununla ilgili olarak klasik Osmanlı tarihlerinden farklı olarak, Şikârî’nin *Karaman Tarihi*’nde bu olay çok farklı anlatılmaktadır. Buna göre Sultan I. Murad ile Karamanoğlu Ali bey arasında iki sene ara ile iki büyük muharebe olmuştur. Ona göre bu muharebede Karaman Türklerini en çok müteessir eden şey, Osmanlının ordusunda Sırp, Bizans ve Bulgar gibi yabancı askerlerin bulunmasıdır. Hatta Karaman yöneticilerinden Turgut oğlu Ali Bey harp meydanında Osmanlı hükümdarına “Ey Murad Bey! Bu layık mıdır ki bunca kuvvet ile İslam üzerine kâfir askeriyle geliyorsun? Müslüman olan hiç kâfir askerini toplar mı?” diye seslenir. Bazı rivayetlere göre Osmanlı hükümdarı Aydın ve Saruhan oğullarını da savaşa davet ettiklerini ancak onların, Karamanoğlu bizim şahımız, velinimetimizdir deyip reddettikleri iddia edilir.¹⁰⁴

Karaman ananesine göre I. Murad söz konusu ilk muharebede dört yerinden yaralanmış ve zafer kazanamamış hatta Karaman Beyi’ne “Arpa Akçası” ismiyle senelik bir haraç ile barışa mecbur kalmıştır. Hatta kardeşlerinden (adı tespit edilememiş) birini Karaman Beyi’ne teslim etmek zorunda kalmıştır. Şikârî’ye göre

¹⁰¹ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 593.

¹⁰² Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 37.

¹⁰³ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 593.

¹⁰⁴ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 72.

bundan iki sene sonra meydana gelen ikinci muharebede Osmanlı ordusu zafer kazanmışsa da sonuç itibariyle kazanan ve kaybeden pek belli olmayarak Osmanlılar Karaman diyarından çekilmişlerdir.¹⁰⁵

Karaman kaynaklarında söz konusu bu ikinci savaşta Osmanlı ordusunun ok ve kılıç ile beraber kullandıkları silahlar arasında tüfek ve demir bir toptan söz edilir. Fakat genel olarak Osmanlı ordusunun topu ilk defa Sultan I. Murad'ın şehadeti ile sonuçlanan 791/1389 tarihli Kosova meydan savaşında, tüfeği de ilk defa Yıldırım Bayezid ile Timur arasında 804/1402 yılında yapılan Ankara Savaşı'nda kullandığı bilinmektedir.¹⁰⁶

Osmanlı Karaman münasebetleri ile ilgili, bundan başka tarihçilerin kaydettiği şu tespiti de zikretmek yerinden olacaktır. Sultan I. Murad dönemi de dâhil olmak üzere Karamanoğullarının Anadolu Türk beylikleri içerisindeki konumu Osmanlı beyliğinden daha üstün bir durumda idi. Ancak Sultan I. Murad döneminde özellikle Rumeli'de elde edilen başarılar ve Anadolu'da bazı önemli merkezlerin zaptedilmesiyle Osmanlıları, onlarla rekabet edecek düzeye getirmiştir. Bunun yanında Osmanlıların henüz Karamanoğullarını bertaraf edecek kuvvet ve kudrette olmadığı, Sultan I. Murad döneminde kaydedilen bazı yazışmalardan da anlaşılmaktadır. Ancak bütün bunların yanında şunu da belirtmek gerekir ki, Sultan I. Murad döneminde Rumeli'de Bulgar, Sırp ve Bizans devletlerini dize getirmiş olan Osmanlıların Anadolu'da Karamanoğluna karşı aciz olmadıkları anlaşılmaktadır.¹⁰⁷

1.4. FETİHLER VE AKINLAR

Osmanlı kaynaklarına göre 1357-1359 yılları arasındaki devir, onlar için Rumeli fütuhatında bir duraklama devridir. Fakat bu iki yıl süresince Anadolu'dan gelen göçmenlerle Rumeli'de Süleyman Paşa zamanında başlayan iskân siyaseti ile daha büyük bir hamle için yeni kuvvetlerin toplanmış olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁸

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Balkanlardaki fetihlerini gerçekleştiren kuvvetlerin başında, Osmanlı Padişahı Orhan Gazi'nin en büyük oğlu

¹⁰⁵ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 73.

¹⁰⁶ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 73.

¹⁰⁷ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 73-74.

¹⁰⁸ Halil İnalçık, "Edirne'nin Fethi (1361)", *Edirne*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1993), 144.

Süleyman Paşa bulunmaktaydı. Süleyman Paşa'nın Rumeli'deki fethi ile denizaşırı yeni bir Osmanlı sancağı, bir bakıma Osmanlı Rumeli'si doğmuş oluyordu.¹⁰⁹ Bu yeni Paşa Sancağını, Türklerin ana yurdu Anadolu'dan ayıran denizin, Hıristiyanların hâkimiyeti altında olması, bu bölgeye coğrafi ve askeri şartlar açısından ayrı bir önem kazandırıyordu. Devletin, o zamanki esas kuvvetini teşkil eden gazilerin önderi Süleyman Paşa idaresinde, Osmanlı Rumeli'si, Anadolu karşısında başlı başına bir bölge halini almıştı. Batılı kaynaklara göre Süleyman Paşa babası Orhan Gazi'nin varisi, saltanatın ve devletin genel idaresine memur ve daha babasının sağlığında iktidarı üzerine almış ve batıya yönelmiştir. Orhan Gazi'nin büyük oğlu Süleyman ölünce, Türk- Moğol geleneğine göre o zaman en büyük kardeş olan Şehzade Murad, lalası Şahin ile birlikte batıda, Rumeli'deki önemli uç bölgesine gönderildi.¹¹⁰

Düsturname, Şehzade Süleyman'ın ölümünden sonra Orhan Gazi'nin, oğlu Şehzade Murad'ı fetih bölgesine gönderdiğini ve onun babasının sağlığında fetihle bulunduğunu açıkça kaydetmiştir.¹¹¹

1357 yılında, 11 yaşındaki oğlu Halil'in Foçalı korsanlara esir düşmesinin ardından Orhan Gazi, oğlunu kurtarmak için Bizans İmparatoru V. Yoannis Paleologos'la normal olmayan şartlarda bir anlaşma yapmıştır. İki taraf arasında yapılan anlaşmaya göre Osmanlılar Bizans topraklarına saldırmayacak, Foçalılara gönderilecek gemilerin masraflarını üstlenecek, Bizans İmparatoru'nun eski borçlarını silecek ve Rumeli'de imparatora karşı duran, gazilerin müttefiki olan Mateos Kantakuzinos'a yardımdan vazgeçerek İmparatoru destekleyecektir.¹¹² Rumeli'deki fetihleri olumsuz etkileyen bu anlaşma sebebiyle duraklama yaşayan Osmanlı güçleri için bu durum yok olmayı beklemek demektir.

Yapılan anlaşmanın neticesinde Yoannis Paleologos, gazilerin müttefiki konumunda olan Mateos Kantakuzinos'u Edirne bölgesinden atmış ve onları tekrar doğrudan doğruya kontrol ve hâkimiyeti altına almıştır. Bu sebeple Osmanlıların Rumeli'deki yeni taarruzunun hedefi, eskiden beri himayeleri altında saydıkları bu Edirne bölgesi olacaktır.

¹⁰⁹ İncalcık, "Edirne'nin Fethi", 144.

¹¹⁰ İncalcık, "Edirne'nin Fethi", 145.

¹¹¹ *Düsturname*'de "Mir Orhan'ın ulu oğlu Murad- Ol zaman olubdu kerrar-i cihad" şeklinde geçmektedir (İncalcık, "Edirne'nin Fethi", 145).

¹¹² İncalcık, "Edirne'nin Fethi", 141.

1359 tarihinde Rumeli gazilerinin inanılmaz şekilde yeni taarruz harekâtı, batılı kaynaklarında şu ifadelerle yankı bulmuştur: Trakya'nın sistemli istilası bu tarihte başlamıştır.¹¹³ Yine bu zaviyeden, Floransalı M. Villani'ye göre¹¹⁴, Dimetoka ilk defa geçici olarak 1359'da bu taarruz sırasında Türklerin eline geçmiş ve Türk akıncıları aynı yıl İstanbul surları önünde görünmüştür.¹¹⁵ Hammer'e göre Sultan I. Murad'ın saltanatıyla Osmanlılar için yeni bir şeref ve kuvvet devri ve Avrupa'da bir fetihler silsilesi başlamış ve Padişah'ın Kosova Muharebe meydanında irtihaline kadar asla helaldar olmamıştır.¹¹⁶ Bununla ilgili Aşıkpaşazade rivayeti de Murad'ın 1359'da kardeşi Süleyman Paşa yerine Rumeli'deki uç kuvvetlerinin başına geçtikten sonra giriştiği sistemli fütuh hareketinden bahseder.¹¹⁷

Fetih hareketleri geçici süreliğine engellenmiş olan ve gazilerin başına geçen genç şehzade Murad, saltanata layık olduğunu göstermek için rüştünü ispatlamaya çalışmıştır. Yetenekli bir kumandan olan lalası Şahin ve tecrübeleriyle temayüz etmiş uç kumandanları Hacı İlbeyi ve Evrenos, 1359'da Şehzade Halil kurtulduktan sonra, fetih hareketine büyük bir şevk ve gayretle yeniden girişmişlerdir.¹¹⁸

Karesi beyleri içinde şöhret yapmış olan Hacı İlbeyi ile Evrenos Bey, Gazi Süleyman Paşa zamanından beri cihat töresini yürütmek ve ülkeler açmak yolunda Balkanlarda kendilerini tanıtmışlardı. Kahramanlıkları, işi tutuşlarındaki başarı ile de bilindiklerinden, Rumeli tarafında açılan ülkeler ucunda, her birine bir uç verilmiş, kendilerinden yeni fetihler yapılması istenmiştir.

Malkara yöresinde dağ eteğinde bulunan kalelerin zaptı ve çevredeki toprakların ele geçirilmesi işi Hacı İlbeyi'ne verilmiş, İpsala yöresinde, deniz kıyısında bulunan hisarların bakımı ve yakınlarında bulunan kalelerin fethi ile de Evrenos Bey görevlendirilmişti.¹¹⁹

Hacı İlbey ve Evrenos Bey, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de genişlemesini sağlamak ve düşmanı kırmakla görevlendirilmişlerdi. Onlar aldıkları bu emri yerine getirmek sadedinde, kendi topraklarını onarmak, düşman topraklarını yakıp yıkmak

¹¹³ İnalçık, "Edirne'nin Fethi", 146.

¹¹⁴ İnalçık, "Edirne'nin Fethi", 146.

¹¹⁵ İnalçık, "Edirne'nin Fethi", 146.

¹¹⁶ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 152.

¹¹⁷ İnalçık, "Edirne'nin Fethi", 149.

¹¹⁸ İnalçık, "Edirne'nin Fethi", 145.

¹¹⁹ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 114.

işinde büyük ün yapmışlardı. Bu yönlerinden bahsederken Hoca Sadettin Efendi *Tacü't-Tevarih*'de; “öyle ki bu ikisinin üstün güçleri, ağır baskıları ve saldıkları korku kâfirlerin yüreklerine yerleşmiş olduğundan, Gazi Şehzadenin ölümü, az sonra da Orhan Gazi'nin kaybedilmesi, Sultan Murad Gazi'nin ise, Anadolu yakasını korumak için o tarafta bulunan bazı düşmanlarla uğraşması sonunda Rumeli yakası bir yıldan fazla bir zaman başsız ve serdarsız kaldığı halde, onlar İslam diyarını kafirin şerrinden korumuşlar, cihat töresini yürütmek üzere bu ülkelerde zafer ayetleriyle süslü sancaklarını dalgalandırmaya devam etmişlerdir.” ifadelerine yer vermiştir.¹²⁰

Sultan I. Murad'ın ataları, en büyük çocuklarını beylerbeyi edinerek, ülkeler açmak üzere amaçları zafer kazanmak olan ordulara baş ve buğ yaparlardı. Zira dedesi Osman Gazi zamanında babası Orhan Gazi, Orhan Gazi devrinde de kardeşi Gazi Süleyman Paşa beylerbeyi görevine getirilmişlerdi. Fakat Sultan I. Murad'ın henüz delikanlılık yaşına ulaşmış bir oğlu bulunmadığından, en önemli beylerden ve saltanatın temel direklerinden olan Lala Şahin Bey, asker ve ordunun tertibi, savaş ihtiyaçlarının sağlanması amacıyla Sultan Murad Gazi tarafından öteki beylerinden üstün tutularak beylerbeylik görevine getirilmesi yerinde görülmüştü.¹²¹

Sultan I. Murad babasının ölümü sırasında Rumeli'de fetihlerle meşguldü. Babasının ölümü ile Anadolu'da ortaya çıkan ayaklanmaları bertaraf etmek için Anadolu'ya gelen I. Murad Hüdavendigar Anadolu'nun güvenliğini sağladıktan sonra tekrar süratle Rumeli'ye ve Balkan'lara fetih meydanlarına geri dönmüştür. Zira Rumeli tarafından kötü haberler gelmeye başlamıştır. Bizans vaktiyle Süleyman Paşa'nın fethettiği bazı önemli yerleri geri almaya başlamıştı.

1.4.1. Edirne'nin Fethi Öncesi Trakya'da Son Durum

Fetihten önce Trakya bölgesine baktığımızda, siyasi olarak bir birliktelikten bahsetmemiz çok zor görünmektedir. Zira birbirinden bağımsız hareket eden, farklı milletlerden oluşan ve birbiriyle siyasi bir mücadele içinde olan birçok yönetim birimlerine ayrılmıştı. Bunun yanında tutucu bir politika içerisinde olan yöneticiler mensup oldukları mezhebi halka zorla kabul ettirmekte idi. İşte bu nedenden dolayı

¹²⁰ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 114.

¹²¹ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 112; Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, 65.

Osmanlının, kadim hoşgörü geleneği sayesinde yerli halkın direnişiyile karşılaşmadan şehirleri ve kaleleri süratle fethettiklerini görürüz.

Ankara ve çevresinde durumu düzelten Sultan I. Murad, Bursa'ya döndü ve babasının sadık beylerinden olan ve ilk kez beylerbeylik görevine tevdi edilen Lala Şahin Paşa ile birlikte Rumeli'ye geçti. Osmanlıların Balkanlarda fethederek başladıkları sırada, Doğu Trakya ve Selanik çevresi dışında Mora yarımadası ve Güney Epir(Ergiri, Yanya, Preveze, İspliro Potam, Kalabrit tarafları) genel itibariyle Bizans'a tabi idi. Balkanların kuzeydoğu bölümü Bulgarların, Yukarı Sırbistan, Serez ve Drama tarafları da Sırp'ların elinde idi. Epir'in kuzeyinde Sırp, Arnavut (Arnavut Latin) Prenslikleri vardı ve bunlar Venedik Cumhuriyeti ve Napoli Krallığının hakimiyeti altında bulunuyordu. Doğu Trakya'nın güneyindeki Enez şehri ve limanı ile Taşoz adası Cenevizli'lere, Ağrıboz adasıyla Mora kıyı şehirleri ve Adriyatik Denizi'nin Arnavutluk kıyılarından bazı limanlar ise Venediklere tabi idi. Dalmaçya kıyılarındaki yarımada Raguza (Dubrovnik) Cumhuriyeti bulunuyordu. Balkan yarımadasının kuzeybatısında da yarı bağımsız Bosna Krallığı vardı. Bulgaristanın kuzey sınırlarında ve Tuna'nın sol kıyısında Ulah(Eflak) bölgesinin Dubruca taraflarında birer küçük prenslikler vardı. Dubruca ise bir Bulgar prensi tarafından yönetiliyordu. Osmanlıların Rumeli'de fetihlere başladıkları sıralarda, Balkanlarda bulunan özellikle Osmanlılara yakın olan Rum, Bulgar ve Sırp'lar arasındaki düşmanlık ve mücadeleler, bu bölgede fetihleri kolaylaştırıcı nitelikteydi.¹²²

Sırp Çarı İstefan (Stefan) Duşan'ın ölümünden sonra Sırp devleti, bağımsız hareket eden bir takım prensliklere ayrılmıştı. Bulgarlar ve Rumlar da iç mücadelelerle çalkalanmakta idiler. Bunlardan başka Bulgaristan kralı Büyük Layoş, çok tutucu bir Katolik olduğundan mensup bulunduğu mezhebi, Ortodoks mezhebinden olan Balkanlara zorla kabul ettirmekteydi. Buna karşılık yüksek askeri kudretleri yanında, din ve vicdan hürriyetine saygı gösteren ve fethettikleri yerlerde bu hususlarda çok hoşgörülü davranan Osmanlılar, yerli halkın hiçbir direnişiyile karşılaşmadan şehirleri ve kaleleri süratle fethediyorlardı.¹²³

¹²² Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 25.

¹²³ Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 26.

1.4.2. Edirne Fethi'nin Tarihi

Edirne'nin fethinden bahsederken belki de daha evvel, kaynaklarda var olan tartışmaları da göz önünde bulunduracak olursak, Edirne'nin ne zaman ve nasıl fethedildiği meselesi üzerinde durmak gerekmektedir. Zira özellikle Osmanlı kaynaklarında verilen bilgi ile Bizans kaynakları farklılık arz etmektedir. Bizans İmparatorluğunun hâkimiyetindeki Edirne'nin -o zamanki adıyla Hadrianopolis-Osmanlı Devleti kontrolüne geçmesiyle sonuçlanan sürecin gerçekleştiği yıl kaynaklara göre 1361-1371 arasında değişiklik gösterirken ayrıca Edirne'nin fethini gerçekleştiren isimler de kaynaklara göre değişiklik göstermektedir.

Eski kaynaklarda Edirne'nin hangi tarihlerde fethedildiği ile ilgili son olarak Aleksandr Burmov ile İsmail Hakkı Uzunçarşılı bahsetmiş ve bu konuda iki tarihçi ihtilaf etmişlerdir.

Burmov, birbirinden tamamıyla bağımsız üç kaynağın -Sırp kronikleri, Chalkokondyles ve Luccari- kayıtlarına dayanarak, Edirne'nin Çirmen muharebesinden (26 Eylül 1371) hemen sonra, yani 1371 yılının Eylül sonlarında veya Ekim başlarında fethedildiği kanaatine varır. Zira bahsi geçen kaynakların üçü de Osmanlıların Çirmen Savaşından sonra Edirne'yi aldığını bildirmekte ve söz konusu fethi, Çirmen Savaşına bağlamaktadır. Ancak her ne kadar Burmov, isim üzerinde yanıldıklarını varsaysa da dayandığı son iki kaynak, Edirne fethinde Osmanlı kumandanı olarak Süleyman Paşa'yı zikretmektedir.¹²⁴

Sırp kroniklerinin, Osmanlı'nın Balkanlar'da ilerleyişi hakkında verdikleri bilgilerde çoğu defa büyük hatalara düşmesi, bu kaynağın verdiği kronolojinin isabetli olmadığını göstermektedir. Eserini 1480 senesinde yazmış olan Chalkokondyles'de ise kronolojik karışıklığın malum olması, keza onun ve Luccari'nin bu savaşla ilgili olarak Süleyman Paşa'dan bahsetmeleri, Burmov'un varmış olduğu kanaatin isabetli olmadığını göstermemektedir. Bahsedilen kaynaklar Osmanlılar ile Sırp'lar arasında 1352-1371 yılları arasında yapılmış olan çok sayıda savaşı birbirine karıştırmış görünmektedir.¹²⁵

¹²⁴ İnalçık, "Edirne'nin Fethi", 137.

¹²⁵ İnalçık, "Edirne'nin Fethi", 138.

Tespitini ispata çalışan Burmov'a göre, hadiselerle çağdaş bulunan iki Bizanslı yazar-Kantakuzezenus ve Demetrius Kydones- Edirne'nin düşmesinden hiç bahsetmemeleri dikkat çekmektedir. Ona göre şayet Edirne, 1371'den önce düşmüş olsaydı, bu önemli olay onların yazılarında mutlaka bir yankı bulurdu. Fakat olayın şu yönünü dikkatlerden kaçırmamalıyız ki, Kantakuzenus hatıratında kendi savunmasını yapmaktadır; o, Osmanlıların Trakya'da yerleşmesinden sorumlu tutulduğundan, kendisini ve oğlu Meteos'u büsbütün suçlu duruma düşüren bu hadiseden hiç söz açmamayı belki de tercih etmiş olabilir. Demetrius Kydones ise, mektuplarında ve diğer yazılarında münferit hadiselerden ziyade durumun genel bir tablosunu yaparak belagat örneği yapmaya çalışmaktadır.¹²⁶ Şunu da belirtmek gerekir ki, önemli hadiseler hakkında bir kronoloji veren Bizans Kısa Kronikleri de Edirne'nin düşmesinden bahsetmezler. Özetle diyebiliriz ki, Edirne'nin 1371 Meriç muharebesinden sonra düştüğüne dair tezi kesin delillere dayanmamaktadır.

Halil İnalçık'ın tespitine göre, Orhan Gazi'nin 1362 yılında öldüğü ile ilgili Bizans kaynaklarını esas alan batılı tarihçi C. Jirecek, Edirne fethi için genel kaanatin kabul etmiş olduğu 1361 tarihini reddeder. Bundan sonra Sultan I. Murad'ın, Edirne'yi ancak o tarihten sonra, 1363 tarihinde fethetmiş olabileceğini savunur. Daha sonraları Jirecek, eserini XV. asırda yazmış olan M. Panaretus'un bir kaydına dayanarak¹²⁷, Edirne'nin, 1362 Mart'ında henüz Bizanslıların elinde bulunduğunu ve şehrin 1363 tarihinde Türklerin eline geçtiği hakkında tahmininin bununla kuvvetlendiğini yazmıştır.¹²⁸

Edirne'nin fethi için Osmanlı kaynaklarında 761/1359-1360, 762/1360-1361, 763/1361-1362 tarihlerine işaret edilir. Bizans ve batı kaynaklarında da ihtilaf olmakla beraber genellikle miladi 1361 tarihi esas kabul edilmektedir. Bu miladi yıl hicri 762 ve 763 senelerini kapsamaktadır.¹²⁹

Osmanlı tarihçisi İ. H. Uzunçarşılı, Edirne'nin fethi tarihini, Jirecek gibi, Orhan'ın ölümü tarihini esas alarak tayin etmeye çalışmaktadır. Bugün, Orhan Bey'in 1362 yılında öldüğü kesin olarak ispat edilmiştir. Uzunçarşılı'ya göre, Orhan

¹²⁶ İnalçık, "Edirne'nin Fethi", 138-139.

¹²⁷ Bu kayda göre, veba çıkması üzerine 1362 Mart'ında Edirne'de bulunan Trabzon İmparatoru III. Yuannis Komnenus oradan Sinop'a kaçmıştı.

¹²⁸ İnalçık, "Edirne'nin Fethi", 139.

¹²⁹ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 40.

Bey 1362'de ölünce, I. Murad tahta çıkmış, kardeşlerinin isyanıyla karşılaşmış, onları uzaklaştırmak ve Ankara'yı itaat altına almak için doğuya bir sefer yapmak zorunda kalmıştır. I. Murad'ın cülusundan sonra araya bu gibi hadiseler girmiş olduğunu göz önüne alan yazar, Edirne'nin fethiyle biten sefere Sultan I. Murad'ın ancak 1363, hatta daha sonraları 1364 veya 1365'te girmiş olabileceğini düşünmektedir.¹³⁰

Jirecek ve İ. H. Uzunçarşılı başta olmak üzere çoğu tarihçiye göre Edirne'nin fethi, Sultan Orhan Bey'in ölümünden ve Sultan I. Murad'ın tahta geçişinden sonradır. Buna göre Orhan Bey'in 1362'de öldüğünü tespit ederek fethin de bundan sonra gerçekleştiği kanaatine varmışlardır. Fakat bu önermenin birinci kısmı - Edirne'nin Orhan Bey öldükten sonra fethedildiği hükmü- ispat edilmiş bir gerçek değildir. Zira onlar bir bilinmeyeni başka bir bilinmeyenle ispatlamaya çalışmaktadırlar. Halil İncalcık'a göre Edirne'nin, I. Murad tarafından, Osmanlı tahtına çıktıktan sonra fethedildiğini, tarih hususunda yanlış bulduğunu aynı kaynaklar söylemektedir. Yine O, onların bu noktada yanıldıklarını ve Edirne'yi Süleyman Paşa'nın ölümünden sonra Orhan Bey'in sağlığında Şehzade Murad'ın almış olması ihtimali üzerinde durmadıklarını söyler.¹³¹

Hareket noktası olarak, Süleyman Paşa'nın ölümü ve şehzade Halil'in esaretini alan İncalcık şu ifadeleri nakleder: "Süleyman Bey'in ölümü için eski Osmanlı rivayetlerinden Aşıkpaşazade H. 758, Anonimler ve Oruç H. 759 tarihlerini verirler. Ruhi Süleyman'ın Rumeli'de altı yıl gaza yaptıktan sonra öldüğünü işaret eder ki, ona göre de Süleyman Bey'in ölüm tarihi H. 758 olması gerekir. Osmanlılar üzerinde en ayrıntılı bilgiyi veren Paris takvimi, Orhan Bey'in şehzade Süleyman'dan beş yıl sonra öldüğü bilgisini verir. Bu ifade de yine H. 758 yılına isabet eder. Bizanslı çağdaş tarihçi N. Gregores'in "Süleyman Bey'in ölümü Halil'in esir edildiği yıl içinde bu hadiseden az sonra vuku bulmuştur. Halil'in esareti ise 1357 yazındadır." ifadesi bu tarihi teyit etmektedir.¹³² Sonuç olarak Süleyman'ın 1357 yazında veya sonbaharında ölmüş olduğu söylenebilir.

¹³⁰ İncalcık, "Edirne'nin Fethi", 139-140.

¹³¹ İncalcık, "Edirne'nin Fethi", 140.

¹³² İncalcık, "Edirne'nin Fethi", 141.

Gregoras'a göre Süleyman Paşa zamanında İstanbul kapılarına kadar hissedilen Osmanlı tehtidi, Halil'in tutsaklığı sırasında iki yıl müddetle ortadan kalkmış ve Trakya'da gerçek bir barış ve sükûn devresi hâkim olmuştur.

Osmanlılara göre ise, 1357-1359 yılları arasındaki bu iki yıllık devri kapsayan dönem, Rumeli fütuhatında bir duraklama devridir.

Gerçekte Osmanlı kaynakları da Sultan I. Murad idaresinde Edirne'nin fetih ile netleşecek olan büyük taarruzu H. 761 –M. 1359 yılına korlar. Ancak onlar bir buçuk yıl kadar süren bu harekâtı, aynı yıl içinde göstermekle hataya düşmüşlerdir. Hülâsa denilebilir ki, Edirne'nin fethini, mutlaka I.Murad'ın 1362'de tahta cülusu tarihine bağlamak gerekmez. Osmanlı rivayetleri, Edirne'nin fethi tarihini H. 761 (23 Kasım 1359 - 13 Ekim 1360) olarak vermiştir. Bu tarih denildiği gibi, Halil'in kurtulmasından sonra Rumeli'de Şehzade Murad idaresinde girişilen, hedefi Edirne olan fütuhât harekâtının başlangıç tarihidir. Osmanlı kaynağının buradaki belki tek hatası, Edirne'nin aynı yıl içinde fethedildiğini kabul etmiş olmasıdır.¹³³

Edirne'nin H. 762 yılında düştüğünü bildiren bir Osmanlı rivayeti de vardır. Bu kaynakta özellikle dikkati çeken nokta, Edirne'nin güneş tutulduğu yılda fethedilmiş olduğu bilgisidir.¹³⁴ İlk defa Franz Babinger, bu noktaya dikkati çekmiş ve yapılan hesaba göre bu güneş tutulmasının 5 Mayıs 1361 tarihine rastladığını tespit etmiştir. Oruç, söz konusu bu kaydı takvimlerden alıp Âşık Paşazade rivayetine eklemiş, böylece onun tarafından Edirne fethi için H. 761 ve H. 762 yılları yan yana zikredilmiştir.¹³⁵ Güneş tutulması hakkında Osmanlı takvimlerinin verdiği bilgi (küsuf-i tamam) Zeynü'l- Müneccim'in 773 yılında yazdığı takvimde hicri 762 tarihidir. Bu tarih miladi 11 Kasım 1360 ve 2 Ekim 1361 tarihleri¹³⁶ arasına denk gelmektedir. Söz konusu Babinger'in bu güneş tutulması için hesapladığı 5 Mayıs 1361 tarihi de aynı H.762 yılı içindedir. Bununla beraber Zeynü'l- Müneccim, Orhan'ın güneş tutulmasından bir yıl sonra, 763'de öldüğünü kaydeder.¹³⁷

¹³³ İnalçık, "Edirne'nin Fethi", 157.

¹³⁴ İnalçık, "Edirne'nin Fethi", 157.

¹³⁵ İnalçık, "Edirne'nin Fethi", 158. (Manisa nüshasının incelenmesinde eserini birkaç defa yeniden yazdığı anlaşılan Oruç, Takvim'deki tarihlemeyi Hicri takvimi uygularken hataya düşmüş olmalıdır.)

¹³⁶ Aşıkpaşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi, Tevarih-i Âl-i Osman*, Hz. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, (İstanbul: Gökkuşbu Bilimevi Yayınları, 2007), 97.

¹³⁷ İnalçık, "Edirne'nin Fethi", 158.

Osmanlı rivayetlerinin geneli, Oruç'un vermiş olduğu H. 762/M. 1361 tarihini doğrular. Bunu yanında Oskar Helecki, Venedik kaynaklarına göre Edirne'nin zapt edildiğine dair haberin bu şehre 14 Mart 1361'de ulaştığını kaydeder.¹³⁸ Bununla birlikte sonuç olarak diyebiliriz ki, Edirne bu tarihten bir müddet önce, muhtemelen 1361 yılı içinde, Meriç nehrinin taşkın olduğu bir mevsimde, Sultan I. Murad tarafından fethedilmiştir.

1.4.3. Edirne'nin Fethi

Amacı, Edirne'nin fethi olan Sultan I. Murad, Rumeli harekâtına başlamadan evvel Bursa kadısı Cendereli (Çandarlı) Kara Halil Hayreddin'i¹³⁹ ilk defa olmak üzere Kazaskerliğe ve Lala Şahin Paşa'yı da beylerbeyliğine ve de Trakya ordusu başkumandanlığına getirdi. Zira Sultan I. Murad'ın o sıralar bu görevler için henüz yetişkin bir oğlu yoktu.¹⁴⁰ Evrenos Bey komutasındaki orduyu da batı tarafından Sırpların muhtemel hücumlarına karşı müdafaa ile görevlendirmişti.¹⁴¹

Karesi ve kendi vilayeti olan Bursa'dan asker toplayan Sultan I. Murad Lalası Şahin'i yanına alarak Gelibolu'dan geçti. Oradan "Banatoz"¹⁴² hisarı üzerine yürüdü ve burasını savaşızsız ele geçirdi.¹⁴³

Edirne'nin geri taraflarını güvence altına almak ve İstanbul tarafından yapılabilecek herhangi bir Bizans saldırısına engel olabilmek için Osmanlı kuvvetleri tarafından daha önce fethedilip sonradan kaybedilmiş bir şehir olan Çorlu'nun alınması bir zorunluluk arz ediyordu. Bu nedenle fethi, Çorlu'dan başlandı. Çorlu mukavemet gösterdiğinden hücum ile alındı ve şehrin kale ve surları da yıkıldı. Mukavemeti göze alamayan "Misini"¹⁴⁴ Kalesi komutanı da şehrin anahtarlarını Sultan I. Murad'a bizzat kendisi teslim etmiştir. Bazı kaynaklarda geçen, Çorlu'ya yakın Mezelli Mevkisi burası olmalıdır. Daha sonra Çorlu'nun kuzeybatısındaki

¹³⁸ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 40, İncalcık, "Edirne'nin Fethi", 159.

¹³⁹ Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, 46.

¹⁴⁰ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 587.

¹⁴¹ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 178; Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 26.

¹⁴² Bu kalenin Tekirdağ(Rodosto) kasabası güneyinde sahilde Panados(bu gün Tekirdağ iline bağlı Barbaros bucağı) olabileceği tahmin edilmektedir. İncalcık, "Edirne'nin Fethi", 147.

¹⁴³ İncalcık, "Edirne'nin Fethi", 147.

¹⁴⁴ İncalcık, "Edirne'nin Fethi", 147; "Bahsedilen Misini kalesi bu gün Çorlu ilçesine bağlı Misinli'dir. Misini, Misin, Messene olarak da geçer. Mübadeleye kadar Rumların oturduğu Misinli, bu gün Rumeli göçmenleri tarafından iskân olunan 300 haneli bir köydür ve kale duvarı hala ayaktadır."

Başpiskoposluk Merkezi “Burgos”¹⁴⁵ Lüleburgaz (Arkadiopolis) da fethedilip¹⁴⁶, ahalisi tarafından tahliye olunarak yakıldı.¹⁴⁷

Bir taraftan Sultan I. Murad diğer taraftan da Rumeli fütuhatında görevlendirdiği kumandanları Hacı İlbeyi ve Evraenos, bizzat şehirler fethederken gayet başarılı bir fetih gerçekleştiriyor ve emin adımlarla ilerliyorlardı.

Kumandanlardan Hacı İlbeyi ve Evrenos, harekâtın sol tarafını idare ediyorlardı. Sola doğru ilerlemeleriyle Keşan ve Dimetoka şehirleri fethedildi. Evrenos beyin kuvvetleri Malkara ve İpsala’yı, Hacı İlbeyi de güneye, kıyıya inerek Dedeğaç(Megri-Makrı) ilçesini ve limanını, daha sonra da Dimetoka’yı (Didymoteichon)¹⁴⁸ fethetti.¹⁴⁹

Kaynaklarda, Hacı İlbeyi’nin bir gece baskınında Dimetoka’nın Rum komutanının oğlunu esir ettiğini, buna karşılık komutanın da gözleri önünde öldürüleceği tehdidinde bulunulan¹⁵⁰ bir tek oğlunun yaşamına ve esaretten kurtulmasına karşılık şehri teslim razı olduğunu kaydeder.¹⁵¹

Sağ taraftan Karadeniz kıyısına doğru ilerleyen bazı kuvvetler, Edirne’yi savunmak amacıyla, Bulgarlar tarafından Rumlara yapılabilecek yardım ihtimali sebebiyle Kırkkilise’yi¹⁵² fethetti. Zira burası, Bulgarlar tarafından yapılacak herhangi bir teşebbüsü menetmek açısından önemli bir üs noktası idi.¹⁵³

Bu sırada bütün kumandanların davet edilmesiyle Lüleburgaz’da bir savaş meclisi toplandı. Bu savaş meclisinde alınan karar üzerine, beylerbeyi Lala Şahin Paşa, kalabalık bir kuvvetle Edirne üzerine gönderildi. Serez ve Drama taraflarında

¹⁴⁵ İnalçık, “Edirne’nin Fethi”, 147; “Dimetoka’nın hemen doğusunda Edirne yolu üzerinde bulunan Kuleli-Burgaz bu gün Phytion. Eğri Kaleli Burgaz veya İlbeği kalesi olabilir. Yola hâkim bulunan tepedeki büyük kule bugün hala ayakta.”

¹⁴⁶ İnalçık, “Edirne’nin Fethi”, 147; “Burgaz, sonraları Çatal-Burgaz ve Lüle-Burgaz olmuştur.”

¹⁴⁷ Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 178; Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 26.

¹⁴⁸ Çini atölyeleri ve tarihsel anıtlarıyla ün yapmış olan imparatorluk kenti Dimetoka, Batı Trakya’da Yunanistan sınırı sınırı içinde Meriç üzerinde bir kasabadır. Dedeğaç’a giden demiryolu üzerinde, Türkiye sınırından 5 km uzaktadır. (Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 75.)

¹⁴⁹ Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 26.

¹⁵⁰ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 75.

¹⁵¹ Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 178.

¹⁵² Salnamelerde “Nefs-i Kırkkilise” ya da “Kırkkilise Kasabası” olarak anılan Kırklareli, Edirne’nin 55 km. doğusunda, Istranca dağları eteklerinde, havası latif, mamur ve hoş bir yer olarak tarif edilmektedir. Hümmet Kanal, “II. Abdulhamid Döneminde Kırkkilise(Kırklareli) Sancağında Eğitim ve Öğretim”, *AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Bahar/41 (Mart 2017): 108.

¹⁵³ Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 178; Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 26.

bulunan Sırların da müdahaleleri düşünülerek sol kanadı yöneten Evrenos'un kuvvetleri de Dimetoka'nın batısına doğru sevk edilerek savunma önlemleri alındı.¹⁵⁴

Sultan I. Murad harekâtın ikinci ve son safhasında Hacı İlbeyi ve Lala Şahin Paşa'yı Edirne fethi için sevk etmişti. Kendisi de onların teşebbüslerine takviye için Baba-Eskisi'ne gitmiş ve Edirne'ye 55 km kadar uzaklıkta olan bu şehre karargâhını kurmuştu. Oradan Lala Şahin'i Edirne üzerine göndermişti. Edirne'de toplanmış olan Bizans kuvvetleri Osmanlıları püskürtmek için kaleden çıkarak Lala Şahin'e karşı bir savaş vermişlerdir.¹⁵⁵ Baba-Eskisi/Pınarhisar arasındaki Sazlıdere'ye kadar gelmiş olan Rum ve Bulgar kuvvetleri ile yapılan ve kesin sonuç elde edilen bu meydan savaşında, düşman kuvvetleri yenilgiye uğratılmıştır. Kesin muharebe Pınarhisar yakınlarında ve Edirne'yi müdafaa eden kuvvetler burada, Lala Şahin'in askerleri karşısında bozguna uğratılmış ve Edirne kalesine çekilmek zorunda kalmışlardır. Daha sonra da Edirne fethedilmiştir.

Sazlıdere'de başarı ile sonuçlanan bu girişimden sonra Sultan I. Murad. Edirne'ye karşı son taarruz harekâtına girişmek üzere bütün kuvvetlerini toplamaya karar vermiş, Keşan dağlık bölgesi ve Meriç Vadisinde faaliyette bulunan Hacı İlbeyi ve Evrenos kumandasındaki uç kuvvetlerini çağırmıştır. Bunlar Sultan I. Murad'ın ordusuyla birleşmişler ve öncü kuvvetlerini teşkil etmişlerdir. Bütün ordu ondan sonra Edirne üzerine harekete geçmiştir. Edirne'nin bir muhasara savaşı yapılmasına gerek kalmadan teslim alındığı rivayeti de gerçeğe uygun görünmektedir.¹⁵⁶ Bütün bunlardan hareketle, kanaatimiz odur ki, bu görüşün isabeti kuvvetle muhtemeldir.

Osmanlı kuvvetlerinin aldığı bu tedbirler, şehir halkının herhangi bir yerden gelebilecek yardım ümidini ortadan kaldırmış ve kale halkı, aman dileyerek hisarın anahtarlarını getirip teslim etmişlerdir. Şehirdeki Rum Kumandanı gece karanlığından istifade ederek, Meriç üzerinden bazı maiyeti erkânı -malı, kıymetli eşyası ve çoluk çocuğu- ile birlikte, o sıralar Cenevizlilerin elinde bulunan Enez'e (İnoz) gelip, oradan da Sırbistan'a kaçmıştır.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 26.

¹⁵⁵ İnalçık, "Edirne'nin Fethi", 149.

¹⁵⁶ İnalçık, "Edirne'nin Fethi", 149.

¹⁵⁷ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 116-117; Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 153; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 178-179; Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 26-27, Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 53.

Edirne'nin eşsiz güzelliklerinden ve stratejik öneminden bahseden A. De Lamartine şehrin Osmanlı kuvvetlerine teslim oluşunu şu duygularla ifade eder: “İstanbul’a göre sayıca daha az ve fakat daha çalışkan ve savaşçı olan Edirne halkı, kentini savunamadı. Eğlence ve ticaret peşinde koşmaktan kişiliğini yitirmiş olan halk, Osmanlılara karşı istese Bulgarları, Sırp ve Arnavutları kiralık asker olarak tutabilirlerdi. Surlarının içi birkaç orduyu barındıracak genişlikte idi. Ancak, gerilemekte olan imparatorlukların en belirgin özellikleri olan korku, cesaretini yitirme ve ihanet her şeyi silmeye yetiyordu. İstanbul’dan gelecek yardıma inanmayan, savaş kazanılsa bile süreksiz bir barıştan başka bir şeyin gelmeyeceğini bilen halk, yazgısına teslim olmuştu. Sultan Murad’a boyun eğmek istemeyen Edirne Komutanı, yanında bir bölüm yabancı askerle, onurunu koruyarak, sallara binip Meriç üzerinden denize ulaştı ve İstanbul’a doğru yelken açmıştır.¹⁵⁸

Kaynaklarda, Sultan I. Murad’ın, halkı tarafından terk edilmiş kaleleri de sistemli bir şekilde tahrip ettiği ve yaktığını görmekteyiz. Aşıkpaşazade Çorlu ve Baba- Eski gibi kalelere bakıldığı zaman kolayca anlaşılacağına dikkat çekmiş ve bunu şu ifadelerle açıklamıştır: “Osmanlı fütühatında sistemli bir şekilde uygulanan bu usul sayesinde, kalelerin, Osmanlılar uzaklaştığı zaman tekrar bir mukavemet noktası halini almasını önlenmiş oluyordu”.¹⁵⁹

Bizans İmparatorluğu’nun sözkonusu bu kuzey kalesinin Osmanlı tarafından fethedilmesi ile Rumların elinden her şeyleri hatta Doğu İmparatorluğu’nu kurmak için geldikleri bu topraklardan Avrupa’ya kaçış yolları bile ellerinden alınmış oluyordu.¹⁶⁰

Edirne o vakitten itibaren Osmanlı Devleti’nin Avrupa’da payitahtı ve Sultanların ikametgâhı olmuştur. Bundan sonra Osmanlı Devleti’nin Gelibolu’dan Emos’a, oradan da Karadeniz’e kadar, geçilmesi mümkün olmayan bir duvar gibi uzandığı hat içinde, hapis kalan Kostantiniyye’yi, Osmanlılar bu noktadan tehdit etmişlerdir.¹⁶¹

¹⁵⁸ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 75-76.

¹⁵⁹ İnalçık, “Edirne’nin Fethi”, 149.

¹⁶⁰ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 75.

¹⁶¹ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 153.

Şüphesiz yok ki; Edirne şehrinin Bizans İmparatorluğu açısından kaybedilmemesi noktasında ne derece mühim bir yer ve bir kale ise, aynı derecede belki de daha fazla, Osmanlı devleti için kazanılması noktasında önemli bir kale idi.

Bulunduğu bölgenin merkezi ve Bizans'ın ikinci büyük kenti konumunda olan Edirne, fethedilmek suretiyle, Osmanlı'nın Balkanlara yerleşmesini sağlamıştır. Bu sayede askeri açıdan hayati öneme sahip bir üs elde edilmiştir. Ayrıca ticari yolların ve Tunca ile Meriç'in birleştiği nokta ile İstanbul-Viyana yolu da tutulmuştur. Zira Edirne bütün Balkan memleketlerine giden yolların kilit noktası konumundaydı. Edirne'nin fethi sayesinde Bizans, Osmanlı arazisi ile çevrilmişti.¹⁶²

Burada Sultan I. Murad'ın, askeri harekâtından anlaşılmaktadır ki; bütün balkanları fethetmek gibi büyük bir fikir takip etmekte ve bu ulvi iş için de gayet düzenli ve dakik planlarla hareket etmektedir. Denilebilir ki, I. Murad bu iş için dört cephe açmıştır. Doğu cephesinin kumandasını bizzat üzerine alıp Kırkkilise, Vize, Aydos, Burgaz ve Sizebolu'yu fethedip sınırları Karadeniz'e dayanmış, böylece Bizans'ı Bulgaristan'dan ayırmıştır. Batı cephesine tayin edilen Evrenos Bey Makedonya fütuhatıyla görevlendirilmiş; kuzey tarafı da Kara Timurtaş'a verilerek Tunca boyunu takip ile Balkan eteklerine kadar olan araziye ele geçirmesi emredilmiştir. Kuzeybatı cephesinde ise Lala Şahin görevlendirilerek İhtiman, Samokow ve Sofya'yı fethetmesi emredilmişti. Bu sayede önce Sırbistan ile Bulgaristan daha sonra Arnavutluk'la Sırbistan birbirinden ayrılarak tecrit edildi ve ele geçirildi. Bu fütuhatın esas planı askeri harekâtın yanında Avrupa Balkan siyasetine derinden nüfuz eden politik bir zekâyı da gerektirmektedir. Nitekim önce parçalayarak ayırma sonra da fethetme planı tatbik edilmiştir.¹⁶³

Edirne'nin fethinden sonra Sultan I. Murad şehrin muhafazası için, beylerbeyi Lala Şahin Paşa'yı orada bırakıp, Dimetoka'ya gitti ve orada bir saray inşa etti.¹⁶⁴ Burayı bir süreliğine kendisine merkez yaptı. Zira burası harp sahasına yakın olması dolayısıyla stratejik bir öneme sahipti. Bunun sebebi *Tacüt-Tevarih*'te şöyle ifade edilmiştir: “Ülkeler hâkimi Padişah sonsuz şükürlerini Allah'a sunarak Lala Şahin Paşa'yı Edirne'de alıkoyup, kendisi Dimetoka'ya göçtü. Buranın havası, suyu, hele

¹⁶² Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 53.

¹⁶³ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 53.

¹⁶⁴ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 154.

gönül alan görünüşü daha çok hoşuna gittiğinden, kendisi için bu şehri tahtkent eyledi. O tarihlerde Edirne, şimdiki gibi bakımlı olmadığından, Dimetoka'yı seçmiştir.”¹⁶⁵

Sultan I. Murad'ın Edirne fethinden sonra öncelikle Dimetoka'yı merkez olarak seçmesini A. De Lamartine şöyle açıklar: “Sultan Murad'ın gözünde İstanbul olmasaydı, Edirne'yi başkent yapması içten bile değildi. Gerçekten de bütün koşullar bunu gerektiriyordu. Yerin stratejik önemi, ırmak, otlaklar, ovanın verimliliği, zeygin ve çalışkan halk, güzel anıtlar, boyunduruk altına alınması daha kolay olan Bulgar, Sırp ve Arnavutlar'ın yakınlığı gibi etmenler, Sultan I. Murad'ı böyle bir karara zorlayan nedenlerdi. Fakat Sultan I. Murad, bu kentteki eğlence ve zenginliğin, askerleri ve kendinden sonra gelecek olanlar için Bizans'a karşı yaşatılması istenilen fetih özlemini azaltacağı kuşkusunu taşıyordu. Sanki bir karargâhı terk eder gibi, Bursa'dan ayrıldığı zaman, Avrupa yakasında sürekli bir merkezden çok, geçici nitelikte bir kampa ihtiyaç olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden başkent olarak Edirne, Bursa ve İstanbul'un arasında yer alan Dimetoka'yı seçti.”¹⁶⁶

Hoca Sadettin Efendi bu ifadelerden sonra şunları kaydeder: “Edirne zamanla gelişip onarılnca, Osmanlı Padişahlarının yüce tahtlarının durağı haline gelip, güvenlik ve huzur bakımından övünülecek beldelerden biri olmuştur. Zamanında gayet bakımlı, yiyeceği içeceği bol, tatlı suları, temiz havası, güzel manzarası olan, keyif çatılacak, sefa sürülecek bir şehir olarak tanınmıştır. Aynı zamanda İslam dünyasının en büyük beldelerinden biri sayılmaktaydı. Her türlü yaşama gerekleri orada bulunmaktaydı. Gezi ve seyir yerleri, yardımları dağıtan imaretleri, mescit, medrese ve tekkeleri sayılamayacak kadar çoktu. ¹⁶⁷ Hoca Saadettin Bunun yanında Edirne'nin zaman içinde yaptığı şöhreti şu dizelerle dile getirir.

Nazm:

“İşte Edirne şehri bu ülkenin tahtkenti

Bir şehir ki şehirler padişahı bilindi

Suyu tatlı üç ırmak birleşiyor o yerde

¹⁶⁵ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 117; T. Yılmaz Öztuna, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, (İstanbul: Hayat Yayınları, 1964), 3: 46; Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 27.

¹⁶⁶ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 76.

¹⁶⁷ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 117.

Her birine kevser, hem âb-ı hayat denildi
Bütün Mısır belki onun bir bucağı olur
Akan bu üç ırmağa Nil dahi benzetildi
Servet-ü samaniyle oldu uçmağa örnek
Özü mazhar olduğu nimetlerle sevindi
Benziyor havası suyu Berrin cennetine
Huriler misali güzelleri beğenildi
Bahçeleri dolmuştur cennet meyveleriyle
Çünkü güzel toprağı ekime elverişli”

Edirne şehrini Şam’a benzeterek anlatan Alphonse de Lamartine’in ifadeleri Hoca Sadettin Efendi’yi teyit edici niteliktedir. Lamartine’nin ifadeleri aynen şöyledir: “Eski bir kentin kalıntıları üzerinde Roma İmparatoru Hadrianus tarafından kurulan Edirne’nin ilk bakışta Şam kentini anımsatan bir durumu vardır. Lübnan Dağları’na yaslanmış Şam ile Makedonya Dağları’na dayanmış Edirne arasındaki benzerlik hayret uyandırıcıdır. Edirne’de de, ufka bakıldığında aynı, Şam’da olduğu gibi, bol yeşillikli, geniş tepeli dağları görmek olasıdır. Berrak ve köpüklü üç ırmak tarafından sulanan bir vadinin ağzında, geniş bir ovanın başlangıcında, güllerin, ayva ve ceviz ağaçlarının, bağların arasında oluşu da Şam’ı andırır. Her dönemin şair ve tarihçileri, Edirne’yi -toprağın bereketi ve imparatorluğun gücü- biçiminde nitelendirerek anlatmışlardır.”¹⁶⁸

1.4.4. Vardar, Gümülcine, Eski Zağra ve Yenice’nin Fethi

Sultan I. Murad, Rumeli topraklarına padişahlık sancağını dikip, Edirne ve Dimetoka’yı fethedince, cihat töresi ve dahi ülkeler fethi için burada bir süre kalmayı uygun görmüştür. İlk başlarda Dimetoka’da kalarak fetih hareketini buradan idare etmiştir.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 76.

¹⁶⁹ Hoca Sadettin, *Tacü’t-Tevarih*, 1: 118; Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 179; Öztuna, *Türkiye Tarihi*, 3: 46.

Kaynaklar, kuzey taraftaki Eski Zağra ve buna bağlı illerin fethi için Lala Şahin Paşa'nın kalabalık bir kuvvetle görevlendirildiğini; güneybatı tarafında, sahil boyunda bulunan Gümülcüne, Yenice ve ona bağlı yerlerin fethi için de Evrenos Bey'in görevlendirildiğini kaydeder.¹⁷⁰

Evrenos Bey güneybatı taraflarında ilerleyerek Gümülcüne (Bizans kaynaklarında Komotiksion) ve Vardar -birincisi Ferecik'in(eski Driskos) batısında ikincisi Karaferye'nin (Bruya) doğusundadır- kasabalarını ele geçirdi. Lala Şahin de kuzeyde, ordusunu Balkan eteklerine kadar ilerleterek önemli şehirlerden Belgrat' a kadar bütün memlekete pirinç sağlayan Zağra'yı ele geçirdi. Zira kaynaklara göre yalnız pirinç ticaretinin hazineye getirisi Sadüttin zamanında dört milyon akçe idi.¹⁷¹

Bütün kaynaklarda yer almakla birlikte söz konusu yerlerin fethiyle ilgili daha fazla ayrıntıya rastlayamadık. Kuzey tarafındaki Eski Zağra'nın Lala Şahinbey ve batı tarafındaki Gümülcüne ile Yenice'nin de Evrenos Bey tarafından fethedildiğini yazan bir rivayeti İ. H. Danişmend şöyle izah eder. Bu fütühat içindeki "Yenice" genellikle "Vardar-Yenicesi" gibi- ki Solak zade tarihine böyledir- gösterilmekteyse de, aradaki mesafenin uzaklığından ve Osmanlı fütühatının henüz oralara varmamış olmasından dolayı bu rivayetin ihtiyatla karşılanması gerektiğini söyler. Ona göre muhtemelen Selanik'in batısındaki Vardar-Yenicesi¹⁷² ile Gümülcüne'nin batısındaki Karasu-Yenicesi¹⁷³ birbiriyle karıştırılmıştır. ¹⁷⁴ Sonuç olarak coğrafi şartları da göz önünde bulundurmak suretiyle Gümülcüne ile beraber fethedilen Yenice'nin Karasu-Yenicesi olduğunu savunur.

¹⁷⁰ Solakzâde, *Tarih* 1: 42; Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 118, Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 27; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 40; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 179.

¹⁷¹ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 154.

¹⁷² Machiel Kieel, "Yenice-i Vardar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: 445-446; "Yenice-i Vardar, Yunanistan sınırlarında bulunan kasaba günümüzde Gianitsa adı ile anılır. Büyük Makedonya ovasının (Kampania) kuzey kenarında, Paikon dağlarının güney etekleriyle daha güneyde bulunan ve sığ bir göl olan Yenice gölü (bu gün kısmen kurutulmuştur) arasında yer alır. Burası Gazi Evrenos Bey tarafından XVI. Yüzyılın sonlarında kurulmuştur. Kuzey Yunanistan'ın önemli eksenslerinden Selanik-Vodina yolu kasabadan geçer."

¹⁷³ Machiel Kieel, "Yenice-i Vardar", 43: 443; "Yenice-i Karasu, Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesinde yer alan verimli düzlüklerindeki İskeçe'nin(Xanthi) 13. Km. güneydoğusunda günümüzde Genesia adını taşıyan bir köy durumundadır. Karasu adı Nessos (nestos) nehrine yakınlığından dolayı verilmiştir. Nehri Bulgarlar Mesta, Türkler Karasu / Mesta Karasu adıyla anıyorlardı. Bu kelime, 240 km. daha batıda bulunan Yenice-i Vardar'ın kurulmasının ardından muhtemelen ondan ayırt edilmek üzere kasabanın ismine eklenmiştir. 789'da (1387) Osmanlı Sadrazamı Çandarlı Kara Halil Hayrettin Paşa'nın vefat ettiği Yenice'nin de burası olma ihtimali yüksektir. Zira o sıralar Yenice-i Vardar henüz yoktu. 1454-1455 yılına ait bir tahrir kaydında adı Yenicepazar şeklinde geçmektedir."

¹⁷⁴ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 40.

Hammer, Lala Şahin Paşa'nın Zağra'yı fethettiğini anlatırken iki Zağra diye söz eder ve bunların Eski Zağra ve Yeni Zağra olduğunu kaydeder.¹⁷⁵ Bu bilgiye baktığımızda yukarıda bahsi geçen ihtilafla ilgili, belki Yenice'den kastın Yenice-i Zağra¹⁷⁶ olduğu ihtimalini de düşünmemiz icap eder. Zira bununla ilgili kaynaklarda açık bir bilgi bulunmamaktadır ve ya biz böyle bir bilgiyle karşılaşmadık.

1.4.5. Filibe'nin Fethi

Sultan I. Murad Edirne'nin fethinden sonra Rumeli'de askeri harekâta devam etmek suretiyle kaynaklarda Beylerbeyi ve Baş Vezir olarak kaydedilen Edirne Valisi Lala Şahin Paşa'yı kuzeye; Bulgaristan, Sırbistan ve Tuna'ya kadar olan Avrupa topraklarını fethetmekle görevlendirmiştir. Lala Şahin Paşa da ordusunu Balkan eteklerine kadar ilerletmiş ve Filibe'nin önlerine dayanmıştı.¹⁷⁷

Filibe'yi kuşatan Lala Şahin'in ordusu karşısında açıkça savaşı göze alamayan kale muhafızı askerleriyle birlikte kaleye sığınmıştı. Zira Lala Şahin, Filibe Kalesi muhafızlarının gücünün üstünde bir orduya sahipti. Kuşatma uzayıp, Osmanlı askerinin saldırıları her geçen gün biraz daha şiddetlenince, Filibe Rum muhafızı daha fazla direnemedi.¹⁷⁸

Alponse De Lamartine'in de ifadesiyle; "sırtını doğal bir engel olan dağa dayamış, önünde geniş yatağı ve köpüklü sularıyla Meriç Irmağı'nın korumasına sığınmış olan Filibe, ihtiyar Lala'nın saldırılarına Edirne'den daha uzun dayandı".¹⁷⁹

Çok geçmeden kale muhafızı Osmanlı ordusuna teslim olmuş ve kalenin anahtarlarını teslim etmiştir. Daha sonra ailesi ve yakınlarıyla birlikte Sırbistan'a

¹⁷⁵ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 154.

¹⁷⁶ Machiel Kiel, "Yenice-i Zağra", 43: 448-449; "Bulgaristan sınırlarında bulunan kasaba bu gün Nova Zagora, Osmanlı kaynaklarında Zağra-i Cedid / Zağra Yenicesi adıyla anılır. Bulgaristan'ın orta kesimlerinde yer alan ve Orta Balkanlar adı verilen dağ sırasının güney eteklerindeki verimli Eski Zağra (Stara Zagora) ovasında Meriç'e dökülen küçük Zazliyka (Sazlıkdere) ırmağının yukarı mecrasında deniz seviyesinden 130 m. Yükseklikte kurulmuş olup tarıma dayalı küçük bir ticaret merkezidir. Ve Sofya'dan Filibe yoluyla Karadeniz liman şehri Burgaz'a giden önemli bir demir yolu hattı üzerindedir. Kuruluş tarihi Osmanlı erken dönemine kadar inen şehrin adı Slavca'da "dağların arkasında" anlamındaki Zagora'dan gelir ve daha önemli bir yerleşim merkezi olan Zağra Eskihisar / Eski Zağra'ya karşı Yeni Zağra şeklinde adlandırılmıştır."

¹⁷⁷ Aşıkpaşazade, *Tevarih-i Âl-i Osman*, 98; Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 76; Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 122; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 588.

¹⁷⁸ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 122.

¹⁷⁹ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 76.

gönderilmiştir.¹⁸⁰ Filibe Rum muhafızının kaleyi, Lala Şahin Paşa'ya teslim ettikten sonra Sırp Kralı beşinci Uroş(Oruş) nezdinde, iltica edip Türkler aleyhine bir hareket vücuda getirmeye çalıştığı rivayet edilir. Yine aynı kaynakta bu kalenin bundan iki yıl önce bir akın hareketiyle ele geçirildikten sonra tekrar elden çıktığını ve ikinci defa olmak üzere yeniden fethedilmiş olması ihtimalinden bahsedilir.¹⁸¹

Edirne'den sonra Filibe'nin alınması suretiyle Rodop ve Balkan dağları arasındaki Doğu Rumeli'nin en önemli kısımları, Osmanlı topraklarına dâhil olmuştur.¹⁸² Dahası bu durum Bizans, Bulgar ve Makedonya'daki Sırpların birbirleriyle olan irtibatlarını kestiği gibi, Bulgar ve Sırp ülkelerini de tehdiye açık hale getirmiştir.¹⁸³ Sonuç olarak diyebiliriz ki Filibe'nin fethedilmesiyle birlikte, Rumeli ile Osmanlı toprakları arasındaki sınır, Meriç ve Sazlıdere boyunca kuzeye doğru genişlemiştir.

Ayrıca o zamana kadar birbiriyle bağlantısı bulunan Bizans toprakları ile İstanbul birbirinden ayrı iki parçaya bölünmüş ve bu suretle Osmanlılar kesin bir şekilde Bulgaristan sınırına dayanmışlardır.¹⁸⁴ Zira Dimetoka ve Edirne'nin fethinden sonra İstanbul-Viyana şosesi¹⁸⁵ üzerinde bulunan Filibe, Bulgaristan'ın fethi açısından önemli bir askeri üs konumundaydı.¹⁸⁶

Kaynaklar, Filibe'nin stratejik konumunun yanı sıra, onun başka, önemli hususlarını da kayıt altına almıştır. Söz konusu kayıtlarda, iktisadi öneminden bahsedilirken, zirai açıdan çevrenin en önemli deposu niteliğindeki Meriç vadisinde bulunan Filibe'nin etrafında bulunan pirinç tarlaları sayesinde, sadece Bizanslılar için değil aynı zamanda Bulgarlar ve Sırplar için de büyük öneme sahip olduğu kaydedilir.

Bununla ilgili olarak *Tacü't-Tevarih*'te kaydedilen bilgiye göre onun en önemli özelliği, toprağının bereketli, bolluk içinde olması ve etrafının geniş çiftliklerle çevrilmiş olmasıdır. Zira etrafında sayısız köy ve evler bulunan Filibe, bu

¹⁸⁰ Solakzâde, *Tarih*, 1: 39; Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 122; Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 76.

¹⁸¹ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 41.

¹⁸² Öztuna, *Türkiye Tarihi*, 3: 46.

¹⁸³ Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 27; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 588.

¹⁸⁴ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 41.

¹⁸⁵ Genellikle taş kırıkları üzerine kum döşenip silindirik geçirilerek yapılan yolun ismidir (*TDK, Güncel Türkçe Sözlük*).

¹⁸⁶ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 54; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 41.

sayede her yıl çok fazla ürün hasat eder. Hatta Rumeli'nin birçok yerinin pirinç ihtiyacı, bu ovadaki pirinç tarlalarından gönderilen ürünlerle karşılanır.¹⁸⁷

Filibe Osmanlı hazinesine kabarık bir gelir kaynağı sağlıyordu. Nitekim Bizans döneminde, tahıl ve meyve ticaretinden alınan bu vergi, senede dört milyon akçe getiren bu gelir kaynağını oluşturuyordu. Hoca Sadettin Efendi eserinde “Sadece pirinç mahsulünden her yıl kırk yük akçe yani, kırk kere yüz bin Osmanlı dirhemi, Padişahın hissesi olarak hazineye verilmektedir.” ifadeleriyle konuya açıklık getirmektedir.¹⁸⁸ Ayrıca Hıristiyan halktan alınan vergi de bu zaviyeden zikredilebilir.¹⁸⁹

Bu gelirin, Osmanlı tarafına geçmesi Bizans'ın askeri gücü kadar ekonomik gücünü de zayıflatmış ve sarsmıştır. O andan itibaren özellikle Trakya ovasının kaybı, imparatorluğun gelirine önemli bir etki yapmıştır. İmparatorluk hazinesi böylelikle sadece İstanbul ve Selanik gibi büyük limanların gümrük vergileri ile belediyenin vergi gelirlerine mecbur kalmıştır.¹⁹⁰ Kaynaklar Osmanlı yönetiminin bu durumdan azami ölçüde faydalanıp, değerlendirdiğini ifade eder.¹⁹¹

Göz ardı edilmesi mümkün olmayan şudur ki Osmanlı kumandanları ve orduları yalnız bu şehirleri zapt etmekle kalmamışlar ve fakat fetihlerle birlikte aynı zamanda hiç vakit kaybetmeden, derhal camiler, saraylar, kervansaraylar, köprüler inşa etmek suretiyle savaş esnasında bile imar çalışmalarına devam etmişlerdir. Bu durum en büyük ispatıdır ki, Osmanlı bir medeniyetin adıdır. Zira Osmanlı orduları, Balkanlardaki fütuhata, yalnız askeri kuvvete dayanarak değil, bilakis medeniyet bakımından üstünlüklerine güvenerek ve dayanarak gerçekleştirmişlerdi.¹⁹²

Ayrıca Sultan I. Murad, bu anlayışla yeni fethedilen memleketlerde sağlam ve kalıcı bir şekilde yerleşebilmek adına, çok hızlı bir iskân siyaseti takip ediyordu. Anadolu'nun her bölgesinden gelen Türkmen muhacirlerini, yeni fethedilen yerlere yerleştiriyor. Hatta bu işte o kadar süratli hareket ediyordu ki, 1363 yılında Ceneviz

¹⁸⁷ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 122.

¹⁸⁸ Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 122.

¹⁸⁹ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 76.

¹⁹⁰ Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 27.

¹⁹¹ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 41, Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 76.

¹⁹² Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 179.

gemileriyle, 60 bin duka (Venedik altın akçesi) navlun (geminin yük taşıma bedeli) ücreti vererek Türk muhacirleri Rumeli'ye geçirmiştir.¹⁹³

Sultan I. Murad'ın iskân politikası başka bir kaynakta şöyle kaydedilmiştir: “O, fethettiği Rumeli topraklarına Anadolu'dan birçok Türkmen aşiretlerini getirerek yerleştiriyordu. Bu iskân o kadar şuurlu ve planlı idi ki, hayret vericidir. İki Bulgar köyünün arasına bir Türk köyü, Sırplarla Arnavutlar arasına yine bir Türk köyü kuruluyordu. Bu kavimlerin birleşerek harekete geçmelerine engel olmak düşüncesi ile Türklerin yerleştirme işleri yapılıyordu. Bu suretle Türk kültürünün bir anda her tarafa yayılması sağlanıyordu. Bu Türklere (Hudut Gazileri) ve (Konyar) denilmektedir. Bu Türkmen aşiretlerinin adları Tanrıdağ Yörükleri, Naldöken Aşiretleri, Karagöz Yörükleri gibi hep Oğuz Türkmenleridir. Bu hadise Sultan I. Murad'ın Rumeli'yi vatan yapmak ve burayı elde tutmak için başvurduğu sosyal tedbirlerin en etkili olanından biridir. Bir diğeri de, Anadolu'daki Müslüman halkın düşüncelerinde uyanan şuurlu cezbedir. Şüphesiz bu Osmanlı'nın fetih anlayışının temellerini oluşturan ve İslam askerinde var olan cihat töresi inancıdır.”¹⁹⁴

Kaynakta bahsedilen bu inanç aynen şu sözlerle ifade edilmiştir: “Bunlar ışığa koşan pervaneler gibi, Osmanlı Gazi Hükümdarlarının açtıkları mukaddes bayrağın altında toplanıyorlardı ve bu, topluma büyük bir dinamizm katıyordu. Bütün Osmanlı toplumu çok hızlı işleyen bu gelişmeye ayak uyduruyor; gözleri daima ileriye, yeni ufuklara çevrilmiş bulunuyordu. Selçukluların Anadolu fütuhatında, bir parça muhaceret kitlelerinin tazyiki vardı. Hâlbuki Osmanlı fütuhatında, bu muhacereti bizzat tahrik eden saik, Gazi hükümdarlar ile vecd erbabının takip ettikleri metot ve usulden doğmuş görünüyor. Bunda Moğol önünde Anadolu'ya gelen, burada maddi ve manevi bakımdan kesifleşen, olgunlaşan ve inkişaf eden Türk potansiyel gücünün dâhili bulunduğunu da unutmamak lazımdır. Bu göç, cihanın beşeri ve siyasi coğrafyasını baştanbaşa değiştirerek, tesirleri hala da devam eden derin bir içtimai oluşuma vücut verecektir.”¹⁹⁵

Filibe fatihi Lala Şahin Paşa, 765/1363 başlarında gerçekleşen bu zaferin ardından kalenin korunması ve bakımı için askerler görevlendirdikten sonra

¹⁹³ Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 27.

¹⁹⁴ Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, 50.

¹⁹⁵ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 54.

Edirne'ye döndü. Sultan I. Murad'a fetih haberi ulaşınca, sonuç sevinç ve şükürle karşılanmıştır. Ayrıca Gazi Sultan başarısından dolayı Lala Şahin Paşa'yı kutlamış ve beldenin onarılmasıyla görevlendirmiştir. Ayrıca Lala Şahin Paşa'ya Filibe'yi ordu yeri olarak göstermiş ve kendisine tımar olmak üzere vermiştir.¹⁹⁶ Bunun üzerine Lala Şahin Paşa Filibe'nin ortasından geçen Meriç nehrinin üzerine bir taş köprü¹⁹⁷ yaptırdı.¹⁹⁸

Söz konusu köprü kaynaklardan anladığımız kadarıyla, yüklü iki aracın rahatlıkla yan yana geçebileceğine imkân verecek kadar genişlikte ve iki ok atımı bir mesafe kadar da uzun inşa edilmiştir. Köprünün yapımı için yüklü denilebilecek bir para harcayan Lala Şahin, bakımına da nice köle ve hademelerini vakfetmiş, yönetimine de özel görevli ve işçi başı koymuştur. Kaynaklar köprünün tamirine, birkaç parça köyün vakıf olduğundan da bahseder.¹⁹⁹

Sultan I. Murad Bursa'ya döner dönmez Edirne'nin Fethini, aralarında Karaman ve Germiyan beyleriyle Irak-ı Arap ve Irak-ı Acem hükümdarlarının da bulunduğu Asya ve İslam Hükümdarlarına, fetihnamelerle bildirdi.²⁰⁰ Birkaç ay için Bursa'ya gelen sultan, bütün Türk beyliklerine ve Arabistan'a kadar haberciler göndererek Rumeli topraklarındaki zaferlerini duyurdu.²⁰¹

1.4.6. Bizanslılarla Muahede

Filibe'nin alınmasından sonra, Osmanlı ile Bizans arasında geçici bir barış, yani bir ateşkes anlaşması yapılmıştır.²⁰² Bazı kaynaklarda, bu anlaşma için Bizans İmparatorluğunu Osmanlı beyliğine tabi bir devlet haline getiren muahedenin imzası diye zikredilir. Sultan I. Murad ile Bizans İmparatoru V. Yuannis Paleoloğos arasında akdedilen bu meşhur muahedenin 1362 sonlarında ve yahut 1363 baharında imzalanmış olduğu hakkında bir rivayet varsa da, kaynaklardaki baskın kanaate göre

¹⁹⁶ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 137.

¹⁹⁷ Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 179.

¹⁹⁸ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 76.

¹⁹⁹ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 122; Solakzâde, *Tarih*, 1: 43.

²⁰⁰ Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 180.

²⁰¹ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 76.

²⁰² Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 76.

Filibe'nin fethinden sonra imzalanmış olduğu için muhtemelen H. 765/1363 yılına denk gelmesi gerekir.²⁰³

Bizans imparatorluğu, Sultan I. Murad'ın Trakya'daki fütuhâtı karşısında adeta felçli bir hale geldi. On sekiz ay kadar devam eden Dimetoka, Edirne ve akabinde Filibe gibi stratejik ve de ekonomik öneme sahip bu üç önemli şehrin fethedilmesi karşısında ciddi bir direniş bile gösteremedi.

Ergene ve Meriç vadisindeki şehir ve kalelerin bir biri ardı sıra elden çıkması Bizanslıların askeri nüfuzunu ve psikolojik motivasyonunu tamamen kırmıştı. Ayrıca Trakya ile Balkanların güneyindeki verimli ovaların ve mahsullerinin kaybı, imparatorluğun hazinesini İstanbul ve Selanik limanlarının vergilerine mecbur bırakmıştır. Vakıa bundan sonra imparatorluk doksan sene kadar daha yaşayacak ve fakat bu yaşayış bir can çekişmesinden farklı olmayacaktır.²⁰⁴

Bütün bu açıklamalardan anlaşılmaktadır ki, Bizans İmparatoru'nun, Sultan I. Murad'ın lütuf ve bağışlamasına sığınmaktan başka çaresi kalmamıştır. Anlaşma gereğince, Bizans İmparatoru V. Yuannis Paleologos son Osmanlı fütuhâtını kabul ve tasdik edip, Trakya'da elinden çıkmış olan bu yerleri gerek doğrudan doğruya münferiden, gerekse de Sırp'lar veya Osmanlıların diğer düşmanlarıyla birleşmek suretiyle yeniden zapt etmekten uzak duracağını taahhüt ediyordu. Aynı zamanda İmparator anlaşma gereğince, Anadolu'daki beyliklerin Osmanlılara muhtemel hücumuna karşı -Sultan I. Murad ne zaman isterse- asker vermeyi kabul ediyordu.²⁰⁵

Bu muahedenin neticesi olarak diyebiliriz ki, Bizans imparatorluğu artık, Sultan I. Murad'ın nezdinde Osmanlı Devleti'nin nüfuz ve hâkimiyeti altına girmiş, ona tabi bir hükümet haline gelmiştir.

Osmanlı-Bizans muahedesini sonucunda Bizans, Osmanlıları girdikleri yerlerden çıkarma ümidini, kaybedecektir. Zira anlaşmayla padişah, Türklerin

²⁰³ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 41; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 181.

²⁰⁴ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 180.

²⁰⁵ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 181; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 588; Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 27.

fethettikleri yerleri, onlarda kalmasını ve bundan başka Padişah'ın Anadolu'da yapacağı herhangi bir askeri harekâta da katılmayı kabul etmekteydi.²⁰⁶

Kaynaklarda, anlaşmadan önce sonuç itibarıyla onları anlaşmaya sevk edici, Balkan devletlerinin bir kalkışmasından, ayaklanmasından bahsedilir. Osmanlı güçlerinin Balkanlardaki bu hızlı ilerleyişine karşı Sırp ve Bulgarlar arasında bir hazırlık başlamıştı. Bizans imparatoru Loannes, Türklere karşı Venedik dükası ile bir anlaşma yapmışsa da, Sultan I. Murad'ın yeni fethedilen yerlere Anadolu'dan mütemadiyen muhacirler getirerek, sahilleri iyice muhafaza altına alma politikası bu anlaşmanın gerçekleşmesini engellemiştir.²⁰⁷

1361 Venedik-Bizans ittifakı hiçbir netice vermediği gibi, Osmanlıların idaresinden son derece memnun olan halk, Rumeli'de yeniden bir Bizans idaresini aklından bile geçirmiyordu. Bununla beraber birkaç yıl içerisinde Rumeli'ye yüz binlerce Anadolu göçmeni taşınarak Balkan dağlarından Mesta çayına kadar olan bölgelere iskân edilmiştir.²⁰⁸

Öyle görülüyor ki, Osmanlı'nın Rumeli'de ilerleyişine karşı koyacak bir güçten bahsetmek oldukça güç görünmektedir. Zira zamanının en güçlü devleti konumunda olan Bizans, bunu başaramamıştır. Sırp'ların ve Bulgarların da bunu yapabilecekleri ihtimali dahi yoktur. Öte yandan, kendi topraklarına herhangi bir müdahale gerçekleşmemiş ve doğuda ticari menfaatlara sahip olan Venediklilerin ve de Cenevizlilerin, Osmanlılara karşı açık bir savaşı göze almaları çok zor idi. Son olarak Osmanlıları Balkanlarda durduracak, onlara engel olabilecek bir güç olarak akla gelen tek devlet olan, kudretli Macaristan krallığı olabilirdi. Fakat Orta Avrupa ve Balkanlar'da birçok ülkeye doğrudan doğruya veya metbuluk (Diğer unsurların kendisine uyması, tabi olması) yoluyla hâkim olan Macarlar ise, büyük ekseriyeti Ortodoks olan Balkan halkına Katolik mezhebini zorla kabul ettirmek istedikleri için, Balkan kavimleri tarafından hoş karşılanılmıyorlardı. Denilebilir ki Osmanlı idaresine hayran kalmış ve yüzyıllardan beri hasret kaldıkları, ideal bir idare saydıkları Osmanlıya karşı Balkanları ayaklandırmak mümkün görünmemektedir. Burada

²⁰⁶ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 588.

²⁰⁷ Öztuna, *Türkiye Tarihi*, 3: 46; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 588.

²⁰⁸ Öztuna, *Türkiye Tarihi*, 3: 46.

Osmanlıya karşı yapılacak herhangi bir hazırlık devletlerle sınırlı kalacak ve halk tabakasına inmeyecektir.²⁰⁹

1.4.7. Sırpsındığı Savaşı

Sırpsındığı Savaşı Osmanlı Devleti'nde en çok bilinen savaşlar arasında ilk sırada gelmektedir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminin önemli savaşlarından birisidir.

Sırpsındığı olarak kaydedilen, Meriç Muharebesinin tarihi Osmanlı kaynaklarında Hicri 766 ve Miladi 1364/1365 tarihleri olarak gösterilmektedir.²¹⁰ Lorga ve Temperley ise, bunu daha sonraki Çirmen muharebesi ile birleştirerek, 773/1371 tarihine kadar götürürler.²¹¹ Bu meşhur zafer için gerek Osmanlı, gerek batılı kaynaklarda 765/1363 rivayeti de mevcuttur.²¹² Fakat Osmanlı kaynaklarında genel itibarıyla ilk görüş ile ilgili ittifak vardır. Ancak çağdaş tarihçiler, Osmanlı rivayetlerinde verilen 766/1364-65 tarihinin yanlış, Batılı kaynakların verdiği tarihin yani ikinci görüşün daha isabetli olduğu kanaatindedirler.

Bununla ilgili çağdaş tarihçi Halil İnalçık şunları zikreder: “Savaşın tarihi Osmanlı kaynaklarında 766/1364-65 olarak verilse de Hıristiyan kaynakları doğru tarihi 26 Eylül 1371 şeklinde kaydeder. Sonuç olarak son tahlilde savaşın tarihi 15 Rebiülevvel 773/ 26 Eylül 1371 olarak kaydedilebilir.”²¹³

Sultan I. Murad Edirne ve Filibe'nin fethinin neticesinde Bizans ile yapılan anlaşmanın akabinde Bursa'ya dönmüştü. Sultan I. Murad hem biraz ara vererek istirahat etmek hem de yeni fethedilmiş olan memleketleri düzene koymak ve teşkilat ile meşgul olma niyetinde idi.²¹⁴ Osmanlılar bu sıralar, fethettikleri yerlerde teşkilat kurup toprak işlerini düzenlemek ile meşgul idiler.

Şüphesiz bütün Balkanlarda, Osmanlıların bu hızlı ve etkili ilerleyişleri derin etkiler bırakıyordu. Fakat daha önce de söylediğimiz gibi Balkan halkları Osmanlı'nın

²⁰⁹ Öztuna, *Türkiye Tarihi*, 3: 46-47.

²¹⁰ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 123; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 42.

²¹¹ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 589.

²¹² Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 42; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 183.

²¹³ Halil İnalçık, “Murad I”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31: 158.

²¹⁴ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 181.

buralara gelmesiyle nizamın, adaletin, hakkaniyetin ve huzurun hâkim olduğunu gördükleri ve hayatlarında hiç yaşamadıkları bir rahatlığa kavuştukları için, Osmanlı idaresinden memnundular. İsyân, akıllarının ucundan dahi geçmiyor idi. Buna karşın menfaatleri zarar gören idareci zümre ile sıranın kendilerine geleceğini düşünen küçük devletleri, Papa V. Urban'ın teşviki ve Sırbistan'a iltica eden Filibe Kalesi'nin muhafızın tahriki²¹⁵ ile yeni bir Haçlı seferine hazırlandılar.²¹⁶

Osmanlıların, fethettikleri yerlerde teşkilat kurup toprak işlerini düzenlemekte oldukları sırada, Sırlar ve Bulgarlar, başta Edirne ve Filibe'nin geri alınması için, faaliyette bulunarak Osmanlıyı Avrupa'dan tamamen çıkarma kararını aldılar. Bu işe kiliseyi de dâhil ederek papalık aracılığıyla Avrupa'yı harekete geçirmek istediler.²¹⁷

Kaynaklardan okuduğumuz kadarıyla bu hareket kararıyla ilgili olarak, Filibe'yi Osmanlıya teslim ettikten sonra Sırbistan'a gitmiş olan Rum kumandanından ayrıca bahsetmek gerekmektedir. Denilebilir ki muharrik sebep, onun Sırbistan'a gittikten sonra Sırp kralı V. Uroş'a başvurup, Filibe fatihi Lala Şahin Paşa'yı şikâyet edip başından geçenleri anlatmak suretiyle onu intikama tahrik etmesidir.

Kaynaklarda Rum kumandanının, Sırp kralına -onu Osmanlıya karşı harekete geçirmeye sevk edecek- birtakım bilgiler verdiğiinden bahseder. Şöyle ki; "Osmanlının asker ve ahali olarak sayıları azdır. Süratli bir zafer kazanmışsalar da vaziyetleri emin değildir. Derhal harekete geçilirse Osmanlıları Rumeli'den çıkarmak hala mümkündür. Fakat geç kalınırsa Osmanlılar Trakya'da sağlamca yerleşir ve artık onları Balkanları fethetmekten kimse alıkoyamaz."²¹⁸

Zira O, bu suretle Sırp kralını, Osmanlıya karşı kışkırttı ve "bu duruma razı olunacağı takdirde durumun çok vahim olacağını" bildirdi.²¹⁹ Sırp kralı bu düşünceye katılarak, Osmanlıyı Rumeli'den çıkarabileceği kanısıyla bazı ittifak girişimlerinde bulundu.

²¹⁵ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 123, Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, : 42.

²¹⁶ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 55.

²¹⁷ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 589, Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 28.

²¹⁸ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 181-182.

²¹⁹ Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 28; Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 123.

Bununla beraber esasen bu hareketin kilit noktası ve birleştirici unsuru Papa V. Urban'dır. Papa'nın, Sırp kralına göndermiş olduğu mektup bu ittifakın oluşmasında etkili olmuştur.²²⁰ Papa V. Urban'ın umumi bir yazısı ortaya çıktı ki, bütün Hıristiyanları Türkler aleyhine bir haçlı savaşına davet ediyordu.²²¹

Papa V. Urban'ın teşvikleriyle, Macaristan kralı Layoş başta olmak üzere, Bulgar, Sırp, Eflak(Ulah)²²² ve Bosna hükümetleri birleşerek aralarında bir anlaşma yaptılar.²²³ Zira İslam'a karşı yeni bir haçlı seferine hazırlanıyorlardı. Öyle anlaşılıyor ki bu, İslama karşı yeni bir Hıristiyan ittifakı idi. Bu sefere, Katolik olan ve fakat Ortodoks halk tarafından hiç sevilmeyen Macar kralı I. Layoş kumandasında, Sırp kralı V. Uruş, Bosna kralı Tvrtko²²⁴, Ulah prensleri, sair Avrupa şövalyeleri katılıyorlar ve Müslümanları Avrupa'dan tamamen atmak gayesiyle hareket ediyorlardı.²²⁵

Bununla ilgili Sırp Keşişi İsayi'ya göre ise Despot Uglyeşa, bölgedeki bütün Sırp ve Rum askerleri toplayıp kardeşi Vulkaşın ile birlikte Türkler'i Makedonya'dan (Trakya) kovmak için harekete geçti.²²⁶

Osmanlı kuvvetlerinin Balkanlarda ilerlemesine karşı başlangıçta Sırp Kralı Duşan'a ümit bağlanmıştı. Öyle ki Duşan, Papa tarafından haçlı kumandanı ilan edilmişti. Duşan'ın bu görevden önce ölümü üzerine Osmanlı'yı Rumeli'den atma işi bu kez Macar Kralı Layoş'a düştü.²²⁷

Bu ittifakta, başı çeken Macaristan Kralı Layoş'tan ayrıca bahsetmek gerekmektedir. Zira onun bu ittifakta farklı hesapları vardır. İttifak başarılı olup amacına ulaştığı takdirde, eskiden beri arzu ettiği gibi Bulgarları hâkimiyeti altına alacak ve onlar arasında Katolik mezhebini yayarak Papa'nın büyük takdirini kazanacaktı.²²⁸

²²⁰ Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 28.

²²¹ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 156, Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 182.

²²² Öztuna, *Türkiye Tarihi*, 3: 47.

²²³ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 76, Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 55; Öztuna, *Türkiye Tarihi*, 3: 47; Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 28; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 589.

²²⁴ Öztuna, *Türkiye Tarihi*, 3: 47; "1376'dan sonra kral olmuştur."

²²⁵ Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 28.

²²⁶ İnalçık, "Murad I", 31: 158.

²²⁷ Güngör, *Tarihte Türkler*, 192.

²²⁸ Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 28.

Çok geçmeden Yukarı Makedonya’da Sırp larla birleşen müttefikler, Sırbistan ve Bulgaristan dağlarını aşarak²²⁹, hızlı bir şekilde Edirne üzerine yürüdüler.²³⁰ Haçlılar Edirne’nin kuzey doğusunda bulunan bugün “Sırpsındığı” -Sarayakpınar köyü civarı- adını taşıyan nahiyenin güneyinde, Meriç nehrinin kenarına varıp yerleştiler.²³¹

Sultan I. Murad bu sırada Bursa’da bulunuyordu. Ordu kumandanı ve beylerbeyi olarak Edirne’de bulunan Lala Şahin Paşa durumun tehlike ve ciddiyetinin farkına varmış ve derhal vaziyeti Sultan I. Murad’a haber göndererek - düşman askerinin sayısının tahminlerin çok üzerinde olduğunu ve Rumeli’deki askerinin bunları karşılamasına imkân olmadığını - bildirmiştir.²³² Sultan I. Murad’tan yardım istediği gibi ayrıca kendisi de mahiyetindeki kumandanlardan Hacı İl Beyi’ni düşman hakkında bilgi toplamak üzere on bin kişilik bir kuvvetle keşfe yolladı.²³³

Hacı İlbeyi’nin komutasındaki Osmanlı ordusu Bursa’dan istenilen yardımı beklemeden haçlı ordusunun karşısına çıkmaktan kaçınmadı. On bin kişilik Osmanlı ordusunun karşısındaki ordu, 20 bin kişiden oluşuyordu.²³⁴ Hacı İlbeyi düşmanın, sayı olarak çokluğuna güvenerek Osmanlı ordusunu hafife almalarını fırsat bilerek onların gafletinden yararlanmak istedi. Askerlerini “eğer Allah size yardım ederse, sizlere galebe gelecek kimse olmaz emrini kendimize rehber edinmeliyiz”, diyerek motive etti.²³⁵

Hacı İlbeyi Meriç nehrinin sol yakasına geçmiş olan ve hiçbir önlem almaya gerek duymayan düşmanın bu durumundan faydalanarak gece yarısı sabaha karşı gün ağarmadan üç koldan ani bir baskın yaparak onları müthiş bir bozguna uğrattı. Böylece perişan bir halde dağılan düşman kuvvetlerinin bir kısmı, Meriç ırmağında boğuldu, Macaristan Kralı Layoş ise güçlkle kurtulabildi.²³⁶

²²⁹ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 77.

²³⁰ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 589.

²³¹ Öztuna, *Türkiye Tarihi*, 3: 47; Güngör, *Tarihte Türkler*, 192.

²³² Hoca Sadettin, *Tacü’t-Tevarih*, 1: 123.

²³³ Solakzâde, *Tarih* 1: 44; Hoca Sadettin, *Tacü’t-Tevarih*, 1: 125; Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 589; Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 28; Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 77.

²³⁴ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 77.

²³⁵ Sadettin, *Tacü’t-Tevarih*, 1: 125.

²³⁶ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 589; Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 28; Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 77; Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, 49.

Kaynaklarda Büyük-Macaristan Kralı Layoş'un, bu baskından kurtulmasını mucize kabilinde görmüşlerdir.²³⁷ Zira Batılı kaynaklarda Kral Layoş, bu dehşet baskında hayatını kurtarmasını, daima üzerinde taşıdığı Hazret-i Meryem'in tasvirine bağlamış ve memlekete dönünce şükür babında bir kilise inşa etmiştir.²³⁸ Macar Kralı (Layoş-Lui) söz konusu bu kiliseyi Meryem adına Stirya'nın kuzey sınırında Semmering Alplerinin eteğinde Mariazell kasabasında yaptırmıştır.²³⁹ Hammer'in ifadesiyle böylelikle Avusturya İmparatorluğunun Lorettus'u²⁴⁰ demek olan Maria Zella Kilisesi vucut buldu.²⁴¹

Osmanlı ordusunun, haçlı ittifakının askerlerini bozguna uğrattığı bu sahneyi batılı tarihçi A. De Lamartine şöyle kaydetmektedir:

“Onlar, çocukluğundan beri savaş alanlarında pişmiş Türk yiğitleri idi. Osman ve Orhan beyler zamanından kalan deneyimli komutan Hacı İlbey, bir avuç seçme askerinin başında, gece karanlığından yararlanarak Meriç ırmağını çevreleyen bataklıkları aştı. Birleşik Hıristiyan ordusu, önlerindeki ırmak ve bataklıkların aşılmağına çok güveniyordu. Askerler, içki içip sarhoş olmuşlar, tamamen başıbozuk bir halde orada burada sızıp kalmışlardı. İlbey bu disiplinsiz asker topluluğuna, derin bir uyku halinde iken baskın yaptı. Osmanlı atlılarının naraları ve çıkardıkları gürültüler, gece karanlığında yeri göğü inletiyordu. Böylece, neye uğradıklarını anlayamayan Hıristiyan ordusu, ateş, kan ve ölüme boyun eğdi. Osmanlının kılıçlarından kaçmak isteyen binlercesi Meriç'in azgın sularına kapılıp can verdi. Cesetler, Filibe'nin köprülerinin altından sürüklenerek günler sonra denize ulaştı. Sırpların dağılması ve kaybolması anlamına gelen Sırsındığı çatışmasız bir zaferle sonuçlanan bu savaştan sonra, olayın geçtiği küçük ovanın adı oldu.”²⁴²

İsaiya'ya göre ancak Sırp önderleri Allah'ın emirlerine karşı geldikleri için bu kötü akıbete uğradılar. Zira Batı tarafındaki Hıristiyanlar (öbür Sırp Knezleri) yardıma gelmedi.²⁴³

²³⁷ Öztuna, *Türkiye Tarihi*, 3: 47.

²³⁸ Öztuna, *Türkiye Tarihi*, 3: 47.

²³⁹ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 183.

²⁴⁰ Lorettu, bu isimde bir İtalyan şehrinin kilisesidir. Bu kilisenin sahip olduğu bazı garip mucizelerden dolayı çok fazla ziyaretçisi vardır (Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 157-158).

²⁴¹ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 157-158.

²⁴² Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 77.

²⁴³ İnalçık, “Murad I”, 31: 157-158.

Lala Şahin Paşa'nın haberi üzerine, Sultan I. Murad topladığı kuvvetler ile Rumeli tarafına geçmek üzere, Kara-Biga önlerine geldiği sırada, Katalanların elinde bulunmakta olan bu mevki fethetmek istedi. Rumeli'den bir çekilme ihtimalinde, bu kalenin düşman elinde bulunmasını bir tehlike olarak görüyordu. Korsan gemileri ile kendilerine saldırma ihtimali olan Katalanların elinde bulunan Biga'yı, bizzat kendisi karadan, Aydıncık(Edincik) Gelibolu'dan getirmiş olduğu gemiler ile hem karadan hem de denizden kaleyi kuşatıp Kara-Biga'yı fethetmişti.²⁴⁴ Osmanlı rivayetlerine göre bu fetih için verilen tarih 766/1364-65 yıllarıdır. İşte bu sırada Sultan I. Murad Lala Şahin Paşa'dan zafer haberini almıştı. Biga'nın fethinden sonra Sultan I Murad Bursa'ya geri döndü.²⁴⁵

Biga'nın bundan önce de fethedildiği halde sonradan yine Katalanların eline geçtiği için bu sefer ikinci olarak kati surette fethedildiğine dair bir rivayet olduğu gibi, hatta zayıf bir rivayete göre Orhan Gazi'nin kardeşi ve Osmanlı Devleti'nin ilk veziri sayılan Alaaddin veya Ali Paşa'nın burada vefat ettiği nakledilir.²⁴⁶

Katalanlarla ilgili olarak kaynaklar şunları kaydeder. Batı kaynaklarında “Almughavares” ve “compagnies catalanes” gibi isimlerle bilinen bu Katalonya savaşçıları 703/1303 yılında ve Bizans imparatoru II. Andronikos devrinde Türklere karşı savaşmak üzere Bizans hizmetine girmişlerdir. Bu paralı asker teşkilatı esasen sadece Katalonyalılardan oluşmuş değildir. İçlerinde Sicilyalı, Aragonlu, Navarlı, Fransız, İtalyan, Alman ve daha birçok Avrupa şehirlerinden serseriler vardı. Bu askerler para ve yağma karşılığında her kime olursa olsun savaşmakta tereddüt etmemişlerdir. İşte Bizans hizmetine giren Katalan teşkilatı da bunlardan biridir. Bu teşkilatın başında “Roger de Flor” adında genç bir Alman vardır. Flor topladığı on bin askerle ilk önce Sicilya Kralının hizmetinde Napoli'ye karşı savaştıktan sonra Rumeli'de ilerleyen Osmanlıya karşı savaşmak üzere Bizanslılarla anlaşıp 26 gemiye doldurduğu askerleriyle beraber İstanbul'a gelmiştir. Mahiyetine bir Bizans müfrezesi de verilen Roger'in Katalan teşkilatı Kapudağ yarımadasındaki Erdek kasabasına çıkarılmış ve o andan itibaren batı Anadolu Türklerinin arazilerine akınlar yapmışlardır. Roger'in Batı Anadolu' da bir Katalan devleti kurma niyetinden dolayı

²⁴⁴ Solakzâde, *Tarih*, 1: 45.

²⁴⁵ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 123; Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 589; Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 28.

²⁴⁶ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 44.

aleyhlerinde çıkan tepkiler sebebiyle imparator onları Bulgarlara karşı sevk etmek bahanesiyle Rumeli'ye geçirmek zorunda kalır. Burada da Bizans'ın başına bela olan Katalanları imparator tekrar Anadolu'ya gönderir. Anadolu Katalanları Orhan Gazi'nin baskınlarından sonra Biga şehri ve Marmara sahillerinin küçük bir kısmında tutunabilmişler ve nihayet Sultan I. Murad tarafından Biga'nın fethiyle ortadan kaldırılmışlardır.²⁴⁷

Halil İnalçık Biga kuşatmasını ileri bir tarihle, farklı bir şekilde kaydeder. O, Osmanlı rivayetlerinde bizim de yukarıda zikrettiğimiz gibi klasik rivayetlerin yanlış olduğunu ve bu konuda Batılı kaynakları daha isabetli bulduğunu kaydeder. Ona göre Biga kuşatması için Osmanlı kaynaklarında zikredilen 766/1364-65 tarihi yanlış, batılı kaynaklarda geçen 1371 tarihi kesin bir şekilde doğrudur. İnalçık Biga kuşatması için şu ayrıntıları kaydeder: “Lala Şahin'den imdat haberini alan Sultan I. Murad Anadolu kuvvetlerini toplayıp harekete geçti. Boğaza kadar geldiyse de buraya ve Gelibolu'ya Sırp'ların müttefiki olan Bizanslılar hakim olduğundan geçemedi. Ayrıca Bursa-Lapseki yolu üzerinde Karabiga'yı da (Pegae) gerisinde bırakamazdı. Osmanlı savaş meclisi, o yaz muazzam surların arkasında denizden destek alan Pegaye Kalesi'nin alınmasına karar verdi. Ordu kaleye kara tarafından saldırırken Aydınçık (Edincik) deniz üssünden İldutan kumandasında (mezarı ve camisi Edincik'te) gelen Osmanlı donanması denizden yardımı kesmekle görevlendirildi. Sultan karadan ve denizden “yagma”, genel saldırı ilan etti. Biga kuşatmasının 1371 yazında olduğu kesindir.”²⁴⁸

Haçlı müttefiklerinin mağlup oldukları bu Meriç baskınına Osmanlı kaynaklarında “Sırp-sındığı” denilmiştir.²⁴⁹ Edirne'nin batısında Meriç ırmağı önlerinde yapılan ve Osmanlı tarihlerinde Sırpsındığı adıyla anılan savaşta kazanılan bu başarı, Rumeli'de Osmanlıların hızlı ilerleyişlerine daha da hız kattı. Bosna'da olduğu gibi, Balkan devletleri üzerinde de hâkimiyet kurmak isteyen ve bu ittifakla emellerine ulaşmak isteyen Macarların Osmanlılarla ilk karşılaşmaları, bu savaşla başlamıştır.²⁵⁰

²⁴⁷ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 44.

²⁴⁸ İnalçık, “Murad I”, 31: 157-158.

²⁴⁹ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 126; Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 589.

²⁵⁰ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 589; Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 28.

Meriç muharebesinde, karşılıklı her iki ordunun sayılarıyla ilgili farklı rivayetler vardır. En yaygın ve kabul gören Osmanlı ordusunun 10 bin, Haçlı ittifak ordusunun da 20 bin askerden oluştuğudur. Ancak bunun yanında başka rivayetlerde mevcuttur. Mesala bir rivayete göre müttefik ordusunun asker sayısının 60-100 bin²⁵¹ Hacı İlbeyi kumandasındaki Osmanlı kuvvetinin de 10 bin olduğu kaydedilmiştir. Bununla beraber 20 bine karşı 12 bin rivayeti de vardır.²⁵²

Bu rivayetlerden farklı olarak Macar ve İstirya tarihçileri Hıristiyan ordusunun askerlerini 10 bin, Hacı İlbeyi'nin askerlerini de 20 bin olarak gösterir.²⁵³ Bununla ilgili olarak Sırp Keşişi İsaia'ya göre ise Sırp ve Rum askerleri 60 bini buluyordu.²⁵⁴

Yine bir Osmanlı tarihçisinin belirttiğine göre, ittifak ordusunun sayısının 20 bin ile 60 bin arasında değiştiğinden, bu miktarın 30-40 binden aşağı olmayacağıının kesinliğinden ve de buna karşılık Lala Şahin Paşa kumandasında 12 binden fazla kuvvet bulunmadığı hakkında Avrupa tarihçilerinin ittifakından bahseder.²⁵⁵

Bazı kaynaklar bu büyük zaferden sonra esef verici bir hadisenin gerçekleştiğini kaydederler. Meriç veya Sırpsındığı muharebesinin kazanılmasında büyük emeği ve hayati etkisi olan Hacı İlbeyi'nin, söz konusu kaynaklara göre, onun bu zaferini kıskanan Lala Şahin Paşa tarafından zehirletilmek suretiyle, öldürüldüğünü yazarlar.²⁵⁶ Ancak bu rivayet genel olarak doğru kabul edilmez ve Hacı İlbeyi'nin zaferden sonra pek yaşamadığı ve vefat ettiği kaydedilir.

Hacı İlbeyi'nin Lala Şahin Paşa tarafından zehirletilmesi bilgisinin isabetli olmadığını söyleyen Z. N. Aksun'un yorumları şöyledir:

“Lala Şahin Paşa'nın onu keşif yapmak amacıyla gönderdiği halde onun yardım gelmesini beklemeden baskına geçmesi emre itaatsizlik olarak görülüp bir hata sebebiyle bütün Rumeli topraklarının kaybına sebebiyet vereceğinden Hacı İl Beyini azarlaması makul ve doğru olabilir. Bunun büyütülerek vefatına sebebiyet

²⁵¹ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 55; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 42.

²⁵² Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 42.

²⁵³ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 158.

²⁵⁴ Halil İnalcık, “Murad I”, 31: 158.

²⁵⁵ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 183.

²⁵⁶ Solakzâde, *Tarih* 1: 45, Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 127, Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 183, Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 156.

vermesi de ihmal dâhilindedir. Fakat zehirletilmesi uzak bir ihtimaldir. Kaldı ki eğer öyle olsaydı Sultan I. Murad Lala Şahin'e cezasını muhakkak verirdi. Bu sebeple bu rivayeti doğru olarak kabul etmek imkânsız olup; ancak emre itaatsizlikten mümkün olan azarın kendisini üzüp, vefatına sebep olduğu ileri sürülebilir.”²⁵⁷

Buna karşılık, Aşıkpaşazade ile Neşri, Hacı İlbeyi'nin ölümünü, “Sırpsındığı” muharebesinden önce yazdıkları gibi, Neşri, Oruç Bey ve Lütfi Paşa savaşın Lala Şahin Paşa tarafından kazanıldığını söylerler.²⁵⁸

Son olarak çağdaş tarihçi İnalçık bununla ilgili klasik Osmanlı kaynaklarda kaydedilen bilgileri şu ifadelerle özetler. Savaşın ayrıntıları Osmanlı kaynaklarından Aşıkpaşazade ve Neşride verilir ve Sırpsındığı diye anılır. Anonim Tevarih-i Âl-i Osmanlar'da ise Sırplar'ı dağıtan Hacı İlbeyi'dir. Savaş Hacı İlbeyi idaresindeki öncü Osmanlı öncü Osmanlı kuvvetlerinin ani bir baskısıyla sonuçlandı. Sırplar bu gece baskını neticesinde çıkan kargaşada birbirine girdi; çoğu Meriç nehrine girip boğuldu ve tam bir bozguna uğradı.²⁵⁹

Söz konusu savaşın tarihi, ismi ve savaşla eşzamanlı olarak vuku bulan olaylarla alakalı tarihçiler arasındaki bu farklılıklar, bize göre başta Osmanlı kaynaklarında olmak üzere batı kaynaklarında da Sırpsındığı ile Çirmen Savaşlarının birbirleriyle karıştırılması kaynaklıdır. Osmanlı kaynaklarında bu sırpsındığı zaferi ile bundan yedi sene sonra kazanılacak olan (tachnomen) Çirmen zaferi genellikle birbiriyle karıştırılır.²⁶⁰

Zira kaynakları tararken bazı kaynaklar Sırpsındığı savaşı ile akabinde gerçekleşen Çirmen savaşını ayrı iki savaş olarak kaydederken²⁶¹ bazıları da iki ayrı savaş olarak değil, aynı savaş olduğunu kaydeder ve tek bir savaştan bahseder.²⁶² Bazı kaynaklarda da - Sırpsındığı savaşı'nı birinci Çirmen savaşı olarak kabul edip - Çirmen savaşı için ikinci Çirmen savaşı²⁶³ diye bahseder.

²⁵⁷ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 56.

²⁵⁸ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 589.

²⁵⁹ Halil İnalçık, “Murad I”, 31: 158.

²⁶⁰ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 53.

²⁶¹ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 183-191; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 42-53, Yaşar Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 28-29.

²⁶² Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 77; Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 156; Halil İnalçık, “Murad I”, 31: 158.

²⁶³ Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 29.

Bazı kaynaklar bu karışıklığın nedenini her iki zafer için de bir takım efsanevi rivayetlerin var oluşuna bağlarlar. Bu efsaneler sadedinde bir nazariyeye göre bu savaş Macarlara karşı Bulgar kralı Şişman'ı himaye eden Türklerin ilk defa Tuna nehrini geçmelerinden ve miladi 1365 tarihinde Macar Kralının yaptığı Vidin Seferi üzerine eski Katolik kaynaklarında Ortodoks Bulgarlarla Müslüman Türklerin birbirine karıştırılmasından çıkmış bir efsanedir. Bazı batı araştırmacıları bu savaşta Macar Kralının bulunmamış olduğuna, Macar zannedilenlerin o sırada Macaristan himayesinde bulunan Eflâklılar olması gerektiğine ve hatta böyle bir olayın hiç meydana gelmemiş ve sonradan uydurulmuş olduğuna bile hükmetmişlerdir.²⁶⁴

Son olarak Sırpsındığı ve Çirmen zaferleri birbirinden ayrı vakalar olabileceği gibi, birbirine karıştırılmış iki vaka olma ihtimali de vardır. Bu ihtimalleri de göz önünde bulundurmak şartıyla bizler tezimizde her iki seferi de ayrı ayrı değerlendirmeyi tercih ettik.

Sultan I. Murad, Biga'nın fethinden sonra tekrar Bursa'ya döndü ve bu zaferden sonra bir süre burada şehrin imarıyla ve diğer devlet işlerini yoluna koymakla meşgul oldu. İmar hareketleri dâhilinde Bilecik'te bir cami ve Yenişehir'de bir imaret ve gazi erenlerden derviş Postinpoş Baba için yeni bir tekkenin inşasına başlandı. Sultan I Murad Bursa'da Güldere civarında²⁶⁵ (Gökdere sahrası) inşa ettirdiği küçük ve şehrin doğu tarafında, kaplıcalar mahallesinde sarayın karşısına tesadüf edecek şekilde yaptırdığı daha büyük bir cami ile imara devam etti.²⁶⁶ Bursa kaplıcalarının kubbelerini de tamamlattı. Ayrıca kendi adıyla anılan cami ve medreseyi de yaptırdı.²⁶⁷

Ayrıca Trakya'dan elde edilen ganimetlerle iki başkent olan Bursa ve Dimetoka'da cami inşasına hız verildi. Cami ve minarelerin yapımında, tutsak alınan Bizanslı mimarların bilgi ve ustalıklarından yararlanıldı.²⁶⁸

Bununla ilgili *Solakzâde Tarihi*'nde şöyle bir kayıt da mevcuttur. İstanbul tekfurunun Yalova (Yaylak-abad) taraflarını yağma, yakıp yıkmak amacıyla birkaç

²⁶⁴ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 43.

²⁶⁵ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 184.

²⁶⁶ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 156, Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 184; Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 130.

²⁶⁷ Solakzâde, *Tarih*, 1: 45; Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 56; Öztuna, *Türkiye Tarihi*, 3: 47.

²⁶⁸ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 78.

gemiyle asker gönderdiği, padişaha haber edildiğinde, hemen karşı konulmak amacıyla o tarafa asker sevk edildi. Askerler yağmaya gelen askerleri geri püskürtüp, oradan aldıkları esirleri padişaha getirdiler. Bu esirler arasında bazı sanatçılar ve usta bir mimar da vardı. Sultan I. Murad başta Bursa’da sarayın karşısında yaptıracığı bir camide ve sonrasında ise binaların inşalarında özgürlüğüne kavuşturduğu bu usta mimarı görevlendirmiştir.²⁶⁹

Sırsındığı ve Biga’nın fethinden sonra fetihlere ara verildiği ve Rumeli ve Anadolu’da imara başlanan bu tarihlerde Sultan I. Murad bundan istifade, şehzadeleri Bayezid, Yakup Çelebi ve Savcı Bey’in sünnet merasimleri için hazırlıkları başlattı. Rumeli’ye fetih için tekrar gidilmeden önce bir ilkbahar mevsiminde Bursa’da üç şehzadenin sünnet düğünleri büyük bir ziyafetle, şeyh ve dervişlere kıymetli hediyeler verilerek gerçekleşti.²⁷⁰

1.4.8. Raguza Cumhuriyeti’nin Osmanlı Himayesine Girmesi

Avrupalıların evvelce “Rangia” ve sonraki zamanlarda da “Ragusa / Ragusi / Raguse” adını verdikleri küçük İslav Cumhuriyeti, Osmanlı kaynaklarında “Dubrovnik” ismiyle kaydedilmiştir. Sırpçadan Osmanlıcaya geçen ve “ağaçlık” anlamına gelen bu isim zaman içerisinde “Dubravenedik” ve “Dobrovenedik” gibi yanlış şekillerde de kaydedilmiştir. İslav ve özellikle Sırp unsurların teşkil ettikleri bu küçük cumhuriyet Bosna’nın güneybatısında Dalmaçya sahilinin aşağı kısmındadır. Arazisi ziraata elverişli olmadığı ve özellikle yeterli gelmediği için bölge halkı önceden beri ticaret ile meşgul idi.²⁷¹

1365 tarihinde ilk defa olarak bir Avrupa devleti Osmanlı Devleti’nin ve padişahlarının geleceğini fark etti ve yıllarca Adriyatik Denizi’nin bir körfezinde saklanmış görünen ve asırlardır hilekâr ve ihtiyatlı siyaseti sayesinde kendini komşu devletlerin saldırısından korumuş olan bu devlet Osmanlı’nın himayesine girmeyi

²⁶⁹ Solakzâde, *Tarih*, 1: 45; Hoca Sadettin, *Tacü’t-Tevarih*, 1: 129-130.

²⁷⁰ Solakzâde, *Tarih*, 1: 45; Hoca Sadettin, *Tacü’t-Tevarih*, 1: 130-131; Hammer, *Osmanlı Tarihi*, 1: 160.

²⁷¹ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 45-46.

kabul etmiştir. Söz konusu bu anlaşma Osmanlı Devleti'nin Hıristiyan milletiyle yaptığı ilk anlaşma olacaktır.²⁷²

Rumeli'de Osmanlının bu kararlı ilerleyişi ve yayılması sırasında ve bunun da etkisiyle Adriyatik denizinin Dalmaçya kıyılarında bir yarım ada üzerinde bulunan ve halkı ekseriyetle ticaretle uğraşan Ragusa veya Dubrovnik Cumhuriyeti, Papanın da müsaadesini alarak 767/1365 senesinde Osmanlı Devleti ile bir korunma ve ticaret muahedesi akdetmiştir.²⁷³ Epidor sakinleriyle (Raguzalılarla) akdedilen bu anlaşma, Hammer'e göre Bursa camii ve Edirne sarayı inşaatlarının başladığı yıla denk gelir.²⁷⁴ Bu anlaşmanın tarihinin 771/1370 olduğu zikredilse de bu zayıf bir bilgidir.²⁷⁵

Yapılan anlaşma ile yıllık beş yüz duka vergi karşılığında, doğu sularında serbestçe ticaret yapması karar altına alınmıştır. Bu muahede sayesinde bu küçük cumhuriyet asırlarca varlığını garanti altına almıştır.²⁷⁶

Bu muahede ile bağlantılı olarak Osmanlı kaynaklarından batı kaynaklarına da geçen ve özellikle tarihçi Hammer'in savunduğu bir rivayet vardır. Söz konusu rivayette anlaşmanın tasdik zamanı gelince Sultan I. Murad okuma yazması olmadığından imza etmeyi bilmediği ve elini mürekkebe batırarak -üç parmağı ortada birleşmiş ve küçük parmağı ile başparmağı ayrılmış olarak-ahitname metnine bastı.²⁷⁷ Sultan I. Murad dünya egemenliğini ve gücü temsil eden, çevreyi ise küçük görmeyi simgeleyen bu şekli elini mürekkebe batırmış ve tıpkı bir aslanın pençesinin kumda bıraktığı iz gibi, kâğıda avucunun ve beş parmağının izini çıkarmıştır.²⁷⁸

Söz konusu rivayete göre, bu imza şekli namı diğer Tuğra (Pençe-i Hümayun)²⁷⁹, Sultan I. Murad'dan sonra gelen bütün padişahlar tarafından kabul

²⁷² Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 159; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 184.

²⁷³ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 56; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 43.

²⁷⁴ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 159.

²⁷⁵ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 46.

²⁷⁶ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 159; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 184-85; Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 56-57; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 46; Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 78.

²⁷⁷ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 159 (Bu ahitname bugün Ragusa evrak mahzenindedir); Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 184-185; Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 56-57; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 43; Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 78.

²⁷⁸ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 79.

²⁷⁹ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 57.

görmüştür.²⁸⁰ Daha sonra hattatlar bu imza şeklini geliştirerek girift harflerle süslemişler ve saltanat tahtında bulunan padişahın ismini özel bir şekilde yazmışlardır. Tuğra çizgilerinin taklit ettiği bu kaba el izinin ortasına padişahın ve babasının ismi ile beraber “el-Muzaffer Daima” vasfı konulmaktadır.²⁸¹

Söz konusu rivayetlerin kaynaklarda yer alıyor olmasıyla birlikte yaptığımız taramalar sonucunda esasen bu tür bilgilerin bir ananeden başka bir şey olmadığı ve doğru olmadıkları açıktır. Bununla beraber yapılan son araştırmalar da, bu bilgilerin isabetli olmadıklarını destekler niteliktedir.²⁸²

Kaynaklarda geçen bir görüşe göre Türk ananesine ve kadim usulüne uygun olarak tuğranın aslının kayı Han aşiretinin üç dişli tarak şeklindeki bu işaretine dayandığı iddiası daha doğrudur. Zira Sultan I. Murad’ın tuğralarına ulaşılmış, incelenmiş ve bu iddianın doğru olmadığı tespit edilmiştir.²⁸³

Yine Hammer’in zikrettiği bilginin aksini iddia eden diğer bir kaynağa göre yapılan araştırmalar tuğranın Selçuklularla Anadolu Beyliklerinde de var olduğunu ve Osmanlılarda Orhan Gazi devrinden itibaren kullanılmaya başlandığını ortaya çıkarmıştır. Özellikle Osmanlı devrinde tuğracılık önemli bir sanat haline gelmiş ve yüzyıllardır gelişen bir sanatın uzmanlarına Tuğra-keş ismi verilmiştir.²⁸⁴

Diğer bir batılı tarihçi A. De Lamartine, Hammer’in bu iddialarının doğru olmadığını belirterek şunları kaydetmiştir: “Osmanlı devletinin üçüncü padişahı Sultan I. Murad’ın cehaleti ile ilgili olarak ortaya atılan söylentilere ve belgesiz savlara inanmamız olası değildir. Zira imparatorlardan en basit halka kadar doğuda yaşayan herkesin imzasını kazdırdığı bir mührü ya da yüzüğü vardı. Eğer Sultan I. Murad mühür kullanmayıp, ileri sürüldüğü gibi elini mürekkepleyip avucunun ve parmaklarının izini kullanmak istemişse, bu şekilde davranması onun imza atmasını bilmediğinden değil, Hıristiyanlarda kalacak bir kâğıt parçasında gücünü göstermek,

²⁸⁰ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 185; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 46.

²⁸¹ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 159.

²⁸² Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 46.

²⁸³ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 57.

²⁸⁴ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 46.

onlarda sürekli bir korku duygusu yaratmak istediği şeklinde yorumlanmalıdır. Yoksa ileri sürüldüğü gibi bu hareket eğitim eksikliğinden değildir.”²⁸⁵

Söz konusu rivayetlerle ilgili olarak Sultan I. Murad’ın okuma yazma bilmediği iddiaları isabetli olmamakla birlikte pek tutarlı da görünmemektedir. Zira bir taraftan Hammer bu bilginin doğruluğunu, onun saltanatı zamanında önemli üç âlimin -Riyaziyyun Mahmud, Molla Cemalüddin Aksarayî, Kadı Ahmed Burhaneddin- yabancı memleketlere gitmeye mecbur kalmalarını sebep göstererek ispatlamaya çalışır.²⁸⁶ A. De Lamartine de bu dönemde Bursa’da yetişen, gelişen bilim ve edebiyatı İran’a ve Orta Asya’ya götüren, ünlü matematikçileri, filozofları ve şairleri sebep göstererek aksini iddia eder.²⁸⁷

Bu muahede Osmanlı devletinin bir Avrupa devleti ile akdettiği ilk daimi sulh anlaşması ve Avrupa’nın Osmanlıyı Bizans varisi olarak tanınmasına ait kıymetli ve eski bir vesika sayılır.²⁸⁸ Bundan önce Orhan Gazi’nin de Cenevizlerle bir muahede akdettiği söylene de bunun kesinliği bilinmemektedir.²⁸⁹

1.4.9. Kızılağaç-Yenicesi, Yanbolu, İslimye’nin Fethi

Sultan I. Murad tahta çıktığında kendisini hızlı bir fetih hareketinin içerisinde buldu. O ilk yıllarından itibaren hem Anadolu’da hem de Rumeli’de fetihlerle dolu hareketli yıllar geçirdi. Fakat denilebilir ki onun Rumeli’de yaptığı fetihler çok daha fazla idi.

Bazı kaynaklarda, Sultan I. Murad’ın saltanatının Sırsındığı zaferine kadar geçen süresi Rumeli’deki fetihlerinin birinci devri sayılmıştır. Söz konusu Rumeli’deki bu ilk devirde Meriç, Tuna ve Ergene Boyları baştanbaşa vakit kaybedilmeden fethedilerek Trakya’nın büyük bir kısmı alınmıştır. Ayrıca iskânlar sayesinde fethedilen yerlerin Türkleşmesi sağlanmış ve böylelikle güvenlik konusu halledilmiştir. Osmanlı sınırları güneybatıda “Mesta-Karasu” kıyılarına dayanmış ve Sırsındığı zaferiyle hem fethedilen yerlerin güvenliği sağlanmış hem de balkan

²⁸⁵ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 80.

²⁸⁶ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 160.

²⁸⁷ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 80.

²⁸⁸ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 57; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 46.

²⁸⁹ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 46.

fetihlerine zemin hazırlanmıştır. İşte Kızılağaç-Yenicesi, Yanbolu ve İslimye'nin fetihleri Sırp sındığı'ndan sonra, ikinci fütuhât devrinde gerçekleşmiştir.²⁹⁰

Bu fetihlerle alakalı olarak bazı kaynaklar Sultan I. Murad'ın yaptığı, bir savaş planından bahsederler. Balkanlar'ın tamamının fethedilmesini içeren bu plan çerçevesinde dört istikamet ve cephe takip edilmiştir. Doğu cephesinin kumandanlığını kendisine bırakmış, Batı cephesine Evrenos Bey'i, Kuzey cephesi kumandanlığına Kara-Timurtaş'ı, Güneybatı cephesine'de Rumeli beylerbeyi Lala Şahin Paşayı görevlendirmiştir.²⁹¹

Ancak bununla ilgili kaynaklarda söz konusu bu büyük planın icrasında, icra edenlerin isimlerinde ve tarihlerinde ihtilaflar vardır. Buna örnek olarak Lala Şahin Bey önce Kırkkilise ile Vize'yi daha sonra da Somakov ve İhtiman'ı fethetmiştir. Oysaki diğer bir rivayete göre Kırkkilise ve Vize'yi fetheden bizzat Sultan I. Murad'dır. Yine bu fetihlerin tarihleriyle alakalı olarak, Sizebolu'nun 774/1372, Kırkkilise'nin 763/1361 ve Vize ile beraber Kırkkilise'nin 768/1366 tarihinde fethedilmiş olduğu bilgisi de kaynaklarda mevcuttur. Tarihler ve kişiler üzerindeki ihtilafa rağmen fetih planının ana hatları oldukça açıktır.²⁹²

Sultan I. Murad Timurtaş Bey'i Yanbolu ile Kızılağaç Yenicesi'nin fethi ile görevlendirmiş, Lala Şahin Paşa'yı da sancağı altındaki askerlerle Samakov ve İhtiman'ın fethi ile görevlendirmiştir. Söz konusu bu fetihler için kaynaklarda geçen tarih ise hicri 768/miladi 1366-67 yıllarıdır.²⁹³

Fetih ile görevlendirilen Timurtaş Bey Kızılağaç-Yenicesi, Yanbolu ve ardından İslimye'yi fethetmiştir.²⁹⁴ Bu sıralarda Kızılağaç-Yenicesi Bizanslıların, Yanbolu ve İslimye ise Bulgaristan'ın hâkimiyetindedir.²⁹⁵

Timurtaş Bey'in Kızılağaç- Yenicesi'ni fethiyle, şehir Osmanlı yönetimine boyun eğerek zimmîliği²⁹⁶ kabul etmiştir ve Osmanlı şehirlerine dâhil olmuştur.

²⁹⁰ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 47.

²⁹¹ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 47.

²⁹² Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 47-48.

²⁹³ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 134; Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 57; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 47.

²⁹⁴ Solakzâde, *Tarih* 1: 46; Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 57; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 47.

²⁹⁵ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 47.

Ancak sonrasında Yanbolu direnmek düşüncesinde olup kale duvarları ve savunma gücüne güvenmekte idi. Kaleye çekilen Yanbulu kuvvetleri çok fazla direnemedi ve kaleyi teslim ettiler. Osmanlı askerleri bu fetihle sayısız ganimet elde ettiler.²⁹⁷

Makedonya fethiyle görevlendirilmiş Evrenos Bey batıda ilerlerken öte taraftan, Lala Şahin Bey de İhtiman ve Sofya yakınındaki Somakow'u(Şamaku) fethetmiştir.²⁹⁸ Bu arada Sultan I. Murad'ın kendisi de Karınova, Aydos, Burgaz, Vize, Kırkkilise ve Sizebolu kalelerini fethederek Trakya fethini tamamlamıştır. Böylelikle Osmanlı sınırları Karadeniz'e dayanmış ve Bizans'ın elindeki İstanbul ve ona bağlı yerler boydan boya Osmanlı topraklarıyla çevrilmiştir. Bu sayede İstanbul'un, fethedilen bölgelerle bağlantısı tamamen kesilerek bölgede güvenlik sağlanmıştır.²⁹⁹

Sultan I. Murad, Rumeli tarafına geçtiği günden itibaren görevlendirdiği kumandanlarla beraber başarılı bir fetih süreci geçirmiştir. Onun bu başarılı ve kararlı ilerleyişi tıpkı yukarıdaki yerlerin fetihlerinde olduğu gibi kaleler bu başarı karşısında boyun eğmiş ve çoğu zaman kendileri direnmeden teslim olmuşlardır.

Aydos barış için ön araştırmalarının ardından Osmanlı ordusuna boyun eğerek direnmeden teslim oldu. Karın ovasının yöneticileri de şehri aynı şekilde Osmanlı askerlerine teslim ettiler. Sizebolu (Süzebolu)³⁰⁰ ve Kırkkilise (Kırklareli)³⁰¹ ilk başlarda direnmeye çalıştılsa da buna güç yetiremediler ve onlar da kaleleri teslim etmek zorunda kaldılar.³⁰²

Kaynaklarda geçen bir rivayete göre, Kırkkilise'nin fethi sırasında Sultan I. Murad, Vize kalesinin fethi için Mihaloğlu'nu görevlendirmiştir. Mihaloğlu Vize'yi

²⁹⁶ Sözlükte “bir kimsenin yüklendiği, ödemeye mecbur olduğu borç, alacak; himaye, sahip çıkma; anlaşma, ahit” anlamlarındaki zimmet kökünden gelen zimmi(çoğulu zimem) “kendisine güvence verilen, koruma altına alınan kişi” demektir. İslam ülkelerinde yaşayan gayri Müslim taba için kullanılan terim. İslam ülkelerinde vatandaş olarak Müslümanlarla beraber yaşayan başka din mensuplarına zimmi yanında ehl-i zimme de (ehlü'z- zimme) denilir (Mustafa Fayda; “Zimmi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*,1. Baskı (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 2013), 44: 428).

²⁹⁷ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 134-135.

²⁹⁸ Solakzâde, *Tarih*, 1: 46.

²⁹⁹ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 135-136, Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 57.

³⁰⁰ Sazopolis-Apollonia Karadeniz sahilinde ve Burgaz Körfezi'ne hakim bir konumdadır (Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 48).

³⁰¹ Rumların “Saranda- Eklesies” dedikleri şimdiki Kırklareli'dir (Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 48).

³⁰² Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 135-136.

kuşattıktan sonra Sultan I. Murad da Vize'ye gelir. Bir ay süren kuşatmadan sonra dirençlerini kaybeden kale muhafızlarından şehri teslim alırlar. Vize havasının güzelliği ve geniş bağları, tarlaları ile temeyyüz etmiş İstanbul'a iki günlük(şimdiki ölçümle 151 km) uzaklıkta Edirne ile İstanbul yolu üzerinde bulunan kasabaların arasında da en güzeli olarak bilinir. Çok fazla akarsuya sahip olması ve güzel havası sebebiyle İstanbul tekürünün(tekfur)³⁰³ eğlence ve gezinti mekânları arasında yer alıyordu. Bu sebepten ötürü tekürün tekrar saldırma ihtimali düşünülerek kalenin koruculuğuna Şir Merd Bey adında bir yiğit tayin edildi.³⁰⁴

Vize'nin fethiyle görevlendirildiği söylenen Mihaloğlu ile ilgili kaynaklarda - Vize fethi ile ilişkili olarak- çok fazla bilgiye rastlamadık. Ancak Mihaloğlu ile ilgili genel olarak Osmanlı kaynaklarında çok fazla malumat vardır. Genel itibarı ile Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde ve Rumeli fethinde yararlılık gösteren bir akıncı ailesidir. Ailenin atası olan Köse Mihal'in Aziz Paşa, Balta Bey ve Gazi Ali Bey adlarında üç oğlunun bulunduğu ve bunların Rumeli'de sınır boylarında faaliyet gösterdikleri bilinmektedir. Ancak bu aile ve gösterdikleri faaliyetler hakkında kaynaklardaki bilgiler oldukça karışıktır. Köse Mihal'in oğlu Aziz Paşa'nın Vize Kalesinin fethinde bulunduğu ve 806'da (1403) vefat ettiği, onun oğlunun ise Gazi Mihal Bey -ailenin ilk tanınmış şahsiyeti olduğu anlaşılan- olduğu belirtilir.³⁰⁵

Sonuç olarak bu fetihlerle Burgaz körfezinin yukarisından İstanbul yarımadası hizalarına kadar kuzeyden batıya doğru uzayan Karadeniz sahilleri, genel itibarıyla Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve İstanbul etrafındaki çember epey daralmıştır. Bununla beraber henüz bazı kalelerin Bizans hâkimiyetinde olduğu bilgisi de mevcuttur. Ancak uzun bir süredir Osmanlı fetihleriyle mücadele eden Bizans her bakımdan zayıflamış ve daha fazla dayanma gücü kalmamıştır. Kaynaklar Bizans'ın özellikle iktisadi bakımdan sıkıntılarında bahseder ve öyle ki imparatorluğun artık askerine değil diplomasisine dayanarak ayakta kalabildiğini yazarlar.³⁰⁶

³⁰³ Tekvür/Tekür "Rum veya Ermeni Beyi", Ermenice T'akavor "taç sahibi, hükümdar" sözcüğünden alıntıdır. Bizans imparatorluğu zamanında vali düzeyinde olan yöneticilerle Anadolu ve Rumeli'deki Hıristiyan Beylerine verilen isimdir.(*TDK Sözlük*)

³⁰⁴ Solakzâde, *Tarih*, 1: 47; Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 136-137.

³⁰⁵ Fahamettin Başar, "Mihaloğulları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 24.

³⁰⁶ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 48-49.

Bizans imparatoru V. Yoannis Paleologos'un daha önce bir muahede ile Sultan I. Murad'ın hakimiyetini kabul etmesine rağmen bu fetihlerin devam etmesi imparatorun muahede şartlarını ihlal etmesinden kaynaklanıyordu. Zira V. Yoannis, tabiiyet vazifelerini yerine getirmede kusurlar işlemekte, mali yükümlülüklerini yerine getirmede ihmalkâr davranmakta ve özellikle Osmanlı aleyhine Avrupalıların yardımını temin için müracaatta bulunmaktaydı. 771/1369 tarihinde Bizans İmparatoru Türklere karşı bir haçlı seferi için Macaristan'a sonra da Papa'ya giderek Ortodoks ve Katolik mezheplerinin Katolik mezhebine bağlı olarak birleştirilmesini kabul etmiştir. İki kilisenin ayrıldığı mevzularda papalığın görüşünü esas kabul etmiştir. Osmanlı aleyhine Avrupa'yı ayaklandırmak için hiçbir resmi ve özel teşebbüsten geri kalmayarak anlaşmayı hükümsüz bırakmışlardır. Ayrıca bütün bunlara ek olarak imparatorluğun 768/1366 tarihinde doğuya gelip Gelibolu'yu zapt eden İtalyan haçlılarından teslim aldıkları bu Türk şehrini, Türklere teslim etmeyip on yıl ellerinde tutmaları da muahede ihlali sayılmıştır.³⁰⁷

Bu bağlılığı İ. H. Danişmend şöyle tasvir etmiştir: “İmparator Avrupa Hıristiyanlığını Türklere karşı ayaklandırmak için Bizans idaresini büyük oğlu Andrenikos Paleoloğos'a bırakarak Roma'ya gidip Papa ile görüşmüş ve Ortodoks ve Katolik mezheplerinin birleştirilmelerini kabul etmiştir. Ayrıca Teşrinievvel ayının 18. günü dört kardinalden oluşan ruhani bir meclis huzurunda Katolik mezhebini resmen tasdik edip bir tasdikname bile vermiş ve bunun ertesi günü de Saint-Pierre kilisesinde büyük mihraba karşı Papa'nın ellerini tutarak Ortodoks mezhebinin delaletlerinden resmen istiğfar etmiştir! Fakat Bizans halkının umumi hissiyatına hiç uymayan bu fedakârlıklar mukabilinde Papa V. Urban kendisini “kilisenin evladı” ilan ederek Türklerden kurtulacağını vaat edip Hıristiyan hükümdarlarına hitaben eline bir takım tavsiye mektupları vermekten başka bir şey yapmamıştır!³⁰⁸

Bununla ilgili kaynaklarda Papa'nın İmparatorluğun bütün bu bağlılıklarına cevabı, kuru vaatlerden başka bir şey olmamıştır. Hatta V. Yoannis Paleologos'un Papa ile görüşmek amacıyla yaptığı bu seyahatler için yaptığı masraflar dolayısıyla, Venedikli tüccarlara borçlandığı, bu sebeple senato kararıyla memleket dışına

³⁰⁷ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 58; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 49.

³⁰⁸ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 50.

çıkması yasaklandığı ve tevkif edildiği kaydedilmiştir. V. Yuannis bu durumdan kurtulmak için yerine vekil bıraktığı oğlu Andronikos'tan yardım istemiş, ancak büyük oğlu ona olumlu cevap vermediğinden ortanca oğlu Manuel tarafından kurtarılmıştır. Bu görüşmelerden ümidini kesen imparator küçük oğlunu Sultan I. Murad'dan af dilemesi için gönderdi ve sultan tarafından bağışlanmıştır.³⁰⁹ İşte Osmanlının Bizans arazisinde fetihlerle ilerlemesinin doğal neticeleri ve genel vaziyeti böyle idi. Zira kaynaklardan anladığımıza göre bu devrin Balkan fetihleri karanlık ve karışıktır. Örnek olarak bir taraftan Bizanslar İtalyan haçlılarının yardımıyla Bulgar sahillere girerken, bir taraftan da Bulgarların Vize ve Kırkkilise taraflarına yayılmış oldukları hakkında kayıtlar vardır. Denilebilir ki bu sıralarda Bizans-Bulgar sınırı pek değişken bir vaziyettedir; iki taraf arasında mütemadiyen bir ilerleme ve gerileme hareketi vardır.³¹⁰

Kaynaklardaki kayıtlar Bulgaristan'ın son kralı Aleksandır'ın 767/1365 tarihinde öldüğü ve ardından ülkesinin oğulları ile akrabaları arasında taksim edildiği ve bu taksim sonucu Orta-Bulgaristan, Batı-Bulgaristan, Dubruka ve Köstendil Prenslüklerinin ortaya çıktığını yazmaktadır. Kral Aleksandır'ın yukarıda zikredilen 767/1365 tarihinden başka 754/1353, 757/1356 ve 773/1371 tarihlerinde öldüğü hakkında da farklı rivayetler bulunduğu için bu parçalanmanın 1353 ile 1371 tarihine kadar geçen on sekiz sene içinde gerçekleşmiş olması muhtemeldir. Bunlar arasında en önemli olanı Orta Bulgaristan'dır. Buranın kralı meşhur Şişman kral unvanıyla anılır. Buradan anlaşılmaktadır ki Bulgar hükümetlerinin aralarındaki rekabet ve ihtilaflardan Osmanlılar çok fazla istifade etmişlerdir.³¹¹

Sultan I. Murad Bulgaristan'da çıkan taht kavgasının doğurduğu karışıklıktan yararlanarak buralarda fetihlerine devam etti. Kendilerine doğru gelen Osmanlı kuvvetleri karşısında birleşen Bulgar kralı Şişman ile Makedonya Sırp Kralı Uyliyeşa'nın kuvvetleri Lala Şahin Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu tarafından bozguna uğratılmıştır. Lala Şahin Paşa Padişahın Samakow ve İhtimam fetihleri için verdiği görev için ilerlerken Kapılı Derbent denilen bölgeye geldiğinde buradaki geçidin kapatıldığını görmüştür. Bunun üzerine geçidi kapayan duvarı yıkıp burasını

³⁰⁹ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 58.

³¹⁰ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 49.

³¹¹ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 52.

bekleyenlerle mücadele etmiş ve balkanların, balkan dağlarının kapısı hükmünde görülen, Osmanlı kaynaklarında Kapalı Derbent (Kapulu-derbent) adı verilen meşhur “Porte Trajene” geçidi de ele geçirilmiştir.³¹²

Bunların üzerine Türklere karşı mukavemet edemeyeceğini anlayan Köstendil Bulgar prensi, vergiden muaf tutulmak ve yerinde bırakılmak şartıyla Sultan I. Murad’a teslim olma teklifinde bulunmuştur. Köstendil prensinin bu teklifine büyük önem veren Sultan I. Murad, oradaki ordu karargâhına gider Köstendil Prensi’ni huzuruna alır, şartlarını da kabul ederek bir Türk valisi olmak üzere mevkisinde kalmasına onay vermiştir. Bu olay için kaydedilen tarih 1371/773 yılıdır.³¹³ Ayrıca aynı olay için 1373/775 tarihide zikredilir.³¹⁴

1.4.10. Payitahtın Bursa’dan Edirne’ye Nakledilmesi

Balkanlarda planlı bir fetih hareketini takibe karar veren Sultan I. Murad daha önce hükümet merkezini 1361 tarihinde geçici olarak Dimetoka’ya nakletmiştir.³¹⁵ Edirne’den önce Dimetoka şehri 763/1361 ile 770/1368 tarihleri arasında yedi yıl geçici olarak merkez olarak kullanılmıştır. Edirne’nin payitaht oluncaya kadar Rumeli beylerbeyliğinin merkezi olarak kabul edildiği ve ondan sonra Beylerbeyliğinin Filibe’ye taşındığı ile ilgili bir kayıt vardır. Söz konusu rivayete göre bu durum, Sultan I. Murad’ın büyüklüğü ile Osmanlının teşkilatçılığını ve dinamizmini gösteren olaylardır.³¹⁶

Denilebilir ki Edirne’nin fethinden itibaren Sultan I. Murad’ın nazarında payitahtın Rumeli’ye taşınması ile ilgili planlar yapılmış ve bunun için hazırlıklara başlanmıştır. Zaten Rumeli’deki yoğun fetihlerden dolayı Sultan sık sık Rumeli tarafına geçiyordu. Edirne’nin payitaht olarak düşünülmesinden itibaren Osmanlı

³¹² Solakzâde, *Tarih*, 1: 47; Hoca Sadettin, *Tacü’t-Tevarih*, 1: 137-138; Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 58; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 52.

³¹³ Solakzâde, *Tarih*, 1: 47; Hoca Sadettin, *Tacü’t-Tevarih*, 1: 137-138; Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 58; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 52.

³¹⁴ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 53.

³¹⁵ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 187; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 49.

³¹⁶ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 57; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 49.

hanedanı yavaş yavaş Anadolu'dan ayrılmaya başlamış ve Bursa ikinci dereceye düşmüştür.³¹⁷

Bursa ve Dimetoka'da Sultan I. Murad devlet işlerini yürütürken, komutanları Evrenos, Timurtaş ve Lala Şahin de Avrupa'nın Adriyatik Denizi ve Tuna Nehri arasındaki kalan bölgede fetihlerle meşgul oluyorlardı. Doğa şartlarının Bizans imparatorluğunun bir kalesi haline getirmiş olduğu bu dağlık arazi, Osmanlı askerine Trakya'da olduğundan daha büyük bir direnme gösteriyordu. Bu yüzden Avrupa'nın bu bölgesinin Osmanlı'nın eline geçmesi beş yılda tamamlanmıştır. Bunun yanında Osmanlı topraklarının Avrupa içlerine kadar yayılması, Edirne'yi zorunlu olarak devletin başkenti yapmıştır.³¹⁸

Sultan I. Murad en baştan beri Edirne'de inşa faaliyetine süratle devam etti. Edirne'nin fethinden sonra inşasına başlanan sarayın inşası sona erince, Sultan I. Murad 770/1368 yılında devletin merkezini Edirne'ye taşıdı. Anadolu topraklarında ise yetkili yönetici olarak Hayrettin Paşa'yı bıraktı. Osmanlı devlet adamları arasında saygı gören bu yaşlı paşa, aklının devlet işlerinin ağırlığını kaldıracağı yaşa kadar çalıştı. Daha sonra Osman Bey zamanında doğduğu yer olan Yenişehir'e dinlenmek üzere çekildi ve orada da öldü.³¹⁹

Lala Şahin Paşa kendisine uç beyliği olarak verilen Filibe'den başlattığı seferlerle ve durmak bilmeyen gayretiyle, iki deniz arasında kalan dağ ve vadilerle kaplı topraklarda ilerlemeye başladı. Rodop, Balkan ve Epir dağları arasındaki Arnavutluk, Bulgaristan ve Sırbistan gibi hayvancılığa elverişli ormanlık bölgeler Lala Şahin Paşa tarafından ele geçirildi. Ele geçirilen kentlere komutanlarını yerleştirdikten sonra, Osmanlı egemenliğini kabul etmeyen halkları yöredeki dağlara sürdü.

Osmanlı ordusunun fetihlerle bu yoğun meşguliyetini fırsat bilen Karadeniz kıyılarındaki bazı Rum kentleri, Osmanlı Devleti egemenliğinden kurtulup bağımsızlık elde etmek üzere ayaklanınca, Sultan Murad harekete geçti. Askerleriyle beraber bütün Trakya'yı dolaşarak ayaklanmaları bastırdı. Harekâtına devam ederek

³¹⁷ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 49.

³¹⁸ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 80.

³¹⁹ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 81; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 188; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 49.

Arnavutluk'taki Apollonia kentini de kuşattı. Bununla ilgili olarak kaynaklarda geçen bir rivayete göre, kuşatma esnasında kentin kalın surları önünde gereksiz yere uzayan bu kuşatmayı kaldırmayı düşünürken, yaslandığı çınar ağacının zemini aniden sarsıldı ve çöktü. Bunun sonucunda surlarda açılan gedikten şehre girdi ve hiçbir güçlükle karşılaşmadan Apollonia'yı ele geçirdi. Sonradan bu çınara “Mutlu Çınar” adı verildi.³²⁰ *Solakzâde Tarihi*'nde söz konusu Apollonia için “Bolonya” ismi kaydedilir ve bununla ilgili Allah'tan gelen mucizevî bir yardımın ayrıntıları nakledilir.³²¹

Tacü't-Tevarih'te aynı konuyla ilgili Ferecik- İncüğüz-Çatalburgaz fetihlerinden sonra zikredilen farklı bir bilgi vardır. Söz konusu bilgiye göre, Sultan I. Murad İncüğüz yöresinde bulunan Bolonya kalesini almak üzere buraya hareket etmiştir. Ancak savaş on beş gün sürmesine rağmen henüz zaferle sonuçlanmamıştır. Zaferin gecikmesi sultanı üzmüş ve canını sıkımıştır. Ordudan güçlü ve önemli bir birliği kaleyi kuşatmak üzere bırakarak kendisi Karadeniz kıyılarına doğru yönelmiştir. Aradan çok fazla zaman geçmemiştir ki padişah bir ağacın gölgesinde dinlenirken kendisine, kalenin duvarlarından birinde çökme meydana geldiği haberi gelmiştir. Bu habere sevinen sultan I. Murad o haberi aldığı sırada altında oturduğu ağaca “Devletlü Kavak” adını vermiştir. Bunun üzerine padişah Lala Şahin Paşa'yı kale üzerine gönderdi. O da kaleyi aldı ve birçok ganimetle padişahın yanına geri dönmüştür. Ele geçirilen ve sözü edilen Bolonya hisarı bundan sonra ve bu olaydan dolayı “Tanrıyıktığı” adı ile tanınmıştır.³²²

1.4.11. Çandarlı Kara Halil'in Vezir-i Azam Olması

Bu sıralarda Sultan I. Murad kazasker olan Çandarlı Kara Halil'i, epey zamandır boş kalan vezirlik makamına Hayrettin Paşa unvanıyla tayin etti.³²³ Osmanlı tarihinde ilk kazasker (Kadı-asker) sayılan Çandarlı Kara Halil Başvekillik anlamına gelen “Vezaret-i Uzma” makamına getirilmekle “ilmiye” sınıfından siyaset ve idare sınıfına geçmiş olmaktadır. Osmanlı tarihinde Şehzade Süleyman Paşa'nın 1359/760 tarihinde vefatından beri hicri takvim hesabına göre on yıldır boş gösterilen

³²⁰ Solakzâde, *Tarih*, 1: 48; Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 80.

³²¹ Solakzâde, *Tarih*, 1: 48.

³²² Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 141-142.

³²³ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 57, Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 161.

vezirlik makamı, bu tarihten itibaren “Vezaret-i Uzma”, “Sadaret-i Uzma” ve son zamanlarda bir ara “Baş-Vekâlet” unvanlarıyla saltanatın kaldırılmasına kadar devam etmiştir. Çandarlı’ya “Vezir” yerine “Vezir’i-Azam” denilmesinin sebebi, Lala Şahin Paşa’ya da vezaret payesi verilmiş olmasından dolayı Baş-Vezirin diğerinden ayrılmasıyla izah edilir. Klasik geleneğe göre hanedandan olmayan ilk vezir olan Çandarlı, Osman Gazi, Orhan Gazi ve Sultan I. Murad devirlerinde mütemadiyen Kadılık, Kadıaskerlik ve nihayet Vezir-i azam’lık yapmıştır.³²⁴

Çandarlı ailesinin bu görevi Fatih’e kadar muhafaza ettikleri Hammer’le beraber bazı tarihçilerimizce iddia edilmişse de bu doğru değildir. Bazı rivayetlere göre ise Çandarlı’nın bu göreve getirilişi bu tarihten beş yahut yedi sene öncedir. Bununla beraber bu tarihten beş sene sonra, yani 775/1373 tarihinde hatta daha sonra tayin edildiği hakkında da bazı rivayetler vardır. Bütün bu farklı rivayetlerden de anlaşılacakla beraber son araştırmalar Osmanlıda bu konuyla ilgili bilgiler doğru değildir.³²⁵

Her şeyden önce bazı Osmanlı tarihçilerine göre Çandarlı Halil Paşa’nın hanedandan olmayan ilk vezir olduğu bilgisi doğru olmadığı gibi fatih devrine kadar bu ailede kaldığı bilgisi de doğru değildir. Bazı vakıf kayıtlarına göre ilk Osmanlı veziri 723/1323 yılından önce tayin edilen ulemadan Alaaddin Paşa’dır. Osman Gazi’nin oğlu Alaaddin ile bu Alaaddin’in Osmanlı kaynaklarında birbiriyle karıştırılmış olduğu muhtemeldir.³²⁶ Yine kaynaklarda vezirlik makamının daima hanedandan birine verildiği ancak Çandarlı ile bunun dışında bir yol takip edildiği de belirtilir.³²⁷

1.4.12. Çirmen Zaferi

Çirmen Muharebesi Edirne’nin biraz batısında ve Meriç mezrasında bulunan Çirmen mevkisinde yapıldığı için bu isimle alınmaktadır. Söz konusu zafer Osmanlı fütuhatına karşı oluşabilecek muhtemel Balkan direnişini tamamen kırmış ve Makedonya’nın fethini hazırlamıştır. Bu zaferden istifade eden Osmanlı akıncıları

³²⁴ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 50.

³²⁵ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 57; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 50.

³²⁶ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 50.

³²⁷ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 57.

Adriyatik sahillerine ve Yunanistan yarımadasına inerek düşmanın ekonomik kaynaklarını eksiltmeye, savaş gücünü ve mukavemetini kırmaya devam etmişlerdir.

328

Bizans imparatoru V. Yoannis Paleologos'un Balkanlarda Türklere karşı bir hareket uyandırmak maksadıyla mütemadiyen gizli faaliyetlerde bulunduğunu söylemiştik. Her seferinde bu girişimlerinden sonuç alamayan imparator Balkanlarda bir sıkıntı çıkarıp istifade etmek ümidiyle, Duşan imparatorluğunu aralarında paylaşan Makedonya ve onun kuzeyi Sırbistan hükümdarları Uyliyeşa, Vukaşin ve Voyko adlarındaki üç kardeşle anlaşmış ve Sırp güçleriyle birlikte Edirne üzerine yürümüşlerdir. Yine bu amaç doğrultusunda, vaktiyle Balkan yarımadasının büyük bir kısmını zapt ettikten sonra Bizans imparatorluğuna göz diken ve hatta kendisini Sırp'ların ve Romalıların imparatoru ilan eden Sırbistan kralı Duşan tarafından 1352 tarihinde siyasi düşüncelerle Bizans kilisesinden ayrılmış olan Sırp kilisesi onun gayretiyle tekrar İstanbul Ortodoks patrikliğine bağlanmıştır.³²⁹

Daha önce de değindiğimiz ve Osmanlı kaynaklarında genellikle bundan yedi sene önce gerçekleşen Sırpsındığı zaferiyle karıştırıldığını söylediğimiz Çirmen zaferinde Sırp ordusuyla Osmanlı güçleri Edirne ile Mustafa Paşa (Sevilengrat) arasında ve Meriç boyundaki Çirmen/Tschromen mevkinde karşılaşmıştır. Çirmen mevkinde ikinci defa yapılan bu karşılaşma Sırp kuvvetlerinin 26 Eylül Cuma günü uğradıkları muazzam bozgunla neticelenmiştir. Muharebede Sırp hükümdarlardan Uyliyeşa ile Voyko suda boğulmuş, Vukaşin ise kaçmayı başarabilmiş ve fakat o da kaçarken öldürülmüştür.³³⁰ Bu savaş için kaynaklarda kaydedilen tarih hicri 773/ miladi 1371 senesidir.³³¹

Sultan I. Murad'ın Trakya'da ilerlemesi cihetinden çok ehemmiyetli olan bu başarı neticesinde Osmanlıya Makedonya kapıları da açılmış oldu.³³² Bunun akabinde seri bir manevra ile batı Trakya ile Makedonya'nın bir kısmı alındı ve Evrenos Beyin kuvvetleri tarafından ikinci defa elde edilen Gümülcine'den başka,

³²⁸ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 59.

³²⁹ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 53; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 590; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 191.

³³⁰ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 191; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 590; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 53.

³³¹ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 191.

³³² Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 590; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 53.

İskeçe ve Gümülcine sahilindeki Marvoniya kasabaları alındı. Bunun yanında vezir Hayrettin Paşa tarafından da Kavala, Drama, Zihne ve Serez (1371) daha sonra da Karaferiye (1372) alındı. Serez kasabası uç(hudut) sayılarak, akıncı kumandanı Evrenos Bey'e verildi. Daha sonra buraya da Anadolu'dan aşiretler getirilip yerleştirildi.³³³

Kaynaklarda yedi sene ara ile kazanıldığından söz edilen bu iki zafer ile Osmanlının Rumeli'deki fetih ve ilerlemelerine karşı Balkan devletlerinin direnme gücünün tamamen kırıldığı kaydedilir.

Önemli bir şehir olan Serez'i geri almak düşüncesinde olan ve bu amaçla bir ayaklanma çıkarmak isteyen İmparatorun oğlu Selanik Despotu Manuel, şehirdeki Rumları tahrik etti ve bir ayaklanmaya sebep oldu. Fakat vezir Hayrettin Paşa kumandasında gönderilen kuvvetler isyanı derhal bastırdılar. Daha sonra Hayrettin Paşa Selanik üzerine giderek burasını kuşattı. Ayrıca bazı kaynaklara göre Hayrettin Paşa burasını fethettikten sonra Manuel İstanbul'a kaçmıştır.³³⁴ Zira Selanik'in fethine dair eski kaynaklarda bir kayıda rastlanmamıştır. Bununla ilgili olarak Hammer'e göre Selanik'in fethinden sonra Sultan I. Murad tarafından tekrar Manuel'e verildiği de kaydedilmiştir.³³⁵

Bununla ilgili olarak kaynaklar Sultan I. Murad'ın Bizans ve komşu devletler üzerindeki etkisinden bahsederler. Bu devletler üzerindeki nüfuzu o kadar etkilidir ki, imparator, Sultan I. Murad'ın korkusundan oğlunu İstanbul'a alamamıştır. Bu sebepten Manuel, akrabası olan Midilli beyinin yanına gidip ondan yardım talebinde bulunmuşsa da O yardım talebine olumlu cevap vermemiştir. Başka çaresi kalmayan Manuel, Sultan I. Murad'a sığınmış, kusurunu dile getirmek ve affını istemek suretiyle Sultan I. Murad tarafından affedilmiş ve İstanbul'a gönderilmiştir.³³⁶

Bu fetihlerden sonra Sultan I. Murad Tesalya şehirleri üzerine yürüdü. Balkanların kuzeyine doğru yapılan bu ilerlemenin biri Sırbistan kralı Lazar Grebljanoviç'e diğeri de Bulgar Kralı Şişman'a yönelikti. Söz konusu rivayete göre bu seferin ana sebebi Sırp Kralı'nın söz vermiş olduğu vergiyi vermemiş olmasıdır.

³³³ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 590.

³³⁴ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 590.

³³⁵ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 194; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 590; Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 279.

³³⁶ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 590; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 194.

İşte Osmanlı ordusu Trakya, Sırbistan ve Polonya arasındaki yolların merkez noktası konumundaki Niş kalesi üzerine hücum etti (777/1375). Kale yirmi beş gün kuşatma altında tutuldu. Niş kalesinin bu uzun mukavemeti sırasında Timurtaş'ın oğlunun büyük yararlılıklarından ve kahramanlıklarından ayrıca söz edilmiştir.³³⁷

Niş şehri özellikle Bizanslılar açısından çok önemli bir mevkide idi. Büyük Kostantin'in doğduğu şehir olan şehir, İmparator Manuel Komnenos zamanında Angelos Fledelf tarafından müstahkem bir hale getirilmiştir. Daha önce Atilla tarafından zapt ve tahrip edilen şehir, Kral Konrad idaresindeki haçlı ordusu ile Kudüs seferine giderken burada mola vermiştir.³³⁸

Bütün bunlardan da anlaşılacağı üzere Makedonya'nın işgali ve Köstendil'in alınması sonucunda Osmanlının sınırları Sırbistan'a dayanmıştır. Gelişmeler neticesinde Sırp kralı Lazar Sultan I. Murad ile anlaşmak zorunda kalmış ve 776/1374 yılında her yıl Osmanlıya vergi olarak elli okka gümüş ve muharebelerde asker vermeyi kabul etmiştir.³³⁹

Sırp kralı Lazar'ın Osmanlıya vergi vermesiyle ilgili farklı bir kaynakta şu bilgiler yer almaktadır. Adı geçen Sırp kralının daha önce kabul ettiği anlaşma gereğince vermesi gereken haracı göndermemesi üzerine, Bizans'ın muhkem mevkilerinden biri olan Niş üzerine gidilerek, Kostantin'in doğduğu bu belde de elde edildi. Coğrafi olarak Sırbistan'ın merkezi konumunda olan Niş'in düşmesi hem Osmanlının Sırbistan ve Bulgaristan arasına girerek bu iki memleketin ortak hareketlerine mani olmuş ve işgalini kolaylaştırmıştır. Ayrıca kral Lazar'ı barışa mecbur ederek, her sene bin libre gümüş göndermek ve istenildiğinde bin süvari yollamak şartıyla barış anlaşması yapılmıştır. Bu sıralarda gerçekleşen tarih ise 777/1375 yılına isabet ediyordu.³⁴⁰

Başka bir kaynakta da Sırp Kralı ile yapılan anlaşma sonucunda Osmanlı Devleti'ne vergi olarak vereceği miktar ile ilgili yukarıda verdiğimiz farklı iki

³³⁷ Solakzâde, *Tarih*, 1: 49; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 194.

³³⁸ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 195.

³³⁹ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 191-192; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 590.

³⁴⁰ Solakzâde, *Tarih*, 1: 49; Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 59; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 195.

rivayeti birleştirecek verilecek vergiyi bin libre gümüş ve yahut elli okka altın şeklinde ifade etmiştir.³⁴¹

Bununla ilgili olarak kaynaklarda şöyle bir ayrıntıya da yer verilmiştir. Yukarıda da bahsi geçen ve bir ara imparatorluğunu ilan eden Sırbistan Kralı Duşan'ın 756/1355 yılında ölmesi ile yerine geçen ve babasına layık olmayan oğlu V. Uroş'ın 769/1367 yılında öldürülmesiyle mensubu oldukları "Nemania" hanedanı tarihe karışmıştır. Sonrasında küçük bir Dalmaçya asilzadesinin oğulları olan Uyliyeşa ile kardeşleri Voyko ve Vukaşın Sırbistan'la Makedonya'da hâkimiyet kurmuşlarsa da bu fazla sürmemiştir. 773/1371 yılında gerçekleşen Çirmen(Tschrnomen) muharebesinde bunlar da boğularak hayatlarını kaybetmişlerdir. İşte bütün bunların sonucunda kaynaklarda kral İstefan Duşan'ın gayrimeşru torunu olduğundan bahsedilen "Lazar Grebliyanoviç" 774/1372 yılında Yukarı Sırbistan'da kendisini zorla hükümdar ilan etmişse de, artık kral unvanını bile almaya cesaret edemeyen bu yeni hükümdar "prens" anlamına gelen "knez" unvanıyla yetinmek mecburiyetinde kalmıştır. İşte Osmanlı hazinesine haraç vermeyi kabul eden bu Bizans imparatoru Lazar Grebliyanoviç'in ismi eski Osmanlı kaynaklarında "Las oğlu" ve "Laz oğlu" gibi tahriflere uğramıştır.³⁴² Hatta bu tahrif olmuş isim Lazar'ın milletine de karışarak "Sırlar" yerine "Lazlar" kelimesi bile kullanılmıştır. Bu sıralarda Makedonya tarafları da bir takım Sırp prenslerin elindedir ve fakat Çirmen muharebesinden itibaren bunlarda artık önemli bir mukavemet gücü kalmamıştır.³⁴³

1.4.13. Çatalca, İnceğiz ve Firecik'in Fethi

Kaynaklarda, özellikle Çirmen zaferiyle beraber Rumeli'de Osmanlı fetihleri karşısında durabilecek önemli bir gücün olmamasına karşın, Bizans aristokrasisine mensup bazı gençler arasında hala bir mukavemet fikri mevcut olduğu kaydedilir. Hatta imparatorun ihtiyat tavsiyelerine rağmen bu genç aristokrat grubun bir takım taşkınlıklar çıkardıklarından bahsedilir. Buna örnek olarak da İstanbul civarındaki

³⁴¹ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 195.

³⁴² Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 192.

³⁴³ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 191-192; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 54.

son Bizans kalelerine hâkim olan bu taşkınlık çıkaran asilzadelerin baskınlar düzenleyip çapulculuğa ve yağma hareketine kalkıştıkları söylenir.³⁴⁴

Sultan I Murad bir süre durulmuş ve Bursa'da devletin askeri faaliyetlerinin dışındaki işlerle meşgul olduğu sıralarda 774 (M. 1372/1373) yılında Vize sancak beyi Şir Merd Bey'den yukarıda bahsi geçen aristokrat geçlerin taşkınlıkları ve İstanbul tekfurunun Vize çevresini yağmaladığı, halka zarar vermeye başladığı ve kaleyi almaya kalkıştığı haberini almıştır. Bu haber üzerine vakit kaybetmeden Gelibolu boğazından karşı yakaya geçmiştir. Malkara'ya vardığında Rumeli'deki beyleri Lala Şahin, Evrenos Bey ve diğer beyleri de orada hazır olarak ona katılmışlardır. Bu ordunun İstanbul tekfuru için fazla olduğunu düşünen padişah, Lala Şahin Paşa'yı maiyetindeki askerlerle birlikte İpsala yöresinde, Enez yakınlarında bulunan Ferecik fethiyle görevlendirdi. Sultan I. Murad'ın kendisi de geri kalan askerlerle beraber İstanbul taraflarına hareket etmeyi kararlaştırdı. İlk olarak İstanbul'a bir günlük mesafede olan İnceğiz kalesini kuşatarak iki üç günlük bir kuşatmadan sonra fethetmiştir. Oradan Çatalca taraflarına yürüyerek Çatal Burgaz'ı bekleyen komutan savaşı göze alamayarak, Sultan I. Murad'a teslim olmayı kabul etmiş ve kaleyi herhangi bir direnme göstermeden teslim etmiştir. İnceğiz ve Çatal Burgaz kalelerinin fetihlerinden sonra Polonya kalesi de fethedilmiştir. Bu arada Lala Şahin Paşa'dan da Ferecik'in fethi haberi gelmiştir. Bu haber üzerine Sultan I. Murad geçici bir süreliğine savaşa son vermiş ve teşkilatlanma için hazırlıklara devam etmiştir.³⁴⁵

Eski Osmanlı kaynaklarının bir kısmında İnceğiz'den sonra fethedilen kalenin ismi "Çatalca" yerine "Çatal-Burgaz" şeklinde kaydedilmiştir. Ahmed Vefik Paşanın *Lehçe-i Osmani*'sinde "Çatal-Burgaz" Lüleburgaz'ın eski ismi olarak gösterilmekteyse de açık olan bazı sebeplerden ötürü bu bilginin doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Lüleburgaz'ın 763 H. / M. 1361-1362 tarihinde fethedilmiş olmasından başka Aşıkpaşazade, Lütfi Paşa gibi diğer bazı önemli kaynaklarda "Çatal-Burgaz" yerine "Çatalca" denilmesi ve özellikle İstanbul civarında

³⁴⁴ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 54-55.

³⁴⁵ Solakzâde, *Tarih*, 1: 48; Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 148-149; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 192; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 590; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 54.

gösterilen bu şehrin İnceğiz'den sonra fethedilmiş olması gibi açık karineler “Çatal - Burgaz”dan kastın “Çatalca” olduğunu göstermektedir.³⁴⁶

Söz konusu aynı kaynağa göre Çatalca'nın fethiyle Osmanlı toprakları artık İstanbul yarımadasının içlerine doğru uzanmış, Büyük Çekmece gölüne dökülen “Karasu-Athyras” ya kadar dayanmıştır. Yalnız Marmara sahilinin güneyinde Silivri ve Ereğli gibi bir iki liman dışında Bizanslılara ait bir yer kalmamıştır. Böylelikle Rumeli'de Osmanlı sınırları hem güneydoğu hem de güneybatıda Karasu'ya dayanmıştır. Sizebolu limanının da bu sefer esnasında fethedildiği noktasında kesin olmayan bir rivayet olmakla beraber denilebilir ki, Bizans'ın Karadeniz sahilinde Anadolu'nun Şile Limanı, Bizans'ın İstanbul çevresi ve Bulgaristan taraflarında da Ahyolu ve Misivri limanlarından başka bir ilgisi kalmamıştır.³⁴⁷

Teşkilatlanmak ve hazırlık yapmak için harbe son verilen bu devrede Kara Timurtaş Paşa'nın tavsiyesi ile Rumeli'de elde edilen yerlerde tımar ve kapı kulu süvarisi ve voynok teşkilatı kurulmuştur.³⁴⁸ Bir çeşit askeri seyis teşkilatı olan “Voynuk” sınıfı ile savaşçı zümre, at bakımı işinden ayrılarak süvari kuvveti daha kalifiye hale getirilip güçlendirilmiştir. Kaynaklar bu sıralarda Lala Şahin Paşa'nın vefatı ve onun yerine beylerbeylik makamına Kara Timurtaş Paşa'nın tayin edilmesiyle ilgili bir kayıta yer verir.³⁴⁹

Yeni fethedilen bu şehir ve kasabalara muhacirler getirilip dini, ilmi ve sosyal kuralların tesisine başlanmıştır. Yaklaşık olarak on yıldan fazla bir süredir devam eden Rumeli'deki Osmanlı fetihleri başlangıçta Aydın, Karesi ve Saruhan beyliklerinin akınları gibi bir çapul harekâtı sayılmışsa da özellikle Sırsındığı zaferinden sonra Trakya'nın neredeyse tamamının fethedilmesi ve akabinde buralara muhacir nakledilmesi bu düşüneyi boşa çıkarmıştır. Meriç zaferi ve Makedonya ele geçirilmesiyle Osmanlı'nın yerleşme siyasetinin kesinliğinin açık göstergesi olmuştur.³⁵⁰

³⁴⁶ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 55.

³⁴⁷ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 55.

³⁴⁸ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 590.

³⁴⁹ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 59.

³⁵⁰ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 590.

1.4.14. Şehzade Bayezid'in Evliliği

Sultan I. Murad Rumeli'deki durum istikrar kazanıp fetihler biraz duruldukça devletin iç işleriyle ilgili sosyal ve siyasi düzenlemelerde bulunmuştur. Kaynaklardan okuduğumuz ve anladığımız kadarıyla sultan I. Murad siyasi kaygılar da olmakla beraber Avrupa fetihlerinden fırsat bulduğu bu sükût devresinde 22 yaşına gelmiş olan şehzadesi büyük oğlu Bayezid'i Germiyanoglu Süleyman Şah'ın kızı ile evlendirmiştir.³⁵¹ Daha sonradan "Yıldırım" unvanıyla şöret bulacak olan şehzade Bayezid'in evlilik tarihi ile ilgili kaynaklarda yer alan tarih 780/1378 ile 783/1381 yıllarıdır. Ancak ikinci rivayet daha güçlü bir rivayettir. Şehzade Bayezid ile evlenen "Şah Çelebi" ya da "Süleyman Şah" adıyla bilinen Germiyanoglu hükümdarının kızı "Devlet Hatun" ya da "Devletşah Hatun" dur.³⁵² Sultan I. Murad kız istemeye Bursa Kadısını, sancaktarı Aksungur'u aileleriyle ve şehzadenin sütünesi ile birlikte ve 3 bin kişilik bir grubu gönderdi. Ayrıca Germiyanoglu'nun yaşlanınca Osmanlı ile bir akrabalık kurma nasihatinden de söz edilmektedir.³⁵³

Bu izdivacın sebeplerinden birisi de Süleyman Şah'ın daha önce Sultan I. Murad'ın kızını almış olan Karamanoğlu Alaaddin Bey'in topraklarına saldırmasından endişe etmesidir. Süleyman Şah, kızının cihazı (çeyiz) olarak payitahtı olan Kütahya, Tavşanlı, Simav, Eğrigöz (Emet) taraflarını Osmanlılara terk ederek kendisi Kula Kasabasına çekilmiştir.³⁵⁴ Kaynaklardaki ifadesiyle Bursa'da muhteşem bir şekilde icra edilen düğüne Aydın, Menteşe, Kastamonu, Karaman beylerinin elçileri ve kendi sancakbeyleri de hazır bulunmuşlardır.³⁵⁵

Düğün sebebiyle davet edilen Hamitoğlu Hüseyin Bey'in (Kemalüddin Hüseyin Bey)³⁵⁶ göndermiş olduğu elçiye, Sultan I. Murad Akşehir, Yalvaç, Yenişehir, Seydişehir, Karaağaç ve Eğridir³⁵⁷ kasabalarının kendisine satılmasını

³⁵¹ Solakzâde, *Tarih*, 1: 51; Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 151; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 590, Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 63; Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 60; Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 31.

³⁵² Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 63.

³⁵³ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 60.

³⁵⁴ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 590.

³⁵⁵ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 60-61.

³⁵⁶ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 64.

³⁵⁷ Tarihlerde Eğridir yerine Isparta denilmekte ise de, Sultan I. Murad'ın Kosova seferine giderken, Anadolu'da bıraktığı muhafızlardan birisinin Eğridir su-başısı Kutlu Bey olduğu görülmektedir. (Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 591).

teklif etmiştir. Bu teklifi reddedemeyen Hamitoğlu sözkonusu şehirleri 80 bin altın karşılığında Osmanlılara satmak durumunda kalmıştır.³⁵⁸ Bu, Sultan I. Murad'ın Karaman oğullarının muhtemel taarruzlarına karşı askeri yönden tedbir mahiyetinde bir tasarruftur. Coğrafi konum yönünden bu altı şehir Hamit ve Karaman Beylikleri arasında kuzeyden güneye doğru sıralanır. Sultan I. Murad bu şehirleri alınca Osmanlı arazisi bir kama gibi o iki beyliğin arasına girmiş olacaktır. Muhtemelen Sultan I. Murad bu sayede Hamit oğlunu Karaman tehlikesinden daimi bir kurtarma teklifinde bulunmuştur.³⁵⁹

1380 tarihinde Rumeli'de savaş tekrar başladı. Hazırlıklarını tamamlayan Osmanlı kuvvetleri çizdikleri plan gereğince ve balkanlardaki konumunu sağlamlaştırmak maksadıyla daha önce de farklı bir tarihle bahsettiğimiz Sofya, Niş ve Manastırın alınmasını zaruri görmüştür. Zira Sofya, Osmanlı'nın Bulgaristan'da tutunabilmesinde bir güvence, Niş de Yukarı Sırbistan'ın kapısı konumundaydı. Niş konum olarak İstanbul-Belgrat-Üsküp ve Selanik yolları üzerinde bulunduğundan, burasının fethedilmesi Balkanları elde tutmaya yarayacaktı.³⁶⁰

Osmanlılar Vardar nehri önünde akıncı olarak kalmayarak, Arnavutluk'a bir sefer yapmaları gerektiğinde, Manastırın bir üs olarak elde bulunması bir ihtiyaç olacaktı. Bu sebeple Sultan I. Murad 1380 yılında harekâta geçmeyi emretmiştir. İştih, Kara Timurtaş Paşa kumandasında gönderilen kuvvetler tarafından fethedilerek, Türk muhacirleri ile iskân edilmiştir. Ardından Timurtaş Paşa 784/1382 yılında Manastır'ı haraca bağlamıştır. Bir sonraki yıl Arnavutluk ve Bosna taraflarına akınlar yapılmıştır. Manastır bir süre sonra Osmanlı hâkimiyetini reddetmiş ise de, vezir Çandarlı Hayrettin Paşa, maiyetinde Evrenos bey olduğu halde Makedonya'dan batıya doğru askeri harekâtı başlatmış ve sonuç itibari ile 787/1385 yılında manastır ve arkasından Ohri kasabasını almıştır. Bu devrin olaylarının net olmamasından kaynaklı; Osmanlı, Bizans ve Balkan vesikalarının karşılaştırılmasından bile kesin bir kronolojinin çıkarılmasının imkânsızlığından bahsedilir. Bununla beraber bu

³⁵⁸ Solakzâde, *Tarih*, 1: 50-51; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 590-591.

³⁵⁹ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 64.

³⁶⁰ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 590-591; Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 61.

fetihlerin tarihi olarak yukarıdaki tarihten başka, 782/1380 yılı da zikredilmektedir.³⁶¹

Rumeli Beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa'nın öncülüğünde yapıldığı düşünülen bu fetihlerle Osmanlı, Vardar nehrinin batısı ve kuzeyine doğru ilerlemiş böylece gelecek Arnavutluk fethinin en önemli üslerini ele geçirmiş olacaktı.³⁶²

1.4.15. Arnavutluk Akını

Bu akının sebebi olarak Arnavutluk'taki iç karışıklıklar ve bu karışıklıklar içerisinde bazı Arnavut elebaşlarının Osmanlıya meyletmesi zikredilir. Bununla beraber Balkanlarda hâkim rolün artık Osmanlıya geçmesi de Osmanlının müdahalesini zorunlu hale getirmiştir. Jean G. Kersopoulos'un "Chronologie Albanaise" adındaki eserinde Osmanlının Arnavutlukta ilk görünüşleri 787/1385 yılına işaret eder. Arnavutluk ismi, bir kabile adından gelen "Albanopolis" şehrinin isminden gelir. Bizans kaynaklarında bu isme ilk defa 11. Asırda rastlanır. Eski batı kaynaklarında ismi Albania, Albanum, Albanon, Albanopolis, Arbania, Arbanon ve Raban gibi çeşitli şekiller alır. Yeni Yunanlılar bu isimlerden muharref olarak memlekete Arvania dedikleri için Türkler de Arnavut demişlerdir.³⁶³

Solakzade tarihinde Arnavutluk'un fethiyle ilgili geçen bilgiler ayrıntılı ve net değildir. Zira 785/1383 yılında Sultan I. Murad'ın Rumeli yakasına geçerek başkent olan Edirne'ye yerleştiğinden ve kumandanlarıyla istişare etmesinden sonra Timurtaş Paşayı Arnavutluk ülkesine akın etmesi için gönderdiğini yazar. Ayrıca Timurtaş Paşa'nın yolu üzerinde Bosna Hersek diyarına akınlar düzenlediğini ve birçok kazanımla birlikte, burasının Osmanlıya cizye vermesi suretiyle itaatini de sağladığını kaydetmiştir.³⁶⁴

Bu sıralarda Kuzey Arnavutluk prensi II. Balşa ile Drak Latin prensi Şarl Tupia arasında savaş oluyordu. Tehlikeye düşen Tupia bu sırada Ohri'yi zapt etmiş olan Hayrettin Paşa'dan yardım istedi. Bu isteği kabul eden Hayrettin Paşa Drak Prensini yardımına gitti. İki taraf arasında gerçekleşen Devul muharebesi

³⁶¹ Aşıkpaşazade, *Tevarih-i Âl-i Osman*, 61; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 590-591; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 66.

³⁶² Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 66.

³⁶³ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 67.

³⁶⁴ Solakzâde, *Tarih*, 1: 51.

Arnavutluk prensi II. Balşa'nın ölümü ve Drak Latin Prensi Şarl Tupia'nın zaferiyle sonuçlandı. Osmanlı güçleri 1386 yılında Arnavutluk'un Kroya ve İşkodra şehirlerini aldılar ancak buralar Venediklerin nüfuzu altında bulunduğundan, aralarındaki dostluğun muhafazası gereğince Hayrettin Paşa söz konusu yerleri terk edip çekildi.³⁶⁵ Sultan I. Murad bazı sakıncaları göz önüne alarak, Arnavutluk ile Epir'i fethetme teşebbüs etmedi.³⁶⁶

1.4.16. Sofya'nın Fethi

Çok eski zamanlardan beri bir ordu şehri olan Sofya, havasının güzelliği, ovasının genişliği ve gönül çekiciliği ile cennetten bir köşedir. Her bakımdan bereketli ve birçok imkâna sahip oluşu ile burasının övülecek yeri çoktur. Beyler, askerler, binekler, yük hayvanları için gerekli her şeyin bulunması öteden beri karargâh ve tımar yeri olarak kullanılmıştır.³⁶⁷ Genellikle askeri yol-ordu yolu olarak da kullanılan büyük ticaret güzergâhı Sofya'dan Nişava nehri kıyısından Kont Lazar'ın hüküm sürdüğü bölgelere, Sırpların Niş şehrine kadar uzanırdı.³⁶⁸

1382 yılında Bulgaristan'da başlayan Osmanlı ilerleyişi gayet zorlu bir biçimde devam ediyordu. Zira kaynaklar Lala Şahin Paşa'nın, Sofya'nın vilayetlerini birçok defa fethettiğini ancak bir türlü Sofya Kalesini ele geçiremediğini belirtir. Hatta bu şehrin fethi için çok defa teşebbüs ve gayret ettiğini ancak buna muvaffak olamadan vefat ettiğini yazar.³⁶⁹ Ancak bununla ilgili Nicolae Jorge Balaban kuvvetlerinden hiç bahsetmez ve Sofya'nın Lala Şahin Paşa tarafından nihai olarak ele geçirildiğini kaydeder. Ayrıca Osmanlı tarihçileri bu şehre bizzat Sultan I. Murad tarafından bir sefer düzenlendiği iddiasını kabul etmez fakat Lala Şahin'in bu seferi kendi hesabına ve kendi menfaati gereği yaptığını iddia ederler.³⁷⁰

1371'den beri Balaban kuvvetleri tarafından muhasara edilmekte olan Sofya, uzunca bir dayanmadan sonra Sofya 1382 veya 1385 yılında³⁷¹ İnce Balaban Bey

³⁶⁵ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 591; Herbert Adams Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, çev. Ragıp Hulusi Özden, (Ankara: Altınordu Yayınları 1998), 138.

³⁶⁶ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 591.

³⁶⁷ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 158-159.

³⁶⁸ Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 1: 234.

³⁶⁹ Solakzâde, *Tarih*, 1: 52; Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 159.

³⁷⁰ Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 1: 234.

³⁷¹ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 591; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 199.

tarafından ele geçirildi.³⁷² Bazı kaynaklarda Sofya'nın iki sene kadar muhasara edildiğinden de bahseder.³⁷³ Fetih tarihi başka bir kaynakta 788/1386 olarak da geçer.³⁷⁴ Sofya fatihi İnce Balaban Bey, Osman Gazi'nin Bursa'yı sıkıştırmak için yaptırdığı "Balabancık" kalesinin kumandanı Balaban Bey'in oğludur.³⁷⁵

Sofya'nın tertip edilen bir hile ile fethedildiği ile alakalı kaynaklarda bazı bilgiler mevcuttur.³⁷⁶ Bu bilgilerin doğruluğu ile ilgili net bir kanaatimiz olmasa da ilgili tarihi bir rivayet olarak kaydetmek istedik.

Söz konusu bu rivayetlere göre, Lala Şahin Paşa'ya hizmet eden ve doğancılık- avcılık- konusunda son derece yetenekli olan bir genç ordudan kaçmış ve Hıristiyanlığı kabul etmiş gibi görünerek Sofya tekfuruna sığınır. Avcılığa merakı olan Sofya tekfuruna yeteneği sayesinde kısa sürede yakınlık kurar. Birlikte katıldığı bir av esnasında kendisini bağlayıp Filibe'ye getirip Balaban Bey'e teslim eder. Kale sakinleri tekfurlarının yakalandığını görünce kaleyi teslim etmek zorunda kalırlar.³⁷⁷

Niş şehrinin alınmasından daha önce bahsetmiştik. Zira Osmanlı tarihleri ve batılı tarihçi Hammer, Niş'in alınmasını Sofya'dan önce gösterirler. Ancak Gibbons'a göre -Nikola Jorge(lorge) de aynı kanaattedir- askeri harekât ve coğrafi durum açısından bunun mümkün olmayacağını ve ancak Sofya alındıktan sonra Niş'in alınabileceğini söylemektedir. Yukarı Sırbistan'a yapılan bir harekât ile Timurtaş Paşa'nın oğlu Yahşi Bey tarafından Niş şehrinin alınması ile tehdit altına girmiş olan yukarı Sırbistan despotu Lazar daha önce muahede ile vermekte olduğu vergi ve asker sayısını artırmak zorunda kaldı.³⁷⁸

1.4.17. Savcı Bey İsyanı

Şehzade Savcı Bey'in Sultan I. Murad'ın en büyük oğlu olduğuna dair zayıf bir rivayet olmasıyla beraber doğru ve güçlü olan rivayete göre O, Sultan I. Murad'ın en küçük oğludur. İsyanın sebebinin saltanat olmasıyla beraber Şehzade Savcı

³⁷² Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 591; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 198

³⁷³ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 591; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 70.

³⁷⁴ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 69.

³⁷⁵ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 69-70.

³⁷⁶ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 69.

³⁷⁷ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 159; Solakzâde, *Tarih*, 1: 52; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 198.

³⁷⁸ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 591; Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 1: 235.

Rumeli'yi babasına bırakıp Anadolu'yu kendisine alarak devleti kıtalara bölmek istediği ile ilgili de rivayet mevcuttur.³⁷⁹

Bizans ve Osmanlı tarihçileri arasında söz konusu Savcı Bey isyanının nerede ve ne zaman olduğuyla ilgili ihtilaf vardır. 787/1385³⁸⁰ yılında Sultan I. Murad büyük oğlu olan Yıldırım Bayezid'i Kütahya'da, ortanca oğlu Yakup Çelebi'yi Karesi vilayetinde ve küçük oğlu Savcı Bey'i de Bursa idaresinde bırakarak kendisi Rumeli tarafına geçti.³⁸¹ Ancak Bizans ve Avrupa kaynakları ise o sırada Sultan I. Murad'ın Anadolu'da olduğunu, Savcı Bey'in de Rumeli'de isyana niyet ettiğini kaydederler.³⁸²

Bizans kaynaklarına göre, İmparator İoannes Palaologos(Kayzer Yuannis) ikinci oğlu Manuel'i saltanat ortağı yapmak istediğinden, büyük oğlu Andronikos bu durum ile ilgili haksızlığa uğradığını düşünüyordu. Bu sebepten Andronikos, imparatorluğu elde temek için, fırsat kollamış ve babası kendisini vekil bırakarak, Sultan I. Murad ile bazı asi beyleri cezalandırmak üzere, Anadolu'da³⁸³ bulunduğu sırada, Sultan I. Murad'ın Edirne'de vekil bıraktığı Şehzade Savcı³⁸⁴ ile birleşerek, her ikisi de babalarının aleyhine başkaldırmıştır.³⁸⁵ Bu hadiseyi haber alan Sultan I. Murad ile Andronikos derhal Rumeli tarafına geçmişler. Sultan I. Murad asi kuvvetleri İstanbul yakınında bozduktan sonra, Dimetoka'ya-Savcı Bey Rum prensi ile birlikte Meriç kıyısındaki küçük bir kaleye sığındı-³⁸⁶ kaçan savcıyı takip ederek, orada yakalayıp, gözlerine mil çekmiş ve öldürtmüştür.³⁸⁷

Lamartine'e göre Sultan I. Murad oğlu Savcı Bey'e uyguladığı cezadan dolayı hem saray ve ordu çevresince fazla eleştirilmemesi, hem de suçun ilk özendiricisi olan ve Savcı Bey'i yoldan çıkaran Andronikos'un da aynı şekilde cezalandırılmasını istemiştir.³⁸⁸

³⁷⁹ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 68.

³⁸⁰ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 68.

³⁸¹ Solakzâde, *Tarih* 1: 51; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 199-200.

³⁸² Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 89; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 200.

³⁸³ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 592.

³⁸⁴ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 592.

³⁸⁵ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 89.

³⁸⁶ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 89.

³⁸⁷ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 592.

³⁸⁸ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 89.

İmparatora da oğlunun gözlerine mil çektirmesini emrettiğinden İoannes de istemeyerek korkusundan oğlunun gözleri tamamen kör olmayacak şekilde – gözlerine kızgın sirke akıtılmak suretiyle- yarı kör bırakmıştır. Bizans kaynakları bu hadisenin tarihini kaydetmemişlerdir. Phrantzes, kendi tarihi sırasına göre, bu isyanı Serez vakasından sonra ve Chalcondyle ise, bu olaydan önce söylemiştir. Lebeau ise, bunun 776/1374 yılında gerçekleştiğini söyler.³⁸⁹

Osmanlı kaynaklarında ise imparatorun oğlunun söz konusu isyanından hiç bahsedilmez. Sultan I. Murad Rumeli’de bulunduğu sırada, Bursa’da sancak beyi olarak bırakılan Savcı Bey, burada hükümdarlığını ilan etmiş³⁹⁰ ve beytülmalî kendi yoldaşlarına dağıtmak suretiyle adına hutbe okutmuştur.³⁹¹

Bu durum Sultan I. Murad’a ulaştınca, Sultan hemen Edirne’den hareket ederek Gelibolu’dan geçerek Anadolu’ya gelmiştir. Babası Sultan I. Murad’ın geldiği haberini alan Şehzade, kendisine intisap edenlerle beraber savaş niyetiyle hareket etmiştir. Sultan I. Murad Bursa yakınlarında Nilüfer nehri yakınlarında Kete ovasında³⁹² meydana gelen muharebede oğlu Savcı’yı mağlup etmiştir. Sultan I. Murad yakalanan Şehzade’nin gözlerine mil çektirmiş ve öldürtmüştür. Bu şekilde cezalandırılan Şehzade Savcı Bursa’da Osman gazi türbesine gömdürülmüştür. Kaynaklar olayın tarihi ile ilgili 787/1385 tarihini kaydeder.³⁹³

İsmail Belig’in, *Güldeste-i Riyaz-ı İrfan* adlı eserinde (Bursa, 1302, s. 38) Şehzade Savcı’nın doğum tarihi 773/1371 olarak verilmiştir. Buna göre o öldüğünde 14 yaşında olması gerekir. Bütün Rum kaynakları muharebenin İstanbul civarında Apikridium mevkiinde yapıldığını söyler. Buna göre Bizans kaynaklarının daha doğru olduğu kabul edilmekle beraber hadisenin tarihi tam olarak belli değildir.³⁹⁴

Kaynaklar göre, o devre ait bilgiler o kadar girift ve karanlıktır ki, bu rivayetlerin hangisinin doğru olduğunu tespit etmek mümkün değildir. Yine kaynaklar olayın tarihinin tam olarak tespitinin güç olduğunu da kaydeder.³⁹⁵

³⁸⁹ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 592.

³⁹⁰ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 592.

³⁹¹ Solakzâde, *Tarih*, 1: 51; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 69.

³⁹² Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 68; Solakzâde, *Tarih* 1: 51.

³⁹³ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 592; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 200.

³⁹⁴ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 592.

³⁹⁵ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 200.

Bütün bunlarla beraber belki kaynaklarda geçen şu bilgiden de bahsetmek gerekir. Şöyle ki, Sultan I. Murad'ın söz konusu olay gerçekleşmeden önce, oğlu Savcı Bey'in isyan teşebbüsü hakkında bazı şüpheleri vardır. Zira Feridun Bey'in münşeatinde Sultan I. Murad ve veliaht Şehzade Bayezid ile yaptığı mektuplaşmaları toplayan yazısı, bu duruma açıklık getirmektedir.

Sultan I. Murad söz konusu mektupta oğluna mealen şöyle yazmıştır: “İlkbaharda Macarlarla savaşaacağız. Umarım bu savaş inananlar için hayırlı olur ve Allah sonunu hayırlı kılar. Bu mektubu alır almaz hemen buyruğundaki birlikleri toplayarak harekete geçeceksin. Ancak Karesi'de bulunan kardeşin Yakup'a ve Bursa komutanı oğlum Savcı Bey'in hareketlerine dikkat et. Buyruklarımı yerine getir ve çevrende olup bitenleri hemen bana bildir.”

Mektuba Şehzade Bayezid'in cevabı da şöyledir: “Kardeşim Yakup görevini yerine getiriyor ve doğruluktan ayrılmıyor. Ancak Savcı Bey ağabeyime gelince, bu mektubun zarfı içinde Bursa kadısı onun hakkındaki mektubunu yolluyorum. Karar sizin adaletinize kalmıştır.” Yukarıdaki mektuplarda geçen ifadelerden de anlaşılacağı üzere her iki mektupta da Sultan I. Murad'ın Savcı Bey hakkında şüphelerinin olduğu anlaşılmaktadır.³⁹⁶

788/ 1386 yılında Sultan I. Murad tekrar Rumeli tarafına geçti. Vezir-i azam Çandarlı Hayrettin Paşa ve Evrenos Bey'i Çitroz, Çayhisar ve Yenişehir'in fethi için görev verdi. Yenişehir Feneri'ni fethederken Vardar Yenicesi'nde yahut Serez'de eceli ile öldüğü rivayet edilir. Bu fetih esnasında Hayrettin Paşa Yenice'de birkaç gün hasta oldu ve burada vefat etti.³⁹⁷ Çandarlı Hayrettin Paşa'nın mezarı İznik'tedir. Vardar Yenicesi'nde hastalandığı veya öldüğü için burada da makamı vardır. Çandarlı Hayrettin Paşa'nın ölüm tarihi olarak 1386/788 ve 10 Şevval 800 (26 Haziran 1398) tarihleri de rivayet edilse de yanlıştır doğru olan 1387/789 yılıdır.³⁹⁸

Vezir-i azam Hayrettin Paşa'nın ölüm haberi Sultan I. Murad'a ulaşınca buna çok üzülmüştür. Sultan I. Murad o sıralarda kazasker olan Hayrettin Paşa'nın oğlu

³⁹⁶ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 201; Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 91.

³⁹⁷ Solakzâde, *Tarih*, 1: 52.

³⁹⁸ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 74.

Ali Paşa'yı vezir-i azamlık makamına getirmiştir.³⁹⁹ Osmanlı tarihinde vezaret debdebe ve ihtişamının işte bununla başladığı rivayet edilmektedir.⁴⁰⁰

1.4.18. İkinci Büyük Balkan İttifakı

Aralarında Karamanoğlu'nun da bulunduğu Sırp despotu Lazar, Bosna Kralı Tvartko, Hırvat ve Arnavutluk prenslerinden Corci Kasyriyota arasında Osmanlı fetihlerine karşı bir ittifak yapılmıştır. Sözkonusu bu ittifak, harekete geçmek için fırsat kolluyordu. Sultan I. Murad Karaman seferinden sonra, Uç Beyi Şahin Paşa'yı akın için göndermişti.⁴⁰¹ Niğbolu ve Yanbolu hâkimi olan Sosmanos da eskiden beri Sultan I. Murad'a güven ve bağlılık gösterdiği halde, o da bu ittifaka katılıp isyan göstermiş ancak görünüşte dostluk gösterip, ittifakını gizlemiştir. Bunun gibi Arnavutluk İskenderiye'si (İşkodra) prensi de görünüşte ittifaka karşı olup, bu maksatla padişahın yanında hazırlıklarda bulunduğunu bildiren haberler göndermekteydi. Lala Şahin Paşa kendisine dost görünen bu İşkodra prensinin rehberliğinde Bosna'ya girdiğinde o, çoktan müttefikleri Sırp ve Bosna kuvvetlerini bundan haberdar etmişti.⁴⁰²

Timurtaş Paşa'nın akınını önceden haber alan otuz bin kişilik Bosna ve Sırp kuvvetleri, Morova Nehri'nin yakınlarında, Toplica Çayı civarındaki Ploşnik (Terebiniye) Mevkisi'nde bir baskın düzenlemiş ve Osmanlı askerini gafil avlamıştır. Türk akıncılarını büyük bir bozguna uğratarak büyük kayıp verdimişlerdir. Yirmi bin kişi olan Osmanlı askerinin bu bozguna on beş bin şehit verdiği kaydedilmiştir. Kaynaklarda Poloşnik bozgunu için 788/1386, 789/1387 yılları ile birlikte 790/1388 yılı da kaydedilmiştir.⁴⁰³

Söz konusu Poloşnik mağlubiyeti Osmanlı aleyhinde hazırlanmakta olan ittifakı ortaya çıkardı. Esasen bu yenilgi Hırvat, Macar Leh, Eflak ve Osmanlılıların nüfuzu altında bulunan Bulgarlar ile Varna bölgesi prensi Dobrotiç oğlu İvanko gibi birçok Balkan kral ve prensini Osmanlı aleyhinde harekete geçirdi. Bu şekilde

³⁹⁹ Solakzâde, *Tarih*, 1: 52.

⁴⁰⁰ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 75.

⁴⁰¹ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 593; Aşıkpaşazade, *Tevarih-i Âl-i Osman*, 61.

⁴⁰² Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 168-169; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 593; Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 38.

⁴⁰³ Solakzâde, *Tarih*, 1: 52; Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 168-169; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 593; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 75; Yücel-Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 38.

kurulan bu ittifakla Lazar, Tvardko ve Arnavut Prensi Jorj Kastriyota öncü olmuşlardır. Bu müttefikler Bulgarlarla, Arnavutlarla ve küçük Sırp prenslikleri ile de anlaştılar. Ulak prensi de yapılacak savaş için söz verdi. Karadeniz'in Dobruca yöresindeki Bulgar prensi de aynı şekilde söz verdi. Venedik ve Hırvatlar, başta söz vermiş olsalar da Venedikliler sonradan vazgeçtiler.⁴⁰⁴

Bunun üzerine Sultan I. Murad hiç telaş etmeden, bütün soğukkanlılığıyla derhal bir plan düzenledi. Plana göre önce müttefikler ile anlaştığını gizleyen Bulgar kralı ile Dobruca prensi İvanko kuvvetlerinin, müttefikler ile birleşmeden önce savaş dışı edilmesine karar verildi. 790/1388 yılında veziri Çandarlı-zade Ali Paşa kumandasında otuz bin kişilik bir ordu Bulgaristan'a gönderildi. Ayrıca oluşturulan bu balkan ittifakına karşı Anadolu beylerinden yardım isteğinde bulundu.⁴⁰⁵ Bu sıralarda Sultan I. Murad'ın bu hazırlıklarının Pelopenez üzerinde olduğunu zanneden Venedikliler Rum ve Latin senyörlerle bir anlaşma yapmaya çalışıyordu.⁴⁰⁶

Sırpların Bulgarlara yardım ihtimalini düşünen Ali Paşa, süratle harekete geçerek doğuda nadir geçidinden Balkan'ı geçerek Pravadi, Şumnu ve Bulgar krallığının başkenti olan Tırnava'yı aldı. Bulgar Kralı Şişman (Osmanlı tarihlerinde Sosmanos) Niğbolu(Nikopolis) kalesine kaçtı. Daha sonra Ali Paşa Dobruca prensi İvanko'nun yönetimindeki Varna'yı da almak istiyordu ve fakat Osmanlılarla dost olan Cenevizlerin ricası üzerine bundan vazgeçti. Bundan sonra Tuna ırmağı boyunca ilerleyerek Ulahların hâkimiyetinde olan Niğbolu ve Silistre'yi ele geçirdi. Hatta Eflâk'a ait olan Yergöğ'ü geçici olarak aldı. Buradaki kaleye kaçan kral Şişman'ı muhasara altına aldı. Böylece Ali Paşa, başlattığı bu süratli harekât sonucunda, Bulgar Kralı Şişman'ı bozguna uğratarak onun Balkan ittifakına girmesini ve Osmanlı kuvvetlerine karşı saldırısını engellemiş oldu. Aciz kalan Şişman kayıtsız şartsız teslim oldu ve Tırnova ve bir kısım yerleri verilmek sureti ile tabi bir vali derecesine indirildi. Bu sayede Tuna nehri boyundaki kaleler Osmanlılara kaldı.⁴⁰⁷

⁴⁰⁴ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 593; Yücel-Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 38.

⁴⁰⁵ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 593; Yücel-Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 38.

⁴⁰⁶ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 593.

⁴⁰⁷ Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 38; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 593; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 76.

Bu sırada Sultan I. Murad Bulgaristan'a girdi. Bunun üzerine Bulgar Kralı teslim olarak, Silistre'ye muhafız asker konması ve birikmiş olan vergisini vermek suretiyle bir anlaşmaya varıldı. Kral Şişman bir ara Silistre'yi vermeyerek Niğbolu'yu tahkime yeltendiyse de Ali Paşa tekrar taarruza geçti ve onu teslim olmaya mecbur etti.⁴⁰⁸

1.4.19. I. Kosova Savaşı ve Sultan I. Murad'ın Şehadeti

Sırp kralı, Bulgar kralı Şişman'a olanları haber alınca kendi istikbali için endişelendi. Osmanlının Rumeli'deki bu ilerleyişinden rahatsız olan Sırp kralı Lazar⁴⁰⁹, Bosna, Hersek ve Arnavutluk hükümdarlarına müracaat ederek, derhal ittifak devletlerinin kuvvetlerini bir araya getirmelerini istedi. Diğer Hıristiyan devletlerin krallarına da mektuplar göndermek suretiyle Sırbistan'ın Türk taarruzuna engel olduğunu, şayet bu engel de kalkarsa Hıristiyan âlemi için akibetin kötü olacağını bildirerek yardım çağrısında bulundu.

Kral Lazar, birçok tarafa yapmış olduğu yardım çağrılarının, gelen vaatlere kanarak olumlu sonuçlanacağını umut etti ve pek gururlandı. O, Sultan I. Murad'a gönderdiği bir mektupta ona meydan okuyordu.⁴¹⁰ Askerinin çokluğunu da söz konusu ederek Osmanlıyı ve İslam'ı ortadan kaldıracığını iddia ediyordu. Sırp Kralı, Sultan I. Murad'ı Şehzadeleriyle beraber Kosova'da savaşa çağırıyordu.⁴¹¹

Bu çağrı üzerine Sultan I. Murad bu habere ilkbaharda veya yazın cevap vereceğini, bunun için hazır olması gerektiğini, yazdıklarına cevap niteliğinde açıklamalarla birlikte bir elçi gönderdi.⁴¹²

Ancak bunların yanında bazı kaynaklar, karşılıklı bu mektuplaşmadan ya hiç bahsetmez ya da farklı zamanlarda bahseder. Bu kaynaklara göre, komşu devletlerden Sultan I. Murad'a düşmanlık eden Sırp kralı Las ile Bosna kralı ve

⁴⁰⁸ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 593.

⁴⁰⁹ Hadidi, *Tevarih-i Âl-i Osman* (1299-1523), hz. Necdet Öztürk, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1991), 103. "Eski Osmanlı tarihlerinde "Laz", "Las" "Lazoğlu" şekillerinde geçen bu kelime "Sırp", "Sırbistan", "Sırp Kralı" anlamlarında kullanılır. Osmanlılar "Sırp" yerine "Sıf" kelimesini de kullanmakla beraber daha çok Laz=Las şeklini tercih etmişlerdir. Bunun "Lazar" dan bozma olduğu bellidir."

⁴¹⁰ Hadidi, *Tevarih-i Âl-i Osman*, 103; Enverî, *Düstürname-i Enverî*, 29; Solakzâde, *Tarih*, 1: 53.

⁴¹¹ Solakzâde, *Tarih* 1: 59; Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 254.

⁴¹² Hadidi, *Tevarih-i Âl-i Osman*, 103; Enverî, *Düstürname-i Enverî*, 29; Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 200; Solakzâde, *Tarih* 1: 59.

Arnavutluk İskenderiyyesi kralı düşmanlıkta anlaşarak daha önce de bahsi geçen Lala Şahin ile birlikte gönderilen askeri pusuya düşürmüş ve büyük bir bozguna uğratmışlardı. İşte Sultan I. Murad bunun üzerine hicri 791/1389 yılında yakın olması sebebiyle Filibe şehrine gelerek orada kışlamıştır. O kışı savaş hazırlıklarıyla geçirerek ilkbaharda savaş kararı almıştır.⁴¹³

Sultan I. Murad'ın bu hazırlıklarını öğrenen Sırp kralı Lazar, çevresindeki krallara elçiler göndererek Sultan I. Murad'ın sefere çıkmak üzere olduğunu haber vermiş ve Rumeli'deki bütün Hıristiyan yöneticileri hizaya getirmek niyetinde olduğunu duyurmuştur. Onlara, şayet Osmanlılar, Sırbistan krallığını ve askerlerini ellerine geçirecek olurlarsa, bunun akabinde onlara da yansıtacağını söylemiştir. Şayet fırsatı kaçırap geç kalınacak olursa direnmeye imkân olmayacağını ve fakat şimdi anlaşma sağlanırsa, bertaraf etmenin kolay olacağını söyleyerek yardım isteğinde bulunmuştur. Bu çağrı olumlu karşılanmış ve Osmanlı askerine karşı anlaşma kararı almışlardır.

Bazı kaynaklara göre, Sırp Kralı Lazar, Sultan I. Murad'ın Filibe'ye gelmesinden sonra, bazı hazırlıklar ve yardım çağrılılarıyla etrafında toplanan kuvvetlere de güvenerek ona elçi göndermiş ve savaş çağrısında bulunarak meydan okumuştur.⁴¹⁴ Bize göre Sırp Kralı Lazar'ın Sultan I. Murad'a bu mektubu tam olarak ne zaman ve nerede gönderdiği kesin olmasa da böyle bir mektuplaşmanın söz konusu olduğu kesin gibi görünüyor.

Hıristiyan hükümdarlarının ittifak ederek Osmanlı topraklarına saldıracakları anlaşılınca Sultan I. Murad bütün Anadolu askeri ile şehzadelerini yanına çağırttı. Sultan I. Murad bu son seferine çıkmadan önce Anadolu topraklarında beş bölgeye ayrılmış olan sancaklarının korumasını emirlerinden beş kişiye, Sarı Timurtaş Paşa, Firuz Bey, Demirtaş Subaşı, Kurlu Bey ve Hoca Bey'e bırakır. Oğulları Kütahya ve civarı sancak beyi Şehzade Bayezid ile Karesi sancak beyi Şehzade Yakup Bey'i ve Anadolu beylerinin göndermiş oldukları yardımcı kuvvetleri de yanına alarak Rumeli

⁴¹³ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 175.

⁴¹⁴ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 175.

tarafına geçti. Bu sefere Anadolu beylerinin tamamının yardımcı kuvvet gönderdiği anlaşılmaktadır.⁴¹⁵

Sultan I. Murad Kastamonu Beyi İsfendiyyar ve Germiyan Beyi Yakup Beyleri ve Saruhan, Menteşeli, Aydınili, Hamidili beylerine söz konusu haçlı ittifakının haberini verip onları yardıma çağırıldı.⁴¹⁶ Bunlarla birlikte Candar, Teke hatta Karaman beylerinin de katılmış oldukları hakkında çeşitli kaynaklarda farklı rivayetler vardır. Ancak bu rivayet biraz şüphelidir.⁴¹⁷

Anadolu'dan gelen bu yardımcı kuvvetlerden başka Rumeli'de Dubrica Tatar Bey'i Sarac, Köstendil Prensi Kostantin - Bunlar Karaman seferinde de Osmanlı saflarında bulunmuşlardır.- ve o sıralar Osmanlı himayesinde olan Sırp Beyi Draguş ve Güney Sırbistan beyi maktul Vukasin oğulları da Osmanlı ordusuna katılmışlardı. Bulgaristan işini halletmiş olan Çandarlı Ali Paşa, Yanbolu'da, Sultan I. Murad ile buluşarak orduya katıldı.⁴¹⁸

Kaynaklarda yer alan bir bilgiye göre Osmanlı ordusundaki Hıristiyan beyleri arasında efsanevi İslav kahramanı "Marko Kraliyeviç" ve yahut "Krali-Marko" 'nun da bulunduğu kaydedilmiştir. Bu kişi Sırp ve Bulgar destanlarında sihirli işler ve askeri mucizeler yapan milli bir kahraman rolünde görülürse de gerçekte Osmanlı ordusuna hizmet etmiş ve Slavlara karşı savaşmıştır.⁴¹⁹

Osmanlı kuvvetleri 791/1389 yılı ilkbaharının başlarında padişahın sancağı altında toplanmış ve hareket etmişti. Ancak *Tacü't-Tevarih*'e göre bu günlerde Meriç nehri kabarmış olduğundan, kalabalık kuvvetlerin geçişi kolay olmadığından birkaç gün Filibe'de kalmak gerekti. Bu sıralarda Yahşi Bey beş bin ordu ile düşman ülkesinin serhaddi olan Şehirköyü tarafına akına gönderildi. Yahşi Bey emrindeki beş bin kişilik kuvvet tahrip ve yağma ettikten sonra aldığı esirlerle beraber Filibe'ye döndü. Sırp Kralı bu akını öğrenince, geçitleri tutarak, on beş bin kişilik bir ordu göndermiş ise de onlar gelene kadar Yahşi Bey geri dönmüş bulunuyordu.⁴²⁰

⁴¹⁵ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 176; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 594.

⁴¹⁶ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 177-178; Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 255.

⁴¹⁷ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 78.

⁴¹⁸ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 594.

⁴¹⁹ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 78.

⁴²⁰ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 176-177.

Ali Paşa'nın ele geçirdiği Şehirköyü (Çarput) Sırlar tarafından tekrar alındı. Neşrinin yazdığı ve Hammer'in de desteklediği bir rivayete göre ise, Sırp Kralı önce Dimitri adında bir generali on beş bin kişilik bir ordu ile göndererek Şehirköyü zapt ettirmiş ve kaleye gerektiği kadar asker de bıraktırmıştı. Bunun üzerine, birbirini takiben Yahşi bey, Ayne subaşı bey ve Sarıca Paşa maiyetlerine on bin kadar asker verilerek kalenin derhal tekrar alınması için gönderildiler.⁴²¹ Ancak Ali Paşa'nın maiyetindeki kumandanlarından Yahşi Bey ve söz konusu diğer beylerle Şehirköyü'nü tekrar elde edip Sırbistan'a da akın yapmak istediye de, Sultan I. Murad buna izin vermedi ve bütün kuvvetlerin kendi kumandasında toplanmasını emretti. Bunun üzerine Yahşi Bey de Filibe'ye döndü ve orduya katıldı.⁴²²

Sofya ve Niş, daha önceden ele geçirilmiş iki önemli kale olup Bulgaristan güzergâhında idiler. Şehirköyü ise bu güzergâhın sonunda yer alıyordu. Bundan dolayı kuvvetle muhtemel Sırların elinde olması gerekir. Bu sebeptir Şehirköyü üzerine yapılan akının ilk Sırlar tarafından başlatılmış olması gerekir ki Neşrinin söyledikleri daha doğrudur.⁴²³

Osmanlı'nın Balkanlardaki durumunu tayin edecek olan bu savaşın tarihi ile ilgili kaynaklar farklı tarihlere yer verirler. Aşıkpaşazade'nin 791/1389 olarak kaydettiği savaşın tarihi⁴²⁴, Gibbons'un bazı kaynaklara bakarak söylediğine göre, 16 Receb 791/20 Haziran 1389 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu tarih Lorga ile Jirecek ve Temperley'de 15 Haziran, *Heşt Behişt*, *Tacü't-Tevarih* ve Hayrullah Efendi'de 4 Ramazan 891/28 Ağustos 1389 ve Feridun Bey münşeâtındaki Kosova Fetihnamesi'nde ise 15 Ramazan/8 Ağustos Salı günü olarak gösterilir.⁴²⁵ Kaynaklardan okuduğumuz kadarıyla, Kosova muharebesinin gün ay olarak tarihi hakkında net bir bilgi olmasa da yıl olarak 791/ 1389 yılının ilkbaharı veya yazında olduğu kesindir.⁴²⁶

Sultan I. Murad ordunun merkezinde yer alıyordu ve önünde yeniçeriler bulunuyordu. Yeniçerilerin önünde de toplar vardı. Ordunun sağ kolunda Şehzade

⁴²¹ Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 255.

⁴²² Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 594; Yücel - Sevim, *Türkiye Tarihi*, 2: 38.

⁴²³ Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 255.

⁴²⁴ Aşıkpaşazade, *Tevarih-i Âl-i Osman*, 107; Solakzâde, *Tarih*, 1: 58.

⁴²⁵ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 594.

⁴²⁶ Aşıkpaşazade, *Tevarih-i Âl-i Osman*, 107; Solakzâde, *Tarih* 1: 58-59; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 594; Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 255.

Beyazıt, sol kolunda ise Şehzade Yakup bulunuyordu. Evrenos Bey'in tavsiyesi ile de ordunun yanlarına biner okçu yerleştirilmişti.⁴²⁷

Müttefikler ordusunun başında Lazar, sağ kolunda yeğeni ve aynı zamanda damadı düğ Brankoviç, sol kolda ise Bosna Kralı Tvartko⁴²⁸ bulunuyordu. Kaynaklardan anlaşıldığı üzere Ulah Prensi Mirçe ve Kuzey Arnavutluk Prenslerinden Georges Kastriota'nın da askerlerin başında yer almıştı.⁴²⁹ Müttefik kuvvetler Sırp, Bosna, Macar, Eflak, Hırvat ve Osmanlı kaynaklarının da ilave ettiklerine göre, Leh ve Çek yardımcı kuvvetlerden oluşmaktaydı.⁴³⁰ Solakzade tarihi fazladan olarak, Arnavut ve Boğdan'ı da zikrederek, Sırp Kralının çağrısı üzerine etrafta birbirine karşı son derece düşman olan devletler ve milletlerin Osmanlıya karşı tek vücut olduklarını kaydeder.⁴³¹

Kaynaklara göre iki tarafın asker sayısı net olarak bilinmemektedir. Bu cümleden, iki tarafın kuvvetleri hakkında doğu ve batı kaynaklarında o kadar zıt bilgiler vardır ki, bunların uyumu mümkün değildir. Osmanlı tarihçileri düşman kuvvetinin fazla olduğunu, Batı kaynakları ise aksini iddia etmektedir.⁴³²

Solakzâde de tarihinde düşman askerini iki yüz bin olarak kaydetmiştir. Bundan fazlası aklen de mümkün görünmemektedir. Çünkü düşman ordusunu oluşturan milletlerin asker sayısının iki yüz bin kişiyi geçemeyeceği, daha sonra yaptıkları savaflara gönderdikleri asker sayılarıyla ortaya çıkmıştır.⁴³³

Sırp elçisinin gördüğü asker, birçok tarihçinin de kabul ettiği gibi, düşman ordusunun üçte biri kadar ise atmış bin, *Tacü't-Tevarih*'te yazıldığı gibi beşte biri ise kırk bin kişiden fazla değildir.⁴³⁴ Bunlarla beraber, kuvvetle muhtemel Osmanlı ordusu atmış bin askerden oluşmaktadır. Bizim de kanaatimiz bu yöndedir. Zira kaynaklarda Sultan I. Murad devrinde Osmanlı ordusunun elli bin kişi olabileceği bilinen ve kuvvetli bir bilgidir. Anadolu'dan gelen çok sayıda yardım kuvvetini de ekleyecek olursak 60 bin sayısı mümkün görünmektedir. Kaynaklara göre bu tür

⁴²⁷ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 594.

⁴²⁸ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 594.

⁴²⁹ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 206.

⁴³⁰ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 594; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 206.

⁴³¹ Solakzâde, *Tarih*, 1: 59.

⁴³² Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 78; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 594.

⁴³³ Solakzâde, *Tarih*, 1: 59.

⁴³⁴ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 181.

meseleleri incelemeye meraklı olan ve bununla uğraşmaktan geri kalmayan Hammer, Neşrinin hristiyan askerini iki yüz bine çıkardığını söyleyerek bunun doğru ya da yanlış olduğu ile ilgili fikir beyan etmez; fakat müttefik ordusunun sayıca Osmanlıdan çok daha fazla olduğunu söylemektedir.⁴³⁵

Bunların yanında Osmanlı ordusunun 60 bin, müttefik ordusunun ise yüz bin olduğu ile ilgili de bir kayıt vardır. Denilebilir ki bütün bu muhtelif kaynaklarda müttefikler için azami rivayet üç yüz bin, Osmanlılar için ise asgari rivayet kırk bindir.⁴³⁶

Osmanlı ordusu İhtiman, Sofya, Köstendil ve Karatova yolu ile düşman tarafına yürüdü. Son mevkiye savaş meclisi kurularak, müttefikler üzerine hareket kararlaştırıldı. Ordunun öncü kuvvetleri Hicaz'dan dönmüş olan Evrenos Bey⁴³⁷ ile Paşa Yiğit kumandasında idiler⁴³⁸; Sırp despotunun merkezi olan Piriştine'nin kuzeyinde ve Üsküp ile Piriştine'nin arasındaki Kosova'ya (Kosovopol, Kara-Tavuk ovası)⁴³⁹ gelindiğinde müttefik ordusu ile karşılaşıldı. Sırp kaynaklarına göre Osmanlı ordusu hiçbir yerde tahribat yapmamış ve zarar vermemiştir. Sultan I. Murad Kosova'ya geldiğinin ertesi günü savaşa karar verdi.⁴⁴⁰

Sultan I. Murad askerini dinlendirmek maksadıyla Uluova'da istirahata geçtiği sırada komutanlarıyla bir meclis toplayarak ordunun düzeni ve savaş alanının seçilmesi konularında, onları dinlemek ve istişare etmek istedi. Devlet erkânı ile savaşçı beyler çağrılarak her birinin görüşü alındı. Sultan ilk soruyu henüz hacdan yeni dönmüş olan ve Türklerin en eski komutanlarından sayılan Gazi Evrenos Bey'e yöneltti. Gazi Evrenos da, ne tarafa harp edilmek isteniyorsa oraya düşmandan önce gidilerek dayanmaya elverişli, müsait bir yer seçilmesini ve muharebe başladığı sırada düşmana hücum ile onların askerinin düzenini bozmak yerine, ilk hücumu düşmana bırakarak kendi saflarını bozdurmanın daha doğru olacağını söyledi. Başına

⁴³⁵ Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 256; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 206; Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 249.

⁴³⁶ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 78.

⁴³⁷ Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 256 (O sırada Gazi Evrenos Bey hacdan henüz dönmüştü).

⁴³⁸ Solakzâde, *Tarih*, 1: 61.

⁴³⁹ "Harp meydanı olan Kosova sahrası Mitroviçe ile Üsküp arasında ve Priştine'nin batısındadır. Buraya Kosovapol veya Karatavuk ovası da denir. Sultan I. Murad daha sonra burada şehit olduğundan bu ovaya "Meşhed-i Hüdavendigar" denilmiştir." (Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 78-79).

⁴⁴⁰ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 594.

buyruk, savaş meydanına düşen, saflardan çıkan düşmanla savaş kolaydır, diyerek bundan başka benzer başka fikirlerini de padişaha açıkladı.⁴⁴¹

Bu sırada ordunun yolu üzerinde bulunan derbendi(boğaz) beklemekte olan düşman askerleri bulunduğu haberi geldi. Düşmandan bilgi almak maksadıyla Gazi Evrenos Bey emrine Paşa Yiğit de verilerek ileriye gönderildi. Evrenos Bey düşman istikametinde ilerlerken otuz askerle korunan boğaza rastladı. Evrenoz Bey'in emrindeki askerler az olacak ki bu otuz kişilik düşman askeri onlara karşı durmayı göze almışlardır. Evrenos Bey'in savaş taktiklerini görüp kayıp vermeye başlayınca, yanındaki askerlerde ondan moral alarak kalanlarını esir olarak alıp orayı fethetmiştir. Ertesi gün ordu, o boğazı geçerek Morova kenarına inmiş, nehirden geceleyin karşı sahile geçmiştir.⁴⁴²

Savaş, düşman tarafından atılan bir top ile başlamıştır. Savaş esnasında Osmanlı ordusunun merkez veya sol cenahı sarsıldı ise de⁴⁴³, Şehzade Beyazid'in şiddetli bir taarruzu ile bu sarsılan kola yardım etmesiyle durum düzelmiştir. Muharebe planının düzenli bir şekilde uygulanması sonucunda, düşman kuvvetleri bozulmuş ve Bosna Kralı Tvartko hızlı bir şekilde çekilmiştir. Savaş sekiz saat sürmüş ve Osmanlı askerleri bozgun müttefik kuvvetlerini takibe başlamışlardır.⁴⁴⁴

Sultan I. Murad savaş sonrasında İslam hükümdarlarının Allah'a şükretmek maksadı ile gaza meydanını gezmesi adedi üzere harp sahasında dolaşıyordu. Bu sırada harp sahasındaki ölümler arasında, yaralı olarak bulunan Lazar'ın damadı Miloş Obiliç,⁴⁴⁵ Müslüman olacağını bildirip, padişaha gizli bir sözü bulunduğunu söylemiştir. Akabinde, Sultan I. Murad'ın da müsaade etmesi üzerine, yanına yaklaşarak, yeninde saklamış olduğu bir hançer ile onu kalbinden yaralayarak, attan düşürmüştür. Bunun üzerine katil, Sultan I. Murad'ın askerleri tarafından öldürülmüştür.⁴⁴⁶

⁴⁴¹ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 179; Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 256-257.

⁴⁴² Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 179; Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 256-257.

⁴⁴³ Aşıkpaşazade, *Tevarih-i Âl-i Osman*, 63; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 594.

⁴⁴⁴ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 594; Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 179; Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, 1: 258-259; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 206; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 79.

⁴⁴⁵ "Kosova Fetihnamesinde ve Hammer'de bu isim Miloş Kobiliç ve *Tacü't-Tevarih*'te Miloş Nikola ve diğer kaynaklarda Miloş Kubile, Bloş Köbile, Beyazid'in Bursa kadısına göndermiş olduğu fermanda, Miloş Kubilek'tir." (Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 594).

⁴⁴⁶ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, 1: 179; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 594.

Kaynaklarda, Sırp kahramanın Sultan I. Murad'ı vurduktan sonra kaçmaya çalıştığı ve fakat takip edilerek yakalandığı ve öldürüldüğü kaydedilir. Kosova sahrasında Miloş'un kurtulup kaçtığı nokta ile yakalanıp parçalandığı noktaya birer taş dikilmiştir.⁴⁴⁷ Ayrıca son zamanlarda Sırpların milli kahraman saydıkları Miloş için Sırbistan'da bir abide yapılmıştır. Bazı kaynaklara göre Osmanlı padişahlarının huzuruna kabul edilecek yabancıların üzerlerinde silah olup olmadığını anlamak için yoklama yapmak âdeti, Miloş'un işte bu tarihi cinayetinden itibaren tekrar edilmeye başlanmıştır. Huzura kabul edilen kimselerin kollarına iki kişinin girmesi uygulamasının da bu olaydan itibaren başladığı kaydedilir. Bununla beraber bu âdetin Arnavutluk seferlerinden birinde II. Bayezid'e yapılan bir suikast üzerine tekrür ettiği hakkında da bir rivayet vardır.⁴⁴⁸

Kaynakların ittifak ettiği fedai bir Sırp asilzadesi olan katilin adı "Miloş Kapiloviç" dir. Bunun soy ismi "Kabiloviç", "Kobiliç", "Obiliç" ve "Obraviç" şekillerinde de yazılır. Osmanlı kaynaklarında da "Bilüş Kübile", "Miloş Kobile", "Viloş Kobile", "Miloş Nikola" ve "Milos Kobliš" gibi değişik şekiller vardır. Bu adam Sırp Kralı Lazr'ın damadı olarak da kaydedilmiştir. Sırp destanlarında Kosova savaşının bir kahramanı ile bir haininden bahsedilir. Bunların ikisi de Kral Lazar'ın damadıdır. Kahraman damat Miloş, hain ise askerleriyle beraber birden bire çekilip gitmesi müttefiklerin felaketine sebep gösterilen Kosova Voyvodası "Vuk Bronkoviç" dir. Söz konusu destanlarda bu iki damattan birine lanet, diğerine de dua edilir. Bununla beraber, Miloş'un ismiyle ilgili de daha sonra ayrıntısından bahsedeceğimiz ihanet iddiası yok değildir.⁴⁴⁹

Bu olay kaynaklarda çok farklı varyasyonlarla anlatılmaktadır ve fakat sonuç aşağı yukarı hep aynı şekildedir. Zayıf olan bir rivayete göre Sultan I. Murad savaş esnasında aldığı bir yara ile şehit olmuştur. Şükrullah'a göre, Sultan I. Murad, askerleriyle bir tepenin üzerinde durmakta iken bir Sırp tarafından yaralanmıştır. Düsturname'ye göre, at üzerinde gelen ve senin dinine gireceğim diyerek onu attan iten biri tarafından vuruldu. Neşrî'ye göre ise Despot Lazar'a "Ben gidip Türk'ün beyini öldüreyim" diyerek, Sultan maiyetindeki askerlerle savaş sonrası ölümler

⁴⁴⁷ Solakzâde, *Tarih*, 1: 67.

⁴⁴⁸ Solakzâde, *Tarih*, 1: 68; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 80.

⁴⁴⁹ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 80.

arasında dolaşırken, üzengisini öper gibi yapan, bir Sırp askeri tarafından hançerlenerek yaralanmıştır. Bununla birlikte Chalcondyle bir rivayette, Sultan I. Murad'ın kaçmakta olan Lazar'ı takip ederken, karşısına çıkan bir Sırp tarafından mızrak darbesi ile ve diğer bir rivayette savaş başladığı sırada, Lazar'ın müsaadesi ile ordunun ilk saflarında bulunan Padişaha “Arz edecek sözüm var” diye sokulup sultanı yaralayan bir Sırp tarafından yaralandığını kaydeder. Bundan başka Dukas'da Osmanlı ordusuna kaçıp, padişahı görmek isteyen, savaşın kazanılması için maruzatta bulunacağını söyleyen ve verilen müsaade üzerine yanına giren genç bir Sırp'ın hançer darbesi ile yaralandığını kaydeder. Son olarak Jirecek, Sultan I. Murad'ın çadırında Miloş Obiliç tarafından hançerlendiğini, Gibbons ve Hammer ise, Miloş Obraviç'i kayın pederi Lazar'ın Türkler ile birlikte olmasından ötürü, hıyanetle suçlaması üzerine, sadakatini ispatlamak amacı ile bu işi yaptığını yazarlar.⁴⁵⁰

Rum tarihçilerden Dukas bu olayı şu ayrıntılarla nakleder: “Kosova muharebesinden bir gün önce verilen bir ziyafette Sırp Kralı Lazar Grebliyanoviç, asilzadelerle beraber istraviça denilen taslarla içki içtiği bir sırada Miloş'a der ki: Her ne kadar seni bize hıyanetle itham ediyorlarsa da bu tasla sıhhatine iç!. Miloş da cevaben; “sıhhatine içmeyi kabul ediyor ve sana teşekkür ediyorum” der ve devam eder; “yarın şafak vakti sana sadakatimin delilini göstereceğim.” Güneşin doğmasıyla beraber Miloş bir ata binerek düşman ordugâhına gider. Müslüman olduğunu söyleyerek padişahın ayağını öpmesi için müsaade ister. Verilen izin üzerine hançerini padişahın göğsüne saplar.”⁴⁵¹

Sırp tarihçileri Miloş'un hareketini bir vatanperverlikten ziyade bir güven ispatı olarak yorumlar. Yine onlara göre şüpheyi ortaya çıkaran olay şudur:⁴⁵² Sırp Kralı Lazar'ın iki kızı vardır. Bunlardan birisinin adı Vukaşava, diğerinin adı da Mara'dır. Kralın bu iki kızından biri, Miloş Kabiloviç ile diğeri ise Miloş'un düşmanı olan Vuk Brankoviç ile evlidir. Bu iki kadın bir gün kocalarının güç ve cesareti hakkında kavgaya tutuşurlar ve Vukaşava, Mara'ya bir tokat atar. Mara,

⁴⁵⁰ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 595; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 214; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 79-80.

⁴⁵¹ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 80; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 214.

⁴⁵² Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1: 249.

Brankoviç'e şikayette bulunur. O da bunun üzerine, bacanağı Miloş'tan özür dilemesini ister. Mesele Kral Lazar Grebljanoviç'e taşınca o da ikisinin at üzerinde düello etmelerini müsaade eder. Bu karşılaşmadan Miloş galip gelir. Bunun üzerine Brankoviç, Miloş'u Türklerle gizlice haberleşip görüşmekle itham eder. Savaştan bir gün önce Miloş asilzadelerin önünde Kral Lazar tarafından sorguya çekilir. Bu olaydan etkilenen Miloş da ertesi gün Sultan I. Murad'ı öldürür.⁴⁵³

Sultan I. Murad'ın şehadeti ile ilgili olarak anlatılanlar, bazı farklılıklar olmakla birlikte genel olarak aynıdır. Sözkonusu bu farklılıklar da olayın nasıl gerçekleştiği ile ilgilidir. Ancak sonuç olarak anladığımız, Sultan I. Murad'ın savaş esnasında veya sonrasında henüz savaş meydanında iken, şehit edilmiş olduğudur. İşin burasında akla şu ihtimal gelmektedir; Osmanlı askeri savaşın kazanılmasına kesin olarak bakıp savunmayı zayıflatmıştır. Düşman da bu açığı değerlendirip Sultan I. Murad'ı şehit etmiştir. Sözkonusu bu durum organize bir hareket olabileceği gibi, suikastin ferdi bir girişim olması da mümkündür.

Sultan I. Murad'ın yaralı olarak düştüğü yere derhal bir çadır kurulur ve koruma altına alınır. Sultanın yarası ağır olduğundan ve hayatından da ümit kesildiğinden, oğlu Şehzade Yıldırım Bayezid çağrılmıştır.⁴⁵⁴ Solakzade'de geçen rivayete göre Sultan I. Murad yaralanınca hemen Otağ-ı hümayuna götürülür. Bir ara kendisine gelen Sultan şehzadesi Yıldırım Bayezid'i yanına istedi. Geldiğinde pek çok nasihatler ettikten sonra kendisinden sonra hükümdarlığı vasiyet ederek vefat etmiştir.⁴⁵⁵

Ordu merkezinde meydana gelen bu olaydan kollardaki şehzadeler ile diğer kumandanların haberleri olmamıştı. Yine kaynaklara göre bu sıralarda Osmanlı kuvvetleri tarafından sarılmış olan Sırp Kralı Lazar, maiyeti ile beraber yakalanarak, o esnada ölen Sultan I. Murad'a karşılık olarak öldürülmüştür.

Sultan I. Murad'ın ölümünden sonra devlet adamlarının kararı üzerine, zaten o maksatla babasının yanına çağrılmış olan Şehzade Yıldırım Bayezid hükümdar ilan edilmiştir. Bundan sonra düşmanı takip etmekte olan Şehzade Yakup Çelebi de Padişah seni istiyor denilip ordu merkezine gönderilmiştir. Akabinde emsali olduğu

⁴⁵³ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 215.

⁴⁵⁴ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 595.

⁴⁵⁵ Solakzâde, *Tarih* 1: 68.

üzere, saltanat iddiasına kalkar zannıyla boğdurulmuştur. Devlet erkânı “Fitne, öldürmekten daha zararlıdır” anlayışıyla daha önce Savcı Bey’den çıkan yaramazlığı da hesaba katarak saltanat varislerinin sayıca çok olmasının memleket ve halkın düzenine zarar vereceği endişesiyle Yakup Çelebi’ye şehadet şerbetini içirmişlerdir.⁴⁵⁶

Sultan I. Murad öldükten sonra, önce iç organları çıkarılmış ve şehit düştüğü yere defnedilmiştir. Daha sonraları cesedi oğlu Yakup Çelebi’nin cesediyle beraber Bursa’ya gönderilmiştir.⁴⁵⁷ Onlar için hazırlanan çekirgedeki türbeye defnedilmiştir. Sultan I. Murad’ın yaralandığı ve öldüğü yere “Meşhed-i Hüdevandigar” adı verilen bir türbe yapılmış ve daha sonra da bir cami ilave edilmiştir.⁴⁵⁸ Sultan I. Murad’ın Bursa’daki türbesine Memluk Sultanı el-Melikü’z-Zahir Ebu Said Berkuk tarafından Kur’an-ı Kerim cüzleri vakfedilmiştir.⁴⁵⁹

“Gazi Hünkâr⁴⁶⁰” ve “Murad Hüdavendigar” olarak meşhur olan Sultan I. Murad’ın hükümranlığı 763 veya 764/1361-62’den 791/1389 yılına kadar 27 veya 28 sene devam etmiştir. Sultan I. Murad’ın yaşı da çoğunlukla kabul olunduğu üzere 726 veya 727/1326-27’de doğduğu göz önüne alınacak olursa, güneş yılı hesabı ile 63 veya 64 olduğu anlaşılır.⁴⁶¹ *Tacü’t-Tevarih*’teki kayda göre Sultan I. Murad’ın ömrü 65 yıl, padişahlık süresi ise 31 yıl sürmüştür.⁴⁶²

⁴⁵⁶ Hoca Sadettin, *Tacü’t-Tevarih*, 1: 190; Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), 65.

⁴⁵⁷ Hoca Sadettin, *Tacü’t-Tevarih*, 1: 191.

⁴⁵⁸ Hoca Sadettin, *Tacü’t-Tevarih*, 1: 191.

⁴⁵⁹ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 595.

⁴⁶⁰ Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 595.

⁴⁶¹ Hoca Sadettin, *Tacü’t-Tevarih*, 1: 191, Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 595.

⁴⁶² Hoca Sadettin, *Tacü’t-Tevarih*, 1: 191.

İKİNCİ BÖLÜM

SULTAN I. MURAD DÖNEMİNİN DEVLET TEŞKİLATI

2.1. DİVAN-I HÜMAYUN

İslam medeniyetinin ilk dönemlerinde, Arapçaya geçmesi ve tüm İslam devletlerinin siyasi diline dâhil olması sebebiyle Arapça olduğu sanılan, Arapça, Farsça, Urduca ve Türkçe’de farklı anlamlarda kullanılan “Divan” kelimesinin Farsça menşeli olduğu, Sasani İmparatorluğu’nda devlet idaresine ait bir terim olarak Arapçaya geçtiği ve fakat aslının Aramice’den geldiği bilinmektedir. Divan, yönetimdeki idari, mali ve askeri her türlü hizmetin yerine getirilmesinde kullanılan kuyudat defterlerine, bu defterlerin ve devlet memurlarının bulunduğu yere verilen isimdir.⁴⁶³

Sasani kaynaklarında bununla ilgili iki rivayet vardır. İlk rivayette, Kısra Enuşirvan’ın, yanlarına uğradığı kâtiplerinin kendi kendilerine sayı sayıp hesap yapmalarından ötürü, onlara “divane” (deli) demesi ile zamanla yaygınlaşan bu tabirin, kâtiplerin çalıştıkları yer için kullanılmaya başlanmış, sonradan da divan şeklini almıştır. Diğer rivayette ise divan kelimesinin, Farsçada şeytanlar anlamına geldiği, kâtiplere de bu manada devlet işlerine hâkim olduklarından, dağınık, karışık ve ince hesapları kolayca çözebildikleri sebebiyle divan denildiği nakledilmektedir. Zamanla kâtiplerin oturduğu yere de bu isim verilmiştir. Hz. Aişe’nin naklettiği bir hadiste divan kelimesi “hesap defteri” anlamında kullanılmıştır.⁴⁶⁴

Çok zengin ve muhtelif anlamlara sahip olan divan kelimesi için kaynaklarda zikredilen anlamlar çok fazladır. Bugünkü Arapça’da “hükümet dairesi, yönetim bürosu, memurluk yeri, sekreterlik, arşiv ve hükümdarın oturduğu şehir” anlamında kullanılmıştır. Bununla bağlantılı olarak batı dillerine şarkkari kanepa anlamıyla geçmiştir. Osmanlı devletinde ise birkaç köyden müteşekkil bazı bölgelerdeki küçük idari birim, mahkeme(divan-ı harb, divan-ı ali), toplantı, kurul(divan toplamak, divan kurmak), ve devlet daire meclisi (Divan-ı Ahkam-ı Aliye), için kullanılmıştır. Ayrıca

⁴⁶³ Ahmet Mumcu, “Divan-ı Hümayun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9: 430.

⁴⁶⁴ Abdulaziz ed-Duri, “Divan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9: 378.

Türk halk musikisinde bir form ve saz; Mağrib Arapçasında yabancı tacirlerin barındığı büyük han veya kervansaray gibi çok zengin ve çeşitli anlamları vardır.⁴⁶⁵

Padişahın Divanı anlamında, Divan-ı Hümayun padişahın başkanlık ettiği, devlet hazinesi ve idare ile ilgili işlerin görüşüldüğü bir karar organıdır. Divan-ı A'la adıyla Selçuklularda ondan sonra da diğer Anadolu beyliklerinde buna benzer bir kurumun varlığı bilinmektedir. Osmanlının ilk dönemlerinde divan ile ilgili bilgiler kısıtlı olmakla beraber II. Murad döneminde nitelik kazandığı bilinmektedir. Merkezî bir yönetime sahip olan Osmanlı Devleti'nde, Divan-ı Hümayun merkezdeki en önemli karar organıydı.

Divan toplantılarında, sadece idari, şer'î, adli, askeri, örfî ve mahalli konular görüşülmezdi, bununla beraber, halkın şikâyetleri de görüşülürdü. Divanda görüşülen ve alınan kararlar, mühimme, ahkâm, tahvil, ruüsnâme ve ahidname gibi defterlerde kayıt altına alınıyordu.

Şurası bir gerçek ki, Osmanlı toplumundaki diğer bütün kurumlar gibi ve birçok bakımdan bütün kurumlardan önce, devletin yönetim organı olarak kurulan Divan-ı Hümayun da toplumun genel inkişafına paralel olarak gelişme göstermiştir. Toplumun genişlemesi ile eşzamanlı olarak divan da genişlemiş, büyümüş ve karmaşık hale gelmiştir.

Aslında, Aramice kökenli, Farsça bir kelime olan “divan” toplanmayı, bir meclis haline gelmeyi ifade eder. Zira edebiyattaki “bir araya getirilmiş şiirler” ya da divanhane (“salon”, “misafir odası”) gibi kullanımlardaki anlamı buradan gelmektedir. Kaynaklar “devlet yönetim organı” anlamını ilk Abbasiler döneminde kazandığını söyler. Bu kavram, Memluklar gibi İslam devletlerinin yanı sıra, Türk devletlerinde de aynı anlamda ve aynı isimle devam etmiştir. Selçuklularda, onun varisi olan Anadolu beyliklerinde, hatta göçebe karakterini devam ettiren Akkoyunlular'da kullanılıyor olması, başından beri Osmanlının bu kavrama aşına olduğunu göstermektedir.

O halde denilebilir ki, daha önceki Türk ve İslam devletlerinde bulunan divan, kuruluş devrinden itibaren Osmanlı Devleti'nde de bulunmaktaydı. Ancak ilk dönemlerde söz konusu divan ile XV ve XVI. yüzyıllardaki divan aynı değildir. İbn

⁴⁶⁵ Abdulaziz ed-Duri, “Divan”, 9: 378.

Kemal, Osman Bey zamanında divanın toplandığını *Tevarih-i Âl-i Osman* isimli eserinde kaydetmiştir. Ancak kaynaklarda, söz konusu divanın kimlerden oluştuğu ve nasıl çalıştığı ile alakalı herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Osman Bey, bağımsızlığını ilandan sonra ilk zamanlar, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yerine geçen İlhanlı Devleti'ni örnek almış ve devletin istikrarı ile ilgili düzenlemelerde bulunmuştur. İşte kaynaklar yaptığı bu işler arasında “Divanda bulunanların görevlerini, yerlerini ve yetkilerini belirttiğini” kaydeder. Kaynaklar divan ile ilgili olarak, Osmanlı Devleti'nin asıl teşkilatlanmasının Orhan Bey zamanına rastladığını ifade eder. Yine kadim Osmanlı kaynaklarından, Aşıkpaşazade ve Nesri'nin aktardığına göre, Orhan Bey zamanında divana katılan beylerin, burma sarık bağlama adetleri vardı. Bu sebeple o dönemlerde Osmanlı divanının daha evvelki Selçuklu ve İlhanlı divanlarından etkilenmiş olması kuvvetle muhtemeldir.⁴⁶⁶

Osman Bey döneminde divanın gelişmekte olduğunun işaretleri çok fazladır. Zira vezirlik kurumu ilk defa Orhan Bey zamanında ortaya çıkmıştır. Padişahın sonra en yetkili makam olan vezirlik ile Osmanlı Devleti'nde teşkilatlanma bir ivme kazanmıştır. Ayrıca kaynaklarda, bundan farklı olarak kuruluş döneminde Divan-ı Hümayun'un kâtip kadrosunun kalabalık olduğu ve bu kadronun Arapça ve Farsçayı bildikleri sanılmaktadır.⁴⁶⁷

Sabahın erken saatlerinde başlayıp öğlene kadar devam eden Divan, Orhan Bey zamanından, Fatih dönemine kadar her gün toplanırdı. Divan müzakeresi, sabah namazından sonra başlayıp öğleye kadar devam eder ve sonra yemek yenilerek içtima sona ererdi. Bu uygulama II. Ahmed dönemine kadar devam etmiştir.⁴⁶⁸ Bu durum, Osmanlı Devleti için Divan'ın aslında ne kadar önem arzettiğinin bir ifadesidir. Zira her gün ve ilk iş olarak divanın toplanması bunun en büyük ispatıdır.

En genel ifadeyle “divan” ile ilgili olarak, kaynaklardan anlaşılan o dur ki; “Divan-ı Hümayun” adına layık bir kurumun ancak Sultan I. Murad döneminden başlanarak oluştuğu söylenebilir. Bundan önce Orhan Bey zamanında, ancak

⁴⁶⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, 3. bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), Zekeriya Bülbül, *Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi*, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2009), 72.

⁴⁶⁷ Bülbül, *Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi*, 72-73.

⁴⁶⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, 1; Yusuf Halaçoğlu, “Osmanlı Devlet Teşkilatı”, 12: 316.

aşiretlerde görülen, kısmen “bir aile meclisi” görünümündeki yapının var olduğu söylenilebilir. Osman Bey ile amcası Dünder Bey ya da kardeşi Gündüz Bey’in ilişkileri hakkında bilinenler, göçebe aşiretlerin akrabalığı da içeren bu tür danışma ve karar organlarıyla uyum içindedir. Daha sonra gelişmiş hali olan divan gibi devlet mekanizmasındaki iş bölümü gereğince farklılaşan işlevlerin başında bulunanların toplanmasından çok, temelde aynı işi yapan gaziler, komutanlar gibi devletin ileri gelenlerinin, bir araya geldiği bir kurul niteliğindedir.⁴⁶⁹

Sultan I. Murad döneminde, tıpkı Osmanlı Devleti’nin diğer müesseselerinde olduğu gibi Divan da gelişmeye devam etmiştir. İşin burasında, Çandarlı Kara Halil Hayrettin Paşa’nın, kendinden önceki vezirlerden farklı olarak askeri yetkileri de vezirlik makamında toplayarak hem vezirlik makamının yetkilerini genişletmesini, hem de yeni bir dönemin açılmasına imza attığını söylemek gerekir. Bu sebepten ötürü bazı tarihçiler, Çandarlı Kara Halil Hayrettin Paşa’yı gerçek manada ilk vezir olarak kabul ederler. O halde şunu söylemek yerinde olur. Sultan I. Murad döneminde Çandarlı Kara Halil Hayrettin Paşa ile birlikte divanda ordu da temsil edilmeye başlandı. Bunun yanında kaynaklar, Sultan I. Murad döneminde ikinci ve üçüncü vezirlik makamları da ortaya çıkmış olduğundan, divanın kadrosunun genişlediğini kaydeder.⁴⁷⁰

Divan-ı Hümayun içerisinde padişahın dışında öne çıkan ilk makam “beylerbeyliği” olmuştur. Fakat bundan kısa bir süre sonra Farsça kökenli “vezir” kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Yine beylerbeyliği de şimdi kullanılan anlamıyla devam etmiştir. Sultan I. Murad döneminde ilk vezir Çandarlı Kara Halil Hayrettin Paşa olmuştur. Timurtaş Paşa’nın da vezirlik rütbesi almasıyla, Halil Paşa vezir-i azam sıfatını kazandı. Bundan sonra Kanuni Sultan Süleyman zamanında Arapça da “sadr” göğüs anlamından gelen “sadrazam” tercih edilmiştir.⁴⁷¹

Daha önce Selçuklular ve İlhanlılarda olduğu gibi, ilk vezir ve vezir-i azam olan Halil Paşa da ulema kökenliydi. Fakat o aynı zamanda ordunun da kumandanı

⁴⁶⁹ Murad Belge, *Osmanlı’da Kurumlar ve Kültür*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008), 155.

⁴⁷⁰ Aydın Taneri, *Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı-Teşkilatı*, (İstanbul: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1978), 175; Bülbül, *Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi*, 72-73.

⁴⁷¹ Belge, *Osmanlı’da Kurumlar ve Kültür*, 155-156.

olmuştu. Ancak sonraları vezir-i azamlık ulemadan ayrıldı ve seyfiyeden yetişenlere bırakıldı.

Divan-ı Hümayun'un padişahın dışında dört temel üyesi vardır. Bunlar, idari ve örfi işlerden sorumlu vezir, arazi işlerinden sorumlu nişancı, hukuki işlerden sorumlu kadı asker ve mali işlerden sorumlu defterdardan oluşmaktaydı. Ancak padişah ve vezir dışındaki üyelerin tam olarak ne zaman girdikleri bilinmemektedir.⁴⁷² Ancak zamanla bu üyelerin sayıları arttığı gibi başka görevliler de bu karar organının bir parçası olmuştur.

2.1.1. Vezirlik

Kelimenin kökeni ile ilgili görüşler farklı olsa da araştırmacılar, vezirlik kurumunun Sasani devlet teşkilatı kaynaklı ve Farsça olduğunu ancak sonradan Arapçalaştığını savunmaktadır. Bunun yanında kelimenin Abbasilerden önceye dayandığını ve Arapça kökenli olduğunu savunanlar da vardır.⁴⁷³

Osmanlı Devleti'nde ilk defa Orhan Bey zamanında rastladığımız vezirlik, daha önceki Türk-İslam devletlerinde de var olan bir makamdı. Kaynaklarda, Osmanlı Devleti'nin ilk vezirinin kimliğiyle alakalı muhtelif bilgiler olsa da Hacı Kemaleddin oğlu Alâeddin Paşa'nın olması kuvvetle muhtemeldir.⁴⁷⁴ Ancak Osmanlı vekayinamelerinde, ilk vezirin Orhan Gazi'nin kardeşi olduğu kaydedilmişse de tarihçiler, bunun doğru olmadığını savunmaktadırlar. Alâeddin Paşa ve onun gibi Osmanlı'nın diğer vezirleri de genel itibari ile ilmiye sınıfına intisap etmiş ve ahilik ortamında yetişmiş kişilerdi. Zira Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Şeyh Edebali'nin bu zümre üzerindeki etkisi büyüktür.⁴⁷⁵

Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa'nın 787'de (1385) tam yetki ile sadrazam ilan edilmesinden evvel o döneme ait altı vezirin ismi tespit edilmiştir. Bu ilk vezirler arasında, Alaaddin Ali Paşa, Ahmed b. Mahmud Paşa, Hacı Paşa ve Sinaneddin

⁴⁷² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, 2; Ahmet Mumcu, *Hukuksal ve Anayasal Bir Karar Organı Olarak Divan-ı Hümayun*, 2. bs. (Ankara: Birey ve Yayınları, 1986), 31; Belge, *Osmanlı'da Kurumlar ve Kültür*, 155-156.

⁴⁷³ Fatih Yahya Ayaz, "Vezir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: 79.

⁴⁷⁴ Halil İnalcık, "Vezir; Osmanlılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: 90.

⁴⁷⁵ Bülbül, *Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi*, 76.

Yusuf Paşa zikredilmiştir. Bundan sonra, 1385-1453 yılları arasında Çandarlı ailesi mensupları Osmanlı Devleti'nde vezirlik ve sadrazamlık yapmıştır.⁴⁷⁶

Osmanlı'da Çandarlı Kara Halil'e kadar vezirler ulema sınıfından gelmişlerdir. Ancak Çandarlı, Hayreddin Paşa unvanıyla vezir olunca, ordu komutanlığı görevini de üstlenmiş oldu. Bundan sonra vezir-i azam olanlar, aynı zamanda ordu komutanı görevi de yürüttüler. O zamana kadar birinci derecede olan beylerbeylik yani askeri kumandanlık, ikinci dereceye düşmüştür.⁴⁷⁷

Yetkileri son derece geniş olan ve sonraları "sadrazam" denilen Vezir-i Azam devletin her türlü işlerinden sorumlu, en yüksek görevlidir. Zira padişah mührünü vererek devleti sadrazama teslim etmiştir. Sadrazam hükümetin başı olduğu gibi başta ordu olmak üzere padişaktan sonra her türlü devlet yetkisinin başıdır.⁴⁷⁸

Sultan I. Murad dönemi vezirlerinin sayısı üçtür.⁴⁷⁹ Sultan I. Murad'a vezirlik yapmış olan isimleri şu şekilde sıralayabiliriz.

2.1.1.2. Sinanüddin Fakih Yusuf Paşa

Orhan Gazi'nin son veziri Sinanüddin Fakih Yusuf Paşa, Sultan I. Murad'ın ilk veziri olmuştur. Kaynaklarda 1360 yılında tayin olduğu ile ilgili bilgi olsa da Orhan Bey döneminde göreve getirildiği düşünülecek olursa, 1349-1364 yıllarında vezirlik ve baş vezirlik yaptığı ile ilgili bilgi daha isabetli görünmektedir.

Osmanlı Devleti'nde vezirlik görevinde bulunup bulunmadığı ile ilgili tarihçiler arasında bir belirsizlik olmakla beraber, Sinanüddin Fakih Yusuf Paşa'nın hayatı ile ilgili kaynaklardaki bilgi oldukça sınırlıdır.

Son yılların önemli Osmanlı tarihçilerinden İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve İsmail Hami Danişmend'in eserlerinde yer vermeleri dışında, Sinanüddin Fakih Yusuf Paşa'nın vezirliği ile ilgili çok fazla bilgi yoktur. Hatta onun bir Osmanlı Veziri olarak ismi klasik Osmanlı tarih listelerinde bulunmamaktadır.⁴⁸⁰ Onlar,

⁴⁷⁶ İnalcık, "Vezir; Osmanlılar", 43: 90.

⁴⁷⁷ Bülbül, *Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi*, 77.

⁴⁷⁸ Bülbül, *Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi*, 77.

⁴⁷⁹ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 218-219.

⁴⁸⁰ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 561; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, 228; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 4. Baskı (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1982), 1: 582.

Sinanüddin FakihYusuf Paşa'nın 1349-1364 yılları arasında vezir olduğuna kanıt olarak şu bilgileri kaydederler. "İlk olarak Orhan Bey'e ait olan 1360 tarihli vakfiye belgesinde Mecduddin İsa'nın oğlu Sadiu'l-kebir Muslihiddin Musa'nın oğlu Sinan Paşa diye bilinen kişinin Sinanüddin FakihYusuf Paşa ile aynı kişi olduğu ve bu kişinin vezirlik yaptığı bilgisinin yer almasıdır. Diğer de Sinanüddin FakihYusuf Paşa'nın ismine Orhan Bey tarafından bir askeri komutana verilen Haziran 1370 tarihli temliknamede rastlanmasıdır."⁴⁸¹

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın bildirdiğine göre, Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunan 1078 kayıt nolu, Şeyhulislam ve tarihçi İbn Kemal'in (1468-1536) *Tevarih-i Âl-i Osman*'ında Sinan Paşa'nın ilmiye sınıfı mensubu olduğu ve Orhan Gazi'nin veziri olduğu belirtilmektedir.⁴⁸²

İlk Osmanlı tarihçilerinden Nesrî'nin yazma tarih kitabında Orhan Bey döneminde bilginlerin ve sufilerin refaha kavuştukları ve Mevlana Sinan'ın kendine verilen ihsan nedeniyle Sinan Paşa olarak anıldığı belirtilmiştir.⁴⁸³

Bu bilgilere göre Sinanüddin FakihYusuf Paşa bir Osmanlı veziridir. Dedesi Mecduddin İsa, babası Sadiu'l-Kebir Muslihiddin Musa'dır. "Sadiu'l-Kebir" ifadesi Ahilerin reislerine verilen bir lakap olması hasebiyle babasının ahi reislerinden olduğu söylenebilir. Uzunçarşılı bu ifadeyi Sinanüddin FakihYusuf Paşa için de kullanıp onun da Ahi reislerinden olduğunu iddia etmekle beraber bu bilginin şüpheli olduğu söylenmektedir.⁴⁸⁴

Fakih isminden de anlaşılacağı üzere medrese eğitimi almış olduğu tahmin edilen Sinanüddin FakihYusuf Paşa ilmiye sınıfına mensup bir vezirdir. Yukarıda da geçtiği üzere Mevlana olarak bilinmesi Mevlevi Tarikatı'nın takipçisi veya bir tarikat şeyhi olduğu da mümkündür. Ancak şunu da söylemek gerekirse, Taşköprülüzade'nin *eş-Şekâiku'n-Nu'maniyye* isimli âlimlerin hayatlarını incelediği klasik biyografi kitabında verilen Orhan Bey ve Sultan I. Murad dönemine ait âlimler listesinde ismi bulunmamaktadır. Bunun yanında Neşrî, Sinanüddin FakihYusuf

⁴⁸¹ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 31.

⁴⁸² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 1: 582.

⁴⁸³ Şükrü Özen, "Yusuf Paşa(Sinaneddin)", *Yaşamlarıyla ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. bs. (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, 2008), 2: 688.

⁴⁸⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 1: 582; Özen, "Yusuf Paşa(Sinaneddin)", *Yaşamlarıyla ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2: 688; Halil İnalçık, "Orhan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 375-386.

Paşa'nın gerçekten paşa olmadığını, ancak çok fazla servete sahip olması dolayısıyla bu lakapla anıldığını ve bu sebeple ilmiye sınıfına mensup olmadığını, bunun yerine vezirlik makamına yükselen servet sahibi bir siyaset adamı olduğunu kabul etmektedir.

Sinaneddin Yusuf Paşa, Sultan I. Murad'ın ilk veziri ve vezir-i azamı olmuştur. Kendisinden sonra Çandarlı Kara Halil Paşa'nın göreve getirilmesine kadar, başka vezirlerin de olması mümkün olmakla birlikte bu konuda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

2.1.1.3. Çandarlı Kara Halil Hayrettin Paşa

XIV. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı hanedanı ile birlikte ortaya çıkan ve Osmanlı Devleti'nin gelişmesinde rol oynayan tarihte önemli bir yere sahip bir Türk ailesi olan Çandarlı ailesinin üst düzey bir göreve gelmiş ilk ferdidir.

Asıl adı Halil olup önceleri Kara ve Karaca lakabı, vezirliği sırasında da Hayrettin unvanını almıştır. Zuhuri Danışman, eserinde Kara Halil Paşa'nın Ankara'nın Nallıhan kazasının Cendere köyünden olduğunu kaydetmiştir.⁴⁸⁵ Ancak bunun dışında kaynaklarda Karaman'ın Sivrihisar kazasına bağlı Çendere köyünden Ali isimli bir kişinin oğlu olduğu bilgisi de mevcuttur.⁴⁸⁶

İznik müderrislerinden Taceddin Kürdi'nin kızı ile evlenmiştir. Bu münasebetle ahi reislerinden Şeyh Edebalı ile bacanak ve Osman Gazi'ye akraba olmuştur. Muhtemelen, bu bağlantıları onun, devlet teşkilatında hızla yükselmesini sağlamıştır.

Kara Halil Efendi'nin kimlerden ders aldığı ile ilgili net bir bilgi olmamasına rağmen, onun ilmiye sınıfından geldiği kesin olarak bilinmektedir. O, Orhan Bey'in, babası Osman Gazi'ye vekâlet ettiği yıllarda ve muhtemelen Şeyh Edebalı'nın tavsiyesi ile Bilecik kadısı olmuştur. Çandarlı Kara Halil Paşa, 731/1331 tarihinde İznik fethedildikten sonra Orhan Gazi tarafından İznik Kadılığına, bundan sonra da

⁴⁸⁵ Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 218-219.

⁴⁸⁶ Münir Aktepe, "Çandarlı Kara Halil Hayrettin Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8: 215.

749 yılında (1348-49) devletin yeni merkezi Bursa kadılığına getirildi.⁴⁸⁷ Sonraları Sultan I. Murad'ın tahta çıkması ile kendisine henüz yeni oluşturulmuş olan, en yüksek şer'i ve askeri görev olan kazaskerlik görevi verildi. Bundan sonra kazaskerlerin padişahlarla birlikte seferlere katılması kanun haline gelmiştir.⁴⁸⁸

Kadılığı sırasında, düzenli bir askeri ocak olan yaya teşkilatını düzenlemiş olmakla beraber, Çandarlı Kara Halil Paşa asıl Sultan I. Murad döneminde etkin olarak çalışmış ve özellikle Osmanlının askeri teşkilatlanmasında birçok yenilikte rol almıştır. Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı'nın kurulması, onun zamanında gerçekleşmiştir. Ayrıca Karamanlı Molla Rüstem ile birlikte Osmanlı maliyesinin tesisinde ve teşkilatlanmasında önemli işler gerçekleştirmiştir.⁴⁸⁹

Vezirliğe tayin tarihi net olarak bilinmemekle birlikte eski Osmanlı kaynakları 765(1363-64) veya 766(1364-65) tarihlerini kaydeder. Batı Trakya fetihleri sırasında, ordu komutanlığı yapan Çandarlı Kara Halil Paşa, ilk defa vezirlikle beraber ordu kumandanlığı olan Beylerbeyliği görevini de bir arada yürütmüştür.⁴⁹⁰ Zira onun Gümölcüne, İskeçe, Zihne, Kavala, Drama ve Serez'i fethi sırasında 1374'te İmparator Loannes'in oğlu Selanik Valisi Manuel üzerine gönderilmesi⁴⁹¹, onun vezirlikle birlikte kumandanlık görevini de yürüttüğünü göstermektedir. Bundan sonra Osmanlı vezirleri hem idari hem de askeri işlerden sorumlu olmuşlardır.

Sultan I. Murad'ın, Çandarlı Kara Halil Paşa'yı Balkanlarda bırakıp oğlu Ali paşa ile beraber Karamanoğlu Alaaddin Bey üzerine sefere çıkmaya hazırlandığı sırada, onun Yenice-Vardar'da hastalandığı ve sonrasında Serez'de vefat ettiği haberi gelmiştir. Mezarındaki kitabeye göre ölüm tarihi 789/1387-88'dir. Cenazesi büyük oğlu Ali Paşa tarafından İznik'e getirilerek Lefke(Osmaneli) Kapısı dışında defnedilmiştir. Türbesi 1922 yılında Yunanlılar tarafından tahrip edildiğinden, daha sonra aynı aileden Nuh Naciyüddin Bey, eski şekliyle tamir ettirmiştir.

⁴⁸⁷ Sakaolu, *Bu Mülkün Sultanları*, 46.

⁴⁸⁸ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 50.

⁴⁸⁹ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 219.

⁴⁹⁰ Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 587.

⁴⁹¹ Solakzâde, *Tarih*, 1: 52-53; Uzunçarşılı, "Murad I", 8: 592; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 1: 71.

Çandarlı Kara Halil Paşa kendi döneminde birçok hayır kurumunun da inşasına vesile olmuştur. Yapımına onun döneminde başlanıp, oğlu Ali Paşa tarafından tamamlanan İznik'teki Yeşil Cami, ilk devir Osmanlı mimarisinin ayakta duran tek örneği olması itibarı ile önemli bir yere sahiptir. Yanında bulunan Darulhadis Medresesi ve İmareti daha sonraları yıkılmıştır. Serez'de 1385 yılında yaptırılan Kurşunlu Camii de onun eseridir. Söz konusu bu cami 1132/1719-20 yangınında zarar gördüğünden 1253'de (1836-37) II. Mahmud tarafından tamir edilmiş ve üzerine yeni bir kitabe konulmuştur. Kurşunlu Cami civarındaki Eski Hamam da yine Halil Paşa döneminde yapılmış bir eserdir. Kaynaklar bu tesisler için on dokuz köy vakfedilmiş olduğunu ve XVI. yüzyıl ortalarında söz konusu vakfın 197,676 akçe gelire sahip olduğu bilgisi kaydedilmiştir. 1385 tarihli kitabelerinden anlaşıldığı üzere Gelibolu'da bulunan Eski Cami veya Sultan Cami de Halil Hayrettin Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Cemaleddin Aksarayı, Zemahşerî'nin (ö. 538/1143) *el-Keşşaf* adlı tefsiri üzerine yazdığı haşiyesini Kara Halil Paşa'ya ithaf etmiştir. Halil Paşa'nın Ali, İlyas, İbrahim adlarındaki oğullarından ikisi vezir-i azam olmuş, İlyas Paşa ise beylerbeyliğine kadar yükselmiştir.⁴⁹²

2.1.1.4. Çandarlı Ali Paşa

Çandarlı Ali Paşa, Kara Halil Hayrettin Paşa'nın büyük oğludur. Medreseden yetiştiği ve ilmiye sınıfından gelerek 788/1386 yılından önce kazaskerlik görevinde bulunduğu binmektedir. Ancak kaynaklarda doğum yeri ve tarihi ile ilgili bir bilgi yoktur. Sultan I. Murad'ın Karamanoğlu Alaattin Bey üzerine sefer hazırlığı yaptığı sırada babası Kara Halil Hayrettin Paşa'nın vefatından sonra vezirliğe getirilmiştir.

1387 den 1406 senesine kadar vezir-i azam olarak görev yapan Çandarlı Ali Paşa, Sultan I. Murad ve Yıldırım Bayezid dönemlerinde bu görevini on dokuz yıl sürdürmüştür.

Sultan I. Murad döneminde Balkan ittifakına katılmak isteyen Bulgar Kralı Şişman'a karşı yapılacak harekât için görev alan Çandarlı Ali Paşa önce otuz bin kişilik bir kuvvetle Nadir Geçidi'nden Balkan dağlarını aşıp 1388 yılından önce

⁴⁹² Aktepe, "Çandarlı Kara Halil Hayrettin Paşa", 8, 215.

Doğu Bulgaristan'a oradan da batıya doğru ilerleyerek birçok şehri ele geçirmiştir. Bu sayede Bulgarların Kosova Meydan Savaşı'na katılmasını önlemiştir.

Ali Paşa Kosova savaşında Osmanlı ordusunun merkezinde ve I. Murad'ın yanında yer almıştır. Kaynaklarda kaydedilen bilgiye göre Ali Paşa, Allah'ın inayetiyle azlığın çokluğa galebesine dair ayeti okuyarak padişahı ve orduyu motive edip endişelerini bertaraf etmiştir. Kosova Savaşı'nda Sultan I. Murad'ın şehadeti üzerine yerine geçen oğlu Yıldırım Bayezid'in saltanatı süresinde ve Fetret Devrinde vezir-i azamlık yapmıştır.⁴⁹³

Sultan I. Murad'dan sonra da bir çok askeri başarıda rol alan Çandarlı Ali Paşa, Süleyman Çelebi ile Ankara Kalesi önünde savaş hazırlıklarına başladığı sırada 7 Recep 809/18 Aralık 1406 tarihinde vefat etmiştir. Cenazesi İznik'e babası Kara Halil Hayrettin Paşa'nın yanına defnedilmiştir.

Ali Paşa'nın Bursa'da bir mescidi ve bir zaviyesi bulunmaktadır. Bunlara dair Zilhicce 796/Ekim 1394 ve Recep 808/Ocak 1406 tarihli iki vakfiyesi vardır.

Yıldırım Bayezid devrindeki vezirliği sırasında kadıların sicilden 7, hüccetten 25, nikâhtan 12, mirastan 20/1000 akçe alması kanun haline gelmiştir. Osmanlı'da İç Oğlanları Ocağı ilk defa onun zamanında kurulmuştur. Merasim elbiselerinden ak kaftan üzerine kırmızı düğme takılması onun buluşu idi. İlk defa "cerehor" adıyla Rumeli'den ücretli asker toplama işi Ali Paşa'nın tavsiyesiyle ortaya çıktı ve daha sonraları bir askeri teşkilata dönüştü.

Bütün kaynaklar Çandarlı Ali Paşa'nın dünya zevklerine fazla düşkün biri olduğunu yazmakla beraber onun yetenekli ve işini iyi yapan bir vezir olduğunu da kaydederler. Zira kaynaklara göre onun âlim, değerli ve tedbirli bir vezir, teşkilatçı iyi bir kumandan, kudretli bir devlet adamı, mahir bir diplomat, yerine göre iyi bir siyasetçi ve cömert biri olduğu ifade edilmektedir.⁴⁹⁴

2.1.2. Kazasker

⁴⁹³ Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 219.

⁴⁹⁴ Munir Aktepe, "Çandarlı Ali Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8: 211-212; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 1: 557-558; Aydın Taneri, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş Döneminde Vezir-i Azamlık*, 1. bs. (Ankara: AÜ Yayınları, 1974), 147.

Kadı ve asker kelimelerinden oluşan kelime Osmanlılar zamanında kazasker şeklini almış ve yaygınlaşmıştır. Osmanlı kaynaklarında muhtemelen divan üyesi olduklarından kazaskerler bazen “sadreyn efendiler, sadr-ı Rumeli, sadr-ı Anadolu” tabirleriyle de anılırdı.

Kuruluş döneminin divan üyelerinden olan kazasker, asker kadısı demektir. Kadı, hâkim olarak insanlar arasında meydana gelen anlaşmazlıklara ve davalara bakan, söz konusu bu davaları şer’i hükümlere göre çözen yetkili makamda bulunan kişilere denilirdi.⁴⁹⁵

Kelime anlamı “askeri yargıç” olan ve kadı- asker kelimelerinden müteşekkil, kazasker ifadesi, Osmanlılara gelindiğinde, ilmiye sınıfının en üst mertebesini ifade eden divana bağlı makamın adı olmuştur. İlimiyeyi, adaleti ve askeriyeyi temsil etmesi açısından son derece önemli biridir. Bu sebebeyle kazasker için, kaynaklar huzura girdiklerinde padişahın ayağa kalktığını kaydeder.⁴⁹⁶

Kazaskerlik bir müessese olarak ilk defa Hz. Ömer tarafından kuruldu ve daha sonraki İslam devletlerinde varlığını sürdürmeye devam etti. Osmanlılar, kazaskerlik müessesesini muhtemelen Anadolu Selçuklular’dan almışlardır. Osmanlı Devleti’nde kazaskerliğin resmi bir kurum halinde ortaya çıkışı Sultan I. Murad’ın ilk dönemine rastlamaktadır. Kuruluş tarihi bazı kaynaklarda 762/1361, bazılarında ise 763/1362 olarak verilmiştir.

Kuruluş amacı hakkında kaynaklarda dolaylı bilgilerin yer aldığı bu müessesenin başına getirilen ilk kişi Çandarlı Kara Halil Paşa’dır. Bursa kadılığından kazaskerliğe, oradan da vezirliğe geçmiştir. Kuruluş döneminde Çandarlı ailesinden kazaskerlikten vezirliğe geçen birkaç kişi daha bulunmaktadır. Kaynaklar, o devirde bu uygulamanın bir teamül haline geldiğini kaydeder.

Görev ve yetkileri zaman içerisinde genişleyen ve artan kazaskerlerin kuruluş yıllarındaki görevleri, ordudaki askeri-hukuki ihtilafları halletmek, seferlere katılarak davalara bakmaktı. Kuruluş yıllarında tek kişi olan kazaskerlik, Fatih döneminden itibaren “Rumeli kazaskeri” ve “Anadolu kazaskeri” diye iki kısma ayrılmıştır.

⁴⁹⁵ Fahrettin Atar, “Kadı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 66.

⁴⁹⁶ Belge, *Osmanlı’da Kurumlar ve Kültür*, 157.

Kazasker, Divan-ı Hümayun'un asli üyelerinden olduğu için yetkileri ve sorumlulukları oldukça geniştir.⁴⁹⁷

Devlette eğitim ve yargı teşkilatının idaresi, ordu ve askeri zümrenin barış ve savaş sırasında hukuki ihtiyaç ve ihtilafların giderilmesi ve davaların çözülmesinden sorumlu olan kişi idi. Kazasker, protokol listesinde vezirden sonra gelmektedir.⁴⁹⁸

Söz konusu bu makam bir teşkilat olarak, zaman içerisinde sürekli gelişti ve XIX. yüzyılda Rumeli ve Anadolu kazaskerliği mahkemeleri 1914 yılında bir mahkeme haline getirildi. Bu mahkeme Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar varlığını sürdürdü.⁴⁹⁹

2.1.3. Nişancı

Sözlükte “bir şeyi belli etmek”, “alamet”, “belge koymak”, “bir şeyi belli etmek için üzerine işaret koymak” manalarına gelen Farsça nişan kelimesinden türemiş bir isim olan nişancı, Osmanlı merkez teşkilatında padişahın tuğrasını çeken, Divan-ı Hümayun'un üyesi yüksek rütbeli bir memurdur. Daha önceki Türk-İslam devletlerinde de buna benzer memuriyet bulunmaktadır.

Başlıca görevi ferman, name, ahitname ve berat gibi belgelerin üzerine padişahın tuğrasını çekmek (padişahın imzası olan nişanı koymak/çekmek) olan Divan üyesine “Nişancı” denir. Nişancı da başlangıçta Divan'ın ilmiye sınıfından gelen üyelerindendi.

Yaptığı iş münasebetiyle iyi yazı yazması gerektiğinden, çoğu zaman müderrislikten yetişmiş oluyordu. İyi yazı yazmasının yanında onun yasaları da iyi bilmesi gerekiyordu. Bu bakımdan Nişancı bir tür “Anayasa Mahkemesi” gibi çalışır ve çıkarılan yeni fermanın öncekilerin ruhuna ve ayrıntılarına aykırı olmamasına dikkat ederdi.

⁴⁹⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, 228-229; Mehmet İpşirli, “Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, (İstanbul 1999), 1: 268.

⁴⁹⁸ Aşıkpaşazade, *Tevarih-i Âl-i Osman*, 92; Mumcu, *Hukuksal ve Anayasal Bir Karar Organı Olarak Divan-ı Hümayun*, 47.

⁴⁹⁹ Mehmet İpşirli, “Kazasker”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 25: 140-143.

Şeriat için müfti ne ise, örfi kanunlar için de nişancı öyle sayılırdı. Bunu belirtmek için bir nişancıya “müfti-i kanun” lakabı verilmiştir. Nişancıya, tuğrakeş-i ahkâm, tuğra-i şerif hizmetlisi, müfti-i kanun; tuğra-i ve tevkii de denilirdi.⁵⁰⁰

Nişancının ne zaman ortaya çıktığı ve divana üye olarak ne zaman girdiği bilinmemektedir. Ancak tımar sisteminin Orhan Bey dönemine kadar inmesi sebebiyle o dönemlerde tımarla ilgili işlemleri yürüten bir görevlinin varlığı düşünülebilir. O döneme ait belgelerde de Orhan Bey’in tuğrasının mevcut olduğu kaydedilmektedir. Denilebilir ki, Nişancıyla ilgili ilk kaydın Fatih Kanunnamesi’nde yer almasına karşın, ilk tuğranın kullanıldığı Orhan Bey döneminden itibaren başladığı söylenebilir.⁵⁰¹

Nişancının asıl görevi, padişah fermanlarına tuğra çekmektir. Ancak bununla beraber, bunun dışında daha birçok görevi de vardı. Tuğra çektiği beratların büyük çoğunluğu tımarlarla, hangi toprak parçasının kime bırakıldığıyla ve bunun koşullarıyla ilgili olduğu için, nişancı Divan-ı Hümayun’da “Tımar sisteminden sorumlu” bir bakan gibi çalışmıştır.

Onun diğer görevleri, fermanları hazırlamak, fermanları yazmak, yeni getirilecek ve değiştirilecek örfi hukuk kurallarını belirlemek, ayrıca Divan’ın diğer üyesi defterdarı denetlemek, gelen şikâyetleri sıralamak ve tasnif etmek olarak sıralanabilir.⁵⁰²

2.1.4. Defterdar

Osmanlı Devleti’nde genel itibarıyla diğer müesseselerde olduğu gibi defterdarlık da daha önceki Türk-İslam devletlerine dayanmaktadır. Kalemîye sınıfından yetişmiş ve erken dönem Osmanlı Divanı’nın son üyesi olarak aldığımız defterdar, defter ve dar kelimelerinden müteşekkil, defter tutan anlamına gelmektedir. Daha sonraki zamanlarda Maliye Nazırı’na (Bakanı) denk geldiğini

⁵⁰⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti’nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, 214; Belge, *Osmanlı’da Kurumlar ve Kültür*, 159; İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu*, 329.

⁵⁰¹ Erhan Afyoncu, “Nişancı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 156-158.

⁵⁰² Mumcu, *Hukuksal ve Anayasal Bir Karar Organı Olarak Divan-ı Hümayun*, 47; Belge, *Osmanlı’da Kurumlar ve Kültür*, 159; Afyoncu, “Nişancı”, 156-158.

söyleyebileceğimiz defterdar, Osmanlı Devleti'nde mali işlerden birinci derecede sorumlu olan kişiyi ifade etmektedir.⁵⁰³

Osmanlı resmi kaynaklarında, Bab-ı Defteri olarak da anılan defterdarlık müessesesinin ne zaman kurulduğu hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Defterdarlığın kuruluşunu Orhan Bey zamanına kadar götürülenler varsa da o devirde mali işler için ayrı bir müessesenin kurulması zor bir ihtimaldir.

Ancak denilebilir ki, Osmanlılarda XIV. yüzyılın sonlarında Sultan I. Murad döneminde defterdarlığın temelleri atılmıştır. Zira Uzunçarşılı bazı karinelere hareketle defterdarlığın kuruluşunu, Sultan I. Murad dönemine dayandırmaktadır. Defterdarlıkla ilgili olarak Osmanlı Devleti'nde ilk maliye teşkilatı, Çandarlı Kara Halil Paşa ve Kara Rüstemin girişimleri ve destekleriyle Sultan I. Murad döneminde kurulmuştur. Kaynaklar defterdar sıfatını taşıyan ilk kişinin Sultan I. Murad zamanında, öyle değilse kesinlikle onun oğlu Yıldırım Bayezid zamanında, Divan'ın doğal üyesi olduğunu söylemektedirler.⁵⁰⁴

Tedrici bir gelişim gösteren defterdarlık ile ilgili, ancak Fatih Kanunnamesi'nde, görevlerinin ayrıntılarından bahsedilmiştir. Bu da Fatih Sultan Mehmed döneminden önce belli bir şekil kazandığını göstermesi açısından son derece önemlidir.⁵⁰⁵ Kaynaklara göre müessesenin XV. yüzyılın ortalarında tamamen şekillenmiş olduğu kesindir. İsmail Hami Danişmend defterdarlıkla ilgili ilk kaynaklarda bilgi bulunmadığını kaydetmektedir.⁵⁰⁶ Bizler de Sultan I. Murad dönemine ait defterdarlık görevini yürüten birisine rastlamadık.

2.2. SULTAN I. MURAD DÖNEMİNDE MAHALLİ TEŞKİLAT

Osmanlı mahalli teşkilatını aşağıdan yukarıya doğru sıralayacak olursak, köy, kaza, sancak ve beylerbeyliği birimlerinden oluşmaktadır. Osmanlı idarelerindeki yerlerin bu şekildeki taksimatı idari ve askeridir. Osmanlı taşra teşkilatının, en küçük birimden en büyüğüne doğru köy, kaza, sancak ve eyalet(vilayet/Beylerbeylik)

⁵⁰³ Belge, *Osmanlı'da Kurumlar ve Kültür*, 159; Mübahat S. Kütükoğlu, "Defterdar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9: 94.

⁵⁰⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, 319; Belge, *Osmanlı'da Kurumlar ve Kültür*, 159.

⁵⁰⁵ Belge, *Osmanlı'da Kurumlar ve Kültür*, 159; Kütükoğlu, "Defterdar", 9: 94-95.

⁵⁰⁶ İsmail Hami Danişmend, *Osmanlı Devlet Erkânı*, (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971), 238.

şeklinde kurulduğu bilinmektedir. Bu örgütlenmede birleşmek kaydıyla köyler nahiyeleri, nahiyeler kazaları, kazalar sancakları, sancaklar da eyaletleri(vilayet/beylerbeylik) teşkil etmektedir.

2.2.1. Köy

Sözlükte “mahalle, semt, sokak, yöre” anlamındaki Farsça “Kuy”dan gelir. Türkçede sürekli iskân yerlerinin en küçüğünü ifade eder. Bir iskân terimi olarak köy ekonomik faaliyetleri çoğunlukla tarıma, hayvancılığa ve el sanatlarına dayanan; iş bölümü, cemaat ruhu ve gelenekçi bir hayat anlayışının yaygın olduğu; nüfusu en fazla binlerle ifade edilebilen, coğrafi bir sınırı, kendine ait bir adı ve kendisine özgü bir sosyal örgütlenmesi bulunan bir yerleşim birimidir.

Toplu yerleşim biçiminin ilk örneğini teşkil ettiği bilinen köy biriminin temelleri çok eskiye dayanmaktadır. Anadolu başta olmak üzere İslam dünyasında cami, tekke, zaviye gibi kurumların çevresinde gelişen köy örnekleri de vardır.

Osmanlı döneminde tarım alanlarının tamamı geleneksel köy topluluklarından oluşuyor, köylerin her biri toprakları, sosyal ve mali yapısıyla bir birimi ifade ediyordu. Köylerin büyük bir kısmı bir sipahi denetiminde ve tımar sistemi içerisindeydi.

Köylüler devlete ait topraklarda tarım ve hayvancılık yapar ve ürünlerin bir kısmı ile raiyyet vergilerini öderdi; diğer küçük bir kısmı ise vakıf köyü olduğundan vergilerini vakfa verirdi. Köylerin bazıları da “derbentçi, köprücü, çeltikçi, küreci, yağcı, kuşçu gibi”, özel bir hizmete tahsis ediliyor ve bu türden hizmette bulunanlar bazı mükellefiyetlerden(avarız-ı divaniye gibi) muaf tutuluyordu.

Osmanlı döneminde kanunnamelerde “köy kethüdası” tabirinin geçmesi, diğer idari birim ve yöneticiler arasında köy kethüdasının zikredilmesi, bazı hükümlerde görevlerinden bahsedilmesi köy yöneticilerinin kethüdalar olduğunu ortaya koymaktadır. Gayri Müslim köylerin yöneticilerine de “kocabaşlar” adı

verilmekteydi. Osmanlılarda Selçuklarda oldu gibi bölgelere, yerlere ve zamana göre kethüda karşılığında kâhya, şeyh, emin, baş, bey ve muhtar kelimeleri de görülür.⁵⁰⁷

“Reaya” denilen köy halkı dirlik, vakıf, mülk reayası olarak başlıca üç sınıfa ayrılmıştır. İlk devirlerde Müslüman ve Hıristiyan olan köylerin tamamının halkı, kanunnamelerde reaya adıyla anılmıştır. Bu tabir sonraları bütün gayri Müslim halk için kullanılmıştır. Reaya ve köylünün askeri olmayan şer’i ve hukuki davalarına kadılar(yargıçlar) bakardı.⁵⁰⁸

2.2.2. Kaza

Köylerin birleşmesiyle oluşan kazalarda kadılar, alay beyleri ve subaşılar vardı. Kazaların inzibatı subaşılara ait olup şer’i ve hukuki muameleler kadılar tarafından görülürdü. Çok yakın bir tarihe kadar kullandığımız “kaza” tabiri kadıların idareleri dolayısıyla verilmiş bir isim olup, zamanımıza kadar gelmiştir.⁵⁰⁹

Bugünkü idari teşkilatta ilçenin karşılığı olan kaza, Osmanlılarda hem kadının idari bölgesini hem de bu bölgeyi tanımlayan coğrafi bir terim özelliği gösterir. Kazanın idari bir bölge haline gelişi XVII. yüzyıldan itibaren tam olarak belirginleşmiştir.

XII-XIV yüzyıllarda kadı, yetki alanı sebebiyle bir bakıma söz konusu idari birimle özdeş hale gelmişti. Bu durum, Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinde de aynı şekilde devam etti. Ancak, XV. yüzyılda devletin genişlemesiyle kaza bölgeleri kadıların da sayılarının artmasına paralel olarak çoğalmıştır.⁵¹⁰

Osmanlı devletinde eyalet-sancak-kaza şeklinde tek bir idari askeri teşkilatlanma olduğu ve kaza’nın da bunun en alt birimi olduğu görüşü tartışmalı olmakla beraber, denilebilir ki XV. yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu’nda en küçük birim, kaza’dır. Birkaç köyün bir araya gelmesi ile oluşan kaza, esasen bir kadının yargı çevresini belirler ve doğrudan merkeze bağlıdır. Kadı, askeri olmayan

⁵⁰⁷ Osman Gümüşçü-Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Köy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), EK-2: 85-87.

⁵⁰⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 1: 503.

⁵⁰⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 1: 503-504.

⁵¹⁰ Tuncer Baykara, “Kaza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 119-120.

şer'i ve örfî konulara bakardı. Bunun yanında o, bir kısım beledi işlerden de sorumlu idi.

Bu görevleri şu şekilde sıralanabilir: “Sanatkâr ve esnafın kontrolü, lonca düzeninin, yönetimin ve bununla ilgili kuralların gözetimi, şehrin ekonomik hayatıyla yakından ilgili olarak fiyat tespit ve kontrolü, diğer yandan şehirlerin alt yapısal tesislerinin denetimi, imar nizamının korunmasını gözetmek, vakıfların yöneticilerini denetlemek, bu konudaki atamalarla ilgili olarak arzda bulunmak gibi...”⁵¹¹

Osmanlı kadısının söz konusu bütün bu görevleri göz önüne alınırsa, onun kadar geniş bir görev alanı bulunan bir başka memur yoktur. Kadılar devletin merkezi yönetimi ile halk arasında bir bakıma köprü vazifesi görüyorlardı.

Vekayinamelerdeki kayıtlara göre, ilk kadıların İznik, Bursa ve Edirne gibi merkezlere tayin edildiği, yeni fethedilen yerlere de ikinci ve üçüncü derece kadıların gönderildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu belgeler ilk olarak Yıldırım Bayezid zamanında vezir-i azam Çandarlı Ali Paşa'nın marifeti ile kaza yönetimi ve kadı hiyerarşisinin bir nizama bağlandığını nakleder. Bir sancakta kaç kaza varsa o kadar kadı olurdu. Kadılar görev yaptıkları bu yerlerde kendilerine tahsis edilen tımarlar ile geçinirlerdi.⁵¹²

2.2.3. Sancak

Arapçada “liva” denilen sancak, aslında bayrak anlamına gelmektedir. Kaynaklar bu kelimenin “sanc” fiilinden geldiğini, “sivri bir şeyi bir yere saplama” anlamını taşıdığını kaydeder. Başka dillere giren sancak kelimesi Farsçada “nişan, âlem, başlık; kuşaklar üzerinde onları tutturmak için kullanılan süslü iğne” anlamına gelir. Sancak bütün bu manaları içinde “bayrak veya bunun temsil ettiği askeri birlik, bunların oluşturduğu idari bölge” anlamında yaygın olarak kullanılmıştır.⁵¹³

⁵¹¹ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, (Ankara: Turhan Kitapevi, 1994), 27.

⁵¹² İlber Ortaylı, “Kadı; Osmanlı Devletinde Kadı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 70.

⁵¹³ İlhan Şahin, “Sancak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36: 97-99; Kemal Çiçek- Cem Oğuz, “Teşkilat”, *Osmanlı*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 6: 82; J. Deny, “Sancak”, *İA*, 10: 188.

Kaynaklar, ilk Osmanlı sancakbeyleri için Orhan Gazi'nin oğulları Süleyman Paşa ve Murad Gazi'nin isimlerini zikreder. Aşıkpaşazade, Orhan Gazi'nin Kandıra-İzmit yöresi sancağını oğlu Süleyman Paşa'ya, İnönü sancağını da Murad Gazi'ye verdiğini nakleder. Neşri'de ise, İzmit'i oğlu Süleyman Paşa'ya, Bursa'yı da Murad Gazi'ye verdiğini ve adına Bey sancağı dediğini kaydeder. Denilebilir ki bu eserlerin ortak fikri Süleyman Paşa ve Sultan I. Murad'ın ilk sancakbeyleri olarak atanmış olmalarıdır.

Bey sancağı tabiri Osmanlı da ilk XIV. yüzyılın ortalarına doğru kullanılmaya başlanmıştır. XV. yüzyılda “idare ve kumanda” anlamları yanında artık “idari bölge” manasında da geçmeye başlamıştır. Bu bağlamda sancak teriminin ilk dönemlerde askeri bir ağırlığı vardı. Ancak zamanla eyaletlere bağlı sancak beyi idaresindeki idari bir bölgeyi de ifade etmiştir. Böylece Osmanlı tımar sistemi içinde hem bir gelir dilimini belirten dirlik ve askeri birlik, hem de o sancağa bağlı tımarlı askerlerin bulunduğu bölgeyi tanımlamaya başlamış ve bir idari birim tanımı olarak yaygınlaşmıştır.

Osmanlıların Rumeli'ye geçmesi ve fetihlerin bu yönde yoğunlaşması sonunda bölgede yeni sancaklar oluştu ve 1361 yılından sonra Balkanlardaki fetihlerin de artmasıyla sancaklar üzerinde bir kontrol mekanizması kurulmasını zaruri hale getirdi. Bunun neticesinde Sultan I. Murad Lala Şahin Paşa'yı Rumeli'deki beylere kumandan tayin etti. Böylece Osmanlıda “beylerbeyi” kavramı ortaya çıktı ve Osmanlı taşra teşkilatında beylerbeylik sancaklar üzerinde bir kontrol mekanizması oldu.

Eyaletlerin alt birimi olarak görülen sancakların kaza, nahiye ve köyler gibi belli coğrafi sınırı vardı. Bir iki istisna dışında bugünkü bir ilin coğrafi olarak genişliği ancak bir Osmanlı sancağı genişliğinde idi.

Sancakların en yüksek idarecisi “mir-liva” da denilen, sancak beyiydi. Sancak beyleri sancakların merkezinde bulunan kazada ikamet ederdi. Sancak beyini sancağa bağlı diğer kaza ve nahiyelerde zaim, subaşı veya voyvoda denilen ve daha ziyade asayiş işleriyle görevli olan bir kişi temsil ederdi. Sancak beyleri “seyfiye” veya “ehl-i örf” adı verilen zümrenin içinde yer alırdı.

Sancağındaki subaşı, alay beyi, dizdar ve sipahi gibi ehl-i örfün amiri olan sancak beyinin başlıca görevi bölgesindeki asayiş sağlamaktır ve sipahi ile reaya arasındaki münasebetlerin kanuna uygun biçimde yürütülmesini temin etmektir.⁵¹⁴

2.2.4. Beylerbeyilik

Osmanlı devlet teşkilatında eyalet idaresinden sorumlu askeri ve mülki idari yetkileri taşıyan en yüksek görevli olan Beylerbeyi'nin idaresindeki, Osmanlı taşra teşkilatının yine en büyük idari birimi beylerbeyliğidir. Fars kültüründen alınmış olduğu tahmin edilen bu yöneticilik birimi Osmanlı kaynaklarında beylerbeyinin dışında, mir-i miran, emir-i us, emir'ül-ümera ve vali ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

Menşei hakkında farklı görüşler söz konusu olsa da Fuat Köprülü ve İ. Hakkı Uzunçarşılı Beylerbeyliğinin Anadolu Selçukluları, İlhanlılar, Altın Orda ve Memlükler'de aynı veya farklı isimlerle var olduğunu kaydetmektedirler.⁵¹⁵

Daha önce belli bir bölge ile doğrudan doğruya münasebeti olmayan Beylerbeyliği, 14. yüzyıla kadar Osmanlı Devletinde taşra kuvvetlerinin kumandanı ve çeşitli sancaklara dağılmış beylerin topluca amiri durumundaydı. Ancak ilk defa olarak Sultan I. Murad döneminde Lala Şahin Paşa, Rumeli'deki fetihlerin idaresi için, Rumeli Beylerbeyi olarak tayin edildi. Böylece Rumeli beylerbeyliği idari bir birim olarak ortaya çıkmış ve ilk beylerbeyliğinin merkezi Edirne olmuştur. Daha sonra 1393 yılında Yıldırım Bayezid'in merkezi Ankara olmak üzere Anadolu'daki toprakların idaresini Anadolu beylerbeyliği olarak Timurtaş Paşa'ya havale etmesiyle beylerbeyliğinin sayısı ikiye yükselmiştir.⁵¹⁶

Osmanlı'nın ilk devirlerinde Rumeli ve Anadolu beylerbeyilikleri vardı. Önemli olması açısından Rumeli beylerbeyiliği Anadolu beylerbeyliğinden daha üstün bir konuma sahip idi. Rumeli beylerbeyliğinin merkezi Manastır, Anadolu beylerbeyliğinin merkezi ise Kütahya idi. Kütahya'nın şehzade sancağı olduğu

⁵¹⁴ Şahin, "Sancak", 36: 97-99.

⁵¹⁵ Mehmet İpşirli, "Beylerbeyi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: 69.

⁵¹⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 1: 502; Halil İnalçık, "Rumeli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35: 232-235; İpşirli, "Beylerbeyi", 6: 69.

yıllarda geçici bir süreliğine Ankara ve daha sonra da daimi olarak Kütahya merkez olmuştur.⁵¹⁷

Kaynaklar beylerbeyliğinin kuruluş döneminde süresinin uzun olduğunu ancak özellikle XVII. yüzyıldan itibaren çeşitli nedenlerden ötürü sık sık değiştirildiğini ve süresinin önceye nazaran çok kısa olduğunu kaydeder. Öyle ki XVII ve XVIII. yüzyılda bir beylerbeyi aynı yıl içinde iki üç defa bir eyaletten diğerine tayin edilirdi.

Beylerbeyilerin görevleri, yetki ve sorumlulukları barış ve savaş dönemleri olmak üzere farklılıklar gösterebiliyordu. Ayrıntılarına beylerbeyi beratlarında yer verilen bu görevler, Tevkii Abdurrahman Paşa'ya ait kanunnamede genel olarak, reyanın korunması, askerinin düzeninin sağlanması, zulmün bertaraf edilmesi, eyaletlerin idaresi ve seferlere katılmak olarak sıralanmaktadır. Bunun yanında eyalete bağlı sancakbeylerinin, kadıların ve sair idarecilerin ona tabi olması, eğer vezareti varsa çevresindeki beylerbeylerinin de ona itaat etmesi gerektiği belirtilmektedir.⁵¹⁸

En büyük görevlerinden biri tımarların verilmesi olan beylerbeylerinin geniş yetkileri vardır. Zira buldukları bölgenin en büyük askeri amiri ve kumandanı durumunda olmaları onların yetki ve sorumluluklarını oldukça arttırmıştır. Bunun yanında kaynaklardan anladığımız kadarıyla, bölgelerin fethinde ve eyaletlerin oluşumunda büyük hizmetleri olan beylerbeylerin stratejik yerlerde görev yapanları diğerlerine nazaran daha yetkiliydi.

Osmanlı Devleti'nde ilk beylerbeylik unvanına sahip olan ve Osmanlılarda "darul-cihad" olarak kabul edilen Rumeli beylerbeyliği, diğer beylerbeylikler arasında mevki olarak en önde idi. Rumeli her konuda üstün tutulmuş, Rumeli kazaskeri, defterdarı ve beylerbeyi protokolde önde gelmekteydi. Seyfiye zümresi içerisinde yer alan beylerbeyi, protokol olarak diğer seyfiye ve ilmiye mensuplarından daha önce gelirdi. Buldukları yerlerde saltanat vekili olarak telakki edilirdi.⁵¹⁹

⁵¹⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 1: 504.

⁵¹⁸ İpşirli, "Beylerbeylik" 6: 69-74.

⁵¹⁹ İpşirli, "Beylerbeylik" 6: 69-74.

2.3. SULTAN I. MURAD DÖNEMİNDE ORDU

Osmanlı askeri teşkilatı söz konusu olduğunda şüphesiz en başta bahsedilmesi gereken, ilk fetihleri gerçekleştiren atlı aşiret kuvvetleridir. Kaynaklar, Osmanlı askeri teşkilatının Selçuklulardan, İlhanlılardan ve Memlukulardan etkilenmiş olduğunu kaydeder.⁵²⁰ Osmanlı devleti, sonraki dönemlerinde de devam ettirdiği sınırdaki atlı asker bulundurma âdetini rutin bir hale getirmiştir.

Beyliğin gelişip büyümesiyle doğru orantılı olarak Osmanlı'da ordu da sürekli bir gelişim ve değişim halindeydi. İlk zamanlarında aşiret kuvvetlerinden istifade edilen Gazi Orhan Bey, devletin temelini atarken yalnız süvari olan bu kuvvetlerin yerine veziri Alaüddin Paşa ile Kadı Cendereli Kara Halil'in de tavsiyeleriyle Türk gençlerinden oluşmak şartıyla biner kişilik yaya ve müsellemler(süvari) adlarıyla muvazzaf iki sınıftan oluşturdu.⁵²¹ Osmanlı ordusunda sürekli bir hale gelen piyade ve süvari birlikleri de diyebileceğimiz bu iki askeri sınıfın sayıları, sonraki dönemlerde daha da artmıştır. Kaynaklar, Bursa'nın fethi sırasında aşiret kuvvetlerinin yetersiz olmasını, istenildiğinde hızlı bir şekilde toplanamamasını Orhan Bey'i böyle bir düzenlemeye sevk ettiğini kaydeder.⁵²²

Özellikle Orhan Bey ve Sultan I. Murad'ın ilk zamanlarında Osmanlı Ordusu, düşman kuvvetlerine karşı başarılı mücadeleler veren ve birçoğunda muvaffak olan bu yaya, müsellemler ve aşiret kuvvetleriydi. Yaya ve müsellemlere savaş sırasında günlük ikişer akçe verilir, bunun dışındaki zamanlarda ise kendilerine tahsis edilen toprağı işler, öşür ve diğer vergileri vermezlerdi. Yaya ve müsellemler, XV. yüzyılın ortalarına kadar fiili olarak askeri hizmette bulundular ve daha sonra da geri hizmetlerde görev aldılar.

Aslında yaya ve müsellemlerin kurulmasıyla Osmanlı Devleti'nde ilk düzenli ordu kurulmuş oluyordu. Aşiret kuvvetlerinden ayrılan bu daimi ordunun yanında Gazıyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum ve Bacıyan-ı Rum isimleriyle savaşa katılan kuvvetler de vardı.

⁵²⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 1: 508.

⁵²¹ M. Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, 1. bs. (İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1977), 21; Abdulkadir Özcan, "Osmanlılar; Askeri Teşkilat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 512-515; Bülbül, *Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi*, 135.

⁵²² Aksun, *Osmanlı Tarihi*, 1: 54-55.

Rumeli ve Anadolu'da hızla ilerleyen Osmanlı Ordusunda askere sürekli ihtiyaç duyuluyordu. Özellikle Sultan I. Murad döneminde askeri teşkilat daha geliştirildi. Selçuklu ve Memluklularda olduğu gibi sürekli, maaşlı, yaya ve atlı bir ordu meydana getirilmiştir. Bunun sonucunda Yeniçeri, Cebeci ve Sipahi denilen Kapıkulu ocakları ortaya çıkmıştır.

Sultan I. Murad döneminde Trakya ve Balkanlar'da yerleşmeler sonucu Rumeli Tımarlı Sipahi askerleri artmıştır. Bu durum onun, Anadolu'daki rakiplerine karşı üstünlüğünü sağlamıştır. Ayrıca uçlara sürülen yürük grupları da o dönemin başlıca akıncı kuvvetlerini oluşturuyordu.⁵²³

Sultan I. Murad zamanında, özellikle Rumeli'deki fetihlerle birlikte, savaş esirlerinin artması, kıymetlerinin azalması ve askere de ihtiyaç duyulması sebebiyle, Çandarlı Kara Halil Paşa ile Konyalı Fakih Kara Rüstem, muharebelerde esir düşen Hıristiyanlardan askerliğe uygun olanlarının, yetiştirilerek bir askeri sınıf meydana getirilmesini tavsiye etmiştir. Kabiliyetli olan bu esirler, ilgili bir kanun çıkartılarak, önce Türk ailelerin yanına lisanı, dini, geleneği ve terbiyeyi öğrenmeleri için dağıtılırlardı. Daha sonra askeri eğitim için bir akçe gündelikle acemi ocağına, oradan da iki akçe gündelikle yeniçeri kışlalarına verilirlerdi.

Böylelikle temelleri yaya askerleri olarak Orhan Bey zamanında atılan sürekli ordu bundan sonra "Yeniçeri Ocağı" ismini alacaktır. Kaynaklar bu usulün "Çeriğ" adıyla Selçuklu ve İlhanlılarda da var olduğunu kaydeder. Ancak usul olarak Osmanlılarda ki sistem diğerlerinden farklıdır. Diğerlerinden farklı olarak Osmanlıda Yeniçeri ocağının kuruluşu, padişahın şahsına bağlı ve onun kölesi olan merkezi bir mahiyetteydi.

Savaşta esir düşen erkeklerden devlet hissesi olarak ayrılan ve bu amaçla değerlendirilen beşte bir çocuğa "pencik oğlanı" denilirdi. Yeniçeri ocağına asker yetiştirmek için acemi ocağı ilk defa Gelibolu'da kurulmuştur. Gelibolu'daki bu acemi ocağı sekiz bölükten oluşmaktaydı.

Padişahın yanındaki kuvvetlerden, yaya askeri, kapıkulu ocaklarının en kalabalığı ve nüfuslu olan yeniçeri ocağı, Sultan I. Murad döneminde 1363 tarihinde kurulmuştur. Genel olarak yeniçeri ocağının Edirne'nin fethinden sonra

⁵²³ Halil İnalçık, "Murad I", 31: 163.

kurulduğu kabul edilir. Zira ilk yeniçeri kışlası Edirne’de yapılmıştır. Yeniçeri ocağı XV. yüzyıl ortalarına kadar yaya bölükleri ismi ile bir sınıftan oluşuyorken 1451 yılında sekbanlarla iki sınıfa daha sonraki dönemlerde de ağa bölükleri ile üç sınıfa çıkmıştır.⁵²⁴

Kapıkulu ocaklarının yaya kısmında olan topçu ocağı, top dökmek, top mermisi yapmak ve top atmak gibi işlerle iştigal ederdi. Osmanlı ordusunda ilk defa 1389 yılında Kosova savaşında top kullanılmış ve bundan sonra da çok önemli bir savaş silahı haline gelmiştir. Topçu ocağına, erat acemi ocağından alımlar yapılırdı ve bunlara şagirt(çırak) denilirdi.

XIV. yüzyılda Dubrovnik’te top sanayisi Sırlara ve Osmanlılara top sağlamaktaydı. Bu baptan Kosova savaşında her iki tarafın da top kullanmış olduğu kesindir. Orhan Bey zamanında kurulmuş olan donanma Sultan I. Murad döneminde daha da gelişerek önemli bir güç haline gelmiştir. Biga ve Sezapol liman kuşatmalarında önemli bir rol üstlenmiştir. Ayrıca Gelibolu ve Aydıncık o dönemin başlıca donanma üstleri idi. Kaynaklar Sultan I. Murad döneminde klasik Osmanlı ordusunun esas kolları ile oluşmuş olduğunu kabul eder.⁵²⁵

1389 Kosova seferinde kendilerinden söz edilen Kapıkulu süvarileri de diğer kapıkulu ocakları gibi maaşlı askerlerdi. Bu ocağa, Enderun’dan, Enderun’a adam hazırlayan Edirne, Galatasaray, İbrahim Paşa Saraylarındaki iç oğlanlardan ve yeniçerilerden asker alınırdı. Bu süvarileri tımarlı sipahilerden ayırmak için, kendilerine “bölük halkı” da denilirdi. Sonradan kapıkulu süvarileri için yalnız sipahi ifadesi kullanılmıştır. Kanunnameye göre bu ocak Sultan I. Murad döneminde sipahi ve silahtar olmak üzere iki bölük olarak oluşmuştur. Daha sonraları bu iki bölüğe, sağ ve sol ulufeci, sağ ve sol garipler adında dört bölük daha eklenmiştir.⁵²⁶

2.4. SULTAN I. MURAD DÖNEMİNDE HUKUKİ VE ADLİ TEŞKİLAT

Osmanlı Devleti’nin üç kıtada yüzyıllar süren hâkimiyetinin şüphesiz en önemli nedeni, devletin yönetim biçiminin temel dayanak noktasının adalet üzerine

⁵²⁴ Özcan, “Osmanlılar; Askeri Teşkilat”, 33: 512-515.

⁵²⁵ Halil İncelik, “Murad I”, 31: 163.

⁵²⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 1: 507-518; Bülbül, *Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi*, 134-145.

inşa etmiştir. Adalet teşkilatını kurarken daha önceki İslam devletlerinden faydalanan Osmanlı Devleti, daha ilk kuruluş yıllarından itibaren hukuk sistemini sağlam temeller üzerine inşa etti. Osman Gazi ve Orhan Gazi başta olmak üzere Osmanlı, en tanınmış ve yetkin âlimlerini kadı olarak atamıştır.

Tarihi kayıtlara göre Osmanlı Devleti'nde ilk "kadı"nın Osman Gazi tarafından tayin edildiği bilinmektedir. II. Mehmed'in yönetime geçip tayinlerde yeni düzenlemeler yapana kadar, kadılar erken dönemde kazaskerlerin merkezi otorite ile yazışmaları sonucu padişah tarafından tayin edilirdi. Daha sonraları kadı olarak atanacak kişilerde kazaskerlerin teklifi önem kazanmış ve sonuç olarak veziri azam tarafından değerlendirilmek suretiyle kadı olarak atamaları yapılmıştır.⁵²⁷

Kaynaklardan edindiğimiz bilgiler ışığında, ilk dönemlerinde henüz yazılı bir hukuk kaynağı bulunmayan Osmanlı hukuk sistemi, Türkiye Selçuklularının hukuki uygulamalarını devam ettirmiştir. Ayrıca Osmanlı yeni fethettiği ülkede halkın devlete olan güveninin sağlanması için bölgede bulunan hukuki uygulamaların bir süre daha devamını sağlamış, onları hemen kaldırmamıştır.

Osmanlı hukuk sistemi şer'i ve örfi olmak üzere ikiye ayrılırdı. Söz konusu örfi hukukun kaynağı töre ve geleneklerin getirisi olan buyruklar idi. Şer'i hukukun kaynağı ise bir İslam devleti olarak, Osmanlıda Kur'an, Hadis, Kıyas ve İcma düzleminde belirlenen hukuk uygulamalarıdır. Bu anlamda klasik İslam hukukuna "şer'i hukuk" denirken padişahların kanunlarıyla belli bir süreç içerisinde konan kurallar ise farklı bir şekilde olduğundan ayrı bir isimle, "örfi hukuk" adıyla anılmıştır.⁵²⁸

XV. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti'nde hukuk sistemi ve adli teşkilat önemli bir gelişim göstermiştir. Kanunname-i Âl-i Osman ilk Osmanlı kanunnamesi olması bakımından Osmanlı hukuk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Yine şer'i hukukun en önemli unsurları olan şeyhülislam, XV ve XVI. yüzyıllarda verdikleri fetvalarla Osmanlı Devleti'nde şer'i hukukun şekillenmesinde önemli katkılarda bulunmuşlardır.

⁵²⁷ Ekrem Buğra Ekinci, "Osmanlı Hukukunda Mahkeme Kararlarının Kontrolü (Klasik Devir)", *Bellekten Dergisi*, 65 /244 (Aralık 2001): 960-1005.

⁵²⁸ Mehmet Akif Aydın, "Osmanlılar; Hukuki Adli Yapı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 515-521.

Osmanlı hukukunun istikrarlı bir şekilde uygulanmasında hâkim mezhep anlayışının da rolü vardır. Kadı ve müftülerin tabi olacakları mezhep konusunda başlangıçta özellikle XVI. yüzyıldan önce, bir sınırlama getirildiği bilinmemekle beraber Anadolu ve Rumeli kadılarının Hanefi mezhebinden seçilmesi bu mezhebe bir üstünlük sağlamış ve fiilen söz konusu bölgelerde Hanefi mezhebinin içtihatları hâkim olmuştur. Aslında bölgedeki nüfusun çoğunlukla Hanefi mezhebine tabi olması da böyle bir tercihte etkili olmuştur. Bunun yanında gerektiğinde diğer mezheplerden vekil tayin edilerek bir hukuki problemin çözümünde bu mezheplerin sağladığı kolaylıklardan yararlanılmaktaydı. Ancak XVI. yüzyıldan itibaren bu konuda bir kısıtlamaya gidilmiş ve Hanefi mezhebinin dışındaki görüşlerin uygulama imkânı tamamen ortadan kaldırılmıştır.⁵²⁹

Osmanlı Devleti'nde bütün davalar genel olarak şer'î mahkemelerde ve hâkim olarak kadılar tarafından görülürdü. Kadının verdiği kararı kabul etmeyen halk, itirazını bu konuda en üst makam olan divan-ı hümayuna başvururdu. Yargılama esnasında ise kadı, tek başına görev yapmakla birlikte yanında bir danışma meclisi de bulunabilirdi.

Osmanlıda kadı devletten resmi olarak maaş almaz, yaptığı işin karşılığını davaların görülmesi esnasında alınan harçlardan temin ederdi. Kadı aynı zamanda kadılık görevi dışında da çalışıp kazanması mümkündü.

Görev süreleri genel olarak 18 ay ila 36 ay arasında sınırlandırılmıştır. Bu o dönemde, kadının tarafsızlığını kaybetmemesi için alınan hukuki bir tedbirdir.⁵³⁰

⁵²⁹ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, 1. bs. (İstanbul: FEY Vakfı Yayınları, 1992), 4: 40.

⁵³⁰ Aydın, "Osmanlılar; Hukuki Adli Yapı", 33: 515-521.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SULTAN I. MURAD DÖNEMİNİN İLİM VE KÜLTÜR HAYATI

3.1. DÖNEMİN ÂLİMLERİ VE YAZILAN ESERLER

İslami geleneğin ve İslam coğrafyasının güçlü ve önemli bir temsilcisi olacak olan Osmanlı Devleti'nde ilim denilince akla en başta Kur'an'ı doğru anlamak üzerine bina edilmiş ve belki de tek gerçek ilim olarak görülen İslami bir yapı gelir. Zira bu durum, "Bütün kitaplar ve ilimler tek bir kitabın anlaşılması içindir." ifadesinde kendini bulmuştur.

Söz konusu bu bilginin temel kaynaklarını da Kur'an ve onun en baştaki açıklayıcısı konumundaki Hz. Peygamberin hadisleri oluşturuyordu. Akıl ise bu hizmette sadece bir tamamlayıcı unsur hükmünde idi. Bu yönüyle ilk Osmanlı âlimlerinde, gelenekçi bir anlayış ve daha çok önceki örnekleri izleme ilkesi, dini hukukta ve İslam ilminin her yönüyle rehberi olmuştur. Bundan dolayı, Osmanlı'nın ilk dönemlerinde sadece derleme, özetleme, şerh ve haşiye ilmi çalışmaların genel bir tarzı olmuş ve Osmanlı uleması ancak bu türden eserler vermişlerdir.⁵³¹

Osmanlı Devleti ilme ve ilim adamlarına büyük önem vermiştir. Zira daha kuruluş yıllarında Osmanlı sultanları ilmi önemsemiş ve ilim adamlarını her zaman üst bir sınıf olarak görmüşlerdir. Onlar ulemayı sorumlu mevkilere getirmiştir. Ayrıca onları himaye etmeyi, onların fikirlerinden yararlanmayı ve çalışmalarında teşvik etmeyi daima bir devlet politikası haline getirmişlerdir.

Osmanlı âlimlerinin çoğu kadı, müftü ya da müderris olarak görev yapıyordu. Farklı geçmişlere sahip ve farklı merkezlerde yetişmiş olan bu âlimlerin görece seçkin olanları Bursa, Edirne ve İznik gibi Osmanlı'nın büyük şehirlerinde ikamet ediyorlardı. Çoğu fakir ailelerden gelen bu âlimler, İslam ilimlerinin anahtar dili olan Arapçaya ve bunun yanında Farsçaya bu dilleri yazacak kadar hâkimdiler. Kaynaklar Osmanlı âlimlerinin dini ve hukuki eserlerinde Arapçayı kullandıklarını ve fakat bununla birlikte daha XIV. yüzyılda Türkçeye çeviri yaptıklarını da kaydeder.

⁵³¹ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009), 181-182.

Sultan I. Murad döneminde özellikle Rumeli'deki fetihlerle devletin coğrafi sınırları genişlerken, bununla beraber Bursa, Edirne ve İznik başta olmak üzere bu önemli şehirlerde de dönemin ilmi müesseseleri olan medreseler açılıyor ve ilmi çalışmalar için bir merkez haline getiriliyordu. Bu kısımda bu döneme ait tanınmış önemli ilim adamlarından, şeyhlerden ve şairlerden bahsedeceğiz.

Taşköprülüzade eserinde Sultan I. Murad dönemi âlimleri arasında Kadı Mahmud, Kadızade Rumi, Şeyh Cemaleddin, Burhaneddin Ahmed, Hacı Bektaş, Muhammed el-Küşteri ve Postinpuş isimlerini kaydederken; Zuhuri Danışman ise bunlardan farklı olarak, Şeyh Oğlu ve Şair Ahmedî isimlerini kaydetmiştir.⁵³² Bizler araştırmamıza bu isimlerin tümünü almakla beraber bunun dışında bazı kaynaklarda Sultan I. Murad dönemi ile ilgili verilen başka ilim adamlarının da isimlerine yer verdik.

3.1.1. Cemaleddin Muhammed Aksarayî

Sultan I. Murad devrinde dini, edebi ve akli ilimler alanında ün yapmış âlimlerden biri olup tam ismi Molla Azam Şeyh Cemaleddin b. Muhammed el-Aksarayî'dir. İsminden de anlaşılacağı üzere Aksaraylıdır. Doğum tarihi ve öğrenimi ile ilgili ayrıntı vermeyen kaynaklar bu alimin Aksaray'da yaşadığını ve ilmi faaliyetlerini burada sürdürdüğünü nakletmektedirler. Bazı kaynaklar soyunun Fahrettin er-Razi'ye dayandığını ve kendi döneminde onun, Cemali nisbesiyle tanındığını kaydeder.

İlmi vukufiyetinin bilinmesi açısından Aksarayî, o dönemde Cevherî'nin *es-Sıhah* isimli lügatini ezbere bilenlerin tayin edildiği Aksaray Zincirli Medresesi'nde müderrislik yapmış ve öğretim faaliyetini burada sürdürmüştür. Kaynaklara göre o talebelerini üç kısma ayırırdı. Birinci kısma evinden medreseye giderken yol boyunca, ders verirdi ki bunlara “meşşaiyyun” denilirdi. İkinci kısım öğrencilerini medresenin revaklarında toplayıp ders yapardı; bunlara da “revakiyyun” adı verilirdi. Son kısım öğrenciler ise medrese içinde ders gören öğrencileriydi.

⁵³² Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 221; Taşköprülüzade Ahmed b. Mustafa, *eş-Şekaiku'n-Numaniyye fi ulemai'd-Devleti'l-Osmaniye(Osmanlı Bilginleri)*, çev. Muharrem Tan, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2007), 35-40.

Tefsir, hadis, fıkıh, ahlak, edebiyat ve tıp alanında birçok eser kaleme alan ve pek çok talebe yetiştiren Aksarayî, zamanının ilim ve irfan hayatına büyük hizmetlerde bulunmuştur. Ayrıca Osmanlıların meşhur âlimi Molla Fenari de onun öğrencileri arasında bulunmaktadır. Seyyid Şerif el-Cürcanî, Aksarayî'nin namını duyup talebesi olmak için Karaman'a gitmiş, ancak oraya vardığında Aksarayî'nin öldüğü haberini almıştır. Ancak burada karşılaştığı, onun öğrencisi Molla Fenari ile Mısır'a gitmiştir.

Ölüm tarihi ile ilgili kaynaklarda farklı bilgilerin bulunduğu Cemaleddin Muhammed Aksarayî muhtemelen 791/1388-89 tarihinde memleketi Aksaray'da vefat etmiştir.

Eserleri:

1. *Şerhu'l- İzah*: Kazvini'nin *el-İzah* adlı eserinin şerhidir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı bir nüshası vardır. Yazılış tarihi Hicri 776 olan ve kendi el yazısıyla yazılmış "izah" şerhi nüshası İbrahim Paşa Kütüphanesi'ndedir.
2. *Haşiye ale'l- Keşşaf*: Zemahşerî'nin *el-Keşşaf*'na bir haşiyedir.
3. *İ'tirazat ala Şerhi'l- Keşşaf*
4. *Haşiye ala Şerhi Mecmai'l-Bahreyn*: İbnü's-Saati'nin kendi eserine yazmış olduğu Hanefî fikhına dair şerhin haşiyesidir.
5. *Es'ile ve Ecvibe*: Tefsir, hadis ve fıkha dair soru ve cevaplarından oluşan bir eserdir.
6. *Hallü'l-Mucez*: İbn Sina'nın el-Kanun fi't-Tıb eseri üzerine İbnü'n-Nefis tarafından *Mecazü'l-Kanun* adıyla yapılmış çalışmanın şerhidir. Eser birkaç defa basılmıştır.
7. *Keşfü'l-İrab*: Taceddin el-İsferâyini'nin nahve dair *Lübbü'l- Elbab fi ilmi'l- İ'rab* adlı eserinin şerhidir.
8. *Ahlak-ı Cemalî*: İslam ahlakı programının bir devamı niteliğinde olduğu anlaşılan çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde insanın kendi şahsına, ikinci bölümde aile fertlerine, üçüncü bölümde ise diğer insanlara karşı görevler anlatılmıştır.
9. *Şerh-i Müşkilati'l- Kur'ani'l-Kerim*: Farsçadır.

10. *Şerh-i Müşkilati'l- Ehadis*: Farsçadır.⁵³³

3.1.2. Molla Burhaneddin Ahmed

3 Ramazan 745'te (8 Ocak 1345) doğdu; asıl adı Ahmed olup dönemin Kayseri kadısı Şemseddin Muhammed'in oğludur. Erzincani ismiyle Emir kadı olarak meşhur olmuştur.

Burhaneddin Ahmed babasının sıkı gözetimi altında küçük yaşta öğrenime başladı; Arapça, Farsça, lügat, sarf, nahiv, hat, aruz, hesap ve mantık dersleri aldı. Ayrıca bütün bu ilimlerin yanında spora düşkünlüğü de vardı. Ata biner, kılıç kullanır ve ok atardı.

757/1356 yılında babasıyla birlikte Dımaşk'a, iki yıl arada kaldıktan sonra da Mısır'a, Kahire'ye gitti. Burada fıkıh, feraiz, hadis ve tefsir dersleri aldı. Daha sonra 1362 yılında tekrar Dımaşk'a geçerek orada, akli ve nakli ilimlerde çağının önderi sayılan Kutbüddin er-Razi'den bir buçuk yıl riyazî ilimler ve ilahiyat dersleri aldı. 19 yaşlarında iken buradan hacca gitti. Hac dönüşü bir süreliğine Halep'te kalarak burada ilmi faaliyetlerde bulundu. Babasının vefatının ardından 1364 yılında Kayseri'ye döndüğünde, Eretnaoğlu Mehmet Bey tarafından Kayseri kadılığına tayin edildi ve onun kızı ile evlendi. Ayrıca kaynaklarda, Erzincan Kadılığı yaptığı ve Erzincan emirliğinde de bulunduğu kaydedilmektedir.

1365 yılında Eretnaoğlu Mehmet Bey'in öldürülmesi sonucu yerine geçen 13 yaşındaki oğlu Alâeddin Ali Bey'in kabiliyetsiz ve zayıf kişiliği sebebiyle kısa sürede devletin otoritesi sarsıldı. 1375 yılında Karaman oğlu Alâeddin Bey Kayseri'yi ele geçirdi. Kadı Burhaneddin önce Kayseri'deki çiftliğinde inzivaya çekildiyse de daha sonra bazı devlet adamlarının yardımıyla Kayseri'yi Karaman oğullarından geri aldı. Kadılığının yanı sıra askerlik ve siyasetteki yeteneği sayesinde vezirlik yaptığı sırada beyliği tamamen idaresine almaya çalıştı ve Alâeddin Ali Bey ile girdiği mücadeleyi kazanan Kadı Burhaneddin idari ve askeri yetkileri ele geçirdi ve kendisine "melikü'l-ümera" ünvanı verildi.

⁵³³ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, (İstanbul: Meral Yayınevi, 1975), 1: 291; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 221; Taşköprülüzade, *eş-Şekaiku'n-Numaniyye*, 36-38; Mustafa Öz, "Cemaleddin Aksarayı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: 308-309.

Kadı Burhaneddin, Akkoyunlu Hükümdarı Karayülük Osman Bey ile yaptığı savaşta esir düştü. Kadı Burhaneddin ile beraber Sivas önlerine gelen Karayülük Osman Bey Sivas surlarının önünde onun başını kestirdi. Muhtemelen Zilkade 800/ Temmuz 1385 tarihinde ölen Kadı Burhaneddin'in kabrinin nerede olduğu hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Sivas halkı tarafından hala ziyaret edilen türbe bugün harap durumdadır ve mezar taşları Gök Medrese'de muhafaza edilmektedir. Hülasa, onun sağlam karakterli, yetenekli, âlim, adil, zeki, aynı zamanda ilim adamlarını koruyan, iyi bir asker ve cesur bir hükümdar olarak tanındığı ifade edilebilir.

İngiliz müsteşriklerden olan Gibb'in Osmanlı Şiirleri tarihinde kadı Burhaneddin'e ait neşrettiği bir şiir şöyledir:

Hemişe âşık gönlü büryan olur;

Her nefes garip gözü giryan olur.

Sofilerin dileği mihrab-u-namaz

Er kişinin arzusu meydan olur.⁵³⁴

Eserleri:

1. *İksirü's-sa'adat fi esrari'l-ibadat*: Eser 798/1395-96 tarihinde tamamlanmıştır ve ibadetlerin hikmetleri hakkındadır.

2. *Tercihu't-Tevzih*: Haşiye ale't-Telvihi; Eser 4 Şaban 799/19 Mayıs 1936'da yaklaşık bir yılda tamamlanmıştır.

3. *Divan*: Bulunan tek nüshası Londra kütüphanesindedir.⁵³⁵

3.1.3. Kadı Mahmud Efendi

Osmanlının ilk dönem meşhur kazasker ve kadılarından olan Kadı Mahmud Efendi, uzun ömrü sebebiyle "Koca Efendi" lakabıyla bilinmektedir. Babasının adı Muhammed, doğduğu yer Sultan-önü'dür. Erken yaşta iyi bir eğitim alıp, tefsir, hadis ve fıkıh alanında zamanın en önemli âlimlerinden oldu.

⁵³⁴ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 367.

⁵³⁵ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 367; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 221; Taşköprülüzade, *eş-Şekaiku'n-Numaniyye*, 39; Abdülkerim Özeydin, "Kadı Burhaneddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 74-75.

Halk tarafından çok sevilen bir âlim olan Koca Efendi'nin namı Orhan Gazi tarafından da fark edildi. Orhan Gazi ilminin üstünlüğünü, ahlakının güzelliğini takdir etti. Onu Bursa'ya çağırdı ve Bursa Kadılığına getirdi. Taşköprülüzade Sultan I. Murad'ın da Kadı Mahmud'u Bursa şehrine kadı olarak görevlendirdiğini yazar. Bunun yanında onu adil bir kadı olduğu anlaşılmaktadır. Zira onun uzun süre kadılık görevinde bulunması bunun en büyük katı olarak zikredilebilir.

Sonraları kazaskerlik makamına, Osmanlının en yüksek ilmi mevkisine getirilen koca efendi, Sultan I. Murad Han'ın şehzadesi, sonradan "yıldırım" lakabıyla meşhur olacak olan Beyazıt Bey'in Germiyan Bey'i Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun ile evlenmesinde, düğün alayına başkanlık etmiştir. Üç bin kişilik bir askeri heyet ile Kütahya'ya giren Koca Efendi çeyiz olarak beyliğin kuzeybatısındaki şehirleri de teslim aldı. Bu hadisede Kadı Mahmud Efendi'nin rolü büyüktür. Kaynaklar, devletler üstü bir üne sahip olan Koca Efendi'nin özellikle Anadolu'da birliğin kurulması noktasında daima Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldığını kaydeder.

Kaynaklarda eserleriyle ilgili bir bilgiye rastlamadığımız Kadı Mahmud Efendi, Sultan I. Murad döneminde tahsilini tamamlayan Musa Paşa'nın (Kadızade-i Rumi) dedesidir. O yaklaşık kırk yıl kadılık ve kazaskerlik görevinde bulunmuştur.⁵³⁶

3.1.4. Alaaddin Ali Esved

Sultan I. Murad zamanının meşhur ilim adamlarındandır. Asıl adı Ali, babasının adı ise Ömer'dir. Kendisine, Alâeddin ve Esved lakapları verildi. Fakat daha çok Kara Hoca ismiyle tanındı. Nisbesi Karahisarî'dir. Doğum tarihi ile ilgili kaynaklarda bir bilgiye rastlamadığımız Kara Hoca Afyonkarahisar doğumludur.

İlk eğitimini Karahisar'da yapan Kara Hoca, daha sonra İran'a gitti. Burada birçok âlimden ve eserden istifade eden Kara Hoca, Fahrettin er-Razi'nin talebeleriyle yakından görüştü. Ayrıca Cemalettin Aksarayî'den ders aldı. Tasavvuf yolunda ilerleyen Kara Hoca, hadis, tefsir ve fıkıh alanında ileri derecede bilgi sahibi oldu. Burada eğitimini tamamladıktan sonra Orhan Gazi döneminde Anadolu'ya

⁵³⁶ Taşköprülüzade, *eş-Şekaiku'n-Numaniyye*, 35; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2: 221.

geldi ve İznik medresesi müderrisi olan Molla Taceddin'in vefatından sonra İznik medresesi müderrisi olarak tayin edildi. Meşhur âlim Molla Fenari, Çandarlı Kara Halil Hayrettin Paşa ve oğlu Niksari Hasan Paşa onun yetiştirdiği öğrencileri arasında yer alır.

26 Muharrem 800 /19 Ekim 1397 tarihinde öldüğü kaydedilen Alaaddin Ali Esved'in türbesi İznik Şerefzade Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Eserleri

1. *el-İnaye*: Tacü'ş-şeria el-Mahbubî'nin Hanefi fikhına dair yazmış olduğu *el-Vikaye* isimli eserine yaptığı şerhtir. İki ciltten oluşan bu eserin yazma nüshaları Süleymaniye kütüphanesinde bulunmaktadır. Şerh yazığı söz konusu bu eser, Hanefi mezhebinin temel metinlerinden biridir.

2. *Künuzü'l-Envar*: Eser, Sultan I. Murad adına yazılan, *Rümüzu'l-Esrar* adlı, fıkıh usulüne dair bir eserin şerhidir. Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde yazma bir nüshası bulunmaktadır.

3. *Şerhu'l-İzah*: Hatib el-Kazvini'ye ait *el-İzah fi'l-Meani ve'l-Beyan* adlı esere yaptığı şerhtir.

4. *Şerhu'l-Muğni*: Celaleddin Ömer el-Habbâzî'nin fıkıh usulüne dair *el-Muğni* isimli kitabı için yazdığı şerhtir.⁵³⁷

3.1.5. Babertî

Tam ismi, Ekmelüddin Muhammed b. Mahmud b. Ahmed el-Babertî er-Rumi el-Mısrî'dir. Sultan I. Murad döneminde yaşamış meşhur Hanefi fakihidir. Hicri 710/Miladi 1310 tarihinden sonra Bayburt'ta doğmuş olduğu tahmin edilen Baberti, eğitim hayatına Anadolu'da başlamıştır. Daha sonra Halep'e, oradan da Kahire'ye giderek Hanefi fakih Kaki, Endülüslü dil âlimi ve müfessiri Ebu Hayyan el-Endelûsî, Mahmud b. Abdurrahman el-İsfahanî ve İbn Kudâme el-Makdisî gibi âlimlerden ders almıştır.

Fıkıh, hadis, kelam ve Arap dili edebiyatı alanlarına hâkim olan Baberti, Hanefi mezhebinin muhakkik âlimleri arasında önemli bir yere sahip olmakla

⁵³⁷ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 251; Ahmet Özel, "Alaeddin Ali Esved", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: 319.

beraber, o aynı zamanda Matüridi itikadı ekolünün de güçlü muhakkik ve şarihlerinden biridir.

Kendisine defalarca yapılan kadılık tekliflerini reddetmesine rağmen devlet yöneticileriyle iyi ilişkiler kurmuş, Sultan Berkuk ve Emir Şeyhu'dan büyük saygı görmüştür.

Emir Şeyhu tarafından yaptırılan Şeyhuniye hankahının⁵³⁸ meşihatına getirilmiş ve ömrünün geri kalanını burada öğretim faaliyetleriyle geçirmiştir. 19 Ramazan 786/ 4 Kasım 1384 tarihinde ölen Ekmeleddin Muhammed bu hankaha defnedilmiştir. Bunun yanında Bayburt halkı kabrinin Bayburt'un Aşağıkırzı köyünde olduğunu kabul ederler.

Eserleri:

1. *el-İnaye (Şerhu Hidaye)*: Dil, gramer ve fıkıh usulü yönünden tahlillerin yapıldığı, delillerin değerlendirildiği eser, Merginanî'nin meşhur eseri *el-Hidaye*'nin önemli şerhlerinden biridir.
2. *Şerhu Akideti Ehli's-sünne ve'l-Cemaa*: Tahavî'nin kelimeler ve akait ile ilgili meşhur eserinin şerhidir.
3. *Şerhu't-Telhis*: Ebu Yakub es-Sekkakî'nin belagatla ilgili meşhur eseri olan *Miftahu'l-Ulûm*'a yapılan bir şerhin şerhidir.
4. *Şerhu Vasiyyeti'l-İmami'l-A'zam*: Ebu Hanife'ye ait *el-Vasiyye* adlı risalenin şerhidir.
5. *Haşiye-i Keşşaf*
6. *Şerhu Meşarik-i Şeri*
7. *Mukaddimetü'l-Feraiz*
8. *Şerhu Siraciye Mine'l-Feraiz*
9. *Şerhu Muhtasar İbn Hacib mine'l-Usul*
10. *Şerhu Telhisi'l-Meani*
11. *Şerhu Elfiye İbn Muti Fi'n-Nahvi*
12. *et-Takrir /Şerhu Usul-i Pezdevi*

⁵³⁸ Bir şeyhin yönetiminde tasavvuf eğitiminin verildiği mekân anlamında, dervişlerin sohbet ve zikir için toplandıkları, bir süre ikamet ettikleri, bazen inzivaya çekildikleri mekânlar için kullanılan terimdir.

13. *el-Envar/Şerhu Menari'l-Envar*⁵³⁹

3.1.6. Nesimi

Hurufi olması ile tanınan aynı zamanda mutasavvıf bir şair olan Nesimi'nin doğum tarihi ve yeri ile ilgili yeterli bilgi elimizde yoktur, ancak var olan bilgiler de çelişkiler içermektedir. Zira onun Şiraz, Tebriz, Şirvan, Diyarbakır ve Bağdat olmak üzere doğduğu yer ile alakalı kaynaklarda birçok yer zikredilmektedir. Bunun yanında kaynaklardan anlaşıldığı üzere, Türkmen veya Arap asıllı olduğu ile ilgili bilgilerin yanında Türkleşmiş bir soydan geldiği ve Türkçe bildiği kuvvetle muhtemeldir. Künyesi "Ebul Fazıl" unvanı ise "Seyyid" dir.

Henüz genç yaşta iken tasavvuf yoluna giren Nesimi, iyi bir eğitim görmüştür. Onun önce Bedreddin eş-Şibli'ye intisap ettiği belirtilse de asıl namını, Feyzullah'ı Hurufi'ye intisap ederek halifesi olduktan ve onun Timur tarafından idamının akabinde kazanmıştır. Bunun üzerine Azerbaycan'dan ayrılarak Anadolu'ya gelen Nesimi, Sultan I. Murad devrinde Bursa'ya ulaşmış ve burada özellikle şiirleriyle tanınmıştır. Ancak kaynaklar onun, burada olumlu karşılanmadığını kaydetmektedir. Bunun onun Hurufilikle ilgili görüşlerinden kaynaklı olduğu tahmin edilmektedir.

Nesimi sadece Anadolu'da değil Orta Asya Türk Dünyasında da son derece önemli bir kişi idi. XV. yüzyılın büyük şairi ve devlet adamı Ali Şir Nevai'nin ondan övgü ile bahsetmesi bunun en büyük ispatıdır.

Anadolu topraklarında fikirlerini yayacak bir ortam bulamayan Nesimi, çareyi o dönemlerde Hurufiliğin en önemli merkezi konumundaki Halep'e gitmekte bulmuştur. Onunla aynı dönemde yaşamış olan İbn Hacer el-Askalani, onun burada Hurufi şeyhi olarak faaliyette bulunduğunu ve çok sayıda taraftara sahip olduğunu belirtmektedir.

Nesimi halkı etkilediği gibi, bunun yanı sıra Dulkadiroğlu Ali Bey, kardeşi Nasirüddin, Karayülük Osman ve Karakoyunlu hükümdarı Cihan Şah gibi devlet adamlarını da fikirleriyle etkilemiştir. Onun bu noktada etkili olmasında şiirin payını

⁵³⁹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 305; Arif Aytekin, "Baberti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4: 377-378.

unutmamak gerekir. Zira onun, fikirlerini yaymakta şairlik gücünden yararlandığı kaynaklarımız tarafından kaydedilmiştir.

İnandıklarını Hurufilikte bulan Nesimi, insanın kutsallığının, saygınlığının ve özgürlüğünün korunması gerektiğine büyük önem vermiştir. Ona göre insan, ilahi sıfatlara sahip bir varlıktır. Alevi-Bektaşî olan yedi büyük şairden biri olarak kabul edilen ve divan edebiyatının manzunlarını klişeleştirmeyi gerçekleştiren ilk şairlerden olan Nesimi, Azeri Türkçesinin Fuzuli'den önceki en büyük şairi olarak kabul edilir.

Klasik İslami ilimler ve batını düşünceler noktasında önemli bir birikime sahip Nesimi düşüncesi, vahdet-i vücud ve Hurufî anlayışı kaynaklıdır. Türkçenin yanında Arapça ve Farsça da bilen şair bu düşüncelerini üstün bir edebi üslupla ifade etmiştir. O bu yönüyle, benzer anlayışlara sahip batını-sufî çevreleri de etkilemiştir.

Koyu bir Hurufî şair diyebileceğimiz Nesimi'nin fikri olarak en mühim özelliği Hurufî düşüncesidir. Bu sebeple şiirlerinde Hurufiliğin temel kitabı olan Cavidanname'ye çok sayıda atıf yapmış ve Hurufiliğin ilkelerine ve sembollerine çokça yer vermiştir. Hat ve nokta motifleri, sayıların kutsallığı şairde en sık rastlanan görüşlerdir. Akımın önde gelenlerinin eserlerini Farsça yazmalarına karşılık onun düşüncelerini Türkçe ifade etmesi, Hurufiliğin özellikle Anadolu'da yayılmasında büyük rol oynamıştır. O bu yolda, diğerlerine göre daha edebi ve sistemli bir dil kullanmıştır.

“Vahdet-i Vücut” görüşüne gelecek olursak, Nesimi, Muhyiddin İbnu'l-Arabî tarafından sistemleştirilen bu telakkiyi Hurufî düşüncelerle yoğurarak zengin bir içerikle ortaya koymuştur. Daha ilk mesnevisinde âşık ile maşukun, secde edenle edilenin bir olduğunu ifade etmiş ve ilahi zatın kendi varlığı ile birleştiğini ileri sürerek, “yaratan, hayat veren, her şeye sahip olan” gibi Allah'a ait sıfatlarla kendini nitelemiştir. Şair Nesimi'nin “Hallac-ı Mansur'a” ve “enelhak” motifine çokça gönderme yapması ve Hallac-ı Mansur gibi dramatik bir şekilde öldürülmesi bazı kaynaklarda “II. Mansur” olarak anılmasına yol açmıştır.

Bir batını-ibahi gibi görünen Nesimi, İslam'ın bazı inançlarını ve temel ibadetlerini hiçbir dil ve yorum kuralını dikkate almaksızın tevil etmiştir. Zira Kur'an onun şiirlerinde insanlara yol gösteren bir kitap olmaktan çıkıp Hurufilik anlayışını

temellendiren şifrelere dayalı bir kitap haline gelmiştir. Kur-an nazmına hâkim, şiirlerinin büyük bir çoğunluğunda ayetlere yer veren ve bu sebeple “Bâtını Kur’an Şairi” olarak da anılan Nesimi’nin bütün yorumları ayetleri dil, mantık ve tefsir metodundan bağımsız ve ayrı olarak Hurufilik doğrultusunda çevirmesinden ibarettir.

Onun “Tanrının insan yüzünde tecelli etmesi” ve “vücutun bütün organlarını harfler ile izahı” gibi fikirleri sünni çevre tarafından, büyük ve sert bir tepki ile karşılanmıştır. Halep uleması onun ulûhiyet iddia ettiğini, söz konusu görüşlerinin İslam’a aykırı olduğunu ileri sürerek öldürülmesi noktasında fetva çıkarmıştır. Söz konusu bu fetva gereğince, Memlük Sultanı el-Melikü’l-Müeyyed Şeyh el-Mahmudi’nin onayını alan Saltanat Naibi Emir Yeşbek, Nesimi’nin boynunu vurdurup, derisini yüzmek suretiyle, infazını gerçekleştirmiştir.

Kaynaklar Nesimi’nin ölüm tarihi ile ilgili birbirinden farklı olan tarihler vermektedir. Onun ölüm tarihi ile alakalı 811/1408 yılından önce öldürülmüş olduğu kaydedilse de bunun dışında, 807/1404, 820 /1417, 821/1418, 824/1421 ve 837/1433 gibi çok fazla tarih kaydedilmiştir. Şiraz yakınlarında bir makamı olsa da kabri, Halep’te kendi adı ile anılan bir tekke de bulunmaktadır.

Eserleri:

1. *Divan* (Türkçe): Biri Azerbaycan’da diğerleri İstanbul’da olmak üzere beş defa basılan divanın Azerbaycan’da yapılan ilk baskısından sonra üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu anlamda Kemal Edip Küçüköğlü’nun açıklamaları Nesimi Divanından yaptığı seçmeler dikkate değere bir çalışmadır.

2. *Divan* (Farsça): Hurufilik ile alakalı konulara yer verilen bu eserde, on iki imam ve Hz Ali’yi öven şiirler yazılmıştır. İstanbul’da basılmış İran ve Azerbaycan’da birçok neşri yapılmış Divan’ın, Erzurum’da Veyis Değirmençay tarafından da Türkçeye çevirisi yapılmıştır. Divan İran’da talik hatla yazdırılarak yayımlanmıştır.

3. *Mukaddimetü’l-Hakaik*: Nesimi’ye aidiyeti kesin olmayan eserin çeşitli nüshaları mevcuttur. Fazlullah-i Hurufi’nin Cavidannamesi esas alınarak yazılan bu Türkçe mensur eserde dini meseleler, itikada ait konular harflerle

açıklanmaktadır. Kitapta Kur'an'daki bazı konular harfler ile rakamlar arasında bağlantılar kurulmak suretiyle yorumlanmaktadır.⁵⁴⁰

3.1.7. Hacı Bektaş-ı Veli

Bektaşilik tarikatının kurucusu olarak kabul edilen Türkmen Şeyhi, Sultan I. Murad döneminin tanınmış sufi şeyhlerinden Hak arifi denilen Hacı Bektaş'tır. Asıl adı Bektaş olup muhtemelen ölümünden sonra Hacı Bektaş-ı Veli diye şöhret bulmuştur. XIII. yüzyıl Selçuklu Anadolu'sunda Babai hareketinin lideri Baba İlyas-ı Horosani'nin çevresine, XIV. yüzyılda Yeniçeri ocağının kuruluşuna, XVI. yüzyılda kendi ismini alacak olan Bektaşilik tarikatının teşekkülüne adı karışan Hacı Bektaş-ı Veli'nin, devrinin kaynaklarını hemen hiçbir iz bırakmadığına bakılırsa yaşadığı dönemde yaygın bir şöhrete sahip olmadığı söylenebilir.

Menkıbevi Hacı Bektaş Rum abdallarının piridir; Diyar-ı Rum'un(Anadolu) büyük evliyalarındandır. O, daha XIV. yüzyıldan itibaren, zamanımızda da bütün gücüyle varlığını koruyan çok önemli bir kültün ve yenilikçi müslümanlığın merkezi olmuştur. Bu bağlamda, bugünkü Hacı Bektaş-ı Veli'nin, tarihi Hacı Bektaş'ın ölümüyle doğduğunu söylersek yanlış yapmış olmayız. Onun vefatından sonra oluşan bu şöhret ve muazzam kültün kaynağı kuvvetle muhtemel bir Haydari zaviyesi olan Sulucakarahöyük'teki dergâhtır.

Osmanlı gazileri aracılığıyla Hacı Bektaş'ı tanıyan Osmanlı sultanları Yeniçeri ocağını kurarken gaziler arasında yaygın olan güçlü kült sebebiyle ocağı ona bağlamışlar; böylece o Osmanlı topraklarında giderek gelişmek suretiyle büyüyüp ünlenmiştir.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin yaşadığı dönem ve çevreden hiçbir yazılı kaynak veya belge bugüne intikal etmediğinden onun tarihi kişiliğini ortaya koymayı zorlaştırmaktadır.

⁵⁴⁰ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 2: 245-248, A. Azmi Bilgin, "Nesimi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 5-6; İlyas Üzümlü, "Nesimi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 5-6.

Kaynaklarda doğumu ve ölümü ile alakalı herhangi bir bilgiye rastlamadığımız Hacı Bektaş-ı Veli'nin kabri, Türkmen(Maraş ve havalisine verilen Vilayet-i Türkmen) diyarındadır.⁵⁴¹

3.1.8. Muhammed el-Küşterî

Sultan I. Murad döneminin sufi şeyhlerinden biri olan Hak arifi Şeyh Muhammed el-Küşterî, İran taraflarından Anadolu'ya gelmiş ve Bursa şehrine yerleşmiştir. Kaynakların verdiği bilgiye göre o İran'da Huzistan'ın merkezi olan "Şuşter" ve ya "Küşter" kasabasından Bursa'ya gelmiştir.⁵⁴²

Tarihi bazı kaynaklar, Hacivat-Karagöz oyununu Şeyh Küşterî'ye dayandırır. Bu bölgede süregelen efsaneye göre, Orhan Gazi devrinde Bursa'da bir cami yapımında Karagöz demirci, Hacivat da duvarcı olarak çalışmaktadır. Bu ikilinin nükteli atışmaları inşaatta çalışanları oyaladığından onların Sultanın gazabına uğramalarına neden olmuştur. Netice itibariyle bu olay Karagöz'ün idamına, arkadaşını kaybeden Hacivat'ın da katli ile sonuçlanmıştır.

Sultanın bunların sonucunda üzüntüye kapılması üzerine, Şeyh Küşterî, padişahın üzüntüsünü gidermek için bir perde kurdurmuş ve deriden yaptığı Hacivat - Karagöz tasvirlerini perde arkasından oynatıp onların sözlerini tekrarlamak suretiyle, hatıralarını devam ettirmiştir. Onun bunu yaparken, âlemin bir perde, insanların perdeden gelip geçen gölgeler olduğu yorumu Orhan Gazi'nin hoşuna gitmiştir.

Şeyh Küşterî Bursa'da ölmüştür. Bursa'da halen onun adına nispet edilen bu yerde, taşlarının sonradan dikildiğine dair tespitler olsa da Şeyh Küşterî için gösterilen bir mezar da vardır.

Geleneğe göre karagöz oyununun kurucusu kabul edilen ve karagözcülerin "pir"i sayılan Şeyh Küşterî'nin adı, perde gazellerinde sıkça zikredilir. Bu söylenti doğrultusunda Hacivat ve Karagöz XIV. yüzyılda yaşamış kişilerdir. Onların devamı

⁵⁴¹ Taşköprülüzade, *eş-Şekaiku'n-Numaniyye*, 39; Ahmet Yaşar Ocak, "Hacı Bektaş-ı Veli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14: 455-458.

⁵⁴² Taşköprülüzade, *eş-Şekaiku'n-Numaniyye*, 39-40.

olan söz konusu bu oyun ilk olarak Bursa’da çıkmış ve kurucusu da Şeyh Muhammed Küşteri’dir.⁵⁴³

3.1.9. Postinpuş

Sultan I. Murad devrinin tanınmış simalarından olan meczup ve şeyh diye tanımlanan Postinpuş, Anadolu’ya İran’dan gelmiş ve Bursa’ya yerleşmiştir. Kaynaklarda onun için yapılan zaviyenin adından da anladığımız üzere Seyyid Mehmed Dede, Baba Sultan, Pustinpuş Baba gibi isimlerle de anılmıştır. Ayrıca bazı kaynaklarda asıl adının Seyyid Mehmed Hammari olduğu da kaydedilmektedir.

Aşıkpaşazade, Sultan I. Murad’ın Yenişehir’de Postinpuş Baba için bir zaviye yaptırdığını kaydeder. Daha önce birçok onarım ve yenilemeden geçen yapı son olarak 1965 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyona alınmış, uzun bir restorasyondan sonra, cami olarak açılan binanın çevresi, genişçe bir park şeklinde Baba Sultan Parkı olarak düzenlenmiştir.⁵⁴⁴

3.2. DÖNEMİN HAYIR ESERLERİ

Sultan I. Murad döneminde Osmanlının Balkanlara girişi ile genişleyen topraklarda bir taraftan da sosyal müesseseler kurulmaya başlanmış ve fethedilen yeni yerler fırsat buldukça hızla imar edilmiştir. Zira yeni fethedilen ve yabancı olan yerler imar edilmek suretiyle bir karakter kazanıyor ve tabiri caizse Müslüman kentlere dönüşüyorlardı. Söz konusu şehirlere cami, imaret, hastane, kervansaray, köprü, han, hamam, çeşme ve zaviyelerin yapılmasıyla yetinilmemiş, bunun yanında idareleri, muhafazaları ve idameleri için vakıflar da yapılmıştır. Ayrıca, bunun dışında bazı müesseselerin de vergilerden muaf tutulmak suretiyle devamları sağlanmıştır.

Sultan I. Murad, özellikle merkez olmaları açısından Bursa, İznik ve Edirne’de önemli tesisler kurmuş ve bu şehirleri hızla imar etmiştir. Burada belki Bursa’dan ayrıca bahsetmek gerekir. Zira Sultan I. Murad döneminde ve sonrasında burada yapılan eserler sayesinde, Osmanlı mimarisinin ilk dönemine “Bursa devri”

⁵⁴³ Taşköprülüzade, *eş-Şekaiku’n-Numaniyye*, 39-40; Metin And, “Karagöz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 401-403.

⁵⁴⁴ Taşköprülüzade, *eş-Şekaiku’n-Numaniyye*, 40; Ebru Karakaya, “Postinpuş Zaviyesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 334-335.

adı verilecektir. Ancak bunun dışında birçok kentte de hayır eserleri inşa ettirmiştir. Sultan I. Murad dönemi eserleri hakikaten çok fazladır. Bu sebeple sadece 787/1385 tarihli vakfiyede zikredilen eserlerden burada kısaca bahsetmek suretiyle önemli olanlarının aşağıda ayrıntısına yer vererek tamamını liste olarak ekler kısmında vereceğiz.

Söz konusu bu vakfiye'nin Arapça metni Başbakanlık arşivinde, maliyeden devredilen vesikalar arasında yer almaktadır. İstanbul Üniversitesi'nin kütüphanesinde Türkçe tercümesi de olan bu vakfiyede Sultan I. Murad “emir-i kebir-i azam, melikü müluki'l-Arab ve'l-Acem” gibi sıfatlarla anılmıştır.

Sultan I. Murad'ın anıldığı 787/1385 tarihli vakfiyesine göre, Bursa Çekirge'de bir cami, medrese, imaret ve misafirhaneden meydana gelen Hüdavendigâr Külliyesi diye isimlendirilen bir külliye yaptırılmıştır. Ayrıca Bursa Hisarında, sarayın yanında bir cami (Hisar Camii), Bilecik ve Yenişehir'de de birer cami yaptırılmıştır. Bunun yanında annesi adına İznik'te 790 /1389 tarihinde bir imaret inşa edilmiştir. Bütün bunların yanında 1369 tarihinde Edirne'de bir saray yapıldığı gibi bu sarayın yapımı sürecinde Dimetoka Sarayı'nda kaldığı bilinmektedir.

Yenişehir'de Orhan Bey'in derviş Postinpuş için inşa ettirdiği zaviye bazı kaynaklarda Sultan I. Murad'a atfedilir. Zira 1278(1861-62) planına göre 14 kuleli bir duvar ile çevrili olan Sultan I. Murad'ın Bursa Sarayı, sarayın hisarında, Şehadet Camii'nin karşısındaydı. Sultan I. Murad, Edirne'de fetihten sonra kale içindeki kiliseyi camiye çevirmiştir. Bu cami Halebî/Ayasofya camisidir.

Bunların dışında ona izafe edilen başka camiler de vardır. Hüdavendigâr camii, Ayvacık Hüdavendigâr camii, Filibe'de Karaferye'de kiliseden çevrilen I. Murad Camii bunların sadece bir kısmını oluşturur. Ayrıca kaynaklarda, Sultan I. Murad'ın Gelibolu, Malkara ve Bolayır'da dervişlere ve ahilere çeşitli vakıflar yaptırdığı da kaydedilmektedir.⁵⁴⁵

⁵⁴⁵ Halil İnalçık, “Murad I”, 31: 164; Uzunçarşılı, “Murad I”, 8: 595.

3.2.1. Hüdavendigâr Külliyesi

Hüdavendigâr Külliyesi Bursa şehrinde, Sultan I. Murad tarafından yaptırılmıştır. Şehrin dışında, Çekirge semtinde inşa ettirilen bu külliye; cami medrese, zaviye ve türbeden müteşekkildir. Bu külliyenin banisi Sultan I. Murad, kaynakların bildirdiğine göre Bursa Hisarı'nda ve buradaki Saray kapısı karşısında Kosova'da padişahın şehadetinden sonra, bununla ilgili "Şehadet Camii" olarak anılacak olan bir cami daha yaptırmıştır.

Külliyenin yapım tarihini açıkça veren kitabesi mevcut olmamasına karşın 802/1400 tarihinde çıkarılan ve günümüze kadar ulaşan vakfiyenin bir sureti mevcuttur. Bazı kaynaklar, Biga'nın fethi ile Sırp Sındığı zaferinin arkasından, Sultan I. Murad oğullarının sünnetinden sonra kendi adına Bursa'da imaret ve bunun üstüne de bir medrese yaptırdığı bilinmektedir. Bu hususlar dikkate alınırsa külliyenin yapımı 766/1364-65 yılına denk gelir. Ancak bununla ilgili 1367-1385 yılları arasında yapıldığı ile ilgili bilgiler de vardır. Hüdavendigâr külliyesi sonraki yıllarda birkaç kez tamir edilmiştir.⁵⁴⁶

3.2.2. Hüdavendigâr Camileri

Hüdavendigâr Camileri, Sultan I. Murad döneminde Marmara bölgesinde muhtelif yerlerde yaptırılan camilerin ortak adıdır. XIV. yüzyılın ikinci yarısına denk gelen ve henüz genişlemeye başlayan Osmanlı Beyliği'nin Marmara bölgesindeki çeşitli yerlerinde Sultan I. Murad tarafından yaptırılan ve vakfedilen bazı eserler, Hüdavendigâr ismi ile anılmaktadır. Biz de bu isimle anılan yapıları tek başlık altında incelemeye alacağız.

3.2.2.1. İpsala Hüdavendigâr Camii

Kaynaklarda İpsala kasabasında bu adla anılan bir caminin bulunduğu kayıtlarda geçmektedir. Bu, Vakıflar Arşivindeki mukataa defterinden tespit

⁵⁴⁶ Semavi Eyice, "Hüdavendigâr Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 290-295.

edilmiştir. İpsala'da çarşı içinde yer alan bu eser, dört orta direk üstüne yapılmış ahşap çatılı büyük bir binadır.

Kaynaklar, şimdiki yerinde pazar yeri kurulmakta olan söz konusu bu Hüdavendigâr Camii'nin, XX. yüzyılın başlarına kadar ayakta kaldığını kaydederler.

İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndaki yazmalar arasında keşif raporu denebilecek ve mimari bilgi ve ölçülerinin bu yapı ile alakalı olduğu sanılan bir belge tespit edilmiştir. Bu mabede ait olduğu sanılan belgeye göre, harimi son cemaat yeri ile beraber 30x30 metreyi bulan caminin beş-altı ay süren onarımına 48 bin akçeden fazla bir miktar harcanmıştır. 22 metre boyundaki minaresi de tekrar yapılmıştır. Bu tamirat 1490 yılının nisan-eylül ayları arasında, İpsala Kadısı Abdusselam ve Mimar Saveci tarafından gerçekleştirilmiştir.

Ahşap bir yapı olduğu anlaşılan İpsala'daki bu Hüdavendigâr Camii'nin daha sonraları nasıl bir değişikliğe uğradığı ve sonradan hiçbir iz kalmayacak şekilde neden yok olduğu bilinmemektedir.⁵⁴⁷

3.2.2.2. Edirne Hüdavendigâr Camii

Kaynaklar Edirne'de, Sultan I. Murad adına, Bizans kiliselerinden çevrilen bir ibadet yerinden bahseder. “Halebî” ismiyle bilinen binanın bu yapı olduğu sanılmaktadır. Hisar içerisinde Halebî adıyla tanınan bu caminin kilise tarzında dört kemer üzerinde bir kubbesi vardır.

Badi Efendi Halebi Camii'nin Hisar içinde Keçeciler Kapısı dahilinde Kemer Havlu Mahallesi'nde Keçeciler Kapısı caddesinin 38 numarasında olduğunu ve camiye önceleri Ayasofya dendiğini kaydeder.

Ekrem Hakkı Ayverdi araştırmasında “1928 senesinde, Edirne'ye ilk gidişimizde, şehrin en eski camisini sorduk; bize, kale içerisindeki Halebî Cami'sidir dediler ve şimdi ondan bir şey kalmadı yıkıldı” dediklerini kaydeder.

⁵⁴⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Mimari Çağının Menşesi, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, Ertuğrul, Osman, Orhan Gaziler, Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid (630-805/1230-1402)*, (İstanbul: Baha Matbaası, 1966), 1: 307-308; Semavi Eyice, “Hüdavendigâr Camii”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 289-290.

Ramazan 1164/ Ağustos 1751 tarihinde gerçekleşen bir depremde zarar gördüğü ve çevresinde Hıristiyan evler olmasından ötürü cemaatsiz kaldığı, bu sebeple de metruk halde bulunduğu kaydedilmektedir.

Bir süre Ayasofya ismi ile de anılan söz konusu bu caminin harabeleri XIX. yüzyıla kadar ulaşmış ve fakat 1902 tarihine gelindiğinde kendisinden hiçbir iz kalmamıştır.⁵⁴⁸

3.2.2.3. Keles Hüdavendigâr Camii

Kasaba Uludağ'ın güney sırtlarının arkasında, Nilüfer nehrinin çıktığı topraklardadır. Bursa'ya mesafesi 60 km olup, oradan doğuya taraf gidildiğinde Domaniç'e ulaşılır. Burası sonradan ilçe olmuştur.

Kaynaklarda Bursa-Tavşanlı yolu üzerindeki küçük bir yerleşim yeri olan Keles'te olduğu kaydedilen Hüdavendigâr Camii, yakın tarihte geçirdiği bir yangın sonrasında tekrar yapılmıştır. Caminin ilk yapısından pek az iz kalmıştır. Günümüzde bir sanat değeri olmayan bu yapı, kare şeklinde, üstü kiremitle örtülü, ahşap çatılı ve ahşap tavanlıdır.

Bunun yanında önünde iki katlı bir son cemaat yeri de vardır. Minaresi XIX. yüzyıl yapılarına benzemektedir. Önceleri caminin etrafında bulunan han yıkılmıştır. Az ötesinde ise basit bir yapıdan oluşan bir hamam yer almaktadır.⁵⁴⁹

3.2.2.4. Tuzla Hüdavendigâr Camii

Edremit körfezinin ucunu teşkil eden Baba Burnu civarında olan ve eski ismi ile Tuzla-i Behramiye sancağı, şimdiki Kızılca Tuzla köyünde önemli bir tesis olarak bulunmaktadır. Buranın daha önceleri nüfusunun kalabalık bir yer olduğu cami, medrese ve hamamın var olduğundan anlaşılmaktadır.

Ayvacık'a bağlı Tuzla köyünde de Sultan I. Murad adına yapılan vakıf eserleri vardır. Söz konusu bu eserler cami, medrese ve hamamdan müteşekkildir.

⁵⁴⁸ Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, 1: 294-295; Eyice, "Hüdavendigâr Camii", 18: 289-290.

⁵⁴⁹ Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, 1: 342; Eyice, "Hüdavendigâr Camii", 18: 289-290.

Kapısının üzerinde dört satırlık bir kitabe mevcuttur. Arapça olan bu kitabede caminin Şaban 767/Nisan 1366 tarihinde Sultan I. Murad'ın emriyle Hacı b. Süleyman tarafından yapıldığı anlaşılan bu eser, Osmanlı dönemi Türk mimarisinin ilk örneklerindedir.

Kare planlı olan yapı, oldukça büyük hacimli, mekân geçişleri pandiflerle sağlanmış üstü kiremit kaplı, kasnaksız bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbe köşelerde bulunan dört büyük yuvarlak kemer sayesinde taşınmaktadır.

Bu yapının solunda bulunan minaresi, kare biçimindeki kaidesi ve prizmatik üçgenlerden oluşan gövdeye geçiş kısmı orijinalliğini koruyan bir yapıdır. Eski minarenin tuğla gövdeli olduğu bilinmektedir. Kesme taşlarla silindirik gövdeli yeni minare 1968 yılındaki restorasyonda bir takım ilaveler yapılmıştır.

Sonradan ortadan kalkan ve fakat caminin batısında olduğu bilinen medresesi, bir dersane ve on iki hücreden oluşmaktadır. Ayrıca üstünün ahşap bir yapı ile örtülü olduğu kaydedilmektedir. Ancak son araştırmalar medresenin güneyde bir tepe üzerinde bulunduğu ve izlerinin görülebildiği kayıtlarda geçmektedir.

Tuzla Hüdavendigâr Külliyesi'nin haziresinde en eskisi XVIII. yüzyıla ait olduğu anlaşılan birkaç mezar taşı yer almaktadır.⁵⁵⁰

3.2.2.5. Burgaz Hüdavendigâr Camii

Çanakkale Vakıflar Müdürlüğündeki vakfiye ve berat kayıt defterinden Çanakkale Burgaz'da bir Gazi Hüdavendigâr Camii olduğu kaynaklarca tespit edilmiştir.

Esası daha dar olan ahşap direkli ve çatılı olan yapı son yıllarda yeni ilavelerle genişletilmiştir. Yapıda Bizans veya Roma dönemine ait sütunlar kullanılmıştır. Minaresi ile ilgili yeterli bilgi bulunmayan yapının kürsü kısmının orijinal olduğu ve tuğla-taş karma bir teknikte yapıldığı kaydedilmiştir.

Cami önündeki çukurca bir yerde bulunan şadırvanı, aynı zamanda 12 lüesinden su fişkırان bir çeşmedir. Bulduğu yere altı basamak merdivenle inilmektedir.⁵⁵¹

⁵⁵⁰ Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, 1: 355-358; Eyice, "Hüdavendigâr Camii", 18: 289-290.

3.2.3. Şehadet Camii

Bu cami hakkında Âşık Paşazade, Neşrî ve *Tacü't-Tevarih* gibi tarihlerin hepsi yapının saray kapısı karşısında, muhtemelen 767 senelerinde yapılan bir Sultan I. Murad eseri olduğu noktasında hemfikirdirler.

Caminin bu ismi almasında iki ayrı rivayet vardır. İlk rivayete göre; Sultan I. Murad caminin yapımı sonrasında gittiği Kosova savaşında şehit düşmesidir. Diğeri ise; cemaatle namaz kılmaması sebebiyle Bursa kadısının şahadetini kabul etmemesi ve bundan ötürü sarayın karşısına bir mabet inşa etmek suretiyle cemaatle namaza söz vermesindedir.

Dokuz kubbesi olduğu bildirilen caminin kale içerisinde olmasından Kale Cami ismi ile de anılmaktadır. Ayrıca Saray Camii de denilmektedir.

Cami Muharrem 1024/ Şubat 1614 tarihinde 13321 akçe ile tamir edilmiştir. Yıkılmamasından önce 1260/1844 yılındaki bir kayıta da “Şehadet Camii tamir edilmiş ise de minaresinin külâh tarafı uzun süre tamir edilmediğinden uzunluğu 9,5 zira, genişliği 3 zira olarak tahta ve kurşununa 9420 kuruş Harcandığı” bildirilmektedir.

3.2.4. Ahi Elvan Camii

Ankara’da Koyunpazarı semtinde, kalenin eteğinde Samanpazarı’nda yer alan bu cami Osmanlı devri yapıları içinde bu türdeki nadir eserlerden biridir. Yapı olarak kerpiç duvarlar üstüne kat kat kirişler koymak suretiyle en üstünde topraktan bir dam bulunmaktadır. Bu yapıdaki camilerin Kayseri, Sivas, Ankara gibi şehirlerde örneklerine rastlandığı halde İslam’ın Osmanlılar ile beraber başladığı şehirlerde çok az örneği vardır.

Caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır ve fakat tarihçiler, minberinde görülen kitabeden yola çıkarak tarihi hakkında bilgi vermektedirler. Söz konusu kitabelerde yer alan yazıların birinde caminin Nizameddin Zehrab soyundan Hacı Elvan b. Mehmed Bey tarafından yaptırıldığı bildirilmektedir. XIV. yüzyılın son

⁵⁵¹ Eyice, “Hüdavendigâr Camii”, 18: 289-290.

kısımında yaşadığı bilinen Hacı Elvan tarafından yaptırılmış olması, camiyi Sultan I. Murad'ın eserleri arasına almamızı sağlamıştır. Bununla birlikte minberde bulunan diğer kitabede de caminin 816/1413-14 tarihinde I. Mehmed tarafından yenilenip, tamir edildiği kaydedilmektedir. Bazı kaynaklar söz konusu bu tamir esnasında caminin Sultan I. Ahmed zamanında, sol tarafından bir kısmının kaldırılarak daraltılmış olduğu kaydedilir ancak Ekrem Hakkı Ayverdi bu bilgiyi yanlış ve yersiz bulmaktadır. Ancak son yapılan incelemelerde mihrabın binanın tam ekseninde olmayışı, caminin daraltılmış olduğu bilgisini teyit etmektedir. Cami son zamanlarda da büyük bir tamirden geçmiştir.

Ahi Elvan Camisinin dış tarafı mimari açıdan son derece sade ve gösterişten uzaktır. Üst tarafı topraktan bir dam ile örtülmüştür. Alt kısımları taş olan duvarların üst tarafı yukarıya doğru kerpiçtir. Haremi dikdörtgen şeklindedir. Her sırada dörder olmak üzere üç sıra ahşap direklerle uzunlamasına dört sahna ayrılmıştır. Tavanda ahşap konsollar, kirişler ve ahşaptan mahfiller inşa edilmiştir.

Ahi Elvan Camisi dış mimarisindeki sadeliğin aksine iç taraftan son derece zengin bir mimariye sahiptir. Pencere kanatlarının da son derece değerli olduğu caminin, ahşap minberi ince ağaç işçiliğinin güzel ve değerli örneklerinden olup mihrabı XIV. yüzyıl alçı işçiliğinin en güzel bir örneğini oluşturur. Minberinin bazı parçaları kaybolmuş olan caminin, kapı kanatları da Ankara Etnografya Müzesi'ne taşınmıştır. Bu kanatlara caminin banisi ve tamiri hakkında kitabeler işlenmiş, minberin sol korkuluğuna da ustası Harputlu Mehmed b. Beyazid adı yazılmıştır. Bu cami planı, mimarisi ve içindeki ahşap yapılarıyla Ahi Şerafeddin Cami'sine çok benzemektedir.⁵⁵²

3.2.5. İmaretler

Vesikalarda bazen imarethane olarak da geçen bu kavram kelime olarak “imar edilmiş, inşa edilmiş” demek olup cami, mecid, medrese, tabhane, darülit'am, darüşşifa, aşevi, kervansaray, muvakkithane, türbe gibi birimlerin tamamı için olduğu gibi bu binalardan biri olan aşhane için de kullanılmıştır. Kelimenin her iki anlamda da kullanıldığı kaynaklarda sabittir. Zira “mühimme” defterlerindeki

⁵⁵² Semavi Eyice, “Ahi Elvan Camii”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 1: 529; Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, 1: 219-224.

kayıtlarda da imaret hem aşevi hem de külliye manasında kullanılmıştır. Osmanlıda fakirlere ve medrese öğrencilerine sıcak yemek vermek amacıyla kurulmuş bir hayır müessesidir.

Sultan I. Murad tarafından yapılan hayır eserlerden birisi de imaretlerdir. Onun tarafından yaptırılan bu imaret, külliyenin diğer birimleriyle beraber günümüzde Çekirge ismiyle bilinen, ancak geçmiş yüzyıllarda kaplıca olarak şöhret kazanan muhitte yer almaktadır. Sultan I. Murad'ın Bursa dışında annesi Nilüfer Hatun adına İznik'te 790/1388 yılında inşa ettirdiği bir imaretin yanı sıra⁵⁵³, Edirne'de de varlığı hakkında net bilgiler edilemeyen ve Hüdavendigâr ismiyle anılan diğer bir imaretinin daha olduğu kaydedilmektedir.⁵⁵⁴

Aşıkpaşazade, Neşrî, Gelibolulu Mustafa Ali ve Hoca Sadettin Efendi gibi Osmanlı kroniklerinde Sultan I. Murad'ın Bursa imareti ile ilgili ayrıntılar yer almaktadır. Bu kaynaklar özet olarak Sultan I. Murad'ın Bursa'da bir imaret yaptırdığını, onun üzerine de bir mescit inşa ettirdiğini kaydeder. Yine bu tarihi kaynakların verdiği bilgilerden hareketle imaretin içerisinde bulunduğu külliyenin inşaatına, farklı tarihler merilmekle beraber 767/1365-66 yılında başlanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Sultan I. Murad imareti olan camisinin üst katına medresesini ilave etmek suretiyle daha önce örneği olmayan bir mimari yapı ile inşa ettirmiştir. Caminin batısına imaret ve misafırhane, karşısını da muallimhane ve tabhane yaptırarak külliyei tamamlatmıştır. Bu yapı ile babası Orhan Gazi'nin doğu tarafına yaydığı şehri O, batı yönünde genişletmiştir.

Hüdavendigâr İmareti'ne ait münhasır bir vakfiye düzenlenmiştir. Söz konusu bu vakfiyenin, bu yapının inşasından yaklaşık yirmi yıl sonra, 1385 yılında kaleme alındığı bilinmektedir. Bu tarihte resmi bir hüviyet kazanan vakfiyenin Yıldırım Bayezid zamanında çıkarılmış 802/1400 tarihli bir sureti bulunmaktadır.

Dönemin Bursa kadısı Celaleddin Dede Bali tarafından yazılan vakfiyeye göre, çok sayıda mekan, mesken, matbah, odun deposu, su kuyusu ve ambardan oluşan kaplıca imaretinin mütevellisi ve nazırı Çandarlı Kara Halil Hayrettin Paşa

⁵⁵³ Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, 1: 320.

⁵⁵⁴ Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, 1: 294.

idi. Külliyyede görevli imam, hafız, nakib, hadim, ferraş, cabi, tabbah, nüvvab gibi çalışanların tayin ve azillerinden bu kişi sorumludur.

Vakfiyede, vâkıfın bu imareti âlimler, şeyhler, seyyidler, hafızlar, vaizler veya fakir ve miskinlerden misafir olarak gelenlerin ikametine tahsis edildiği, imarete gelenlerin üç gün süreyle misafir kalabilecekleri, bu süreden uzun ikametlerinin mütevellinin insiyatifine bırakıldığı, misafirin gereği gibi ağırlanacağı binek hayvanlarının da bakımlarının yapılacağı, bu uygulamanın gelen kişinin fakir bile olsa değişmeyeceği, ancak günahkâr ve namaz kılmayanların imarette kalacakları sürenin uzatılmayacağı kaydedilmektedir.

İmaretle ilgili Bursa Mahkeme Sicillerinde 1562 tarihli Bursa Kadısına gönderilen bir fermanda, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed ve Hüdavendigâr imaretleri için bilirkişilerce tamir harcamalarının tespiti istenmiştir. Bu fermana cevap olarak Hüdavendigâr imareti için yirmi dokuz bin yüz akçe gider olarak belirlenip İstanbul'a gönderilmiştir.

Son olarak mahkeme sicillerinde yer alan bilgilere göre, imaretin çoğunlukla Gazi Hüdavendigâr adıyla meşhur olduğunu, eski kaplıca bölgesinde ve caminin batısında konumlandığını, imaret ile müstemilatı arasında iki fırın, bir ambar, bir de ahırın bulunduğu tespit edilmektedir.⁵⁵⁵

3.2.6. Külliyeler

Muhtelif fonksiyondaki birçok yapının bir arada yer alması ile oluşan binalar topluluğu için kullanılan bir kompleks diyebileceğimiz ve genellikle bir cami etrafında gelişen külliyelerin bazen bir medrese, ticari bir yapı veya bir türbe etrafında şekillendiği de görülmektedir. Söz konusu bu sosyal tesisler halka hizmet amacıyla yapılmıştır.

Daha önce de örnekleri bulunan bu külliyelerin, Osmanlı döneminde sayıları artarak devam etmiştir. Önceki örneklerine nazaran devletin büyüyüp gelişmesiyle de doğru orantılı olarak bünyesinde barındırdığı yapıların sayısı da artmıştır. İnşa

⁵⁵⁵ Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, 1: 289-290; Zeynep Tarım Ertuğ, "İmaret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22: 219-220; Mefail Hızlı, "Bursa'da Selâtin İmaretleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 10/ 1 (2001) : 42-46.

edildikleri yerde birçok ihtiyacı karşılayan külliye zamanla cami, medrese, türbe, mekteb, tabhane, imaret (yemekhane, mutfak, kiler, fırın), darüşşifa, han, çarşı, dükkânlar, hamam, sebil, çeşme, muvakkithane, evler, odalar, ahır vb. yapıların çoğunu veya bir kısmını bünyesine barındırmıştır. Bu külliye sayesinde şehirler gelişmiş, yol güzergâhlarında inşa edilenlerin etrafında yeni yerleşimlerin oluşması sağlanmıştır.

Kaynaklarda, XIV. yüzyıl içerisinde Bursa'da 1385 yılından evvel yaptırılan Hüdavendigâr külliyesi ve 1382 yılında Mudurnu Külliyesi'nin ismi yer almaktadır.⁵⁵⁶

Bu külliye Bursa şehrinde, Sultan I. Murad tarafından yaptırılmıştır. Şehrin dışında, Çekirge semtinde inşa ettirilen bu külliye cami, medrese, zaviye ve türbeden müteşekkildir. Bu külliye'nin banisi Sultan I. Murad, kaynakların bildirdiğine göre Bursa Hisarı'nda ve buradaki Saray kapısı karşısında Kosova'da padişahın şahadetinden sonra, bununla ilgili "Şehadet Camii" olarak anılacak olan bir cami daha yaptırmıştır.

Külliye'nin yapım tarihini açıkça veren kitabesi zaman içerisinde yok olmuş fakat 802/1400 yılında çıkarılan ve günümüze kadar ulaşan vakfiyenin bir sureti mevcuttur. Bazı kaynaklar, Biga'nın fethi ile Sırp Sındığı zaferinin arkasından, Sultan I. Murad oğullarının sünnetinden sonra kendi adına Bursa'da imaret ve bunun üzerine de bir medrese yaptırdığı bilinmektedir. Bu hususlar dikkate alınırsa külliye'nin yapımı 766/1364-65 yılına denk gelir. Ancak bununla ilgili 1367-1385 yılları arasında yapıldığı ile ilgili görüşlerde de vardır. Hüdavendigâr külliyesi sonraki yıllarda birçok kez tamir edilmiştir.⁵⁵⁷

3.2.7. Dönemin Medreseleri

Anadolu beyliklerinden biri olarak kurulan Osmanlı Devleti hükümdarları, kuruluştan itibaren eğitim ve öğretime büyük önem vermişlerdir. Devletin sınırları genişlerken siyasal gelişmeye paralel olarak kültürel faaliyetler de ileriye doğru hızlı bir gelişim göstermiştir.

⁵⁵⁶ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Külliye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 542-544.

⁵⁵⁷ Eyice, "Hüdavendigâr Külliyesi", 18: 290-295.

Ders okutulan yer anlamındaki medresenin, ilk olarak ne zaman, nerede ve ne şekilde ortaya çıktığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak medreselerin menşeyini, Hz Peygamber devrinde Medine'deki Mescid-i Nebi'nin yanında kurulmuş olan "Suffa"ya dayandırırız yanlış yapmış olmayız. Aslında medreselerin ilk kuruluşu çok daha eskilere dayanır ancak yapı ve teşkilat bakımından Büyük Selçukluları örnek alan Anadolu Selçukluları daha sonra Osmanlı devletine kaynaklık edecek birçok medrese yapmışlardır. Selçuklu, Mısır ve Türkistan medreselerini örnek alarak medreseler açmaya başlayan Osmanlıların bu faaliyeti, kendilerinden önce Anadolu'da bu alanda yapılan faaliyetlerin bir devamı sayılır. Aslında Anadolu topraklarında medreseler, asıl XIV. yüzyılın başlarından itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır ve öyle ki, Anadolu'nun her tarafında hatta küçük kasabalarda bile medreselerin varlığı bilinmektedir.

Osmanlı Devleti'nde ilk medrese, Sultan I. Murad'ın babası Orhan Gazi tarafından 1331 tarihinde İznik'te bir kilise, medrese haline getirilerek kurulmuştur. Ayrıca bu medresenin ayakta kalabilmesi için bir vakıf da medreseye tahsis edilmiştir. Zira hayır eserlerine bağlanan bu vakıflar, yapıların devamı için çok büyük önem taşımaktadır.

Sözkonusu medreseye, müderris olarak eğitimini mısırdan tamamlayan Davut el- Kayseri ve Konya'da Siracüddin Urmevî'nin talebesi olan Taceddin-i Kürdi tayin edilmiştir. Sultan I. Murad'a kadar Bursa ve İznik'te bundan başka beş medrese daha yapılmıştır. Bundan sonra, Osmanlı Devleti'nin ilk paşalarından olan Lala Şahin Paşa, biri Bursa'da, biri de Kirmasti'de olmak üzere iki medrese inşa ettirmiştir. Daha sonra da bunların devamında Sultan I. Murad kendi döneminde, Bursa'da "Hüdavendigâr Medresesi" ve "Esediyâ Medresesi" isimleriyle bilinen iki medrese kurmuştur.

Orhan Gazi'nin İznik'te kurduğu ilk Osmanlı Medresesi'nden itibaren İznik, Bursa ve Edirne bir ilim ve kültür merkezi haline gelmiştir. Saydığımız bu medreselerden başka daha birçok medrese kurulmuştur. Kuruluş dönemindeki bu Osmanlı medreseleri çok gelişerek, ileri seviyelere ulaşmış ve daha sonra Fatih dönemindeki Sahn-ı Seman Medreselerinin temelini oluşturmuştur. Ayrıca İznik, Bursa ve Edirne dışında Anadolu'da köylere varıncaya kadar çeşitli medreseler inşa

edilmiştir. Birçok İslam ülkesinden ilim adamları davet edilmiş ve kendilerine büyük önem ve saygı gösterilmiştir. Bu saygı ve hürmeti gören ilim adamları da Maverâünnehir, İran, Mısır, Suriye gibi bölgelerden kalkıp Anadolu'ya gelmişlerdir. Son derece mükemmel bir teşkilatta ve işleyişte kurulan ilk Osmanlı Medreseleri, kendilerine tahsis edilen muhtelif vakıflar sayesinde devlete hiç yük olmadan eğitim ve öğretim faaliyetlerini güzel bir şekilde devam ettirmişlerdir.⁵⁵⁸

3.2.7.1. Hüdavendigâr Medresesi

Bursa'nın Çekirge semtinde kaplıcaların bulunduğu kısımda yer alan medrese, bu yönüyle kaynaklarda Hüdavendigâr Medresesi, Kaplıca Medresesi ve hatta Çekirge Medresesi isimleriyle de kaydedilmiştir. Aslında medrese tek başına bir yapı olmayıp daha önce bahsi geçen Hüdavendigâr Külliyesininin bir parçasıdır. Ayrıca medrese bağımsız müstakil bir bina olmayıp, Hüdavendigâr Camisinin üst katındadır.

Bir külliye olan bu yapı kütle olarak Sultan I. Murad devrinin en büyük eseridir. Bursa'nın ilim külliyesi diyebileceğimiz yapının karşısında Murad Gazi'nin türbesi ve hemen yan tarafında imareti bulunur. Bu yapı ile ilgili olarak, Aşıkpaşazade, Neşri ve Cihannüma gibi dönemin eski kaynakları Bursa'da kaplıcalarda Murad Gazi'nin medrese ve üstüne imaret yaptırdığını ifade ederler.

Medresenin yapılış tarihi tam olarak bilinmese de Sultan I. Murad döneminde, onun tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Zira bununla ilgili olarak Oruç Bey tarihi, fazlaca açıklayıcı bilgiler kaydetmiştir. “Lala Şahin kumandasındaki Osmanlı askeri Gelibolu yakınlarında Sırp askerini yendi. Birçok ganimetle Edirne'ye dönüp ve Murad Gazi'ye çok sayıda esir gönderdiler. Bu haber üzerine sevincini şükürle ifade eden Sultan I. Murad Bursa'ya geçti. 767/1365-66 yılında oğulları Yıldırım Bayezid ve Yakup Çelebi'yi sünnet ettirdi. Bilecik'te büyük bir cami ile Bursa'da Cuma Camii ve medresesini yaptırdı.” 767/1365-66 tarihinde

⁵⁵⁸ Ersoy Taşdemirci, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Medreseler”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 3, 1989, s.519-532; Murat Akgündüz, *Osmanlı Medreseleri- XIX. Asır-*, 2. Baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 17-19; Mehmet İpşirli, “Medrese; Osmanlı Dönemi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1. Baskı (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 327-333; Sultan Şimşek, “Osmanlı Medreselerinde Arap Belagatinin Öğretimi”, *Islamic University Europe Journal of Islamic Research*, 2015, y. 8 s. 147-150.

yapılmış olduğu düşünölen bu medrese, Sırp Sındığı Zaferinden sonra ve orada elde edilen ganimetle yapıldığı sanılmaktadır.

İki büyük derslane ve on altı hücreden oluşın medrese, 1890 tarihinde tamirden geçmiş ve bir derslane daha eklenmiştir. Kaplıcada bulunan bu yapının alt katı camidir. Ayrıca caminin giriş kısmında sağ ve sol taraflarında bulunan yüksek ve geniş oda şeklindeki yerler mahkeme gibi kullanılmıştır. Böylece Çekirge’de Hüdavendigâr Camii olarak bilinen bu bina, medrese, mahkeme ve cami olarak hizmet vermiştir.

Sultan I. Murad, Hüdavendigâr kendi medresesi için bağımsız bir vakfiye oluşturmamış ve fakat yan yana yapılmış olan cami, medrese ve imaret için ortak bir vakfiye tanzim ettirmiştir. Bu ortak vakfiyede imam, hatip ve müezzinin dışında medrese ile ilgili görevlilerin bahsi geçmemektedir. Ancak sonradan vakfiyeye yapılan ilavede, onların görev ve maaşlarından bahsedilmiştir.

Sultan I. Murad vakfiyesine oğlu Yıldırım Bayezid tarafından 802/1400 tarihinde bir zeyil yapılmıştır. Bu zeyilde; müderrisin günde 12 akçe, ders gören talebelerin her birine birer akçe olmak üzere günde 18 akçe, türbede Kur’an okuyanlara dörder akçeden on beş kişiye toplam 60 akçe, sıbyan muallimine 1 ve hatibe birer akçe verildiği kaydedilmiştir.

Bursa Kaplıca Medresesi ilk dönem müderrisleri hakkında fazla bilgi yoktur. Bilinen ilk müderris 893/1487 tarihinde vefat etmiş olan Molla Gürani’dir. Sonrasında da vefat tarihlerine göre sırasıyla; Alaaddin Arabî, Efdalzade Hamidüddin, Hızır Bey ve Molla Hüsameddin isimleri nakledilir.⁵⁵⁹

3.2.7.2. Esediye Medresesi

Medrese konum itibariyle, Ulu Cami civarında, caminin güney tarafının sol kısmında cenaze namazlarının kılındığı yerdedir. Bundan ötürü medrese Musalla Medresesi adıyla da anılmaktadır. Bu medrese padişah dışında devlet ileri gelenleri

⁵⁵⁹ Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984), 94-99; Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, 1: 231-264; Mefail Hızlı, *XVI. Asır Bursa Medreseleri* (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986), 36-39; Eyice, “Hüdavendigâr Külliyesi”, 18: 290-295.

tarafından inşa ettirildiğinden bu yönüyle ikinci sınıf medrese kategorisinde kabul edilmiştir.

Memduh Turgut, Ulu Cami civarında Zafer Sineması'nın güneyinde gösterdiği bu medresenin banisinin Hacı İvaz b. Hacı Beg b. Arslan olduğunu, vakfiyenin 776/1374 tarihini taşıdığını ve banisinin 843/1439 senesinde vefatı ile medresenin avlusuna defnedildiğini kaydetmiştir. Kurucusuna nispetle medrese Arslaniye medresesi olarak da bilinir.

Kaynaklarda 1325/1907 senesinde 36 talebeye sahip olduğu kaydedilen medresenin asıl binası zamanla yıkılmıştır. Ayrıca bununla ilgili olarak binanın rutubetli olması dolayısıyla yaktırıldığı ve arsasının avluya ve yola katıldığı da kaydedilmiştir. Daha sonra Mısır Valisi Hidiv Abbas Hilmi Paşa tarafından o civarlarda yaptırılan bir bina bu medreseye tahsis edilmiş ve medrese tekrar ihya edilmiştir. Söz konusu bu bina sonraları halk evine devredilip konferans salonuna dönüştürülmüştür.

Medresenin ilk devrine ait müderrisleri hakkında bir bilgi olmayıp tespit edilen ilk müderris fatih dönemi ilim adamlarından Mevlana Hocasade'dir. Bundan başka medresenin müderrisleri arasında Mevlana Muslihiddin Mustafa b. Halil, Kıyemizade Mustafa Efendi, Seyyid Abdullah İlahizade ve Çömezzade İsmail Efendi'nin isimleri kaydedilmiştir.⁵⁶⁰

⁵⁶⁰ Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, 99-101; Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, 1: 275; Hızlı, *XVI. Asır Bursa Medreseleri*, 39-40.

SONUÇ

Sultan I. Murad tahminen 35 yaşlarında iken Osmanlı Devleti'nin üçüncü padişahı olmuştur. Şehzadelik yılları ile alakalı fazla bir bilgi bulunmasa da çocukluk ve gençlik yıllarının İznik ve Bursa medreselerinin açıldığı döneme rastlaması dikkate alındığı takdirde, onun gerek geleneksel Türkmen eğitimi açısından gerek de klasik İslami eğitim bakımından iyi bir eğitim aldığı kuvvetle muhtemeldir.

Orhan Gazi, büyük oğlu Süleyman Bey vefat edince, en büyük kardeş olan Sultan I. Murad'ı lalası Şahin ile birlikte batıya, Rumeli'deki önemli uç bölgesine gönderdi. Babasının ölümü sırasında Rumeli'de gaza meydanında fetihlerle meşgul olan Sultan I. Murad, kardeşi Süleyman Bey'in zamansız ve ani ölümü sebebiyle hiç beklenmedik bir zamanda hükümdarlık tahtına çıktı. Zira kaynaklardan okuduğumuz, saltanat varisi olarak düşünülen Süleyman Bey'in yanında, Sultan I. Murad'ın hükümdarlığı, ne kendisinin, ne de çevresindekilerin planladıkları bir şeydi. Denilebilir ki Süleyman Bey sadece babasının nazarında değil, tüm halkın nazarında teveccüh kazanmış bir şehzadeydi ve haliyle herkes tarafından gelecekteki hükümdar olarak görülüyordu. İşte bu sebeple Sultan I. Murad'ın çocukluk ve gençlik yılları olan şehzadelik dönemi, kardeşi Süleyman Bey'in gölgesinde kalmış ve fakat bütün kaynaklar, onun, babası ve kardeşi Süleyman Paşa'nın vakitsiz ve ani ölümlerini bir krize çevirmediğini, bilakis durumu mutlak bir hükümdarlığa ve devraldığı devleti şanlı bir geleceğe taşıdığını kaydeder. Henüz hükümdar olmadan Süleyman Bey'in vefatıyla ondan devraldığı Rumeli'deki fetihler bir süre duraklamış ve fakat bütün bu olanlara rağmen genç şehzade Sultan I. Murad ve yetenekli kumandanları Lala Şahin, Hacı İlbeyi ve Evrenos'un çabalarıyla yeniden kaldığı yerden tüm hızıyla devam etmiştir.

Sultan I. Murad tahta çıktığında, saltanat davasına kalkan kardeşleri İbrahim Bey ve Halil Bey ile mücadele edip, onları bertaraf ettiği hakkında rivayetler varsa da, böyle bir hadise bütün kaynaklarda zikredilmediği için şüphelidir.

Osmanlıların ilk defa Anadolu beylikleri üzerinde bağılıklarını kurmasıyla alakalı olarak "hüdavendigar" unvanını alan Sultan I. Murad şüphe yok ki son derece başarılı bir komutan idi. Babası Orhan Gazi'den devraldığı sancağı, Balkanlara ve

Rumeli'ye taşımış, şehzadelik yıllarından itibaren sürekli savaş meydanlarında bulunmuştur. Bunun yanında Bursa'nın fethedilmesinden sonra buranın sancakbeyliği görevini yürütmüştür.

Sultan I. Murad, Osmanlı tahtına çıktığı günden itibaren bir taraftan Balkanlarda ve Rumeli'de batıya doğru ilerlerken, bir yandan da Anadolu'nun güvenliğini hiçbir zaman ihmal etmemiştir. O, Rumeli ve Balkanlar üzerine akınlar yapmış ve ayrıca Anadolu'daki beylikler üzerinde tahakküm kurmuştur. Bulgarları, Sırpı ve Bizans'ı kendisine bağımlı hale getirmiş başarılı bir Osmanlı Padişahıdır.

Babası henüz hayatta iken katıldığı savaşlardan başka, onun vefatıyla birlikte yerine geçince, tecrübesiz bir şehzadenin geçtiğini düşünen ve yönetimde bir boşluk olduğunu varsayan Bizans, Rumeli'deki bazı yerleri işgal etmiştir. Bunun üzerine Sultan I. Murad icraata ilk buradan başlamış ve Bizans'ın işgal ettiği yerleri tekrar ele geçirmiştir. Balkanlardan fetihlere devam etmiş ve Edirne gibi Trakya'daki bazı önemli merkezleri almıştır. Bundan endişelenen ve haçlı seferleri düzenleyen Bizans, Sırp ve Macar kuvvetleriyle mücadele ederek onları Sırp Sındığı savaşında mağlup etmiştir.

Aynı şekilde Anadolu'da onun hükümdar oluşunu fırsat bilen Karamanoğulları ile Germiyanogullarının, Osmanlının bazı bölgelerinde olumsuz faaliyetleri olmuştur. Ayrıca bunların kışkırttığı ahilerin muhalefeti ve bunun neticesinde Ankara'nın elden çıkmasıyla da karşılaşmıştır. Ancak Sultan I. Murad Anadolu'daki bu muhalefeti de derhal bertaraf ederek Ankara'yı tekrar almıştır.

Sultan I. Murad Anadolu'nun güvenliği ve Trakya'nın fethiyle meşgul olduğu bir sırada oğlu Savcı Bey'in muhalefeti ve isyanıyla uğraşmıştır. Oğlu Savcı Bey'i topladığı ordu ile beraber mağlup etmiştir. Oradan kaçan ve Bizans'a sığınan, asi şehzadesi Savcı Bey'i cezalandırarak bertaraf etmiştir.

Bütün bunların yanında Osmanlı kuvvetleri, devletin batısına doğru hızla ilerlemekteydi. Ancak Osmanlının Rumeli'deki bu ilerleyişinden rahatsızlık duyan ve endişelenen Sırp Kralı Lazar; Bosna, Hersek, Arnavutluk, Sırbistan gibi diğer Hıristiyan devletlerini, Osmanlıya karşı ittifaka çağırmıştır. Hıristiyan hükümdarlarının ittifak ederek Osmanlı topraklarına saldıracakları anlaşılınca da Sultan I. Murad Anadolu'da Osmanlı ordusunu toplamış ve Rumeli'ye doğru hareket

geçmiştir. İşte Osmanlı ordusunun muzaffer olduğu ve Osmanlının Balkanlardaki nihai durumunu tayin edecek olan bu savaş, Sultan I. Murad Hüdavendigâr'ın şehadetiyle sonuçlanan I. Kosova Savaşı'dır.

Sultan I. Murad babası Orhan Gazi'den görevi devraldıktan sonra hayatının sonuna kadar, askerleriyle cihat meydanında mücadele içerisinde olmuş bir padişah'tır. Zira onun savaş esnasındaki şehadeti bunun en büyük kanıtıdır. Sultan I. Murad savaş meydanında şehit edilen tek Osmanlı padişahı olması yönüyle diğer padişahlardan ayrılmıştır.

Sultan I. Murad'ın hükümdarlığı sırasında hayata geçirilen siyasi gelişmeler, idari yapılanmalar ve ilmi faaliyetler, daha sonra bir imparatorluk haline gelecek olan Osmanlı Devleti'nin temellerini atmış ve devletin coğrafi sınırlarını genişletmiştir. Trakya üzerine akınlar yapmak suretiyle buradaki devletlerin bağlılığını sağlamıştır. Ayrıca Anadolu'daki beylikler üzerinde de tahakküm kurmuştur.

Bu anlamıyla Sultan I. Murad dönemi, Osmanlının beylikten devlete dönüştüğü bir dönemdir. Babası Orhan Gazi döneminde, henüz izlerine rasladığımız kurumsallaşmanın, bu dönemde müessese ve düzen olarak tam anlamıyla gerçekleştiğini görürüz. Bu yönüyle Osmanlı Devleti'nde Sultan I. Murad dönemini, İslam Tarihi'nde Hz. Ömer dönemine benzetsek hata etmiş olmayız.

Daha önce yaya teşkilatını düzenlemiş olan Çandarlı Kara Halil Paşa, Sultan I. Murad döneminde Osmanlı askeri teşkilatlanmasında birçok yenilikte rol almıştır. Acemi, yeniçeri ve topçu ocaklarının kurulması bu dönemde, onun zamanında gerçekleşmiştir. İlk defa vezir-i azamlık ve kadıaskerlik kurumları ortaya çıkmıştır.

Yine Osmanlı Devleti'nde ilk maliye teşkilatı da bu dönemde kurulmuştur. Bu anlamda Osmanlının ilk zamanlarında bütçeleri olmayıp bunun ancak XVII. asrın ortalarında gerçekleştiğini söyleyen düşüncenin aksine, bütçenin daha kuruluş yıllarında önemli bir yer teşkil ettiğini görürüz.

Sultan I. Murad Rumeli ve Anadolu'da güvenliği temin etmekle beraber, Bursa, İznik ve Edirne şehirlerinde yapmış olduğu eserler onun, imar faaliyetlerini de hiçbir zaman ihmal etmediğini göstermektedir. Özellikle Bursa şehrinde Sultan I. Murad ve sonrasında yapılan hayır kurumları sayesinde, Osmanlı mimarisinin ilk

dönemine “Bursa devri” adı verilecektir. Ayrıca “Hüdavendigâr” ön adlı birçok eserin varlığı, onun hakikaten devletin imarını önemseydiğini göstermektedir.

Son olarak Sultan I. Murad, devletin eğitim sistemini geliştirmiş, ilim adamlarını ve ilmi faaliyetleri desteklemiş ve bu anlayışı temel politika haline getirmiştir. Bu bakımdan Osmanlı âlimlerini çoğunlukla sorumlu ve önemli mevkilere getirmiştir. Ayrıca önemli şehirlerde dönemin ilmi müesseseleri olan medreseler, açılmış ve ilmi çalışmalar için bir merkez haline getirilmiştir. Öyle ki, dönemin ilim adamları Türkçe’ye çeviriler yapmakla birlikte Arapça ve Farsça dillerine de hâkimdiler.

KAYNAKÇA

Afyoncu, Erhan. “Nişancı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.44 Cilt. 33: 156-58. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Akgündüz, Ahmet. vd. *700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı*. 1. bs. İstanbul: OSAV Yayınları, 1999.

Akgündüz, Ahmet. *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*. 1. bs. 4. Cilt. İstanbul: FEY Yayınları, 1992.

Akgündüz, Murat. *Osmanlı Medreseleri- XIX. Asır-*. 2. bs. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.

Aksun, Ziya Nur. *Osmanlı Tarihi Osmanlı Devleti'nin Tahlilli, Tenkitli Siyasi Tarihi*. 1. bs. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1994.

Aktepe, Münir. “Çandarlı Kara Halil Hayrettin Paşa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 8: 214-15. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

And, Metin. “Karagöz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 24: 401-403. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Aşıkpaşazade. *Osmanoğulları'nın Tarihi: Tevarih-i Al-i Osman*. haz. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç. 1. bs. İstanbul: Gökkuşbe Yayınları, 2007.

Atar, Fahrettin. “Kadı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.44 Cilt. 24: 66-69. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Ayaz, Fatih Yahya. “Vezir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.44 Cilt. 43: 79-82. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Aydın, Mehmet Akif. “Osmanlılar; Hukuki Adli Yapı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.44 Cilt. 33: 515-21. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Aytekin, Arif. “Babertî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.44 Cilt. 4: 377-78. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Ayverdi, Ekrem Hakkı, *İstanbul Mimari Çağının Menşe'i, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, Ertuğrul, Osman, Orhan Gaaziler, Hüdavendigâr ve Yıldırım Beyazid(630-805/1230-1402)*. 1. bs. 1. Cilt. İstanbul: Baha Yayınları, 1966.

Başar, Fahamettin. “Mihaloğulları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.44 Cilt. 30: 24-25. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Baykara, Tuncer. “Kaza”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.44 Cilt. 25: 119-20. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.

Belge, Murad. *Osmanlı'da Kurumlar ve Kültür*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

Bilge, Mustafa. *İlk Osmanlı Medreseleri*, 1. bs. İstanbul: İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.

Bilgin, A. Azmi. “Nesimi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.44 Cilt. 33: 515-21. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Bursalı, Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*, haz. Fikri Yavuz-İsmail Özen. 1. bs. 2. Cilt. İstanbul: Meral Yayınları, 1975.

Bülbül, Zekeriya. *Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi*. 3. bs. Ankara: Nobel Yayınları, 2009.

Çelebi, Solakzade Mehmed Hemdemi. *Tarih*. haz. Vahit Çabuk. 1. bs. Cilt. 1. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

Çobanoğlu, Ahmet Vefa. “Külliyeler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.44 Cilt. 26: 542-44. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Danişman, Zuhuri. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. 1. bs. Cilt. 2. İstanbul: Yeni Matbaa Yayınları, 1964-1966.

Danişmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 2. bs. Cilt. 1. İstanbul: İstanbul Türkiye Yayınları, 1971.

Danişmend, *Osmanlı Devlet Erkânı*. 2. bs. Cilt. 5. İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları, 1971.

ed-Duri, Abdulaziz. “Divan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.44 Cilt. 9: 377-81. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Ekinci, Ekrem Buğra. “Osmanlı Hukukunda Mahkeme Kararlarının Kontrolü (Klasik Devir)”. *Belleten Dergisi*. 65/244 (2001): 960-1005.

Enverî. *Düstürname-i Enverî, Osmanlı Tarihi*. haz. Necdet Öztürk. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003.

Ertuğ, Zeynep Tarım. “İmaret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.44 Cilt. 22: 219-20. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Eyice, Semavi. “Hüdavendigâr Külliyesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.44 Cilt. 18: 290-95. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Fayda, Mustafa. “Zimmî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.44 Cilt. 44: 428-34. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Göğünç Nejat. “Osmanlı Devleti’nde Taşra Teşkilatı”, *Osmanlı*. 10 Cilt. 6: 77-88. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Gökbilgin, M. Tayyib. *Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, 1. bs. İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1977.

Gümüüşçü, Osman. -vd. “Köy”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.44 Cilt. EK-2: 85-87. İstanbul: TDV Yayınları, 2016.

Güngör, Erol. *Tarihte Türkler*. 1. bs. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1988.

Hadidi, *Tevarih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, haz. Necdet Öztürk, 1. bs. İstanbul: MÜ Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1991.

Hammer, Baron Joseph Von Purgstall. *Büyük Osmanlı Tarihi*. haz. Mümin Çevik ve Erol Kılıç. 1. bs. Cilt. 2. İstanbul: Üçdal Yayınları, 1992.

Hızlı, Mefail, *XVI. Asır Bursa Medreseleri* Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986.

Hızlı, Mefail, *Bursa Mahkeme Sicillerine Göre XIV-XVI. Yüzyıllarda Bursa Medreseleri*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

Hızlı, Mefail. “Bursa’da Selatin İmaretleri”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*. 10/1 2001: 33-62.

Hoca Sadettin Efendi. *Tacü’t-Tevarih*. sad. İsmet Parmaksızoğlu. 3. bs. Cilt. 1. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.

İnalçık, Halil. “Edirne’nin Fethi (1361)”. *Edirne Edirne’nin 600. Yıldönümü Armağanı Kitabı*. 137-159. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.

İnalçık, Halil. “Murad I”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 31: 156-64. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

İnalçık, Halil. *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I, Klasik Dönem (1302-1606). Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*. 2. bs. 1. Cilt. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

İnalçık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300-1600)*. çev. Ruşen Sezer. 2. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.

İpşirli, Mehmet. “Beylerbeyi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 6: 69-74. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

İpşirli, Mehmet. “Kazasker”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 25: 140-43. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

İpşirli, Mehmet. “Medrese; Osmanlı Dönemi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 28: 327-33. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

Jorga, Nikolae. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. çev. Nilüfer Erçeli. 1. bs. 1. Cilt. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2005.

Kanal, Himmet. “II. Abdulhamid Döneminde Kırkkilise(Kırklareli) Sancağında Eğitim ve Öğretim”, *AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2017/41: 107-144.

Karakaya, Ebru. “Postinpuş Baba Zaviyesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 34: 334-35. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Kemal, Namık. *Osmanlı Tarihi, Günümüz Türkçesine Çeviren*. Mücahit Demirel. 2. bs. 1. Cilt. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2005.

Kınel, Machiel. “Yenice-i Vardar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 43: 445-46. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Kütükoğlu, Mübahat S.. “Defterdar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 9: 94-96. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Lamertine, Alaponse de. *Osmanlı Tarihi*. çev. Serhat Bayram. 2. bs. İstanbul: Toker Yayınları, 1995.

Mumcu, Ahmet. “Divan-ı Hümayun”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 9: 430-32. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Mumcu, Ahmet. *Hukuksal ve Anayasal Bir Karar Organı Olarak Divan-ı Hümayun*. 2. bs. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1986.

Nur, Rıza. *Türk Tarihi*, 1. bs. 3. Cilt. İstanbul: Toker Yayınları, 1979.

Ocak, Ahmet Yaşar. “Hacı Bektaş-ı Veli”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 14: 455-58. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Ortaylı, İlber, “Kadı; Osmanlı Devletinde Kadı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 24: 69-73. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Ortaylı, İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları, 1994.

Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, (Giriş, Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım), haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2007.

Öz, Mustafa. “Cemaleddin Aksarayı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 7: 308-09. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Özaydın, Abdülkerim. “Kadı Burhaneddin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 24: 74-75. İstanbul: 2001.

Özcan, Abdülkadir. “Osmanlılar; Askeri Teşkilat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 33: 509-12. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Özel, Ahmet. “Alaeddin Ali Esved”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 2: 319. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Özen, Şükrü. “Yusuf Paşa(Sinaneddin)”, *Yaşamlarıyla ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. bs. 2. Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, 2008.

Öztuna, T. Yılmaz. *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*. 1. bs. 3. Cilt. İstanbul: Hayat Kitapları Yayınları, 1964.

- Öztuna, Yılmaz. *Devletler ve Hanedanlar Türkiye(1074-1990)*. 3. bs. 2. Cilt. Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2005.
- Sakaoğlu, Necdet. *Bu Mülkün Sultanları 36 Osmanlı Padişahı*. 5. bs. İstanbul: Oğlak yayımları, 2002.
- Eyice, Semavi. “Hüdavendigâr Camii”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 18: 289-90. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Sümer, Faruk. “Karamanoğulları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 24: 454-60. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Şahin, İlhan. “Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi”. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. ed. Hakkı Dursun Yıldız. 10: 149-155. İstanbul: Çağ Yayınları, 1989.
- Şahin, İlhan. “Sancak”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 36: 97-99. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Şapolyo, Enver Behnan. *Osmanlı Sultanları Tarihi*. 1. bs. İstanbul: Rafet Zaimler Yayınları, 1961.
- Şimşek, Sultan. “Osmanlı Medreselerinde Arap Belagatinin Öğretimi”. *Islamic University Europe Journal of Islamic Research*, 2015/8: 147-150.
- Taneri, Aydın, *Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı-Teşkilatı*, 1. bs. İstanbul: AÜ DTCF Yayınları, 2003.
- Taneri, Aydın. *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş Döneminde Vezir-i Azamlık (1299-1453)*. 1. bs. Ankara: AÜ DTCF. Yayınları, 1974.
- Taşdemirci, Ersoy. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Medreseler”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 3/1989: 519-532.
- Taşköprülüzade, Üsameddin Ahmed bin Mustafa. *eş-Şekaiku’n-Numaniyye fi ulemai’d-Devleti’l-Osmaniye(Osmanlı Bilginleri)*. çev. Muherrem Tan. 1. bs. İstanbul: İz Yayıncılık, 2007.
- TDK, *Sözlük*, T.C. Atatürk Kültür, Dil, Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, Ankara: TDK Yayınları, 1932.

Terziođlu, Arslan. “Bimaristan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 6: 163-78. İstanbul: TDV Yayınları, 1992,

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Murad I.”. *İslam Ansiklopedisi*. 2. Baskı 13 Cilt. 8: 587-98. İstanbul: MEB Yayınları, 1971.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*, 4. bs. 1. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1982.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, 3. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

ÜZÜM, İlyas. “Nesimi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 Cilt. 33: 5-6. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Yücel, Yaşar. vd. *Türkiye Tarihi*, 1. bs. 2. Cilt. Ankara: Atatürk Kültür DTYK Yayınları, 1990.

EKLER

EK 1:

Sultan I. Murad Hüdavendigâr Devri Eserleri⁵⁶¹

Anakara Şehri

1. Ahi Elvan Camii/ Behram Kale Köyü
2. Hüdavendigâr Camii/ Bergama
3. Koyun küprüsü

Bursa Eserleri:

a- Camiler

4. Hacı Evrenoz Mescidi
5. Hayrüddin Paşa Camii
6. Hızırlık Camii
7. Hüdavendigâr Camii
8. İzzüddin Camii
9. Kavaklı Camii
10. Koca Naib Camii
11. Şehadet Camii
12. Yerkapı Mescidi

b- Bursa Medreseleri

13. Esemiye Medresesi

Arslaniye Medresesi (Bk. Esemiye Medresesi)

14. Hüdavendigâr Medresesi

Musalla Medresesi (Bk. Esemiye Medresesi)

c- Bursa Mektepleri

⁵⁶¹ Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, 1: 218.

15. Hüdavendigâr Mektebi

d- Bursa Hanları

16. Kapan Hanı

e- Bursa Hamamları

17. Eski Kaplıca

18. Kükürtlü Kaplıcası

19. Nalıncılar Hamamı

f- Bursa Zaviyeleri ve İmaretleri

20. Hızırlık Zaviyesi

21. Hüdavendigâr Tabhane- Zaviyesi

22. İzzüddin Zaviyesi

23. Seyyid Nasır Zaviyesi

g- Bursa Türbeleri

24. Hüdavendigâr Türbesi

h- Saray

25. Saray

Dimetoka Kasabası

26. Abdal Cüneyd Zaviyesi

Edirne Eserleri:

27. Hüdavendigâr Camii

28. Malkoç (Mihalkoç) Bey Camii

29. Yahşi Fakih Mescidi

30. Hüdavendigâr İmareti

31. Yahşi Fakih Hamamı

32. Saray

Filibe Şehri

33. Hüdavendigâr Camii

Gebze Kasabası

34. Malkoçođlu Mehmed Bey Açık Künbedi

Gelibolu Eserleri

35. Ulu Camii

36. Saray

Gönen Kasabası

37. Hüdavendigâr Camii

İpsala Kasabası

38. Hüdavendigâr Camii

İştib Şehri

39. Fethiye Camii

40. Hüdavendigâr Medresesi

İzник Eserleri:

41. Yeşil Camii

42. Hayrüddin Paşa Medresesi

43. Hayrüddin Paşa İmareti

44. Nilüfer Hatun İmareti

45. Yakup Çelebi İmareti

46. Hayrüddin Paşa Türbesi

Karacabey Kasabası

47. Ulu Camii

Kemalli Kariyesi

48. Asılhan Bey Camii

49. Hamam
50. Asılhan Bey Kabri

Keles Kazası

51. Hüdavendigâr Camii
52. Beylik Han
53. Hamam

Kırşehir Şehri

54. Meydan Evi

Mudurnu Eserleri:

55. Yıldırım Camii
56. Yıldırım Hamamı
57. Yıldırım Medresesi

Niş Şehri

58. Hüdavendigâr Camii

Siroz

59. Çandarlı Halil Paşa Camii
60. Eski Hamam
61. Kervansaray

Tuzla Eserleri:

62. Hüdavendigâr Camii
63. Hüdavendigâr Medresesi

Umurbey Nahiyesi

64. Hüdavendigâr Camii

Yar Hisar

65. Akbıyık Zaviyesi